

A ROTHSCHILDOK

ÍRTA

BALLA IGNÁC

BUDAPEST, 1912
SIMGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

Andrássy-út 10.

*Minden jogot fenntartunk
Bármely m/elyre való fordítás
jogát fenntartja magának a szerző.*

A Rothschildok.

Már Heine is „Európa legnagyobb bankárainak” nevezte a Rothschildokat, akik immáron több mint száz esztendeje tartják kezükben az ó-világ pénzügyi életének jóformán összes szálait. És tényleg még ma sem közelíti meg Európa egyetlen pénzdinasztiája sem gazdagság dolgában a Rothschildokat. Az ő nevükben még ma is ott cseng a milliók és milliók hatalmának félelmetes ereje és az egykori frankfurti ghetto késő ivadékai még ma is a legnagyobb földi gazdagság fogalmát szimbolizálják a nagy vagyonoknak csodálattal adózó emberiség szemében.

Legendás sikereik — hiszen az ő ősük bölcsőjében sem ringtak milliók — annál bámulatosabbak, mert alig száz esztendővel ezelőtt még a hatalmas pénzdinasztia megalapítója, az öreg Maier Amschel is Frankfurt városának zsidó-utcájában szegény kis ügynök módjára, legföljebb is csak álmodozhatott azokról a milliókról, amelyet majdan gyermekei fognak megszerezni. Ő még mint egyszeri kis ügynök kezdte pályafutását és fiai már mint multimilliomosok, unokái pedig mint milliárdo-

sok emlékezhetek meg azokról a nagy pénzügyi harcokról, amelyeket megvívtak. Három emberöltő elég volt ahhoz, hogy a ghetto-beli családból Európának új nagyhatalmassága, a legnagyobb pénznagyhatalmassága lehessen. És mert ezzé tudott lenni, ezért valóságos világesemény jelentősége van a Rothschild-ház megszületésének, amely fejlődésével, növekedésével, hatalmával és befolyásával Európa kialakulására és sorsára, sőt az egész politikai és társadalmi világra is kihatott. A jelentéktelen kezdetből alig néhány évtized alatt a legszedítőbb, azelőtt még csak sohasem is sejtett magaslatra emelkedett e pénznagyhatalom — a Rothschild-ház — uralma.

E nagyhatalmú pénz-dinasztia historikusa — amikor a Rothschildok életének regényéhez az adatokat keresi, — hiába kutatna régi állami levéltárakban porral belepatt, pókhálós pergamentek és molyette ősi írások között és a mindentudó heraldika is legfőljebb ha száz esztendővel kalauzólná visszafelé a múltba. Mert a Rothschild-dinasztiának családfája bizony nem nyúlik vissza a középkorba, — legalább is nincsenek róla hitelesített okmányok, — az ő őseik közül egyik sem viselt hősi hadjáratot, — legfőljebb csak a nemzetközi tőzsde porondján, — és egyetlen ősatyjukról sem jegyezte föl a krónika, hogy résztvett volna valamelyik keresztes hadjáratban, amely a szentföldet akarta visszahódítani a pogányságtól. A Rothschildok nevét nem találjuk följegyezve kacskaringós rajzú, miniummal kifestett iniciálés ősi krónikákban, aminőket írástudó kolostori barátok pingálgattak évszázadokkal ezelőtt és nemesi címerüket is hiába keresnök a régi lovagkor színpompás nemesi címerkönyveiben. Az ő ősi lovagi várak nem néz alá, mint valami sólyomfészek, meredek sziklaszárlól, sem a Rajna, sem a Duna vizébe, amelyek mentén őseik le-lecsaptak volna a békesen tovamonuló kereskedőkre, hogy kifosszák őket, amikor áruikkal megrakott szekereikkel, a frankfurti, vagy a kölni országos vásárookra igyekeztek.

A Rothschild-ház ősei, akikről már írott nyomok maradtak

reánk, maguk is békés kereskedők voltak. A mai dinasztia megalapítója kétséget *kizárólag* a majnamenti Frankfurtnek, a szabad hanza- és kereskedő-városnak szűk, elzárt zsidó-utcájából indult útnak az *élőt* harcaiba, hogy győzelmeit ivadékaiknak diadala tetőzze be. Az elnyomatás idejében, amelynek járma alatt az akkori zsidóság nyögött, ez a gyors eszű, nyugodt temperamentumu frankfurti zsidó nem csüggedt el soha, harcolt az előítélettel és harcolt a családja boldogulásáért, hogy kiemelkedjék a sorból és megalapozza, gránitnál is szilárdabban, házának jövőjét. „Munka”,-ez volt az ő lovagi jelszava és a feleségéért, gyermekeiért munkálkodott, dolgozott arcának verítékében,' kora hajnaltól késő estig, amikor zörgő láncokkal zárták el azt a szűk utcát, amelyben hitsorsosaival együtt lakott. Az elnyomatást és az üldöztetést is szó nélkül tűrte, mert ő is a türök, vagy *még* helyesebben: a megtűrték közé tartozott Frankfurt szabad kereskedő- és hanza-városában.

A Rothschild-család nemesi levele és bárói diplomája, — mert az elősmerésben később mégis csak részük volt, — még csak százesztendőös múltra is alig tekinthet vissza. De e száz esztendő története nemcsak egy bankház, egy pénz-dinasztia története, hanem magának egész Európának állampénzügyi históriája, vagy még helyesebben: története az elmúlt száz esztendő államadosságainak és államkölcöneinek. A föld kekségének jóformán minden művelt állama szerepel e históriában, hol kisebb, hol nagyobb tételekkel, hol fontosabb, hol meg kevésbé fontos adatokkal. Mert az elmúlt száz esztendőben melyik államnak nem volt szüksége nagyobb tőkére, állami célokra, azaz állami szükségletek fedezésére és melyik állam nem szorult ez ügyben a Rothschildokra? Ha nem is teljesen magára a Rothschild-vagyonra, hanem az ő közvetítésükre, az ő pénzügyi nagy, szinte abszolút hatalmukra.

Ezekkel az államkölcönökkel érték el azt a szerepüket és jelentőségüket, amely olyan nagy pénzügyi hatalommá avatta őket. Már ekkor kezdték őket a fölöttébb jellegzetes „kozmosz

bankház” epitheton ornansával illetni és Börne, a Rothschildokra célozva, éles, maró humorával ezt írja: „Az európai egyensúlyt ma a zsidók tartják fenn; ők ma ennek, holnap annak a nagyhatalomnak adnak pénzt, sorjában valamennyinek és így gondoskodnak az általános békéről”.

Németországnak és Ausztriának meg Magyarországnak főnemessége is szorosabb üzleti összeköttetésben állott a Rothschildok frankfurti és bécsi bankházával és abban a listában, amelyben a frankfurti zsidó-utca szülötteinek adószármazéka szerepelnek, főurak és fejedelmek, hatalmas negatív vagyonokat mutat föl a számoszlop.

A múlt század ötvenes éveiben készült alábbi kimutatás szerint az akkori arisztokrácia a Rothschildok pénzes szekrényeiből a következő összegű kölcsönöket vette föl:

Isenburg-Birstein hercege	1,100.000	frt
Sayn-Wittgenstein-Berleburg hercege .	300.000	„
Waldburg-Zeil hercege	172.000	„
Sziavnicza Sándor gróf	670.000	„
Riese lovag	250.000	„
Isenburg-Wächtersbach hercege	294.000	„
Solms-Lich hercege	300.000	„
Löwenstein-Wertheim hercege	1,250.000	„
Löwenstein-Rosenberg hercege	350.000	„
Győző, Isenburg hercege	140.000	„
Viczay gróf.....	700.000	„
Szápáry gróf.....	300.000	„
Leiningen-Westerberg grófja	80.000	„
Niczky gróf	340.000	„
Hunyady gróf	500.000	„
Széchenyi gróf .	1,800.000	„
Henkel v. Donnersmark grófja.....	1,125.000	„
Froberg grófja	100.000	„
Galantai Eszterházy herceg.....	6,400.000	„
Greifenklau báró	130.000	„

Schwarzenberg hercege	5,000.000	frt
Waldburg—Wolfegg hercege	800.000	„
Waldsee herceg	350.000	„
Wartemberg gróf.....	2,070.000	„
Wied hercege	700.000	tallér

A személyi kölcsönöket azonban a Rothschildok sohasem tekintették olyan üzleteknek, — bárkiről volt is szó, — amelyekkel előszeretettel foglalkoztak volna. „Ha már kölcsön — államkölcsön legyen!” — ez volt az ő elvük. Hogy pedig e kölcsönök révén, amelyekkel pénzt szereztek államoknak és fejedelmeknek, mennyit kerestek a Rothschildok, azt bajos volna pontosan megállapítani. De ők nem érték be csupán azokkal a — nem is jelentéktelen — percentekkel, amelyeket e kölcsönök megszerzése fejében juttattak nekik uralkodók és kormányok. Ők még szaporították jövedelmeiket — és ezek voltak a jelentősebb jövedelmeik — azzal, hogy élénk tőzsdei spekulációkat folytattak azokkal az állampapírosokkal, amelyeket az ő révükön megszerzett kölcsönök alapján bocsájtottak ki. így lett nagyhatalom a pénz hatalmánál fogva a Rothschild-ház, amelynek sorsát öt világvárosban az öreg Maier Amschel öt fia irányította. És ekkor már Londont és egész Angliát meghódította a harmadszülött Náthán, Parisból a legifjabb fivér, James, uralkodott Franciaország pénzügyein, a negyedik Rothschild-iiu Itáliának volt pénzfejedelme, a legidősebb fivér, Amzel Frankfurtból egész Németország finaciális helyzetén uralkodott, a másodszüllött Salamon pedig Bécsben rezidiált, mint a monarchia modern Krőzusa.

Ötven esztendő munkásságai elegendő volt ahhoz, hogy a Rothschild-ház vagyron elérje a fél milliárdot. E nagy sikernek és szinte hihetetlen eredménynek titkát számosan igyekeztek megfejteni és megmagyarázni, még az öt Rothschild-fivér kortársai közül. Többek között Gentz Frigyes, a kiváló diplomata is, Metternich herceg intimusa, aki a következőket írja:

„Az a kérdés, hogy a Rothschild-ház ilyen rövid idő” alatt mint érthette el mindazt, amit elért, kétségtelenül több politikus- és kereskedői elmét foglalkoztatott már. De a kérdés megoldása talán mégsem olyan nehéz, mint azt általában vélik. Annak, aki anélkül, hogy a véletlenségek kifürkészésére fecsérelné idejét, elég érzéke van ahhoz, hogy felismerje azt az igazságot, miszerint a siker minden nagyobb üzletnél nem egyedül a kedvező pillanatok és viszonyok felismerésétől, megválasztásától és kihasználásától függ, hanem sokkalta inkább az egyszer már elősmert és kipróbált, fundamentális kereskedői elv szigorú követésétől: annak szemében rövidesen nyilvánvalóvá válik, hogy kiváltképpen két kereskedői alapelv az, amit a Rothschild-ház tagjai sohasem tévesztenek szem elől és amelyek, az okos és körültekintő üzletvezetés és az előnyös gazdasági viszonyok mellett, kétségtelenül a legtöbbet köszönhetnek mai fölvirágozásukban.

Az első alapelv az, amely az öt testvért arra bírta, hogy valamennyi üzletükben állandóan közösen vegyenek részt. Ez volt az a fontos arany szabály, amelyet haldokló atyjuk örökségül rájuk hagyott. És hogy a szerencse csillaga fölragyogott fejük fölött, ennek oka abban a szilárd elhatározásban rejlett, hogy atyjuk rendelkezése mellett tűrhetetlenül mindvégig kitartottak.

Atyjuk halála óta minden fontosabb üzletet és minden jelentősebb szerződést, amelyet bármelyikük kötött is, közös családi tanácskozás előzött meg: minden, csak valamiképpen is jelentős vállalkozásukat közösen megbeszélt terv alapján és közös munkálkodás Vévén vitték keresztül és az eredményben mindig egyformán részesedtek valamennyien.

Bár az évek folyamán az öt Rothschild-fivér állandó lakhelye messze esett egymástól (Frankfurt, Bécs, London, Paris és Nápoly), ez a körülmény nem gátolhatta meg őket abban, hogy együttes működésüket ne folytassák. Sőt ez a körülmény még sokkalta inkább hozzájárult ahhoz, hogy az öt különböző,

egymástól távoleső világvárosban a dolgok helyzetéről és az eseményekről tökéletesen tájékozódva, mindegyikük a saját lakhelyén annál célirányosabban készíthesse elő és vezethesse be a közösen átveendő üzleteket.

A másik alapelv, amelyet a Rothschildok sohasem tévesztettek szem elől, az, hogy semmiféle üzletnél vagy vállalkozásnál nem törekedtek mértéktelen nyereség után és minden üzleti ténykedésükben betartottak bizonyos korlátokat és amennyire az emberi bölcsesség és előrelátás megengedi, igyekeztek függetlenné tenni magukat a véletlen játékaiktól. Ebben a jelmondatban: *Servare modum finemque tenere* (mértéket tartani, a célt sohasem téveszteni szem elől) rejlik a Rothschild-ház erejének legnagyobb titka.

Az öt testvér karakterének nem kis része van vállalkozásaik sikerében. Nem nehéz dolog számottevő pártot szerezni, ha elég hatalmasak vagyunk arra, hogy sokakat belevonjunk érdekköreinkbe. De minden pártnak szavazatait egyesíteni és tiszteletet szerezni a kisemberek körében éppen úgy, mint a hatalmasoknál, nemcsak anyagi eszközöket követel meg, hanem olyan természeti tulajdonságokat is, melyek nem járnak mindig együtt a hatalommal és a vagyonnal.

Jótékonyak lenni, egyetlen szűkölködőtől sem vonni el a segítő kezét, mindenkinek, aki rászorult az istápolásra, legyen az bárminő társadalmi körökből való, a segítségére sietni és a lekötelező szolgáltatásokat sohasem sértő, de mindenkor szíves formákba öltöztetni — az igazi és megérdemelt népszerűségnek ezeket az útjait, amint ezt ezer és ezer tanú is igazolhatja, a Rothschild-család minden tagja fölhasználta, de sohasem számításból, hanem velükszületett emberszeretetből elszívj óságból. Ezzel aztán el is érték azt, ami a kiváltságosak közül is csak keveseknek jut osztályrészül, hogy tudniillik a barátaik és tisztelőik egész seregével nem állott szemben az ellenségeik hadoszlopa. Teljes joggal lehet róluk azt mondani, hogy még magát az irigységet is lefegyverezték és a káromlók és rosszatarok

ajkát is el tudták némítani. Ilyen kiváltságos helyzetben nem is volt szükségük külsőséges kitüntetésekre, hogy kimagaslóbb társadalmi állásra szert tehessenek. De mindazonáltal több uralkodóház nyilvánosan is elösmerte érdemeiket.

Különböző, nekik ajándékozott érdemrendektől eltekintve, mind az öt Rothschild-fivér már az ezernyolcszáztizenharmadik esztendőben a porosz királyságnak titkos kereskedelmi tanácsosa, ezernyolcszáztizenötben a hesseni választófejedelem pénzügyi tanácsosai, majd később a titkos pénzügyi tanácsosi címet is elnyerik, Ausztria császára és Magyarország királya, Ferenc, az ezernyolcszáztizenötödik esztendőben örökös tartományainak nemességével ruházza fel őket és hét év múlva, ezernyolcszázhuszonkettőben az osztrák báróságot adományozza valamennyiöknek. Ezenkívül a londoni Rothschild-ház vezetője ezernyolcszázhuszban Ausztria-Magyarország konzula és két év múlva főkonzula lesz és ezernyolcszázhuszonkettőben a Rothschild-ház párisi feje is megkapja a főkonzuli kinevezését.”

Ezeket írja a frankfurti ghetto fiairól Qentz, aki egyébként tévedett, amikor azokról a kitüntetésekről számol be, amelyekben része volt az öt fivérnek az osztrák kormány részéről. Az osztrák nemességet ugyanis nem ezernyolcszáztizenötben, hanem az ezernyolcszáztizenhatodik esztendőben nyerték el a Rothschild-fivérek, még pedig szeptember huszonötödikén kelt császári leirattal a két legidősebb fivér, Amzel és Salamon, majd október huszonegyedikén a két legfiatalabb fivér, Károly és James. A harmadszülött Náthán, aki ekkortájt már Londonban nagy sikereket ért el, csodálatos módon kimaradt a nemesi adományozásból.

A négy fivér, amikor az ezernyolcszáztizenhatodik esztendő elején arról volt szó, hogy nemességet fognak kapni, maguk terveztek egy nemesi címert, amely visszatükrözte volna pénzügyi fölfogásukat és sikereiknek okát. Így például ebben a címerben célzás lett volna a hesseni, az angol és az osztrák cí-

merekre, továbbá lett volna még benne egy ötágú kar is, mint az öt testvér egyetértésének és összetartozásának szimbóluma. A címerben még szerepelt volna egy vadászkutya is, mint a hűség szimbóluma és egy gólya, a jámborság és a szerencse jelképeként. A tényleges Rothschild-címer, amelyet ezernyolcszáztizenhét március huszonötödikén engedélyezett a császári kormány, mindezekből csak egy részt ölelt föl magában.

Hat évvel — és nem mint Gentz írja: hét évvel — később, ezernyolcszáztizenkettő szeptember huszonkilencedikén már a báróságot is elnyerték a frankfurti zsidó-utca fiai és a császári kegyben itt már Náthán is részesült. Ekkor újabb, bárói címert vettek föl a Rotschildok, amelynek jelmondata e három latin szó: *Concordia, Integritás, Industria*.

Igazi hatalmukat nem csupán pénzüknek köszönhatték a Rothschildok, akik immáron bárók is lettek. A pénz még nem lett volna elegendő ahhoz, hogy náluk sokkalta nagyobb vagyonú bankárokkal versenyezzenek és hogy azokat túl is szárnyalják. Mindehhez különösebb, rendkívüli képességek is kellettek, mint aminőkkel például a londoni Náthán rendelkezett és amelyek révén óriási arányú tőzsdei üzleteivel, a tőzsde korlátlan hatalmú urává emelkedhetett. És érvényesülésükben nem csupán új üzleti fölfogásaiknak jutott szerepe, hanem az öt testvér szinte legendás összetartásának is, éppen úgy, mint annak, hogy a viszonyokat és kedvező fordulatokat nemcsak fölismerték, de mindenkor energikus kézzel ki is tudták használni. Erre pedig a tőzsdén nyílt a legkedvezőbb alkalom. Így azután nemcsak az államkölcsonök megszerzése volt egyedüli oka a Rothschildház nagyságának és hatalmának, hanem az értékpapirosüzlet, az értékpapirosok vétele és eladása, hihetetlennek tetsző óriási összegekkel, amely értékpapiros kereskedelem — különösen az ő általuk elhelyezett államkölcsonök papirosaival — a földkerekségnek jóformán minden tőzsdéjén folyt, az ő saját számájukra. Ez pedig azt jelentette, hogy a politikai és gazdasági viszonyok alakulásaihoz mérten, a béke- és háborús eshetőségek

szerint, hol vettek, hol eladtak értékpapirosokat, azután megint vettek és újra eladták őket, aszerint, ahogy a viszonyok alakultak és a politikai látóhatár hol derültnek, hol borúsak ígérkezett.

A sikereik után ítélve a tőzsdei ügyekben járatlanok könnyen azt hihetnék, hogy a Rothschildok tőzsdei játékaival valami szerfölött komplikált és bonyolult hálózatú haditerveken alapulhattak és hogy ezek a spekulációk szinte emberfölötti képességeket követeltek. Ezer rugóra járó, ezer és ezer karú, látszólag össze-vissza dolgozó hatalmas gépezet irányítóiként tűnhetnek föl a laikusok előtt a frankfurti zsidó-utca ivadékai, amely gépezet csak úgy ontja ki magából a pénzt, de amely titokzatos szerkezetnek kezelését rajtuk kívül senki sem ösmerítette. Pedig a valóság egészen más és csak egyszerűen le kell tépni a titokzatosság fátyolát, nem is a Rothschildokról, hanem magáról a tőzsdéről és annak szerepéről: és nyomban érthetővé válik az a szédületes tempó, amellyel a Rothschildok mai mérhetetlen vagyonuk alapját a tőzsdei játékokkal is megszilárdították.

A Rothschildok példának okáért államkölcönt szerveztek valamilyen kormánynak, millió és millió értékben. Mondjuk forintokban. Az államkölcönt százforintos névértékű sorsjegyek kibocsájtásával és forgalombahozásával helyezték el a nagyközönségnél. De a százforintos névértékű államkölcön sorsjegyeit ők maguk — mondjuk — kilencvenhat forintért kapták meg, viszont százharminc forinton adták; el. Ez már egy-maga is egész csinos és nem mindennapi nyereség. A tőke harmincnégy százaléka tiszta haszon.

De a Rothschildok ezzel még nem érték be. Ezer és ezer eszköz állott rendelkezésükre, hogy a nagyközönségben ne csupán fölébresszék, hanem fokozzák is a bizalmat az új államkölcön iránt. A papirosokat „jónak” tartották és valóságos harc indult meg, hogy mennél többet szerezzenek meg belőlük azok, akik egyrészt pénzeiket állampapirosokban vagy sors-

jegyekben óhajtották elhelyezni, másrészt pedig azok, akik további áremelkedés útján akartak nyereséghez jutni. Más, közönséges vállalkozó, vagy spekuláns, beérte volna azzal a harmincnégy százalékkal, amit a Rothschildok egy csapásra nyertek ezen az egy üzleten. De ők nem. Ők vettek, eladtak és ismét vettek ilyen állampapirosokat vagy sorsjegyeket nyolcszor-tízszer is egymásután és folyton hol emelték, hol leszorították az árakat, olyasformán, hogy ebből a játékból is hatalmas összegű nyereségek ömlöttek pénztáraikba.

Hogy ezeknek az állampapirosoknak árát leszorítsák, nem sokára egy újabb államkölcsönrel állottak elő, amelyre nézve ugyan ők még az első kölcsön megkötésénél előre megállapodtak, de amelyről a közönség az utolsó pillanatig semmit sem tudott. Ezáltal aztán az első államkölcsön papirosainak értéke nagyot csökkent és a Rothschildok most — ismét megvásárolták azokat a papirosokat, ... amelyeket előbb ugyancsak ők adtak el. De most jóval olcsóbban vették meg, mint ahogy eladták. És rövid idő múltán ismét jóval drágábban adták el, — miután már mesterségesen, jól fölhajtották az árakat.

Az állampapirosok, részvények és egyéb értékpapirosok árfolyamainak emelésével és leszorításával a Rothschild-ház mindenkor nagyban növelte jövedelmeit, amióta csak hatalmát biztosíthatta mindazoknak a városoknak tőzsdéin, — London, Bécs, Paris, Frankfurt, Nápoly, — ahol üzleti tevékenységüknek tulajdonképpeni színtere volt. A legeredményesebb tőzsdei üzleteiket azonban mégis csak háborús időkben és nagy politikai események idején csinálták. Ez esetekben pedig sikeriknek legfőbb titka éppen abban rejlett, hogy a nagyjelentőségű eseményekről ők mindig már jóval mások előtt tudtak. Ez azonban nem volt csupán a véletlen dolga. Ők nagyon is jól tudták azt, hogy az a néhány perc is, amivel ők előbb értesülnek valamilyen világeseményről, milyen nagyjelentőségű dolog a tőzsdén, ahol mérhetetlen nyereségek és veszteségek sorsa pár Pillanat alatt dől el.

Ezért aztán a Rothschildok mindenkor azon igyekeztek, hogy mennél jelentősebb összeköttetésekre tegyenek szert, előkelő politikai és társadalmi állású férfiakat vonjanak be érdekörükbe, hogy azoknak révén azután ők tudjanak meg minden különösebb politikai eseményt legelőször. Akkoriban, amikor a posta szárnyai még egyáltalán nem voltak gyorsak, amikor sem a villamos távíró, sem a telefon nem állott a tőzsdei játékosok rendelkezésére, még sokkalta fontosabb volt az ilyen informátorok szerepe, mint ma.

A Rothschildok pedig mindig különösen nagy súlyt helyeztek arra, hogy információik a legjobb forrásból eredőek legyenek. És hogy ezt megszerezhessék, mindenképpen azon igyekeztek, hogy Európa valamennyi nagyobb uralkodójának udvarában elsőrendű összeköttetéseik legyenek. Itt pedig ismét kitűnően megnyilatkozik a Rothschildoknak föltétlenül biztos emberösmerete éppen úgy, mint . . . anyagi áldozatkészsége is az ilyen ügyekben. Ám ez nem is annyira egyéni érdemük vagy hibájuk, mint sokkal inkább csak alkalmazkodó képességük mellett szól: erre egyenest a viszonyok és a körülmények kényszerítették a Rothschildokat. Azok a hivatalos férfiak, akiket így szolgálatukba szerveztek, már jóval ő előttük is, fölöttébb örömet engedték magukat megvesztegetni és ezek a vesztegetések már vígan folytak azelőtt is, mielőtt a Rothschildok a maguk részéről megkezdették volna ennek a nagyjelentőségű, finom szálú, de mérhetetlenül erős hálónak szövését-fonását. A korban és az akkori erkölcsökben rejlett mindennek oka és magyarázata. Ha a Rothschildok nem fordulnak ezekhez az eszközökhöz, hát ez megtörtént volna az ő ellenfeleiknek részéről és ez — igazán nem jelentette volna még az erkölcsök javulását. Vesztegettek volna az ő ellenfeleik. Mint ahogy ez meg is történt. Az akkori erkölcsi fölfogás ugyanis éppenséggel nem volt valami nagyon tisztultnak mondható, ami kitűnik abból is, hogy például Gentz milyen megelégedettséggel és lelki nyugalommal jegyezte föl naplójában azokat az ösz-

szegeket, amelyeket ilyen természetű politikai szolgálataiért kapott a Rothschildoktól, akik mindig nagyon jól tudták, hogy nekik a politikában, éppen úgy mint a pénzügyi világban, nem földöntúli lényekkel, emberfölötti emberekkel van dolguk, hanem földi halandókkal, akiknek bálványa: a pénz.

Nem volt olyan áldozat, amelytől a Rothschildok e téren visszariadtak volna. Mérhetetlen összegeket áldoztak e célra. De ezek az áldozatok mind dúsan meghozták kamataikat. A Rothschildoknak egészen az uralkodók legszűkebb környezetéig is megvoltak az ezirányú megbízható összeköttetések, ahonnan fontos értesüléseket nyerhettek. Államtitkárok, miniszterek, nagykövetek vetélkedtek egymással, hogy a fontosabb eseményekről a Rothschildok értesüljenek legelőször és így például az ezernyolcszázharmincadik esztendőben a párisi, júliusi forradalom kitörését egész Angliában Rothschild Náthán báró tudta meg legelőször és maga az angol kormány is csak ötöle értesült efelől.

Bécsben Gentz báró volt politikai informátora a Rothschildháznak. Ő maga sohasem játszott a tőzsdén, de azért mégis sokat — nyert e tőzsdejátékokon. És vele együtt a Rothschildház is.

Rothschild Salammi báró, Gentz halála után, egy magánlevélben, keservesen panaszkodott is a párisi James bárónak:

„Ez az ember igazi-barátunk volt. Ilyen barátot nem is szerzek egyhamar magamnak, hatalmas summákba került ugyan nekem ez a barátság, kevesen hinnék el, hogy mekkora summákba, mert ő egyszerűen csak fölírta egy kis cédulára, hogy mennyit akar és rögtön meg is kapta a kért összeget, — de bármennyibe került is nekem, most, hogy már nem él, most látom csak, kit veszítettem benne és örömmel fizetnék neki háromszor is annyit, ha föl tudnám támasztani!”

Az államkölcsönök szervezésével, a tőzsdei hadjáratokkal és kitűnő értesüléseikkel szerezték meg a frankfurti ghetto ivadékaik azt a pozíciójukat, amelyről egy akkori publicista ezt írja:

„Egyetlen nagyhatalom van csak Európában és ez a Rothschild-ház. Csatlósai egész sereg más bankházakból kerülnek ki és katonái, apródjai, fegyvernökei a becsületes kereskedők, harci fegyverük pedig a spekuláció. A Rothschild-ház egy eredmény, egy konzekvencia, amelynek létre *kellett* jönnie és ha nem a Rothschildok lettek volna azok, hát mások lettek volna, de — okvetlenül megvolnának már. De ez sem véletlen konzekvencia, hanem szükségszerű fő-konzekvencia, amelynek a mai államrendszerből kellett létre jönnie, abból az államrendszerből, amely ezernyolcszáztizenthárom óta uralkodik Európán. És a Rothschildoknak szükségük volt az államokra, hogy Rothschildok lehessenek, mert az európai államoknak meg a Rothschildokra volt szükségük. Most azután, hogy már itt vannak, nekik nincs többé szükségük az államokra, de az államoknak, igenis, szükség van rájuk.”

Eseményekben oly nagyon gazdag korunknak — írják akkori tudósítók, — legrendkívülibb eseményei közé tartozik a Rothschild-család csodálatraméltó helyzete. A XVI. században, amikor még Németország kereskedelme és kereskedői viszonyai gyermekkorukat érték; sikerült a Fuggereknek nagy szolgálataik és Miksa császárnak szolgáltatott kölcsönök révén vagyont, birtokot, grófi koronát és hírnevet szerezniök. Ehhez hasonló jelenséget a történelem csak a Rothschildoknál mutat-hat föl. Ha kortársaik, a Baringok, Hope, Torlonia és Aguado a kereskedelmi ügyletekből szintén hatalmas vagyonhoz jutottak ugyan és jelentős üzletekét kötötték is, sőt némely nagyhatalomnak államkölcsönt is szereztek, mégsem tudtak sohasem a magasabb politikai szférákba fölemelkedni, amint ez a Rothschildoknak csodálatos módon sikerült. Ha a Rothschildoknak különösképpen kedveztek is a viszonyok, mégis föltétlenül el kell ösmernünk, hogy ezt ritka ügyességgel ki is tudták használni arra, hogy eme csodálatra méltó pozíciót elérhessék, amelynek révén, mint vezető pénzhatalmasság, olyan jelentős befolyáshoz jutottak.

Huszonnyolc esztendő lefolyása alatt a Rothschild-ház számos államkölcönénél, amelyeket Angliával, Ausztria és Magyarországgal, Franciaországgal, a porosz királlyal, Oroszországgal, Dániával, Belgiummal, a nápolyi királlyal és a német szövetség legtöbb választófejedelemével kötött, száz és száz milliókat juttatott az illető államoknak és gyakran éppen a politikailag leginkább kedvezőtlen, politikai krízisekben súlyos időkben teljesítette kötelezettségeit bámulatraméltó pontossággal és ezzel tanúságát adta a pénzügyek terén való föltétlen hatalmasságának és megingathatatlan erejének. Az efajta vállalkozásokban részes kapitalisták azonban mindenkor sikerrel koronázottnak látták spekulációikat és ezért közöttük is föltétlen bizalom fejlődött ki a Rothschildok iránt.

Amikor az utóbbi években a spekulációs szellem az ipari vállalkozások felé fordult és a vasutak szükségét kezdték érezni a kontinensen, a Rothschildok nyomban fölismerték a helyzetet és az új mozgalom élére állottak. A versaillesi vasút, a Szajna jobb partján, az ő alkotásuk és Ausztriában a Nordbahn nagyszerű építkezésével szintén ők adták meg az első lökést a hasonló vállalkozások megindulásához. És akárhol készül megindulni valami igazán észszerű vállalkozás, ott föltétlenül számítani lehet az ő tőkájukre.

Hogy azonban az ember megfelelően méltányolhassa a Rothschild-ház helyzetét, meg kell különböztetnünk különböző periódusaikat.

Az első periódus az ezernyolcszáztizenötödik esztendővel kezdődik és tart mintegy tíz évig; erre az időközre esik mérhetetlen vagyonuknak megalapítása.

Ezután következett a balvégzetű ezernyolcszázhuszonötödik esztendő. A minden téren való túlcsigázott spekuláció rettenetes visszahatást szült a kereskedelmi forgalomban. A kereskedői világ notabilitásai közül százan és százan jutottak fizetési zavarokba, vagy teljesen tönkre is mentek. A Rothschildok vagyonát azonban ez a szerencsétlen esztendő sem

rázkódtatta meg, sőt még ők voltak azok, akik mindenütt segítettek a megszorultakon mérhetetlen készpénzkészletükkel,- megkorlátlan hitelükkel és ugyancsak ők voltak azok, akik, mint ösmeretes, ezüst- és aranykészletükkel egymaguk megmentették az Angol Bankot attól, hogy készpénzfizetését be-
szüntesse. A kereskedői világ ekkor már ösmerte a Rothschildok vagyonának súlyát és pénzügyi hatalmát; de igazi hatalmuk, először csak kereskedelmi pályájuknak e rövid, de annál súlyosabb második időszakában nyilvánult meg igazán. Ettől az időtől kezdve érték el magasabb politikai jelentőségüket és többé egyetlen állam sem bocsájtkozhatott nagyobb pénzügyi vállalkozásba az ő közreműködésük nélkül.

Harmadik periódusukban, amely az ezernyolcszázharmincadik esztendőig terjedt, még folytonosan növekedett tekintélyük és befolyásuk, mint egy vezető pénzügyi nagyhatalomé. Ekkor hirtelen kitört a júliusi forradalom, amely alapjában megrendítette az európai hitelviszonyokat és — ezzel kezdődik a Rothschild-ház pénzügyi működésének negyedik és legfényesebb korszaka.

A politikai zivatar villámcsapásai számtalan bankházat semmisítettek meg máról-holnapra, mialatt a Rothschildok nemcsak hogy erőteljesen ellentállottak e borzasztó viharnek, hanem rögtön mellé állottak a Franciaországban újonnan alakult kormányformának, amely előttük a törvényesség és a rend föntartásának jótállója gyanánt szerepelt és fölajánlották neki hatalmas segítőforrásaikat. A mérhetetlen pénzeszközök, amelyeket e válságos időkben a hatalmak rendelkezésére bocsájtottak és az a finom, valóban diplomatikus ösztön és előrelátás, amelyről a legnehezebb viszonyok között is tanúságot tettek, megszerezték számukra a kormányok határtalan bizalmát és a Rothschildoknak akkortájt sokkalta nagyobb részük volt az általános béke föntartásában, mint amennyiről a világnak csak sejtelme is lehetett.

Ezek után önkéntelenül fölvetődik most a kérdés, hogy

mint sikerült nekik jelentős helyzetüket és szerepüket Franciaországban, a különböző kormányformák idején is változatlanul föntartani?

A válasz — és a kérdés megoldása — könnyű.

Ők nem tartoznak semmiféle politikai párthoz; ők barátai a királyságnak, a törvényességnek és a békének és mint ilyenek mindenkor megőrizhették fölöttébb súlyos pénzügyi befolyásukat a Decazes, Villéle, Martignac és Polignac heterogén minisztériumai alatt éppen úgy, mint Lajos Fülöp király uralma alatt.

Az az elvitázhatatlan hatalom, amelyet a Rothschildok az általános kereskedelmi forgalomra gyakorolnak, szintúgy igazságos és a dolgok törvényszerűségén alapszik és éppen olyan jótékony kihatású magára a kereskedelemre; mert az ő állandó jelmondatuk ez: *béke és kereskedelmi meg ipari fejlődés!* és csak a béke és a gazdasági fejlődés az, amely a világot továbbra is boldoggá teheti. A csalódások ideje már rég lejárt és a nemzetek már régen arra a meggyőződésre jutottak, hogy a törvényes, igazságos béke föntartásával sokkalta inkább gyámoltítják saját anyagi érdekeiket, mint a politikai teóriákért folytatott legvérengzőbb harcokkal. Mert egy gazdag nemzet mindig erős és hatalmas nemzet, amelyet a zsarnokság és önkény sohasem nyomhat el.

A történelem pedig egykoron a Rothschild-céget mint a bátor vállalkozó szellem, bölcs kitartás és testvéri összetartás emlékezetre és követésre méltó példáját fogja följegyezni évkönyveiben, mint olyan pályafutást, amelyben a szerencse mellett a bámulatos képességeknek is ugyanolyan szerepük volt abban, hogy olyan mérhetetlen vagyonhoz jussanak. És az ő életük története, mint szimbólum, át fog szállni a késő utókorra is, mint a legnagyobb kereskedői hírességé.”

Amit az akkori „Augsburger Allgemeine Zeitung” filozófus cikkírója megjósolt, valóra is vált már. A Rothschildok élete és Pályafutása, mint „karrier” is követendő példa gyanánt áll milliók és milliók előtt, akik, ha nem is lesznek olyan sike-

reik, mint a frankfurti zsidó-utca fiainak, de mindig áhítatos csodálkozással fognak fölneézni az öreg Maier Amschel ivadékaira, akik ezt a karriert megfutották. És mindig épülni fognak, amikor az emberi erő e diadalain el-elmeditálhatnak.

E pályafutás regényes történetén kívül a Rothschildok élete a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot még azért is, mert a Rothschild-háznak mindenkor nagy érdemei voltak a pénzpiac támogatása körül is, amelynek a nehéz pénzügyi viszonyok és pénzügyi szűke idején éppen úgy mint a kereskedelemre nézve válságos időkben, segítségére siettek mérhetetlen pénzügyi eszközökkel és ezzel megmentették a csőd és a tönkrementek elől.

Így lettek a Rothschildok a pénzügyi világ cézárjai. És ez a cézárság nem volt költői frázis, vagy talán túlzás. Nem. A többi bankárok és bankházak tényleg csak vazallusai voltak a Rothschildoknak, akik tönkreteltek őket, ha nem volt szükségük rájuk, de éppen úgy támogathatták és meg is erősíthették őket, ha szükségük volt rájuk és... ha azok sohasem merészkedtek zavarni az ő üzleti működésük köreit. Ezek az üzleti körök pedig nem maradtak meg mindvégig a szorosán vett bank-szakmában, hanem kiterjedtek az ipari és kereskedői vállalkozások terére is.

Az ezernyolcszáznegyvennyolcadik esztendőktől kezdve, — amelynek vihara végigszárgult Európa összes országain — a Rothschild-ház üzletei ugyanis más mederbe terelődtek. Ettől kezdve különös előszeretettel bocsájtkoztak ipari vállalkozásokba, vasutak és bányák, kohók létesítésébe és finanszírozásába, de ugyanekkor pénzügyi és hitelintézeteket is alapítottak, ami által a vagyonszerzés újabb — és eddig még kihasználatlan — útjai indultak el.

Ennél, az akkoriban még merőbben új üzleti irányzatnál, — amelyeknek útjaira az idők fordulása, a pénzügyi és politikai viszonyok éppen így kényszerítették a Rothschildokat, mint a közlekedési eszközök reformjai, — a hatalmas pénzügyi hatalmaknak sikerült megtartaniuk döntő befolyásukat a pénzügyi

viszonyokra éppen úgy, mint a kereskedelmi viszonyokra és hatalmukban még jobban megerősödtek. Most már nemcsak a tőzsdének, hanem az ipari és kereskedelmi világnak is úgyszólván korlátlan hatalmú urai lettek.

És ezt az uralmukat, ha nem is minden tekintetben, de főbb vonásaiban, a mai napig is megtartották. Számos virágzó bank és ipari vállalat az ő fióközletük és mind az öt világrészben vannak bányáik, malmaik, gyáraik, éppen úgy, mint ingatlanaiuk.

A Rothschildok mai hatalma azonban, bár vagyonuk nagyobb, mint valaha, természetesen már távolról sem versenyezhet az öt testvér egykori hatalmával. De ennek okát nem a Rothschild-ivadékok egyéni képességeinek hanyatlásában kell keresni, hanem a viszonyok változásában. Legelső sorban is ma már az európai államok pénzügyi helyzete mérhetetlenül megjavult, a közel száz esztendő előtti pénzügyi állapotokhoz hasonlítva és így ma már a kormányok nincsenek annyira ráutalva az ügyes közvetítőkre, akik államkölcsonőket minduntalan elhelyeznék. De meg azután a Rothschildok egykori, szinte korlátlan erejének csökkenésében a részvénytársasági alapon létrejött nagy bankoknak is részük van, amelyek az új államkölcsonők kibocsájtásakor nem csupán egymással versenyeznek fölöttébb energikusan, hanem a Rothschild-házzal is. És ezek a nagy bankok fosztották meg tulajdonképpen a frankfurti zsidó-utca késő ivadékait attól az egyeduralomtól, amely a múlt század elején az államkölcsonők létrejöttét jóformán egyedül az ő kényük-kedvüktől tette függővé.

Az államkölcsonők felett való egyeduralmat a gazdasági viszonyok változása tehát kicsavarta a Rothschildok kezéből. De a vagyonukat már nem vehette el tőlük és ez nagyobb, mint aminő Amerika dollárkirályainak vagyona. Sem Rockefeller, sem Carnegie, sem Astor, egyetlen amerikai pénzfejedelem vagyona sem érti utol a frankfurti ghetto ivadékainak páratlan gazdagságát. A Rothschildok vagyona ugyanis a tíz milliárdot

is meghaladja már és ez az óriási vagyon szinte önmagától szaporodik, növekszik egyre. A Rothschildoknak már egyetlen új üzletet sem kell kötniök és vagyonuk mégis napról-napra még egyre nagyobb lesz, mert hiszen ez a tíz milliárd minden egyes napon csak egyszerű kamat formájában is, több mint egy millióval növekszik. Ha csak négyszázalékos kamatozást veszünk alapul — pedig a Rothschildok üzletei és vállalkozásai ennél jóval magasabb percentú jövedelmet hajtanak — a frankfurti öreg Maier Amschel ivadékainak vagyona évenként kerek négyszáz millió kamatjövedelmet jelent és így még három esztendőre sincs szükség, hogy a Rothschildok újabb és újabb egy milliárddal legyenek gazdagabbak.

A fantáziát is elfogja a szédülés, amikor ezeket az óriási pénztömegeket e szédületes tempóban látja növekedni. Hiszen ha folytatjuk e számvetéseket, az derül ki, hogy ilyesformán egyszer csak az egész földkerekség minden pénze a Rothschildok páncélszekrényeibe fog ömölni . . .

E hatalmas vagyon mellett, amely él, növekszik, gyarapodik még egyre, igazán minden önhittségtől menten mondhatta a bécsi Rothschild Albert báró azt, hogy:

— A Rothschild-ház olyan gazdag, hogy nem is csinálhat rossz üzleteket!

És ezt a mérhetetlen nagy vagyont alig száz esztendő alatt gyűjtötte egyetlenegy család.

Az ős.

A Majna-menti Frankfurt városának egy szegény kereskedője, aki a tizennyolcadik század elején született, az ősapja a hatalmas Rothschild-dinasztiának, amelynek eredete és családfája, történeti hitelességgel, nem vezethető továbbra visz-

gény kiskereskedő a zsidók népéből való volt, abból a népből való, amelyről Heine ezt írja: „Egyiptomból jöttek, a krokodilusok és a papok országából és a bőrbetegségen meg az ellopott arany és ezüst tárgyakon kívül egy úgynevezett pozitív vallást hoztak magukkal ... Ez az ősi nép már ősidők óta elátkozott és számkivetett és átkát meg gyötrelmeit már évezredek óta magával hordozza ... és szórakozásául ma váltókkal és ócska nadrágokkal sáfárkodik.”

Németországnak egyik városában sem volt nagyobb akkoriban a zsidók elnyomatása, mint éppen Frankfurtban. Még a tizennegyedik században történt, hogy a város patrícíusai valósággal elzárták maguktól a zsidókat és beszorították őket

a zsidó-utcába, amelyet esténként láncokkal zártak be. És törvénybe hozták, hogy esztendőnként legföljebb csak két zsidópár ülhet házasságot, nehogy Ábrahám ivadékai túlontúl is elszaporodhassanak és megsokasodjanak. Mert az ősi Frankfurt városatyáit már évszázadokkal ezelőtt is nyugtalanította a zsidó-utca népének páratlan szorgalma; kitartása és egyre növekvő kereskedői forgalma. És a tizennegyedik seculumtól kezdve, még évszázadokon át sínylődtek itt Mózes hívei és senki sem álmodhatta, hogy e szűk utcában fog valaha megszületni az az ember, aki megveti alapját egy olyan pénzügyi nagyhatalmasságnak, amelynek döntő befolyása lesz a világeseményekre · és amelyhez hasonló pénz-nagyhatalmasságot régi annalesekben sem találunk, öt évszázadon át küzdöttek a frankfurti zsidók elnyomóik ellen, amíg végre ütött megváltásuk órája. Napoleon egyetlen tollvonással levette Izrael népének vállairól az elnyomatás jármának terheit és megnyitotta számukra a városok legragyogóbb főutcait is.

De mihelyt a francia sereg kivonult Frankfurt városából, rögtön visszaállították a régi rendet és a polgári egyenjogúságot csak később, pénzen váltották meg a frankfurti zsidók, még pedig pontosan négyszáznegyvenezer forinton.

De a Rothschildok ősapja, Mózes Amschel, még a zsidó-utca egyik túlsúfolt házának födele alatt lakott. Róla a história istenasszonya bizony semmit sem jegyzett föl. Mindaz, amit róla az utókor tudhat, — bármennyit is kutattak már élet-története után lelkes búvárkodók, — éppen csak annyi, hogy fáradhatatlan munkálkodása révén sem sikerült többre vinnie, mint hogy „házaló zsidó” legyen. Születésének évszámát sem tudjuk, nem hogy még a későbbi hatalmas familia fölmenő ágának családfáját kirajzolhatnánk. így hát Mózes Amschel neve az, amelyből a Rothschildok családfájának terebélyes ága-boga megindul.

Magának a Rothschild-névnek eredete is homályos. Egyesek szerint valamely város nevéből eredne a későbbi hatalmas

pénzfejedelmek neve. Az bizonyos, hogy számos zsidó-család van Németországban, — éppenúgy, mint nálunk is, — amely vezetéknevét egy-egy várostól nyerte. Rendszerint nem is attól a várostól, amelyben a családfő született, hanem amelyből kivándoroltak, hogy azután más városokban és községekben letelepedjenek. Itt, új lakóhelyükön azután azzal különböztették meg őket a többi Izsák, Mózes, Jakab és Ábrahámoktól, hogy e nevek elé odatették annak a városnak a nevét, ahonnan odaköltöztek. Így keletkeztek például az Oppenheimer, Wiener, Prager, Hamburger, Frankfurter, Berliner családok is, amelyek mind zsidó famíliák nevei.

A Rothschild családnév is, egyesek szerint, így keletkezett volna. Még pedig a Dán-országbeli Roeskilda helység neve után. De e föltevés ellen szól az a körülmény, hogy Mózes Amschelnek kezdetben még nem is volt vezetékneve. Szegény házaló-zsidó volt, — de ezt is csak a hagyomány tudja így, nem pedig a hiteles história — és Hannover városában sáfárkodott, szűkös viszonyok között. Majd pedig, amikor látta, hogy itt sehogy sem tud boldogulni, vándorbotot vett kezébe. Vándorlásai közben jutott el Frankfurt városába, ahol letelepedett a zsidó-utcában és egy vörös cégért (Rothes Schild) akasztott ki a kapu fölé.

A frankfurti ghetto-ban a kis, összezsúfolt viskóknak akkoriban még nem volt egyáltalában házszámuk és minden egyes házat különös ismertető jellel láttak el s arról nevezték el a házikót éppen úgy, mint annak lakóit. A házak ismertető jelei afféle cégérek voltak és aszerint keletkeztek az egyes családok vezetéknevei, hogy mi volt ezekre a cégérekre pingálva. Volt cégér, amelyen medve, máson kakas, a harmadikon ökör, negyediken bárány, azután meg másokon szarvas, csuka, rosta díszelgett és eszerint nevezték el az illető házat és a ház lakóit is Bär-nek, Hahn-nak, Ochs-nak (ami éppenséggel nem valami hízelgő elnevezés), azután Lamm-nak, Hirsch-, Hecht-, Reuternek. De minthogy ezek még mind nem voltak elegendők a szép-

számú házak és famíliák megkülönböztetésére, ez a kis sorozat még szaporodott a Schiff, Schloss, Sichel, Stern, Strauss nevekkel, majd pedig külön a cégek színének megkülönböztetésével, mint például „zum rothen Schild”, vagy „zum schwarzen Schild”, a „vörös cégérhez” és a „fekete cégérhez”. Valószínűleg — mert bizonyosat itt nem tudhatunk — így keletkezett a Rothschild-név is, a „zum rothen Schild”-ből.

Itt, ebben a vörös cégéres házikóban született meg Mózes Amschelnek fia is, a későbbi nagyhatalmú pénzfejedelem, Rothschild Maier Amschel.

Az a ház azonban, amelyet a későbbi nagy pénzdinasztia megalapítója, Maier Amschel megvásárolt az ezerhétszáznyolcvanadik esztendőben, miután ő is megpróbálkozott Hannoverben, majd ő is hazatért Frankfurtba és ott végleg letelepedett, már nem a vörös cégért viselte, hanem rendes házszáma volt — még pedig a hatvankilences szám — és azonfelül a kapu fölött egy zöld cégér díszlett, amely után „zum grünen Schild”-nek nevezték a házat. De ekkor már a vörös cégér után Rothschild volt Maier Amschel neve is, amit apjától, Mózes Amscheltől örökölt.

Magáról az első ősről, kinek éppen csak hogy neve maradt fenn az utókorra, azon kívül, hogy tudjuk róla, hogy „házaló zsidó” volt, még csak éppen halálának évszáma ösmertes. Az ezerhétszázötvennegyedik esztendő október havának hatodik napján hunyta le szemét örök álomra Rothschild Mózes Amschel, hogy megtérjen oda, ahol nincsenek többé ghettok és nincsenek zsidó-elnyomatások.

De ha őneki nem is sikerült egész életében kiemelkednie a „bátyus zsidók” sorából, elsőszülött fiának, Maier Amschelnek — mert annyit még tudunk róla, hogy négy gyermeke volt, — kedvezett a sors és ő már elérte ezt.

Az ezerhétszáznegyvenharmadik esztendőben (a hónap és a nap ösmertetlen) született a frankfurti ghettó vörös cégéres házikójában Maier Amschel, aki már tizenegy esztendős

fiúcska volt, amikor apja meghalt. A későbbi világhatalmú bankárok apjának gyermekkoráról alig-alig maradtak följegyzések. Mint ahogy a ghettó többi lakóinak gyermekkoráról sem. Kit érdekelt volna akkor egy kis zsidófiúcska? Olyan volt ő is, akár a többi. És se róla, se a többről senki sem merté volna álmodni sem a frankfurti ghettóban, hogy ivadékaik egykoron béke és háború urai lesznek, mert ők jelentik majd mindkettőnek alapföltételét — magát a pénzt.

Apja nem szánta Maier Amschelt a kereskedői pályára, hanem írástudó rabbinst belőle nevelni és ezért Fürth városának akkoriban nagy hírű zsidóiskolájába Íratták be a tízeszten-dős fiúcskát, hogy ott a zsidó theológiát tanulja. Közben ugyan meghalt az apja, de a kis zsidó fiú respektálta atyjának akaratát és folytatni akarta tanulmányait. De minden ájtatossága és vallásossága mellett, — amely emberi, nemes tulajdonságai jellemének alapvonásai maradtak később is, — nem végezhetette be tanulmányait, valószínűleg az anyagi eszközök hiányában. A fürthi iskolában, vallási stúdiumai mellett a régészettel és különösen a pénzismével is foglalkozott, aminek később nemcsak abban vette hasznát, hogy kitűnő összeköttetésekhez jutott általa, hanem e tudományok egyúttal alkalmat is nyújtottak neki a pénzszerzésre. Fürthből hazatérve megpróbálkozott azzal, hogy atyjának frankfurti üzletét föltámasztja, illetve, hogy azt folytassa. De úgylátszik, a siker ekkor még sehogy sem akart melléje szegődni kíséző gyanánt, ő azonban fiatalnak, erejének teljében lévőknek érezvén magát, nem vesztette el kishitűen bizalmát önmagában és úgy gondolkozott, hogy ha ezen a pályán, amely mellett apja olyan híven kitartott, nem boldogulhat, hát meg fog próbálkozni valami más pályával.

Így is történt. Egy-kettőre fölszedte a sátorfáját, hogy valahol máshol fogja keresni a boldogulás útját. Vándorlásai-ban, hátán bátyúval, kezében vándorbottal eljutott Hannoverbe is, ahol az Oppenheim-féle bankházban valami szerény kis hivatalnoki állást foglalt el. Itt azután szorgalma és ügyessége

folytán hamarosan érvényesülni kezdett és megnyerte főnökének teljes bizalmát. Jó egynehány esztendeig dolgozott a hannoveri bankház egyszerű íróasztala mellett és ezalatt az idő alatt főnöke igen fontos üzletek lebonyolításaira is használta az egykori rabbinusnak készülő fiút, sőt végül már a bankház vezetésében is társul fogadta maga mellé.

Biztos, nyugodt, anyagi gondoktól ment megélhetését ilyesformán örökre biztosítottnak láthatta Maier Amschel, de a szívós akaratú, ambiciózus frankfurti zsidó-ifjúnak más ambíciói is voltak. Ki tudja, talán már a hannoveri bankház tinta-foltos íróasztala mellett is föl-fölcsillant előtte egy világraszólóan hatalmas bankház képe, amelynek valaha ő, vagy az ő vérei lesznek az urai. Az bizonyos, hogy többre hivatottnak érezte magát, mint hogy egész életét ebben a hannoveri kis bankházban — mások szolgálatában — töltse el és bízott saját képességeiben, amelyeket azonban — úgy érezte, — csak akkor gyümölcösöztethet igazán, ha — önmagának fog dolgozni, önállóan és a saját felelősségére.

Otthagya tehát Hannover-t, kilépett az ottani Oppenheim-féle bankházból és hazatért szülővárosába, Frankfurtba, ahol hozzálátott annak az üzletnek önálló megalapításához, amelyből a Rothschildok későbbi korlátlan pénz-nagyhatalmassága nőtt ki. Az üzlet fejlődéséért és megerősödésére különösen kedvező körülmények uralkodtak ezidőtájt Frankfurtban, amely Németországnak egyik legjelentősebb kereskedő-városa volt akkoriban. Frankfurt országos vásárai voltak a legnépesebbek és leglátogatottabbak az egész birodalomban. A szélrózsa minden irányából özönlöttek ide a vásárlók és az eladók és az országos vásárookra érkező idegen kereskedőknek száma meghaladta az ötvenezeret is.

Itt kezdte meg tulajdonképpen pályafutását Rothschild Maier Amschel és szülővárosa lett gócpontja minden fajta üzleti vállalkozásának. Körültekintése, pontossága és becsületessége, amellyel minden reáháramló kötelezettségnek eleget tett, ha-

marosan fölkeltek iránta a gazdagabb kereskedők érdeklődését és nem egyszer történt meg, hogy a frankfurti, darmstadti és mainzi pénzváltók közvetítő gyanánt éppen őt, a fiatal, jelentéktelen kis kezdőt kérték föl, ő pedig ezeket a megbízásokat is éppen olyan becsületességgel és éppen olyan üzleti diszkrécióval teljesítette, mint többi üzleteit. Ilyen módon egyre szélesebb körben terjedt el hírneve, a bizalom megnövekedett iránta és jövedelmei egyre nagyobb és nagyobb arányokat vettek föl, úgy hogy nem is tartott sokáig és máris módjában állott, hogy házat vegyen Frankfurtban, természetesen a — zsidó-utcában. Ama bizonyos zöld cégérű házat vette meg.

Ebben a házban, ahol a Rothschild-dinasztia későbbi hatalmas pénz-cézárjai születtek, Maier Amschel törhetetlen akarrattal és szívóssággal kiterjeszteni, fejleszteni próbálta üzleteit, de még jó ideig nem sikerült kiemelkednie a csak harmadrendű — és jelentéktelen — kereskedők sorából sem.

Már kora ifjúságától kezdve különös előszeretettel viselkedett Maier Amschel a régi pénzek és érmek iránt. Apja, az öreg Mózes Amschel — a hagyomány szerint, mert itt is csak a hagyományra támaszkodhatunk, — gyakran vont be fiát üzleteibe olyasformán, hogy reábizta a pénzváltást és őt küldte el egyes pénzváltókhoz és a kis fiúcskában a régi pénzek kora, értéke és szépsége fölébresztette az érdeklődést és szeretetet a régipénzek iránt. Ez az érdeklődés, amely később sem halványult el benne, idővel egész jelentős érem-ismeretre vezetett, ami fürthi tanulmányai alapján egész tudományos jelleget is öltött

Ez az éremismeret lett közvetítője annak a közelebbi érintkezésnek is, amely az érem- és régiségpénzgyűjtő hannai örgróf — IX. Vilmos, I. Vilmos néven későbbi választófejedelem — és a frankfurti zsidó-utca okos és nyílt fejű lakója között kifejlődött. És ez az ösmeretség, — amely később szoros üzleti összeköttetéssé fejlődött, — segítette a fáradhatatlan Maier Amschelt a teljes sikerhez: ahhoz, hogy a későbbi nagy Roth-

schild-vagyon alapját — jelentős formában és jelentős összegben — megvethesse.

Maier Amschel éremismeretének országszerte híre volt és erről tudomása lehetett Estroff bárónak is, aki bizalmi embere volt a hannai örgrófnak. Estroff bárónak már Hannoverben, ahol megösmerte Rothschild Maier Amschelt, feltűnt a kis zsidó emberke kiváló szaktudása, megbízhatósága és becsületessége és később éppen Estroff báró volt az, aki őt a dúsgazdag örgróf, IX. Vilmos figyelmébe ajánlotta.

Az a körülmény, ahogyan Rothschild Maier Amschel először járulhatott az örgróf elé és maga az első benyomás, amit a nagyhatalmú és még nagyobb vagyonú örgrófbán fölébresztett, már szinte előre jelezte, hogy ennek a frankfurti zsidónak kezd fölragyogni a szerencsecsillaga. Báró Estroff Ottó Ágoston Imre tábornok, aki az örgrófnak nemcsak hű tábornoka, de bizalmas barátja és tanácsadója is volt, valami régipénz eredetének megvitatása közben az örgrófnak fölemlítette, hogy egy frankfurti zsidó — bizonyos Rothschild Maier Amschel nevezetű — kitűnően ért az érmekhez és talán jó volna az ő véleményét is megkérdezni, és egyébként is pénzügyi dolgokban vele is tárgyalni.

Estroff báró még Hannoverből ismerte Rothschildot, akivel nemcsak fontos és kiterjedt körű hivatalos állásánál fogva, hanem mint nagybirtokos is — hatalmas birtokai voltak Hannover körül — jelentős pénzügyleteket kötött és őt éppen olyan okos és tevékeny, mint becsületes és megbízható embernek ösmerte.

Az ő meleg ajánlatára történt azután, hogy „Rothschild Maier Amschelt meghívták az örgróf kasseli udvarába és amikor a kis frankfurti zsidó IX. Vilmos előtt először megjelent, az örgróf éppen egy érdekes sakkjátszmában volt elmerülve, amelyben Estroff báró olyan erősen szorongatta az örgróf királynéját, hogy emiatt IX. Vilmos a játszmát már-már elvesztettnek tartotta és föl akarta adni.

Rothschildnak — a kit már vártak IX. Vilmos udvarában

— a játszma közben is szabad volt belépnie az örgróf lakosztályaiba. A lakájok beengedték és ő csöndesen az örgróf széke mögé lépett, ott megállt és némán nézte a játékot. IX. Vilmos ügyet sem vetett rá, csak akkor, amikor a játszmát már félig-meddig befejezettnek — és az ő számára elveszettnek — vélte. Ekkor odafordult a csöndesen, tiszteletteljesen ott álló kis frankfurti zsidóhoz, aki némán ingatta a fejét. Ez'feltűnt az örgrófnak és így szólt Maier Amschelhez:

— Talán te is tudsz sakkozni?

Rothschild, aki a játékot élénk figyelemmel szemlélte, hátafórt hangon felelt:

— Igenis, fenség. És ha kegyeskednék megtenni ezt a sakk-lépést (és itt egy lépést mutatott), három lépésben még meg is nyerheti a játszmát.

Igazi mesteri húzás volt az, amelyet Rothschild ajánlott és amely egyszerre az örgróf javára billentette a játszmát, amelyet ő, aki már a matthoz vélte közel magát, most tényleg három lépés alatt meg is nyert.

A szerencsésen befejezett sakk-játszma után az örgróf még a legkegyelmesebben elbeszélgetett a szürke kis zsidóval és amikor az távozott, mosolyogva mondta Estroff bárónak:

— Tábornokom, ön igazán nem holmi tökfilkót ajánlott nekem!

Amire Estroff báró így felelt:

— És én remélem, hogy fenséged ennek a Rothschildnak egyéb jó tulajdonságaival is éppen úgy meg lesz elégedve.

— Ha olyan becsületes is, mint amilyen okos, akkor remélem, hogy úgy lesz!

Ez körülbelül az ezer hétszáznyolcvanötödik esztendőben történhetett. Abban az évben, amikor IX. Vilmos elődje és atyja, II. Frigyes örgróf meghalt és ő ült a kicsiny birodalom trónusába. De Rothschild üzleti vonatkozásai az örgrófhhoz még jó ideig teljesen jelentéktelenek: egész működése az örgróf szolgálatában ez időtájt még abban merült ki, hogy éremgyűjtémé-

nyébe régi pénzeket szállított és apróbb szolgálatokat tett neki angol váltóknak Londonban való beváltása körül, amelyeket az őgróf, éppen úgy, mint apja, katonai szállítmányokért kapott. És ez alapozta meg a Rothschildok későbbi nagy hatalmát.

Akkoriban ugyanis minden német fejedelemség urának — bármilyen kicsiny is volt országa és kevés volt az alattvalója — módjában volt törvényszerűleg akkora hadsereget tobozoznia, aminőt csak akart. A hadsereg létszámának ez a korlátlan fölemeltethetése pedig a legönzőbb lélek-uzsorára vezetett. Már a Rothschild-család ősapjának születése előtt való évszázadban Károly hesseni őgróf is — IX. Vilmos őse — elkezdte ezt az „emberhússal való uzoráskodást” és ilyen módon sikerült is vagyonát, a csapatok fölszerelési költségeinek és a kikölcsönzés díjának révén, közel tizenkét millió tallérral gyarapítania, ami később még egyre növekedett, mert ezután sem vonult még vissza az ilyesfajta „humanisztikus” üzletektől.

Unokája, II. Frigyes őgróf is, aki elődje volt IX. Vilmosnak, „bölcst” elődjének nyomdokain haladt és folytatta ezt a busásan jövedelmező üzletet. Majd halála után IX. Vilmos, aki utána a trónon követte, sem vetette meg a pénzszerzésnek azt a módját, amit elődei is kultiváltak és már uralkodásának második esztendejében szerződést kötött Angliával tizenkétezer harcos szállítására nézve, amiért — a fölszerelési költségek nélkül — nyomban hatszázhetvenötezer korona-tallért kapott, amihez még hozzájárult dicső elődje által az észak-amerikai gyarmatok számára eladott alattvalókért kapott huszonkét millió tallér is, amit az ő kezeihez folyósítottak.

Ezek a horribilis összegek — és az, hogy az ifjú IX. Vilmos e kornak egyik leggazdagabb fejedelme volt — lettek közvetlen okai a Rothschild-család szerencséjének, vagyonban és hatalomban való növekedésének és annak, hogy az egész művelt világra kiható szerepük jutott a történelemben, amelyben alig fél-század alatt ők lettek a — hatodik nagyhatalom. A legnagyobb és legfélelmetesebb erejű nagyhatalom.

IX. Vilmos ugyanis kénytelen volt az akkori viszonyokhoz mérten különösképpen nagy vagyonának gyümölcsöző elhelyezéséről gondoskodnia és emiatt valóságos pénzügynöki karral dolgozott. Ezek között kapott helyet Rothschild is, aki megnyerte az örgróf bizalmát. Az a hely azonban, amit IX. Vilmos háziügynökei között a frankfurti zsidó-fiú elfoglalt, kezdetben csak igen-igen szerény helynek bizonyult. De már ez alatt az idő alatt is egyre több alkalma nyílt Maier Amschelnek tanúságot tennie arról, hogy a beléje helyezett bizalomra föltétlenül érdemes. Ez a bizalom volt akkoriban a legnagyobb tőke, amivel a Rothschild-dinasztia megalapítója eldicsekedhetett. Egyéb tőkéje — anyagi, materiális tőkéje — bizony úgysem volt valami horribilisnek mondható.

Az ezerhétszáznyolcvankilencedik esztendőben, amikor IX. Vilmos már négy éve ült mint atyjának utóda a kasseli rezidencia trónusán, Rothschild írásbeli folyamodást terjesztett eléje és abban arra kérte, hogy az örgróf juttasson kegyesen öneki is némi szerepet, éppen úgy, mint a hannai bankároknak (akiknek viszont ő már dolgozott), az angol váltók eladásában és eközben hivatkozott eddig is való számos esztendei, ottani működésére. Az örgróf azonban pénz dolgában különös módon óvatos és elővigyázatos ember volt. Nem érte be azzal az egyszerű személyi benyomással, amit Rothschild reá tett, hanem mielőtt a kérvényre válaszolt volna, előbb alaposan érdeklődni kezdett Rothschild Maier Amschel iránt és igyekezett a legmegbízhatóbb információkat beszerezni felőle. Akárcsak most a modern bankházakban, ahol a hitelkérők felől egész rendszerített információ-osztályok tájékoztatják az igazgatóságot.

IX. Vilmos érdeklődése főként arra irányult, hogy megtudja, megbízható forrásokból, úgy Frankfurt, mint Hannau városában, vajjon ez a Rothschild megérdemli-e azt a hitelt, amelyet tőle kért? Tudakozódására pedig azt a fölvilágosítást kapta, hogy Rothschildnak a hannai váltó-kereskedők között mindenkor volt hitele, hogy azt becsületesen meg is érdemelte,

hogy a váltóknál gyakran a legmagasabb összegeket is el tudta érni és hogy továbbá: „szorgalmas és becsületes ember hírnevének örvend, amiért is a kereskedői alapelvek szerint bátran megadható számára a kért hitel.”

Erre az információra azután kapott is Rothschild nyolcszáz, font sterlingnyi hitelt és mert az örgrófit a leghűségesebben szolgálta, ezt a hitelt lassanként följobb és följobb emelték, de azért még jó időbe került, amíg konkurrensait túlszárnyalhatta. A frankfurti bankárok közül még jó ideig mégis csak a Rüppel és Harnier cég volt az, amely a hesseni üzletekből — IX. Vilmos üzleteiből — legerősebben részesedett; a cég az „udvari bankár” titulusát viselte és a kasseli zsidó bankár, Feidel Dávid volt az „udvari főügynök”, míg Rothschild csak egyszerű „udvari ügynök” volt és csak ezernyolcszázegyben vagy ezernyolcszázketten lépett elő „udvari főügynök”-ké. Idősebb fiai Amzel és Salamon ugyanez időtájt megkapták a „hadi számvéveségi ügynökök” titulusát, míg a harmadik Rothschild-fiú, Náthán, ekkoriban költözött át Angliába, másik két fia pedig, Károly és Jakab, még csak gyermekkorát élte és ahelyett, hogy pénzt forgatott volna, valószínűleg még csak fületlen pitykével játszadozott és a gondtalan ifjúság gyermekcipőit koptatta.

Mert Rothschild Maier Amschel ekkor már elég szép számú családdal dicsekedhetett. Esténként, lámpagyújtás után, tíz gyermekből álló családjával ülte körül a frankfurti zsidó-utca házikójának asztalát az öreg Maier Amschel és felesége, Gudula.

Időközben pedig az örgrófnak pénzügyleteiben egyre nagyobb és nagyobb szerepe jutott. IX. Vilmos ugyanis az angol pénzekkel valóságos rendszeres banküzletet folytatott. A kasseli vár hatalmas bolthajtásos pincéiben állandóan hatalmas összegű készpénzkészlet volt fölhalmazva — gyakran több millió tallér is — minden pillanatban készen arra, hogy gyümölcsöző vállalkozásba fektetessék. Azonfelül az örgrófnak legalább

és ugyanilyen összegű betétjei voltak londoni és amszterdami bankárjainál. Londonban az örgrófi udvar pénzét az egész ezerhétszázhetvenhatodik és ezernyolcszázhatodik esztendő időközében a Van Notten bankház kezelte, míg amszterdami üzleteit ennek a bankháznak testvér üzlete vette át ezernyolcszázháromban. Az örgróf tizenkét esztendőn át (ezerhétszáznyolcvanegyőtől ezerhétszázkilencvenháromig) minden évben egy-egy millió tallért helyezett el angol államkölcsönökben, továbbá számos kisebb-nagyobb összegű kölcsönt is adott minden rendű és rangú magánosoknak, kezdve magasabb rangú katonatiszteknek és államférfiaknak, le egészen pékekig és vargákig. Ezekben az üzletekben alig-alig volt része Rothschildnak. De az örgróf, a későbbi választófejedelem a többi fejedelmeknek is adott nagyobb összegű kölcsönöket és ezekben a pénzügyi műveletekben jutott nagy szerep Rothschildra.

IX. Vilmost általában korának legnagyobb tőkepénzese gyanánt ösmerték. Ezért aztán pénzsűkében lévő fejedelmek gyakran közvetlenül hozzáfordultak kölcsönkéréseikkel. Hogy ilyen esetekben mint folyt le a dolog, azt reflektorszerűen éles fényvel világítja meg a dánoknak az a tárgyalása, amely ezerhétszáznyolcvannégyben folyt le. A dán udvarnak akkortájt, mint rendesen, pénzre volt szüksége és megbízta egyik emberét — Wächtert, — hogy a kasseli udvarban vegyen föl kölcsönt. Vilmos ezidőtájt még trónörökös volt csak, de a kasseli tanácsosok, akik az öreg örgrófnak vagyonát kezelték, semmit sem voltak hajlandók tenni addig, amíg a trón örökösének véleményét ki nem kérték ez ügyben.

Wächter, mihelyt ezt megtudta, rögtön Hannauba utazott. A trón jövődjő ura hasonló dolgokban mindenkor apjának „üzleti elveit” szokta követni, amiért is — akár csak apja — sehogys sem volt hajlandó egy náluknál *hatalmasabb* fejedelemnek pénzt kölcsönözni. Ez az elv, egészen bizonyos, hogys keserű személyes tapasztalatok- árán fejlődött ki az örgrófi családban. A dán megbízottnak ezt kereken ki is jelentette Vilmos, amikor

az nála tisztelgett. Wächter minden erejét és rábeszélőképességét megfeszítve a dolog ellenkező voltáról igyekezte meggyőzni Vilmost — azaz arról, hogy éppenséggel nem veszedelmes, de egyenest tanácsos és észszerű egy hatalmasabb fejedelemnek kölcsönt adni, mert ezáltal a kölcsönös barátságot biztosítja és még jobban megerősíti. De hiába volt minden ékes-szólás. Wächter, a dán megbízott, az ifjú örgrófnál csak akkor tudott némi eredményt elérni, amikor a hannai udvarnál dívó eszközökhöz nyúlt és a trón jövődjének urának gyermekeit tekintélyes ajándékokkal halmozta el és még értékesebb ajándékokat ígért arra az esetre, ha Vilmos nem akadékoskodik továbbra. Ez segítette: a trónörökös nyomban kijelentette, hogy örömmé! látná, ha a dánok óhajta megvalósulna.

Wächter most már boldogan sietett Kasselbe. Ott meg azután szemben találta magát az ügyre nézve döntő befolyású „hadügyi tanács” tagjaival, amelyek között miniszterek és tábornokok is voltak. Ez a falanksz pedig hihetetlen ellentállást fejtett ki és csak akkor volt hajlandó megadni magát, — azaz a kölcsönt megszavazni, — amikor Wächter egyenként . . . megvesztegette őket is.

IX. Vilmos egyébként sohasem szeretett közvetlenül tárgyalni az illetőkkel, akiknek kölcsönökre volt szükségük és éppen ezért mindig egy harmadik” Valaki útján kellett benne kedvet ébreszteni az üzlet iránt. Akkoriban IX. Vilmos állampénztárának igazgatósága kezelte a választófejedelem pénzügyleteit és a négy tagból álló igazgatóság minden kölcsön után az illető összeg egy százalékát kapta jutalék gyanánt, azonfelül, hogy jelentős ajándékokat is kaptak még a kölcsönök fölvevőitől. Ez szinte kötelességszerűen kijárt nekik. De éppen mert minden egyes kölcsön után jutalékot és ajándékot kaptak, a derék állampénztári igazgató urak mindig csak rövid lejáratú kölcsönöket szerettek kötni, mert ilyesformán gyakrabban juthattak nyereséghez.

Ezek a körülmények teszik érthetővé, hogy a pénzsűkében

szenvedő főnemesek és uralkodók mindjobbban elvesztették kedvüket attól, hogy közvetlenül tárgyaljanak a hesseni fejedelemmel és inkább ügyes ügynököket használtak föl e célra. Ami azután a választófejedelemnek is kedvesebb volt.

Most, amikor már mindkét részen egyre nyilvánvalóbb volt, hogy szükség van ilyen ügyes és szemfüles, de mindig megbízható ügynökökre, ezek a vállalkozó szellemű közvetítők egyre nagyobb számmal igyekeztek elnyerni IX. Vilmos kegyeit. És azok között, akik e kegyet elnyerték, ott volt Rothschild Maier Amschel is . . .

Egészen bizonyos, hogy ezt nem csupán egyedül személyes érdemeinek köszönhetette. Rothschildnak, igenis, voltak szembetűnő egyéni érdemei is, de csupán azok alapján sohasem érvényesülhetett volna IX. Vilmos udvarában, ahol mindenki, kapzsi módon, alig várta, hogy . . . megvesztegessék. Rothschild Maier Amschel, akinek mindig helyén volt a szeme, könnyen felösmerte a helyzetet és a saját érdekkörébe beievonta IX. Vilmos befolyásos hivatalnokait is. Később már, ha nyílt szóbeszéd tárgya nem is volt, de a tájékozódottak nagyon jól tudták, hogy a hesseni fenséges urnák azok a bizalmas emberei, akiknek tanácsa nélkül IX. Vilmos semmiféle kölcsönügyletbe nem bocsájtkozik. többé-kevésbé társai Rothschildnak és annak üzleteiből becsületesen kiveszik az őket megillető részüket.

Így történt azután, hogy a fejedelem bizalmi embereinek egyenest anyagi érdekük is volt, hogy IX. Vilmosnak valamennyi jó üzlete a frankfurti Rothschild Maier Amschelnek kezére jusson. És ilyesformán nemcsak Rothschild Maier Amschel, de ők is — a fejedelem bizalmi emberei — szépen gyarapodtak vagyonban.

Már az ezernyolcszázegyedik esztendőben Rothschild maga is százhatvanezer tallért kapott IX. Vilmostól, négy százalékos kamat mellett. De az első tulajdonképpen nagyobb pénzügyi műveletét csak egy esztendő múlva létesíthette, amikor is IX.

Vilmos számára százhuszezer forint értékű négy és fél százalékos bajor tartományi kötvényt a frankfurti városi kölcsön hasonló összegű értékpapirosaira cserélte be. A következő évben már újabb négyszázkilencvenezer forint értékű hasonló értékpapirosokat szállított a hesseni udvarnak, majd az ezernyolcszáznegyedik esztendőben négyszázezer forint értékű Hessen-Darmstadt-i kötvényt. Mindezeket pedig vagy közvetve vagy közvetlenül, mindenkor a pénz-szükében lévő hatóságoktól szerezte be.

Rothschild Maier Amschel egészen külön eljárást követett az ilyen üzleteknél, amely eljárás menete a dán okmányokból tűnik ki legszembeötlőbben. A dán pénzügyi kormányzat a tizenyolcadik század nyolcvanas éveiiig államkölcsöneinek papirosait külföldön nagyobbára csak Amszterdamban helyezte el, de azóta egyre gyakrabban vette igénybe, hasonló célzattal — állampapirosainak elhelyezésére — a frankfurti bankházak szolgálatait, különösen pedig a legnagyobb frankfurti bankházat, a Bethmann testvérekét. A Bethmann testvéreknek az ezernyolcszáznegyedik esztendőben még egy ilyen dán államkölcsönnek maradványát kellett volna eladniok, de a papirosokat sehogy sem tudták elhelyezni, egyrészt a politikai események, másrészt pedig az azok folytán előálló általános pénzhiány miatt. Végre október havában kilátás nyílt arra, hogy néhány százezer tallér értékű állampapírost el tudnak helyezni, ha a dán udvar nyolc százalék jutalékot engedélyezne. De ugyanekkor újabb ajánlattétel érkezett Kopenhágába, sokkalta kedvezőbb föltételekkel és ezt az ajánlatot Lawaetz altonai bankár nyújtotta be.

Lawaetz anyagi erőit jóval túlhaladta ez az ajánlat és egy-maga nem is tudott volna annak megfelelni. Nyilvánvaló volt tehát, hogy valakinek a megbízásából tette meg ezt az ajánlatot, amit az altonai bankár nem is tagadott, de azt már semmi szín alatt sem akarta elárulni, hogy ki az ő megbízója. Ez pedig a frankfurti zsidó-utca fia, Rothschild Maier Amschel volt.

Azonban — természetesen — ő sem a saját pénzével bocsájtkozott ebbe az üzletbe, hanem ő mögötte meg IX. Vilmos állott. És ez volt a nagy titkolódzás tulajdonképpeni oka.

Az ezernyolcszázkettedik esztendőben Rothschild már, valószínűleg hasonló úton-módon, százezer tallér kölcsönt szerzett a dán udvarnak IX. Vilmos pénztárából, mindezt azonban úgy rendezte, hogy Kopenhágában nem tudhatták, hogy voltaképpen honnan ered ez a pénz. Most pedig, ezernyolcszáznegyben, Lawaetz, az altonai bankár, további kétszázezer tallért ajánlott föl a dán udvarnak, — természetesen Rothschild megbízatásából — és az ajánlat megtevésekor kijelentette, hogy az ő megbízója frankfurti ember, aki azonban egyáltalán nem óhajta, hogy erről az egész üzletéről a frankfurti bankárok tudomást szerezzenek, amiért is az államkötvények egyenest Kasselbe szállítandók, ahol a pénzt, azok ellenében, nyomban ki is fizetik.

Rothschild, ha önmagát nem is fedte föl a dán kormány előtt, de azzal, hogy a fizetés helyéül Kasselt jelölte ki, elárulta a kölcsön tulajdonképpeni forrását. Ám ezt bizonyára minden veszedelem nélkül megtehetette, mint ahogy az egész titkolódzás nem is a saját személye miatt történt — és mihelyt a kölcsön¹ létrejött, a hesseni udvar egyáltalában nem bánta, ha meg is tudták, hogy őtöle ered a pénz.

Most is úgy történt. Mihelyt az üzletet véglegesen megkötötték, Lawaetz azzal a további kívánsággal állott elő, hogy a szelvények a hesseni fejedelemség udvari főügynökénél — mert ekkor már ez volt a frankfurti ghetto fia, — Rothschild Maier Amschelnél váltassanak be. Ebből a kívánságból azután a dán pénzügyi kormány már tisztán láthatta azt, hogy ki volt ennél a kölcsönügyletnél a tulajdonképpeni megbízó és ki volt a tulajdonképpeni közvetítő.

Lawaetz még ezt is hozzáírta ajánlatához:

„Ez a hitelező rendkívül gazdag tőkepénzes és a dán udvar iránt különös jóindulattal viseltetik. Valószínű, hogy még na-

gyobb összegeket is meg lehet tőle szerezni és kedvezőbb föltételeket is elérhetünk nála.”

És tényleg, Dánia még több és nagyobb összegű kölcsönhöz is jutott hasonló úton, amely kölcsön az ezernyolcszázhatodik esztendőig közel két millió tallérra rúgott. De a föltételek ahelyett, hogy kedvezőbbek lettek volna, sokkal inkább kedvezőtlenebbekké váltak az általános pénzhiány miatt és azért is, mert a fenyegető politikai viszonyok miatt a hesseni udvar bizalmatlansága egyre nőtt és növekedett. Emiatt, az' ezernyolcszázhatodik esztendő elején, egy nagyobb dán államkölcsön létrejött majdnem meg is hiúsult. Rothschild akkor maga utazott Hamburgba, majd onnan Mecklenburgba, egy másik pénzügyi művelet dolgában. A pénzt már magával is hozta és már-már minden tárgyalás a befejezéshez közeledett, amikor a dán pénzügyi kormányzat a föltételeket elfogadhatatlannak jelentette ki. Később azonban mégis csak létrejött a kölcsönügylet, amelyet Lawaetz kötött meg egy millió és háromszázezer tallér értékben és ekkor szerepelt először nyíltan a dán államkölcsönökben Rothschild neve, mint a „kasseli ügynök.”

Ez volt eladdig a legnagyobb pénzügyi művelet, amelyet Rothschild létrehozott.

Nemsokára azután a Bethmann testvérek valamivel kedvezőbb föltételek mellett ötszázezer forintos államkölcsönt ajánlottak föl a dán udvarnak. ígéletüket azonban a politikai események miatt nem tudták beváltani, sőt csakhogy egyéb irányú kötelezettségeiknek eleget tehessenek, még azt a kisebb összegű előleget is vissza kellett kérniök, amelyet az ezernyolcszázhatodik esztendő február havában folyósítottak Dániának.

Ez a körülmény még jobban megerősítette Dánia bizalmát — Rothschild iránt, akivel efféle dolgok sohasem történtek és aki mindig szavát állotta, szinte függetlenül a politikai eseményektől és az általános pénzhiánytól. Most is, ugyanakkor, amikor a Bethmann-testvérek cége, Frankfurt legnagyobb bank-

háza, ilyen zavarba jutott, Rothschild újabb háromszázezer, majd négyszázezer tallért tudott följánlani a dán pénzügyi kormányzatnak, az altonai Lawaetz útján.

Az ezernyolcszázhatodik esztendő volt egyébként az, amikor a Rothschildok szerencsecsillaga egyre erősbbödő fénnel kezdett fölragyogni. A dán államkölcsonök révén is alaposan gyarapodott az öreg Maier Amschel vagyona, de ami ennél sokkalta fontosabb: ekkor már magáénak mondhatta IX. Vilmos föltétlen és megingathatatlan bizalmát. Ez pedig most, ebben a világpolitikai eseményekben oly gazdag esztendőben, rendkívül sokat jelentett Rothschild Maier Amschel számára, mert amikor a francia invázió miatt IX. Vilmosnak sietve menekülnie kellett kicsiny birodalmából, vagyonának nagy részét a frankfurti ghefftó öreg zsidájára bizta, aki fiával, a Londonban letelepedett Náthánnal együtt, az örgróf pénzét nagyszerűen gyümölcsöztette e válságos időkben.

A dúsgazdag IX. Vilmosnak nem csupán vagyona miatt kellett menekülnie a hódító francia sereg elől. Vagyonán kívül az életét is féltenie kellett Napoleon haragja miatt. IX. Vilmos, Hessen-Kassel örgrófja ugyanis ellensége volt minden külföldi politikának és legkiváltképpen ellensége volt a franciáknak. Bár nagyrészt anyagi okok vezérelték akkor, — mint akár elődeit is, — amidőn jó pénzért katonákat adott Angliának, mégis politikai álláspontjának is szerepe volt abban, hogy az angol kormánnyal szerződést kötött újabb tizenkétezer katona szállítására, akik angol zsoldban állva Franciaország ellen fognak küzdeni. És IX. Vilmos emberei tényleg a franciák ellen harcoltak. Már ebben a katona-szállításában is — bár csak közvetve — kifejezést nyert francia-gyűlölete. De amikor a francia forradalom kitört, majd a császárság ideje alatt is, egész nyíltan kifejezést adott e francia-gyűlöletének ezekben a szavakban is:

— Inkább lennék porosz tábornok, semmint király, Napoleon jóvoltából!

A franciák alaposan tájékozódva voltak IX. Vilmosnak efajta érzelmeiről, de viszont ő is tudta, hogy Napoleon ezt rovasára is írta. És így, amikor a franciák Poroszország és Oroszország ellen indultak, Napoleon haragjától és bosszújától tartva, sietve elmenekült országocskájából, mielőtt még a franciák bevonultak volna Kasselbe. Legelőször bátyjához, Károlyhoz menekült Schleswigbe, majd onnan ezernyolcszáznyolcban Prágába tette át rezidenciáját, ahol nemsokára a következő császári bulletin szolgált számára — talán nem is olyan kedves — meglepetéssel:

„A Hessen-kasseli uralkodóház hosszú évek óta eladogatta alattvalóit Angliának és fejedelme ily módon gyűjtötte össze hatalmas vagyonát. Ez a piszkos és fősvény uzsorás ezáltal megdöntötte saját házának uralmát. A mai nappal tehát végérvényesen megszűnt uralkodó lenni.”

IX. Vilmosnak kasseli rezidenciájából való menekülésekor első és legfontosabb gondja az volt, hogy — biztosítsa és megmentse óriási készpénz-vagyonát, amelyet egyrészt örökölt, másrészt pedig ő maga szerzett az ismert „becsületes módon”. Ekkoriban már határtalan bizalma volt a frankfurti zsidó, Rothschild Maier Amschel iránt és így választása elsősorban öreá esett, bár másokra is bízott, őrizetre, nagyobb összegeket.

Hogy mekkora volt az a pénzösszeg, amelyet Rothschildra bízott, erről különböző följegyzések vannak, és egyesek szerint ez az összeg, készpénzben, a két millió tallért haladta meg.

Rothschild ezt a hatalmas összeget állítólag frankfurti kertjében rejtette volna el, de ez — nyilvánvalóan — téves állítás. A zsidóknak akkoriban nem volt szabad Frankfurtban, sem annak környékén bárhol is földbirtokot vásárolniok, sem pedig telket; házuk is csak a zsidó-utcában lehetett, már pedig ott sohasem volt kertje egyetlen háznak sem, mert olyan szűkében voltak a helynek, hogy még a közlekedésre is csak éppen gyalogjárók számára tudtak föntartani néhány arasznyi szalagot, de már kocsik be sem térhettek a frankfurti zsidó-utcába.

Ez a rengeteg pénz, IX. Vilmos pénze, igen könnyen nagy veszedelembé sodorhatta volna az öreg Rothschildot, aki az örgróf vagyonát híven és becsületesen őrizte. Ugyanis Frankfurtot ezernyolcszázhat január huszonnyolcadikán Augereau marsall katonailag megszállotta és mert a város vétkes volt „angol áruk gyakori forgalombahozatalában és veszedelmes angol ügynökök elvetemült támogatásában”, négy millió hadisarcot rótt ki Frankfurtúra.

Ebben, a városra nézve nyomasztó időben IX. Vilmos vagyona — és vele Rothschild élete is — kiváltképpen veszedelemben forgott, mert attól lehetett tartani, hogy az örgróf iránt — éppenséggel nem barátságos érzületű franciák ki fogják szimatolni, hogy hová rejtették a trónjáról letett uralkodó vagyonát és akkor — nemcsak hogy reáteszik kezüket, de az eltitkolásért példás büntetést fognak szolgáltatni.

Egy szavahihető kortárs és szemtanú, Schlosser, aki az időtájt Frankfurtban lakott, erre nézve — és arról, hogy az örgróf kincseit hová rejtette el Rothschild, — a következőket írja történelmi munkájában:

„Mi mindannyian, akik akkoriban Frankfurtban a poroszokra vártunk remélkedve és azoknak manifesztumát nagy-szerűnek találtuk, örültünk, hogy a választófejedelmet utóíerte a nemezis, már tizennégy nap múlva azután, hogy neutrálisnak jelentette ki magát és nem volt hajlandó résztvenni a Napoleon elleni harcokban. És csak azt sajnáltuk, hogy kötelességérzetünk megtiltotta valamennyiünknek, hogy eláruljuk a franciáknak, hol van elrejtve IX. Vilmosnak becsületlenül szerzett pénze? Mert ez a pénz Rothschild Amschel pincéjében volt elrejtve, boroshordókba rakva, mivel Napoleon császári dekrétumában vesztegzárat állapított meg Angliával szemben, amire Anglia hasonló választ adott, úgy hogy német kikötőkből semmit sem lehetett átszállítani Angliába.”

A legenda, de meg Schlosser szavai sem fődik teljesen ebben a dologban a valóságot. A hagyomány, amely a tényeket

szereti különösen érdekes megvilágításban — ha mindjárt fantasztikusan is — élénk tární, ez esetben is alaposan kiszínezte a valóságot. A valóság pedig az, hogy amikor IX. Vilmos kénytelen volt miniatűr országoctkájából megszökni, készpénzvagyonának egy részét igenis udvari főügynökére, Rothschild Maier Amschelre bízta. Bár a legenda szerint az öreg Rothschild az egész kincset kertjében, Schlosser szerint pedig pincéjének borshordóiban rejtette el, okmányok szólnak amellett, hogy ez a legenda nem fõdi tökéletesen a történelmi igazságot. Ha a kincs egy részét ott rejtegette is a frankfurti zsidó-utca pincéjében az öreg Maier Amschel, kereskedõi bölcsessége nem engedte meg, hogy ezt a horribilis tőkét parlagon hevertesse, éppen akkor, amikor a pénzre mindenütt olyan nagy szükség volt és amikor a legbiztosabb elhelyezés mellett is nagyszerûen lehetett kamatoztatni, magas százalék mellett.

Amíg a beöznlõ francia csapatok nem vágják el a közlekedés útjait, az öreg Rothschild sietve küldött át a választófejedelem vagyonából annyi pénzt, amennyit csak lehetett, Londonban letelepedett fiának, Náthánnak.

„Nem volt vesztegetni való idõnk, — beszélte el késõbb Rothschild Náthán, — apám nekem küldötte el a pénzt Angliába. Egyszerre csak hatszázezer font sterlinget kaptam tõle posta útján és ezt az összeget olyan eredményesen forgattam és gyümölcsöztettem, hogy késõbb a választófejedelem, hálából, nekem ajándékozta teljes bor- és lenkészletét.”

A londoni Náthán, az öreg Maier Amschel harmadszülött fiának szavából legelõször is az tûnik ki, hogy az örgróf frankfurti zsidó főügynökére legalább is hatszázezer font sterlinget, vagyis közel tizenöt millió koronát bízott. De viszont Náthán szavaiból az is kiderül, hogy apjának nem volt módjában — a közlekedési utak elvágása miatt — az örgróf egész készpénzkészletét átküldeni londoni fiának, tehát IX. Vilmosnak az öreg Maier Amschelre bízott vagyona még ezt a tizenöt milliót is meghaladta. És ez a vagyon még akkor is nagyobb volt a ti-

zenöt milliónál, ha a készpénz csak annyi is lett volna, amennyit átküldött Angliában letelepedett fiának, mert hiszen IX. Vilmos drágakövei és ékszerei, amelyek szintén óriási vagyont képviseltek, nem kerültek át a londoni Rothschild Náthánhoz. Valószínű tehát, hogy az a kincs, amelyről a hagyomány, de meg Schlosser is azt tudta, hogy azt Maier Amschel a frankfurti ghetto pincéjében boroshordókban (illetve a kertben elásva) rejtegette, az örgróf drágakövei és ékszerei voltak.

De akármint is történt, az öreg Maier Amschelnek már nem adatott meg a sorstól az, hogy ő juttassa vissza, IX. Vilmos kezeibe, az óriási vagyont. Az örgróf az ezernyolcszáz-tizenharmadik esztendőben térhetett csak vissza országába, akkor pedig már udvari főügynöke, Rothschild Maier Amschel egy esztendeje — halott volt.

Az örgróf — később I. Vilmos néven választófejedelem — pénze azonban nem veszett el. IVlauer Amschel fiai adták vissza az óriási vagyont, még pedig becsületes-összegű kamatok kíséretében. A választófejedelem, aki már-már elveszettnek hitte vagyonát, — hiszen az, akire reábizta, az öreg Maier Amschel már meghalt, — mindenképpen meg volt lepve ettől az — egyébként — egészen természetes becsületességtől. Ügynökeiktől egyáltalán nem volt hozzászokva az efféle tisztességes eljárásokhoz. De ez a becsületes eljárás azután alaposan meg is hálálta magát az öt Rothschild-fivérre nézve. A választófejedelem gondoskodott róla, hogy az összes európai uralkodói udvarokban tudomást szerezzenek arról, hogy a Rothschild-fivérek milyen becsületesen — kamatostul — visszajuttatták az apjukra bízott vagyont és ez a tökéletes, föltétlen bizalmat szerezte meg a frankfurti ghetto szülőtteinek, az öt Rothschild-fiúnak. És ez a bizalom volt az, amely későbbi világjelentőségű pénzügyi hatalmukat megalapozta.

A bizalom ezután a Rothschildok iránt még egyre és egyre növekedett, mind közelebbi vonatkozásba kerültek a fejedelmi udvarokkal és amint nemcsak jóhírben, de vagyonban is egyre

gyarapodtak, módjukban állott, hogy mindjobban eleget tegyenek velükszületett jótékonyági érzetüknek. De ezt a jótékony-ságot is már apjuktól örökölték, az öreg Maier Amscheltől, aki-nek egész udvartartása volt szegényekből.. De volt az ala-mizsna osztogatásának egy módja, amit különösen szeretett gyakorolni az öreg Rothschild. Mint hitbuzgó, vallásos zsidó, azt tartotta, hogy az Isten éppen azokat a jótékonyági műve-leteket jutalmazza meg legjobban, amelyekért az adományozó nem fogad el köszönetet és hálálkodást. Ezért aztán az esti sötétségben bejárta az egész ghettot és minden szembejövő, sze-gényes külsejű embernek néhány ezüst pénzdarabot nyomott a markába és még mielőtt az megköszönhette volna, — ő fürge lábakkal elfutott.

Amikor Frankfurt az újonnan alakított nagyhercegség fő-városa lett, a nemesszívű és emberbaráti érzelmű nagyherceg, aki a zsidóságnak a polgári és politikai jogokat teljes mérték-ben megadta, Rothschildot érdemeinek elismeréséül a választói tanács tagjává nevezte ki.

Új méltóságát nem élvezhette sokáig, mert az ezernyolc-száztizenkettedik esztendő szeptember havának tizenkilencedik napján, majdnem hetvenéves korában meghalt.

Amikor halálának közeledtét érezte, ágya köré gyűjtötte fiait, Amzelt, Salamont, Náthánt, Károlyt és Jakabot resz-kező kezével, megtört hangú imával megáldotta valamennyi-öt, majd elmondta nekik azt az ösmert perzsa mesét, amely *egy* köteg fiatal vesszőről szól. Valamennyi vessző egyenként gyöngye és könnyen eltörhető, de ha együtt, egy kötegben van mind, rögtön erős lesz a sok gyöngye vessző is. Tehát tartsanak össze ők is, a fiai, hogy erősek lehessenek, mint a keleti mese vesszői.

Minden üzleteiket, nagyobb vállalkozásaikat közös csa-ládi tanácsban vitassák meg és együttesen hajtsák is végre. Sohase hagyják el ősük hitét és amíg csak anyjuk él, minden-ben kérjék ki az ő tanácsát. És hogy az összetartozás minden-

képpen teljes legyen, még a késő ivadékok között is, a Rothschildok mindig csak saját családjukból házasodjanak.

És az öt Rothschild-fivér, de meg azoknak gyermekei is, híven követték ezt a tanácsot. A legfiatalabb Rothschild-fiú, Jakab, vagy más néven James, aki a párisi Rothschild-céget megalapította, már saját unokanővérét, bátyjának, Salamonnak leányát, Bettyt, vette el feleségül. És azután is, még ma is, a Rothschildok — lehetőleg — mindig csak saját familiájukból házasodnak.

Ami pedig a Rothschildok összetartását illeti, ez már szinte legendaszerűvé vált. Minden nagyobb szabású üzlet tervét közösen beszélték meg mindenkor és még ma is, a ma főnálló három Rothschild-cég, a párisi, londoni és a bécsi, minden nagyobb pénzügyi operációban közösen vesz részt. Amíg az öt fivér anyja, a jószágos, okos kis zsidóasszonyka, Gudula, élt, a Rotlschild-fiúk a szélrózsa minden irányából — Nápolyból, Londonból, Parisból és Bécsből — meg-megtértek nála mindenkor, a midőn valami fontosabb családi, vagy akár üzleti dologról volt szó. És ott, anyjuk mellett, a frankfurti zsidó-utca zöld cégéres házában, ott beszélték meg nagy, az egész világra kiható pénzügyi operációiknak haditerveit, amelyekkel ekkor már — alig egy-két évtizeddel apjuk halála után — uralkodók és államok sorsába avatkoztak bele. Ő tőlük függött nem egyszer a béke és a háború sorsa, tőlük az államok jóléte és ínsége és a frankfurti ghetto szülöttei ekkor már minisztereket és kormányokat buktattak. ^

És az öreg anyóka, aki gyermekeinek hatalmát napról-napra csak növekedni látta, boldogan gondolt arra az erőre, amely gyermekeinek kezében összpontosult és — nem egyszer túl is becsülte ezt az erőt. Egy alkalommal például egy frankfurti asszony — nem éppen a legelőkelőbb társadalmi körökből való, — keservesen panaszkodott az öreg Gudulának és sírva, jajveszékelve vallotta be, hogy miért aggódik.

— Kitér a háború, — siránkozott, — és elviszik az én

egyetlen fiamat is, mert nem tudom kiváltani a katonasorból!

Az öreg Gudula, a Rothschildok anyja, mosolyogva vigasztalta meg az aggódó anyát:

— Sohse féljen! Nem lesz háború ... A fiaim nem adnak pénzt hozzá!

És ha talán első pillanatra kissé komikusnak is látszik az öreg Gudula kérdése, a valóságban mégis csak úgy volt már akkor is, hogy a háborúhoz pénz kellett. A pénzt pedig a Rothschildok jelentették. Az öt Rothschild-fivér. Gudula asszony öt iia, akinek szerencsecsillaga egyre följebb és följebb emelkedett.

Ekkor már világhírű nagyság volt a frankfurti ghetto öt fia, épp úgy, mint az öreg, őszhajú kis zsidóasszony, a Rothschildok ősanyja, akiről Heine is megemlékezik elmés szavakkal egy beszélgetés kapcsán, amelyet Börnevel folytatott. A frankfurti zsidó-utcában sétálgatott egy este a németek két szellem óriása, és amint azt Heine írja:

„— Látja, — így szólt Börne az egyik házra mutatva, — itt, ebben a kis házban lakik az öreg asszonyság, a Lätitia, aki annyi pénzügyi-Bonaparténak adott életet, ő, a minden kölcsönök ősanyja, aki azonban királyi fiainak világuralma idejében sem akarja elhagyni kicsiny ősi fészket, itt, a zsidó-negyedben és aki ma, a nagy örömnep alkalmából fehér függönyökkel ékesítette föl házának ablakait. Milyen boldogan sugárzanak azok a kis mécsesek, amelyeket ő gyújtott föl, sajátkezüleg, hogy megünnepelje azt a győzelmi napot, amikor Júdea Makabeus és testvérei éppen olyan bátran és hősiesen mentették meg szülőházjukat, mint a mi napjainkban Frigyes Vilmos, Sándor és II. Ferenc. Ha ez a jó asszony e mécsesekre néz, öreg szemébe könnyek szökellnek és fájdalmas gyönyörűséggel emlékszik vissza azokra az időkre, amikor még az istenben boldogult Rothschild Maier Amschel, az ő drága férje, ő vele ünnepelte a gyertyáknak, a fényességnek ünnepét és fiai még kis gyermekek voltak és a padlóra ültették az ünnepi gyertyácskákat és gyer-

mekes boldogsággal ugrándoztak körülötte, amint ez már ősi szokás Izraelben!

— Az öreg Rothschild, — folytatta Börne, — az uralkodócsalád ősatya, derék ember volt, maga a megtestesült jámborság és jószívűség. Hegyes kis szakállával, fején a háromszögletű kalappal, arca jószágot sugárzott és ruházkozásában már nem is szerény, de szinte szegényes volt. így járkált szanaszéjjel Frankfurtban és állandóan, mint valami udvartartás, egész sereg szegény ember vette körül, akik között alamizsnát osztogatott szét vagy akiknek jó tanácsokkal szolgált; ha az ember utcaszerte koldusok sorával találkozott, akik megvigasztalt arccal és boldogan siettek tovább, bizonyos volt, hogy éppen most vonult el itten az öreg Rothschild. Amikor még magam is kis fiúcska voltam és egy péntek este apámmal a zsidónegyedben jártam, találkoztunk az öreg Rothschilddal, aki éppen akkor jött ki a zsinagógából; még ma is tisztán emlékszem, hogy amiután apámmal elbeszélgetett, hozzám is szólt néhány szeretetreméltó szót és végül kezét fejemre tette, hogy megáldjon engem. Szentül meg vagyok győződve, hogy ennek a Rothschild-áldásnak köszönhetem azt, hogy később, bár német író lett belőlem, még sohasem fogyott ki zsebemből az aprópénz.

Itt nem tudom megállani, hogy ne szúrjam közbe azt a megjegyzést, hogy Börne . . . bár fején viselte az öreg Rothschild áldását, mégis gyűlölte fiait, . . . a legnagyobb gyűlöletet táplálja a Rothschildok iránt és szavaiban, amikor Frankfurtban a Rothschildok családi háza előtt elsétáltunk, az a gyűlölet már éppen olyan élesen és mérgesen megnyilatkozott, mint későbbi Párisi leveleiben. De mégis hajlandó volt személyes tulajdon-ságaik tekintetében a Rothschildokkal szemben némiképpen igazságot szolgáltatni és egészen naivul megvallotta nekem, hogy csak gyűlölni tudja őket, de azért minden fáradozása mellett sem sikeiült elérnie azt, hogy megvetésre érdemeseknek, vagy pedig nevetségeseknek találja őket.

— Mert látja kérem, — mondta Börne, — a Rothschildoknak annyi pénzük van, olyan tömérdek sok a pénzük, hogy szinte borzalmas respektust ébresztenek föl bennünk maguk iránt; ők úgyszólván azonosítják magukat a pénz általános fogalmával és a pénzt sohasem lehet megvetni. És azután ezek az emberek a legbiztosabb eszközt használták föl, hogy mentek legyenek minden nevetségességtől, amibe pedig az ó-testamentumnak annyi más bárósított milliomos-családja beléesett: ők ugyanis távortartották magukat mindeddig a keresztvíztől.”

Az öreg, jóságos Oudula asszony fiai ekkor már tényleg bárók voltak és még mindig — zsidók. Az ő nevük ekkor már az abszolút pénznagyhatalmat jelentette és szalonjaikban a szellemi és társadalmi élet kiválóságai fordultak meg. A legnagyobb örömet érte el ilyesformán az öreg Gudula asszony, a ki fiai páratlan sikereinek szemtanuja lehetett. De mindez azért nem változtatta meg a kis, őszhaju zsidóasszony egyszerű, puritán lelkét. Mialatt fiai lassanként Frankfurt, Paris, London arisztokratikus utcáiba költözködtek el, majd konzulok és bárók is lettek, az öreg Gudula asszony még férjének halála után sem hagyta el a zsidó-utcai házat; ott pihente ki ifjúságának izgalmait és fáradalmait; abból a házból vitték ki férjének holttestét és ott hajtotta le ő is örök álmra finom vonású, ősz fejét.

„A Rothschildok anyja — írja egy szemtanú — már közel jár századik esztendejéhez és még ma is olyan erős, még ma is anyira „bírja magát”, hogy szinte minden istenáldott este — elmegy a színházba. Ott ül a proscenium páholyban, élénken figyelve, kezében legyezővel, amelyet szeme elé tart, nehogy a lámpafény vakítsa. Fején régimódi zsidó fokötöcske, virágokkal kihimezve, és a főkötő alól nem kandikál ki egyetlen hajfürt sem. Élénkszinü selyemruhában pompázik, nyakán és keblén értékes csipkék. Fiai közül Amzel hasonlít hozzá legjobban, akik — akárcsak leányai — mindennél jobban tisztelik és imádják. Még ma is ott lakik Gudula asszony a zsidó-utcában, ugyan-

azokban a szobákban, amelyekben valamikor, mint egy kezdő kis bankár felesége, világra hozta gyermekeit. Ott lakik ma is még azokban a homályos, sötét szobákban, a város legnyirkosabb és legegészségtelenebb utcájában, amelyet már nem akar elhagyni földi életében.

— Itt láttam — szokta mondani — gazdagokká és hatalmasokká lenni fiaimat és most nem akarom megrontani szerencsájukat, amely bizonyosan cserbenhagyná őket és hátat fordítana nekik, mihelyt fenhéjazásból itt hagynám ezt az alacsony, régi viskót!”

Anyai szíve, amely a babonára is hajlamos volt, — és melyik anya nem aggódik babonás félelemmel gyermekei során? — még ettől is féltette gyermekeinek szerencsáját és azt hitte, hogy ez a szerencse csak a helyhez fűződik. A frankfurti zsidó-utca szerény kis házához.

Pedig ez az utca és ez a ház olyan egészségtelen volt, hogy fiai nem egyszer megkísérlették rábírní öreg, bájosan babonás anyjukat, hogy költözzék ki végre onnan és menjen lakni bármelyik gyermekéhez. De ő, az öreg asszonyokat jellemző macacssággal, sehogy sem egyezett belé e változásba. Minthogy pedig ő nem akart a gyermekeihez költözni, a gyermekei jöttek hozzá. Igaz, hogy csak látogatóba. Esténként, a munka órái után, el-ellátogattak anyjukhoz a zsidó-utcába, amely oly szűk volt, hogy elegáns fogatuk be sem hajthatott az utcába, megj sem állhatott a ház előtt, hanem megállt az utca sarkán és a Rothschild-fiúknak éppen úgy, mint színház után a főkötös, tipegő zsidó matrónának — a Rothschildok ősz anyjának, akit ilyenkor karjukra fűztek — bizony gyalogosan kellett hazatipegniök a zsidó-utca sarkáról a szerény kis házikóba.

Kilencven esztendő koráig mindvégig egészséges volt Maier Amschel felesége, majd özvegye. Csak ekkor, életének utolsó éveiben, betegeskedett kissé. Ez is inkább csak az öregség — és az aggkori végelgyengülés — következménye volt. De ha teste kezdte is már fölmondani a szolgálatot, szelleme

még ekkor is friss volt és még betegeskedése közben is szeretett el-eltréfálgozni fiaival és — házi orvosával.

Nem volt megelégedve a patikaszerekkel, amelyekkel orvososa gyógyíttatta és egy alkalommal szemrehányást is tett emiatt a tudós doktornak, hogy a szereinek nincs meg a várt és kívánt hatása.

Az orvos ekkor, talán kissé ingerülten is, így szólt:

— Az Istenért, hát mit kíván tőlem? Sajnos, sem én, sem a szereim nem fiatalíthatjuk meg már magát!

A beteg matróna csöndesen mosolygott és nyugodtan felelte:

— Kedves doktor úr, ön félreért engem. Én nem is azt akarom, hogy az ön szereitől fiatalabb legyek, de hogy — öregebb lehessenek!

És öregebb is lett, még vagy négy esztendővel.

Kilencvennégy éves volt az őszhajú, kis zsidóasszonyka, amikor megtért — a halálban — férjéhez, Maier Amschelhez. Az ezernyolcszáznegyvenkilencedik esztendő május havának hetedik napján hunyta le örökre megtört fényű, szelíd, szép szemét.

Maier Amschellel való boldog házasságából, akivel negyvenkét esztendeig élt a frankfurti ghetto zöld cégéres házában, tíz gyermeke született, öt fiú és öt leány. Lányai, Charlotte, Izabella, Babét ta, Julia és Henriette, a Worms, Bey fuss, Sichel és Montefiore-családba házasodtak és Babetta meg Julia két Beyfuss-fivér felesége lett. A fiai közül Jakab (James) a párisi, Károly a nápolyi, Náthán a londoni, Salamon a bécsi Rothschild-ház megalapítója lett, Amzel pedig, a legidősebb fivér, az ősi frankfurti Rothschild-házat vezette tovább.

Az öt világváros pénzügyi nagyhatalmasságai az öreg Rothschild Maier Amschel fiai lettek. És ez az öt világváros öt országot jelentett, amelyet pénzügyileg a frankfurti zsidó-utca zöld cégéres házában szülőttei hódítottak meg. Az egykori kis rabbinus-jelölt fiai . . .

A londoni Rothschildok.

Az öt Rothschild-fivér között elvitathatatlanul Náthánt ajándékozta meg az ég legbőkezűbben kiváló szellemi tulajdonságokkal. Kitűnő üzleti érzékével, éles szemével, amellyet az üzleti élet eseményeit a maguk teljes jelentőségében már az első pillanatban felösmerte, ő volt az, aki a Rothschildok nagyságának és tekintélyének növelléséhez leginkább hozzájárult. És ugyancsak ő volt az, aki később, de alig egy-két évtizeddel azután, hogy Londonban letelepedett, az angol koronának tett fontos pénzügyi szolgálataival az angol államférfiak föltétlen bizalmát kiérdemelte és azt haláláig — szinte teljes ötven esztendei kitartó munkálkodása alatt — híven meg is őrizte.

Náthán volt a világhírű, hatalmas londoni Rothschild-ház megalapítója, de nem ő volt, időrendben, az első Rothschild, akinek keze a távoli Frankfurtból is átnyúlt a tengeren Angliába, hanem maga az ős: az öreg Maier Amschel. Az öreg Rothschild Maier Amschelnek ugyan kezdetben Angliában és főként Londonban nem voltak egyéb üzleti összeköttetései, mint éppen az, hogy az ottani Van Notten-bankházzal leszámí-

tolási viszonyban állott. Ez a viszony azonban élénkebb és jelentősebb lett azonnal, mihamarabb Hessen-Kassel örgrófja az öreg frankfurti zsidót ügynökének kezdte használni és az ő révén vette föl a Londoni Bankban elhelyezett tőkájének kamatait éppen úgy, mint azokat a milliókat, amelyeket az Anglia számára Észak-Amerikába küldött katonai segélycsapatokért utaltak ki neki. Később azután, hogy eddigi becsületes és kifogástalan sáfarkodásával kiérdemelte az örgróf bizalmát, sikerült elérnie azt, hogy a hesseni fejedelem az öreg Rothschild harmadszülött fiát, Náthánt, aki időközben Londonban telepedt le, nevezte ki londoni ügynökévé.

Az öreg Rothschild Maier Amschel kitűnő szeme helyesen választotta ki Londont Európa összes nagyvárosai között arra, hogy fióközletet alapítson ott, amely azután idővel a később alapított többi Rothschild-bankházat, még a párisit is, éppen úgy mint a frankfurti törzsüzletet is nagyban túlszárnyalta. Mert mint minden Angliában, legkiváltképpen pedig Londonban, a pénzügyi viszonyok, a pénzpiac alakulásai, az üzleti és kereskedelmi forgalom is hatalmas arányokat mutatnak.

A választás tehát, amely Londonra esett, föltétlenül bölcs és előrelátó volt és helyes volta mindenképpen igazolódott, mert hiszen éppen a londoni Rothschild-ház lett az, amely később az összes angol spekulációs bankházakat és pénzintézeteket túlszárnyalta. De e választás azért is helyes volt, mert e fontos helyre és e fontos szerepre az öreg Rothschild éppen Náthán fiát szemelte ki, azt, akiben a legerőteljesebb üzleti tehetség összpontosult. És az öreg Rothschild úgy látszik tisztában volt fiainak kvalitásaival. Más apa talán legidősebb — és így legérettebb — fiát küldötte volna ki ilyen nagyszabású terveknek keresztülvitelére. Ő azonban nem a legidősebb, de még csak nem is a második, hanem harmadszülött fiát választotta ki és állította a londoni üzleteinek élére.

Rothschild Náthán az ezerhétszázkilencvennyolcadik esztendőben költözött át Angliába, ahol eleinte csak apjának ügy-

nőke volt és Manchesterben gyáripari cikket vásárolt be számára. De ez a foglalkozása különösen hasznos volt arra, hogy az angol pénz viszonyokat, éppen úgy mint a kereskedelmi és ipari világ bensőbb viszonyait, megismerhesse. Később nagyobb összegeket kapott a hesseni választófejedelem magánvagyonából, szabad rendelkezésére, amely összegeket kitűnő tájékozódottsággal és szakértelemmel használta föl, oly módon, hogy forgótőkéje — és saját vagyona — szinte hihetetlen arányokban kezdett növekedni. Üzleteinek köre egyre nagyobb és nagyobb lett, majd áterjedt az egész kontinensre és már az általános pénzvizonyokra is kezdett befolyással lenni. Ezzel azután növekedett világhatalmi súlyban az egész Rothschild-ház és annak működésének jelentősége is. Ő előtte még sohasem volt példa egész Európában olyan nagyarányú pénzügyi vállalkozásokra, mint aminőkkel az ifjú Rothschild Náthán meglepte a világot.

Természetes, hogy kezdetben a londoni Rothschild nem köthetett rögtön nagyjelentőségű üzleteket. Sőt még a névtelenség homályából is csak akkor tudta magát fölüzdeni, amikor a spanyol háború kitört és az angol hadseregnek Spanyolországban való fizetéseit ő vállalta el. De ettől kezdve azután egyre élénkebb lett összeköttetése és érintkezése a londoni bankokkal és a tőzsdével. És ettől kezdve megerősödött befolyása is, hogy nemsokára ő uralkodjon a londoni tőzsde és pénzpiac fölött.

Az egész Rothschild-család további üzleti tevékenységében — az öreg Maier Amschel halála után — Náthánnak volt a legnagyobb része. Érvényesüléséről és munkálkodásáról, szerencsére, megbízható följegyzések maradtak az utókorra.

E följegyzések, amelyekből egy szédületes pályafutás neki-lendülő ívét lehet megrajzolni, nem egyenest Rothschild Náthán tollából eredők, de mégis éppen olyan megbízhatók és hitelesek, mintha ő maga vetette volna azokat papírosra.

Sir Thomas Fowel Buxton előtt tárta föl Rothschild Náthán

küzdelmes múltjának érdekes epizódjait, egy intim beszélgetés kapcsán az ezernyolcszázharmincnegyedik esztendőben, amikor már az öreg Maier Amschel harmadszülött fia szinte korlátlan hatalmú úr volt a londoni tőzsdén. Buxton, aki azidőtájt hatalmas harcot indított a néger rabszolgaság ellen és akinek abban, hogy e rabszolgaságot végre is eltörölték, nagy szerepe volt, vendégképpen időzött a londoni pénzfejedelem házában és Rothschild Náthán, a pénzpiac e koronázatlan királya, első sikereit azoknak az embereknek közvetlenségével mondta el* akik később sem mámorosodtak meg soha a sikerektől és akik mindig meglepődten néznek vissza a múltba.

Frankfurt városában — így mondta Rothschild Náthán — nem volt elegendő terünk valamennyiünknek. Én angol árukkal kereskedtem akkoriban. Egy angol utazó ügynök járt át hozzánk Frankfurtba és ő uralkodott az egész piacon. Elbizakodott, nagyzó ember volt és úgy viselkedett mindig, mintha valami különös kegyet gyakorolna azzal, hogy nekünk eladja áruit. Én azután valahogyan megsértettem. Már magam sem tudom hogyan. De ennek a sértésnek az lett a következménye, hogy egyszerűen megtagadta árumintáinak további megmutatását. Az összetűzés okát már elfelejtettem, de még tisztán emlékszem arra, hogy ez egy szerdai napon történt és hogy ekkor így szóltam az apámhoz:

— Angliába akarok menni.

Akkor még csak németül tudtam. De ez azért nem gátolt meg abban, hogy már másnap, csütörtökön útra ne keljek.

Mentől közelebb jutottam Angliához, annál olcsóbbak voltak az angol áruk. Amikor Manchesterben megérkeztem, egész készpénzemet bevásárlásokra fordítottam. Mindenhez olcsón, sőt valóságos gúny-áron jutottam és így rögtön nagyon szép nyereségre tettem szert.

Nemsokára azután rájöttem arra, hogy az efféle üzleteken háromszoros haszon érhető el: a nyersanyagon, a festésen és a tulajdonképpeni gyártáson. Ekkor így szóltam a gyároshoz:

— Ezentúl én fogom szállítani a nyersanyagot és a festéket és ön kész árút szállít nekem.

Így azután háromszoros haszonhoz jutottam és ennek révén mindenkinél olcsóbban adhattam el árúimat. Nem is tartott sok időbe és a húszezer font sterlingemmel annak már a kétszeresét is megkerestem, úgy hogy ekkor már hatvanezer font sterlingem volt.

Az én sikerem egyetlen üzleti alapelven nyugodott. Azt mondtam magamban:

— Amit más meg tud tenni, azt én is meg tudom tenni és éppen ezért a sarkamra tudok állani azzal az emberrel szemben is, aki árú-mintáival nálunk szokott járni éppen úgy, mint bárki mással.

De volt énnekem még valami különös előnyöm is. Még pedig az, hogy született kereskedő voltam. Mindig izzig-vérig az üzletnek szenteltem magam és mindig megtaláltam a magam számadásait.”

Mindez még az ezernyolcszázadik esztendő körül történhetett, amikor is néhány német kereskedő, nyomban Rothschild után, szintén átköltözött Manchesterbe és ott állandó tartózkodásra telepedett le. Rothschild Náthán azonban rövidesen felösmerte a helyzetet és úgy találta, hogy Londonban sokkal több alkalma nyílhat a pénzkeresésre. Hogy mikor költözött át Manchesterből Londonba, azt most már nem lehet pontosan megállapítani. Valószínűleg ezernyolcszázhatban történt ez, amikor nagyobb mennyiségű pénzt kapott a hesseni udvartól. Ekkortájt nősült is meg és feleségül vette Barnett Cohen Levi lányát, Hanna-t.

Ekkor még olyan jelentéktelen kis üzletember volt Rothschild Náthán, hogy a vagyonos Barnett Cohen kezdetben a legerélyesebben tiltakozott e házasság létrejötte ellen és Maier Amschel harmadszülött fiát majd hogy ki nem dobta, amikor először jelent meg nála leánykérőben. De Rothschild Náthán már ekkor is szívós akarátú ember volt és ha egyszer valamit

maga elé tűzött ki célul, attól többé nem tántorodott el. Közben azután Barnett Cohen is mindjobban megösmerte a frankfurti zsidófiút és felösmerte benne azokat a nagyszerű kvalitásokat, melyek révén a legszebb reményeket fűzhette jövővének pályafutásához, ha még most jelentéktelen kis üzletember is volt Rothschild Náthán.

És Barnett Cohen nem is csalódott. Rothschild Náthánra nagy jövő várt Londonban, ahol eddig Van Notten volt jóformán egyedüli és kizárólagos ügynöke a hesseni fejedelemnek, de ahol ezután már a huszonnyolc esztendőös Rothschild Náthán intézte IX. Vilmos pénzügeit.

„Éppen amikor Londonban önállósítottam magam — beszélte Rothschild Náthán — a Keletindiai Társaság nyolcszáz-ezer font sterling értékű aranyat adott el. Én vettem meg mindet, mert tudtam jól, hogy Wellington hercegnek, akinek sok váltóját vettem meg olcsó pénzen, szüksége lesz rá. Ügy is történt. A kormány magához hivatott és közölték velem, hogy szükségük van az aranyra. Amikor pedig eladtam nekik és már övék volt az arany, nem tudták, hogy mint szállíthatnák azt el Portugáliába, ahol a háború miatt szükség volt rá. Én vállalkoztam erre is és Franciaországon át el is juttattam a pénzt rendeltetési helyére. Ez volt a legjobb üzlet, amit eladdig csináltam.”

Ez az üzlet, amely oly nagy nyereséget jelentett a londoni Rothschild Náthán számára, hogy a legnagyobb meglepődéssel töltötte el, az ezernyolcszáznyolcadik esztendő után való időben köttetett meg. Ezidőtájt Wellington hercege, aki a Napoleon ellen folytatott harcokban a hadsereg főparancsnoka volt, a legsúlyosabb pénzügyi zavarokkal küzdött. Mindent készpénzzel kellett megfizetnie, amit csak úgy szerezhetett meg, hogy az állami kincstárra állított ki váltókat és azokat óriási veszteségek árán helyezte el. Ez viszont az angol pénzügyi kormányznál nagy visszatetszést szült és ezért inkább egyenest készpénzt óhajtottak a harctérre küldeni. Amikor az-

után éppen ebben az időben a szárazföldi vesztegzár és a francia kalózkodás révén ezek a közvetlen pénzküldemények állandó veszedelemben forogtak, az angol kormány bizony nem sokat ért el még azzal, hogy Rothschild Náthán átengedte nekik a Keletindiai Társaság aranyait. Sokkal értékesebb szolgálat volt számukra az, hogy a frankfurti zsidó-utca fia magára vállalta a pénzküldeménynek a rendeltetési helyére való eljuttatását is, saját számlájára és saját veszélyére.

Rothschild Náthán nagy szolgálatokat tett ezzel az üzletével Angliának, de ő maga is megtalálta számításait. Ez az üzlet mindenestre nagymérvű vállalkozás volt, amely négy részből állott és Rothschild — mind a négyen szépen keresett. Az üzlet első része Wellington herceg váltóinak megvásárlása volt, második része az arany megvásárlása, harmadik része annak eladása és az üzlet negyedik része, az aranynak Portugáliába való elszállítása.

Az üzleti elv tehát ismét az volt itt is, mint a manchesteri árúk értékesítésénél: ott háromszoros hasznot biztosított magának Rothschild Náthán azzal, hogy ő maga vette át az üzlet három fázisát és annak eshetőségeit. Itt is ugyanazt csinálta. Az üzlet négy részből állott és ő mind a négy feladatot egymaga végezte el, hogy a sikerben — az anyagi nyereségben — ne kelljen mással osztozkodnia. A két üzlet karaktere között — Rothschild szemében — csak éppen az volt a különbség, hogy ott manchesteri árúkkal és gyárosokkal volt dolga, itt pedig pénzzel és Anglia kormányával. A végeredményben — a nyereségben — azonban ez az utóbbi üzlet volt a kedvezőbb. Ha maga a vállalkozás óriási is volt Rothschild Náthán anyagi viszonyaihoz mérten, de annál kitűnőbben volt megalapozva.

Abból, hogy Wellington herceg váltóit olyan olcsón vásárolhatta meg Rothschild Náthán, könnyen felösmerhette a helyzetet, különösen pedig azt a körülményt, hogy az angol hadsereg főparancsnoka mennyire szűkében van a készpénznek.

Valószínű, hogy e váltókat ő egyenesen Wellington pénzügy-nőkeitől, helyesebben pénzszállítóitól vásárolta meg, attól a pénzváltó-szövetségtől, amely „The Cab” cím alatt máltai, szicíliai és spanyol bankárokból verődött össze, akik valóságos uzsorások módjára alaposan kizsákmányolták az angol hadvezetőséget, szorult anyagi helyzete miatt.

Az üzlet legveszedelmesebb része kétségkívül az volt, hogy az aranyat, az ellenséges ország területén át, Portugáliába kellett szállítania. Ám mégis sikerült ezt a kérdést is megoldania. Arról, hogy mi módon tette ezt meg Rothschild Náthán, nincsenek részletes följegyzéseink. Ám arra, hogy ezt mint vihette keresztül, magyarázatot ad egy későbbi hasonló vállalkozása, amikor ezernyolcszáztizenháromban Angliának ismét készpénzt kellett Wellingtonhoz eljuttatnia. Akkoriban Rothschild Náthán részletes tervet dolgozott ki erre nézve és ezt a tervet Herries, az angol főkomisszárius útján juttatta el Vansittart állami kincstárnok-kancellárhoz. Az angol hivatalos kormánykörökben ekkor még annyira ösmeretlen volt Rothschild Náthán, hogy a kincstári hivatal állandóan hibásan írta a nevét. De a terv olyan kitűnő volt, hogy azt mégis elfogadták, természetesen szigorúan titokban tartván az egészet. Rothschild ekkor, miután tervét elfogadták, nagy titokban Hollandiába, majd Németországba utazott és ügynökei útján mindenütt, még Parisban is, kisebb-nagyobb tételekben nagymennyiségű aranyat váltatott be francia ércpénzre, de mindezt minden feltűnés nélkül végezték el megbízható ügynökei. Az összegyűjtött francia pénzeket azután Rothschild Náthán különböző tételekben és különféle utakon juttatta el Wellington főhadiszállására, még pedig oly gyors tempóban, hogy az angol főhadvezér győzedelmesen nyomulhatott előre és minden szükségletét készpénzzel fedezhette ugyanakkor, amikor a keletről előrenyomuló szövetséges hatalmak a legkeservesebb pénzzavarokkal küzdöttek.

Herries, Rothschild Náthánnak e sikerült vállalkozása után, most már hivatalos, titkos iratban a legmelegebben méltatta a

frankfurti ghetto szülöttének ügyességét és buzgalmát. Szerinte Rothschild olyan diszkrétan és feltűnés nélkül tudja operációit keresztülvinni, hogy a tőzsdén azt senki sem veheti észre. Így például az ő útján az angol kormány már hétszáz ezer font sterlingű németalföldi és Frankfurtra szóló váltót vásárolt össze, anélkül hogy az angol váltók értéke ezáltal csökkent volna. Már pedig ő — Herries — meg van győződve arról, hogy ha az angol kormány nem is a pénzügyi igazgatóságnak egyik hivatalnoka, de egy szárazföldi megbízottja útján csak száz ezer font sterling értékű váltót vásárolt volna is össze, ez a vásárlás tízszer akkora feltűnést — és árfolyamváltozást — idézett volna elő a tőzsdén, mint Rothschildnak sokkalta nagyobb összegű vásárlásai.

Ettől kezdve már azután minden nagyobb pénzügyi operációt Rothschild Náthánra bízott az angol kormány. Természetes, hogy ilyesformán Rothschild üzletei egyre nagyobb méreteket kezdtek ölteni. Legközelebb már az angol pénzügyi kormány megbízásából kétszáz ezer font sterling értékű, Parisra szóló váltót vásárolt, amelyre XVIII. Lajosnak volt szüksége, hogy abból fedezze fővárosába való utazásának és trónralépésének költségeit. Ugyancsak ezidőtájt a londoni tőzsdén már föltűnt, hogy Rothschild Náthánnak állandóan milyen kitűnő értesülései vannak úgy a politikai, mint a pénzügyi események tekintetében. A tőzsde agilis és élénk fantáziájú tagjai emiatt most már valóságos legendakörrel vették körül a frankfurti zsidó-utca fiát, amihez nagyban hozzájárult az is, hogy . . . tényleg kitűnő értesülései voltak és ezeket talán kissé fantasztikusnak tetsző úton-módon szerezte meg.

Rothschild Náthánnak többek között kitűnő galambposta ja is volt, amelynek révén állandó összeköttetésben állott Parissal és Frankfurttal. Azonkívül szigorú utasítást adott hajóskapitányoknak, akikkel üzleti összeköttetései voltak, hogy mindenhol, ahol megfordulnak, új híreket hozzanak neki és ezért búsas jutalomban részesítette őket. Így történt azután, hogy

egyik hajójának kapitánya egy alkalommal egy kis hollandi röpívet hozott magá'ál, amely „az angol csapatok nagy csatájáról” számolt be. Rothschild nyomban e hír vétele után a kincstári hivatalba sietett és Liverpool lordjával közölte azt, anélkül azonban, hogy a forrást, amelyből e hír tudomására jutott, elárulta volna. De az államkincstári hivatalban nagyot nevettek Rothschild „kitűnő értesülésén”, mert éppen az előző napon jött meg a híre az angol csapatok leveretésének. Csak jónéhány nap múlva derült ki, hogy Rothschild Náthán híre igazat mondott. De ez azután még jobban növelte azt a nagy respektust, amelyben már eddig is része volt az öreg Maier Amschel harmadszülött fiának, a londoni Rothschild Náthánnak.

A napóleoni „száz nap” idején különösen nagy szolgálato-
kat tett a Rothschild-ház a legtöbb európai kormánynak, de különösen Angliának. Napoleon visszatérésének hírére Herries nyomban készpénzt szereztetett be Rothschild útján. Rothschild Náthán pedig — a „szükség törvényt bont” elvénél fogva — ht-m sokat habozott és tüstént francia pénzeket veretett, anélkül, hogy előzetesen, hosszadalmas diplomáciai levélváltások útján, engedélyt kért volna erre XVIII. Lajostól. De tényleg nem is érhettek ekkor rá a hosszas megfontolásokra. Poroszország ugyanis ismét olyan nyomasztó pénzzavarokkal küzdött, hogy Blücher május tizenhatodikán Namurban, éppen úgy, mint azelőtt Wellington, Londonra kiállított váltóit saját felelősségére kénytelen volt óriási veszteségekkel eladni. Bülow, a pénzügyminiszter, már április havának közepén, az angol segítőpénzekre sürgős előleget kért Londonból, amely előleg legalább is százezer font sterling összegű legyen. De Herries ekkortájt a kontinensen járt és az ő távollétében semmit sem tehettek. Amikor azután április végén Brüsszelből ismét visszatért Londonba, nyomban kétszázezer font sterlinget fizettetett ki Rothschild útján Berlinben.

Bülowra ez a fizetés örömteljes meglepetést jelentett és Rothschild kétszázezer font sterlingjét a leghathatósabb segít-

ségnek vallotta, amiért utasította is a porosz pénzügyiek vezetőjét, Greuhm-t, hogy igyekezzék Herries további jóindulatát megtartani. És egyáltalán ekkor már Berlinben is olyan nagy fontosságot tulajdonítottak Rothschild Náthán Anglia-beli befolyásának, hogy Bülow egyenest fől szólította Greuhm-ot, hogy ezt a befolyást igyekezzék az angol kabinetnél is fölhasználni.

Mindenesetre hatalmas utat tett meg a frankfurti zsidó-füű e rövid idő alatt, hogy immáron eljutott odáig, hogy a hatalmas porosz miniszter kénytelen volt számbavenni az ő befolyását...

Csak most történt meg először, hogy Berlin a Rothschildokkal közvetlen összeköttetésbe került, még pedig azért, hogy az öreg Maier Amschel harmadszülött fia, Salamon, személyesen vitte el Berlinbe ezt a kétszázézer font sterling angol segítőpénzt, amelyet londoni fivére, Náthán, küldött a porosz kormánynak. Bülow, a mindenható porosz pénzügyminiszter, a legmelegebb elismeréssel nyilatkozott ez alkalommal a Rothschild-ház üzleti ténykedéséről. Amikor azután a pénzhiány még egyre növekedett, Bülow kénytelen volt újabb pénzbeli segítségért fordulni a Rothschild-házhoz. Most százötvenezer font sterlinget kért és Rothschild Salamon, anélkül, hogy erre nézve fölhatalmazása lett volna londoni fivéréből, Náthántól, ki is fizette ezt az összeget Bülownak. Ettől kezdve Bülow mindinkább szorosabbá váló összeköttetésben állott Rothschilddal. Az angol segítőpénzekről az angol kincstárba kiállított utalványok nagy részét a frankfurti zsidó-utca fiának adta el a hatalmas pénzügyminiszter és Rothschild Salamon váltotta be azután ezeket az utalványokat, természetesen a londoni Náthán megbízásából.

E szolgálataiért Rothschild Salamon nemsokára elnyerte a porosz kereskedelmi tanácsosi címet is.

Herries két terjedelmes iratában számol be arról, hogy az angol segítőpénzek folyósítása mint történt ezidőtájt és az ezernyolcszáztizenhatodik s ezernyolcszázhuszonkettedik esztendő

közötti időkben kelt beszámolóiból kitűnik az is, hogy ezekben milyen szerepük jutott a Rothschildoknak. Herries adatai szerint az ezernyolcszáztizenegyedik esztendő tavaszától kezdődőleg közel tizennyolc millió font sterlinget fizettek ki mint segítőpénzt a kontinensen, még pedig sokkal könnyebb föltételek mellett, mint azelőtt. Ez már a Rothschildok érdeme volt. És az is az ő javukra íratott, hogy e horribilis összegek kifizetése mellett sem estek az angol értékek árfolyamai, ami által legalább is félmillió font sterlinget takarított meg Anglia.

„Mindezt pedig — írja Herries — talán egyedül a londoni Rothschildnak és fivéreinek köszönhetjük és talán egyedül az ő révükön sikerült ezt az egész pénzműveletet keresztül vinnem a kontinensen. A legnagyobb elismerés illeti őket azokért a szolgálatokért, amelyeket a közügyeknek teljesítettek és őket igazán méltán megilletik azok a dicséretok, amelyekben részesük van.”

Napoleon „száz napja” idejében a londoni Rothschild Náthán tagadhatatlanul nagy szolgálatokat tett úgy Angliának, mint Poroszországnak. De ez a száz nap és maga a Waterlooi csata, s ezzel Napoleon leveretése, óriási üzleti nyereséget is hozott a frankfurti ghetto fiának, holott azelőtt még csak néhány héttel is, úgy állott a dolog, hogy rengeteg összegű veszteség vár rá.

Bonaparténak váratlan visszatérése Elba szigetéről ugyanis hatalmas keresztet húzott Rothschild Náthánnak összes pénzügyi tervein és már-már azzal fenyegette, hogy az ő háza, amelyet ekkor már megrendíthetetlennek ösmertek mindenfelé, ki sem fogja bírni ezt a hirtelen világpolitikai fordulatot.

Kockán forgott mindene. Nem tévovázott tehát egyetlen pillanatig sem és pihenés nélkül sietett a kontinensre, hogy rögtön az angol hadsereghez csatlakozzék és azt mindvégig nyomon kövesse. Amikor azután a Soigne-i erdő déli határszélén a döntő háborúra készültek elő a seregek, Rothschild Náthán, aki pedig irtózott a vértől, nem tudta tovább türtőztetni magát,

nem tudott továbbra is megmaradni a csapatok háta mögött, hanem lázas izgalommal a csatátérre sietett, hogy ott egy emelkedettebb helyről szemlélődve, el-elszoruló szívvel, lázasan lüktető aggyal, idegesen és szinte félőrülten, de mégis szemtanúja lehessen a nagy és végzetes jelentőségű harcnak.

Napoleon második, száznapos uralmának itt dőlt el a sorsa e véres csatában. És alig hogy a csata a szövetségek javára látszott eldőlni, alig hogy Napoleon megkísérelte az utolsó, két-ségbeesett támadást ellenfelei ellen, hogy azoknak harcvonalát áttörje és e kísérletben véres veszteségek árán kénytelen volt meghátrálni Napoleon legyőzhetetlennek ösmert „régí gárdája” is: Rothschild Náthán már hátat is fordított a csatátérnek. Ennyi már elég volt neki ahhoz, hogy megértse belőle Napoleon bukását.

Itt már nem a háború halottjai és borzalmasan megsérült sebesültjeinek látványa tárult eléje, hanem ismét az ő harctere: a tőzsde. Most ő indult a hadba.

örömpeső szívvel vetette magát nyeregbe és egyhuzamban vágatott lován Brüsszelig. Egy pillanatot sem vesztegetett el itt sem. Kocsit fogadott tüstént, bár rengeteg összeget követeltek most tőle ezért, és lóhalálában vágatott tovább, Osz-tendébe, hogy onnan nyomban Londonba térjen vissza.

Szerencsésen el is ért Osz-tendéig, de ott, a tengerparton, már-már úgy látszott, hogy hiábavaló volt eddigi megerőltető gyors hajszája, mert — innen már nem juthatott tovább. A tenger félelmetesen viharos volt és nem akadt tengerész, aki e rettentő, istentkísértő időben hajlandó lett volna kockára tenni az életét azzal, hogy tengerre száll.

Rothschild azonban most nem félt a haláltól, ő, aki máskor állandóan rettegett a merénylőktől, ő, aki igazán nem volt hős, ő nem félt.

ötszáz frankot, majd nyolcszázat, végül ezer frankot kínált annak, aki átviszi Angliába, a vadul hullámzó tengeren át. Senki sem vállalkozott rá. Már-már lemondott mindenről, ami-

kor végre akadt egy merész és elszánt fickó, aki hajlandó volt a londoni Krözust átszállítani a tengeren, ha előbb . . . kétezer frankot lefizet a feleségének. Mert, ami biztos, az biztos. Hát hogyha mind a ketten belevesznek a tengerbe. Legalább „az asszonynak” maradjon akkor egy kis pénze: . . .

Örömet fizette le Rothschild Náthán a kért kétezer frankot és még külön meg is jutalmazta a bátor hajóst, amikor angol földre tehető a lábát. Pedig inkább félig holtan, mint eleven érte el Anglia partjait ... De azért most sem pihent egyetlen pillanatig sem, hanem rögtön, a leggyorsabb postakocsival folytatta az utazását, most már csak Dovernől Londonig.

Másnap reggel pedig már ismét ott állt a tőzsdeteremben, rendes, megszokott helyén, egy oszlop mellett. Csakhogy most sápadt arccal, fáradt szemmel, kimerülten, be-berogyanó térdekkel állott ott: olyan volt, mint egy testileg-lelkileg megtört ember, aki egyetlen éjszaka alatt tíz esztendővel megöregedett.

A hatalmas tőzsdeteremben, mint megbolygatott méhkasban, nagy izgalom uralkodott a lelkeken. A tőzsdének máskor hidegvérű játékosai ma idegesen, nyugtalanul jártak föl és alá, sugdolóztak, jeleket váltottak és mindegyikük egész testében és lelkében remegett. Szájról-szájra jártak a vészes hírek, amelyeknek valóságát senki sem őrizhette ellen: félhangon, izgatottan tárgyalták Blücher megveretését Ligny mellett és sugdosva szállt szájról-szájra a hír, hogy Napoleon nehéz vértesei letiporták Wellington seregét is. Már ezek az ellenőrizhetetlen hírek is éppen elegendők lettek volna ahhoz, hogy a teljes fejtelenség legyen úrrá ezekben az órákban a londoni tőzsdén. De hogy ez óráknak baljóslatú volta még tetézve legyen: ott láthatták a tőzsde állandó látogatói Rothschild Náthánt, fáradtan, szánszalmasan, összetörtten egy oszlop mellett, amint alig-alig tud megállni a lábán, ő, a tőzsde hidegvérű és nyugodt Cézára, akit máskor a tőzsdei harcok legádázabb viharai sem tudtak kihozni sodrából.

Amit eddig csak ellenőrizhetetlen szóbeszédnek tartottak a

tőzsdén, a vészes harctéri híreket most már a letagadhatatlan valóságnak tekintette mindenki. Rothschild Náthán arca mindennél jobban megerősítette ezeket a szállongó, kósza híreket... És az egész tőzsdén, mint villámlás, cikázott át az a pánikszerű félelem, hogy most már ismét szabad Angliának legizzóbb szenvedélyű ellensége és senki, de senki sem tudja föltartani őt útjában, amikor mint Isten ostora, ismét végig akar sújtani egész Európán ...

Mint rettenetes ciklon, tört rá az ijedtség az egész Cityre és a kósza hírek lavina módjára, egyre növekedve, sokasodva, már-már a legőrültebb rémhírekké fölfújva, még egyre jobban és jobban rémítgették a lelkeket. A tőzsdén vad fejtelenség vett erőt. Az árfolyamok sülyedtek, egyre jobban és jobban sülyedtek, szinte rohamosan zuhantak alá és amikor a játékosok észrevették, hogy még Rothschild Náthán, sőt nemcsak ő egy-maga, hanem összes, városszerte ösmert ügynökei is nagy mennyiségben kínálják eladásra, szinte valósággal eldobják maguktól az értékpapirosokat, — most már aztán föl sem lehetett többé tartóztatni az értékek hanyatlását. Mintha egyenest örület fogta volna el az embereket, néhány pillanat alatt meginogtak a legerősebb bankházak alapjai is, és a legbiztosabbnak ösmert értékek árfolyamai is akkorákat bukfenceztek lefelé, mint ősi bálványszobrok, amelyeket a csalódott hívők, bosszút lihegve, ledöntenek talpazataikról, hogy darabokra zúzzák.

. . . Ezalatt pedig, ott, az oszlop mellett, az a halálsápadt férfi titokban a markába nevetett. Mialatt résztvevő lelkek szánaoztak Rothschild Náthánon, akinek hatalmas cégét most — úgy vélték — megdőlni, porba omolni látják, mert hiszen e rettenetes veszteségeket ő sem bírhatja el: addig titokban, Rothschildnak azok a titkos ügynökei, akiket senki sem ösmert azoknak, szépen összevásároltak minden értékpapirost, amit csak fölkínáltak.

Másnap azután megérkezett a híre, hogy Blücher győzött Ligny mellett, Wellington pedig Waterlooánál. Maga Rothschild

jelentette ezt be, örömtől sugárzó arccal, a tőzsde megnyitása-kor. Az árfolyamok ismét rohamosan felszökkentek és még sokkalta magasabbra emelkedtek, mint valaha.

Ezalatt az egyetlen nap alatt kerek egy millió font sterlinget, huszonnégy millió koronát nyert Rothschild a londoni tőzsdén. És ekkor keletkezett az a szálló mondás, hogy:

— A szövetségesek megnyerték a Waterlooi csatát, de azon . . . Rothschild nyert csak igazán!

De a nagy vihar elvonult a pénzügyek világa fölött. És abból még erősebben, még hatalmasabban került ki Rothschild Náthán. Ez a regényfejezetszerű, izgalmasan érdekes kalandja, most, a modern tőzsde idejében, ahol elektromos távírók továbbítják a híreket, ma már aligha ismétlődhet meg egyetlen tőzsdén sem. De akkor még megtörténhetett. És ki tudja, ha akad egyszer egy másik Rothschild Náthán, az nem tudja-e ezt ismét megcsinálni, ha más formákban is, ha olyan gyökeres változtatásokkal is, hogy az eredeti kaland lényegét föl sem lehet ösmerni majd benne? Ám ehhez nemcsak egy Napoleon, nemcsak egy Waterlooi csata, de egy — Rothschild Náthán is kell.

A Waterlooi csata után, ha Rothschild Náthán vagyonban és pozícióban hihetetlenül gyarapodott is, Napoleon bukásával a pénzügyi helyzet teljes javulása még korántsem következett be. A nagy háborúkat, a rettenetes erőmegfeszítéseket az állami háztartások nem tudták oly hamar kiheverni és ezek a financiaális viszonyok mind hozzájárultak ahhoz, hogy a frankfurti ghetto fiai vagyonban, tekintélyben, hatalomban még jobban megnövekedjenek.

Az államoknak kölcsönökre volt szükségük és Rothschild Náthánnak a tőzsde mellett éppen az államkölcsönök megszerzése volt az a terület, ahol zseniális hadjáratait szerette vezetni. Mert valóságos hadviselés volt a legtöbb államkölcsön megszerzése Rothschild Náthán számára: izgalmas, gyönyörű harc, amely milliókba ment és amely teljes fegyvelmeztséget, hihe-

tétlen hidegvérűséget és mérhetetlen önuralmat követelt tőle, hogy a sikert magáénak mondhassa. De ebben a harcban nem tüzerütegek, nem gárdisták és nem dragonyos zászlóaljok vontak föl egymás ellen: itt az ellenfél az egyik oldalon maga az állam volt, a másik oldalon pedig egyetlenegy ember: Rothschild Náthán. És ők ketten — egy egész állam és azzal szemben egyetlenegy ember — küzdöttek egymással. Mind a kettőjüknek szükségük volt egymásra és mégis harcoltak egymással, mert a diadal, bármelyik fél lett is részese annak, hatalmas öszszegű anyagi javakat juttatott a győztesnek.

Rothschild Náthán harcai — ezek az izgalmas, de vér nélküli harcok — magukból a pénzügyi viszonyokból fejlődtek ki. Az ezernyolcszáztizenhatodik esztendőben például erősen érezhető volt Poroszország pénzügyi helyzetének beteg volta, amit Hardenberg állami kancellár és rokonának, Bülow pénzügyminiszternek intézkedései idéztek elő. Föltétlenül szükség volt egy nagyobb államkölcsönre és mert ez a belföldön nem volt megszerezhető, külföldre fordultak ez ügyben. Az ezernyolcszáztizenhetedik esztendő november havában Barandon kereskedelmi tanácsos, a tengeri kereskedelem londoni képviselője azt ajánlotta a porosz kormánynak, hogy Londonban vegyenek föl kölcsönt. Szerinte a londoni Rothschild Náthán bankháza volna ez, amely az angol kormány részéről korlátlan bizalomnak és a közvélemény részéről ugyancsak állandó bizalomnak és tekintélynek örvend és ha Rothschild Náthán állana az egész pénzügyi művelet élére, a siker, az eredmény föltétlenül bizonyos volna.

Barandon ezek után egyenest utasítást is kapott Hardenbergtől, az állami kancellártól, hogy kezdje el a tárgyalásokat a londoni Rothschilddal, tíz millió tallér öszszegű államkölcsön ügyében. A tárgyalások meg is indultak, de Rothschild Náthán rögtön a tárgyalások megkezdésekor kijelentette, hogy ő szívesebben venne át egy nagyobb porosz államkölcsönt, legalább is húsz millió tallér értékben, mint ezt a tíz milliós kölcsönt.

Itt adta tehát először tanújelét Rothschild Náthán annak, hogy ő a nagyobb szabású üzleteket szereti csak igazán. Az akkori időkben tíz milliós államkölcsön is nem egy bankház erejét tette volna próbára; de ő bizonyos volt saját erejében és képességeiben.

A föltételekben rövidesen meg is állapodtak. Az államkölcsön értékpapirosainak kibocsájtási árfolyama gyanánt az akkori öt százalékos francia járadék árfolyamát, hetven százalékot, fogadták el. Később azonban, mielőtt a végleges szerződést megköthették volna, a pénzpiac rosszabbodott, mert nyilvánosságra jutottak Franciaország, Ausztria és Oroszország államkölcsön tervei. Ezért azután az új, tervbe vett államkölcsön kibocsájtási árfolyama Barandonnak tervezetében — amelyet ezernyolcszáztizennyolc január tizenharmadikán küldött el Hardenbergnek — már csak hatvan százalékban szerepei.

Barandonnak e tervezetével egyidőben Hardenberg a londoni követtől, Humboldtól, is értesítést kapott ez ügyben. Humboldt pedig túlon túl is drágának találta ezt a kölcsönt és úgy vélekedett, hogy addig nem szabad ez ügyben dönteni, amíg csak némi eshetősége is van annak, hogy kedvezőbb föltételeket is el lehet még érni.

Egyébként Humboldt még a következőket jelentette:

„Hogy a kölcsön ügye itt sikerüljön, én mindenesetre úgy vélem, ez csak Rothschild révén érhető el . . . Rothschild ma itt a legvállalkozóbb szellemű üzletember, ő, fiverei útján, a lehető legjobban tájékozódott a porosz állam helyzetéről és ezért érdekében is áll, hogy udvarunkkal szemben szolgálatkésznek mutatkozzék és így nem is volna könnyű dolog egy másik, nagyobb bankház részéről, hasonló szolgálatkészséggel és hajlandósággal találkozunk. Rothschild, a bankár, egyébként megbízható férfiú, akivel az itteni kormány is számos üzletet köt és —amellet, ahogy én ösmerem a viszonyokat, árai olcsók, ő maga pedig becsületes és értelmes ember.”

Ugyanebben a levelében azt is közli Humboldt Rothschild

Náthánról, hogy „az egész államkölcsönt ő maga akarja átvenni” és emiatt azután „előre is tiltakozott az itteni porosz kereskedelmi ügyvivők bárminő beavatkozása ellen, mert azokkal szemben bizonyos előítéletet táplál”.

Az angoloknál elhelyezendő államkölcsön terve most, az újabb föltételek mellett, valóságos fölháborodást idézett elő Berlinben, Hardenberg, az állami kancellár és a porosz kormány akkori legkiválóbb pénzügyi szakértője, Rother, állami pénzügyi főtanácsos, hosszas tanácskozás után arra a megállapodásra jutott, hogy — bár hangok merültek föl amellet, hogy otthon, úgynevezett kényszer-kölcsönt kellene fölvenni — az új államkölcsönt mégis csak okvetlenül külföldön kell elhelyezni. Amszterdamban próbálkoztak meg legelőször és Rother e végből Hollandiába utazott. De a németalföldi kormány megtagadta beleegyzését, hogy bankárai idegen államoknak nyújtsanak kölcsönt, mert most ő nekik, maguknak is szükségük volt egy nagyobb államkölcsönre és ennek eshetőségét veszélyeztetve látták volna abban, ha az amszterdami bankárok anyagi erejüket idegen államoknak szolgálatába bocsájtják.

Így hát a poroszok mégis csak rá voltak utalva a Rothschildokra.

Most azután Rother Koblenzbe utazott, hogy az éppen ott idéző Rothschild Salamonnal bocsájtkozzék tárgyalásokba. Hat napig tartottak ezek az újabb tárgyalások, de ezek sem vezettek semminemű kedvezőbb föltételekre.

Ekkor azonban a berlini bankárok — valószínűleg a porosz kormány ösztökélésére — látszólag saját maguktól ajánlatot tettek, hogy az új államkölcsönt ők óhajtják átvenni. Tizenöt millió tallér összegű államkölcsönt ajánlottak föl és már-már úgy látszott, hogy Poroszországnak nem lesz szüksége az angol Rothschild pénzére. Ez a konkurrencia azonban arra bírta Rothschild Náthánt, hogy most — amikor a pénzvviszonyok egyébként is ismét megjavultak — hatvanöt százalékra emelje föl ajánlatát és a kölcsön összegét három millió font sterling he-

lyett öt millió font sterling, azaz harminc millió tallér összegében ajánlja föl.

A berlini bankárok viszont most kijelentették, hogy ők meg hajlandók húsz millió tallért szállítani, de ebből az összegből ők maguk csak tizenkét milliót vennének át.

A harc tehát, amely az új államkölcson megszerzéséért indult, most már javában folyt. És ez a harc, ha nem is került embervérbe, de milliókat és milliókat jelentett a porosz kormánynak.

A porosz közvélemény ekkor már teljesen a berlini bankárok pártján állott, a kormány azonban az angol kölcsön mellett foglalt állást, — mert hiszen ők tudták jól, hogy a berlini ajánlatoknak tulajdonképpen mi az értékük. így történt aztán, hogy Rother ez ügyben most Londonba utazott, Hardenberg, állami kancellárnak azzal az egyenes utasításával, hogy ha sikerül az öt millió font sterling, azaz harminc millió tallér összegű államkölcson-t hetven százalék kibocsájtási árfolyam mellett megszerezni, kösse is meg a végleges szerződést.

Rother március huszonegyedikéről huszonötödikére virradó éjjel érkezett meg Londonba és már másnap reggel tíz órakor Humboldtnál volt, tizenkét órakor pedig már meg is kezdődtek a tárgyalások, amelyeken Rother, Rothschild Náthán és Salamon, továbbá Barandon vettek részt, öt álló napig folytak a tárgyalások, rendszerint egyfolytában reggel tíz órától délután hat óráig, majd ismét esti tíz órától szakadatlanul éjszaka két óráig. A nap hátralévő óráit a föltétlenül szükséges alváson kívül Rothernek arra kellett fölhasználnia,« hogy számításait elvégezze, továbbá, hogy az illető nap tárgyalásainak pontjait pontosan följegyezze és ezekről hivatalos jelentéseket készítsen. Jellemző epizód e megerőltető tempójú tárgyalásokban, hogy végül már arra sem ért rá Rother, hogy e jelentéseket hivatalos formákban elkészítse és kénytelen volt arra szorítkozni, hogy sietve, éppen csak ceruzajegyzeteket készítsen a tárgyalásokról. Ezalatt pedig egyre-másra jöttek Berlinből a

sürgős utasítások, majd a sürgető kérések, hogy a kölcsönt mennél előbb szerezze már meg.

Rother ez öt napig tartó tárgyalásokat azzal a kijelentéssel nyitotta meg, hogy Poroszország nem fogadhatja el az előző föltételeket és más, kedvezőbb ajánlat megtételét kéri. Rothschild Náthán erre azután energikusan hangsúlyozta, hogy a porosz kormány ugyan elérhet némileg kedvezőbb föltételeket, de a kölcsönnek egy részét mégis csak hatvan százalékos kibocsájtási évfolyam mellett kell átengedniök, hogy a közönség szemében valahogyan mégis csak indokoltak legyenek ezek az engedmények. Szerinte az átlagárfolyam hatvanöt százalékban volna megállapítható, de ennél magasabb százalékba nem egyezhet belé, mert most a francia járadék árfolyama sem áll magasabban, már pedig Londonban nagyon jól tudják, hogy a porosz tőkét egész újonnan kell megszerezni.

Most azután Poroszország és Franciaország pénzügyi helyzetének megvitatása következett. Amikor pedig Rother ismételtén kijelentette, hogy Poroszország nem fogadhatja el ezeket a föltételeket, Rothschild Náthán — miután a tárgyalások már a késő éjszakába nyúltak belé — fölszólította Rothert, hogy írásban terjessze elő ellen-ajánlatait. Ez másnap reggel meg is történt. Rother öt millió font sterlinget (harminc millió porosz tallért) kért három sorozatú árfolyam mellett, még pedig úgy, hogy a kibocsájtási árfolyam hetvenöt, hetvennyolc és nyolcvan százaléka legyen a papirosok névértékének és a kölcsönt semminemű egyéb költségek ne terheljék.

Ugyanaznap délutánján tárgyalták Rother föltételeit. Rothschild Náthán nagy ékesszólással és — Rother maga bevallotta — megdönthetetlen érvekkel bebizonyította, hogy a Rother ajánlatában szereplő árfolyamok elfogadhatatlanok és ha Rother továbbra is föltétlenül ragaszkodik föltételeihez, kénytelen mindennemű további tárgyalást nyomban megszüntetni.

Rother azonban mindezt már előre sejtette és el volt készülve Rothschildnak ez energikus kijelentésére, ő az árfolya-

mokat szándékosan állapította meg ilyen magasan, hogy ezáltal az ellenpárt ármérsékléseit siettesse, vagy pedig, ha erre egyáltalán nem lehet számítani, az egész ügyet nyomban elejtse.

Most mindkét részről számos terv és kompromisszum ajánlat merült föl, erős és heves vita következett, az egyik fél védte, a másik ostromolta az új ajánlatokat, amíg végre Rothschild Náthán kijelentette, hogy hajlandó az egész kölcsönt hetven százalékos kibocsájtási árfolyam mellett átvenni, de négy százalék províziót kell kapnia, mert a kiadások, amelyek az üzlet körül fölmerülnek, tetemesek és mert egy ilyen nagy üzletnél a vállalkozó teljes joggal tarthat számot tekintélyesebb nyereségre.

De Rother ezzel még nem érte be. Tovább alkudozott és későbbi hosszas tárgyalás után huszonhatodikán, késő éjjel végre megegyeztek abban, hogy Rothschild Náthán átvesz két és fél millió font sterlinget hetven százalékos kibocsájtási árfolyam mellett, egynegyed millió font sterlinget hetvenkét és fél százalékkal és további két és egynegyed millió font sterlinget hetvenöt százalék mellett. De ezzel szemben viszont a kért négyszázalékos jutalékot megadták a londoni Rothschildnak.

A véglegesnek ígérkező megegyezés után Rother hazatért londoni lakására, hogy megírja haza a tárgyalások eredményeit és ekkor — amint utólag részletes számvetést csinált, — úgy találta, hogy ez üzlet révén a porosz állam a kölcsönnek még csak a teljes hetven százalékát sem kapja meg. Ezt pedig nem fogadhatta el, mert ez az árfolyam alacsonyabb, mint aminő mellett — fölhatalmazása alapján — az ügyletet megköthette. Ekkor, március huszonhetedik napján reggel írta a következőket Rothschild Salamonnak, Náthán fivérének, aki ezidőben szintén Londonban volt és Náthánnak segédkezett a porosz államkölcsön megszerzése körül folytatott harcban:

„Ön ösmer engem — írja Rother, — hogy én minden körülmények között is hűen kitartok az igazság mellett. Így tehát el fogja nekem hinni, hogy ha ez a mi üzletünk nem is jöhet

létre, én mindig örülni fogok, hogy Londonban voltam és közelebbről megismerhettem az ön fivérét, aki iránt — és ezt nem hallgathatom el — őszinte bámulatot éreztem, bölcsesége és jelleme miatt.”

Most azután Rother rátért arra, hogy fölhatalmazása alapján nincs módjában az üzletet ilyen árfolyamok és ilyen föltételek mellett megköthetni. A fölhatalmazást illetőleg pedig ezt írta:

„Ez utóbbit, legközelebbi találkozásunk alkalmával, meg fogom önnek mutatni, nem mint a Rothschild-cég tagjának, hanem mint barátomnak. Addig is azonban, amíg ez megtörténhet, önök ne tegyenek semmit sem ebben az egész ügyben.”

Rothernek e figyelmes és okos levelére Rothschild Salamon a következő saját kézírásával írott levelével válaszolt:

„Méltóságodnak fölöttébb kedves sorait hiánytalanul kézbesítették nekem és én azt, teljes tartalmában, közöltem fivéremmel és az ő meghatalmazása alapján tudathatom, hogy ő ebben az egész dologban semmit sem fog tenni mindaddig, amíg nem lesz szerencsénk önt magunknál láthatni. Nem szabad semmit sem elhamarkodni, mert minket, a mi részünkről, csak barátság és nyíltszívűség vezet ebben az egész dologban és önnek még lesz alkalma bizonyítékot szerezni arról, hogy nem csupán a szánk, de a szívünk mondja, hogy mi őszinte, jó szívvel és ragaszkodó barátsággal vagyunk ön iránt.

Sietve írtam ezt.

Rothschild”

Rother most már azt közölte kormányával, hogy a tárgyalások meglehetősen kedvezően folytatódnak:

„Az itteni Rothschild nagyon dicséretre és becsülésre méltó ember és hihetetlen befolyása van itt Londonban minden pénzügyletre. Talán sokat mond, de azért mégis szinte színigazság, hogy az itteni tőzsdén ő dirigálja az árfolyamokat. Hatalma és ereje, mint bankaré, végtelenül nagy . . .”

Március harmincegyedikére virradó hajnali három órakor befejeződtek a tárgyalások: Rothschild Náthán végre lemon-

dott a provízióról és ez volt az az engedmény, amelynek árán az öt millió font sterlinges államkölcsön üzletét a porosz kormány, a már említett kibocsájtási árfolyamok mellett (hetven, hetvenkét és egy fél, hetvenöt százalék) megkötötte a Rothschildokkal. Az átlagárfolyam ezek szerint, tekintve a különböző összegeket, a teljes államkölcsönnek közel hetvenkét százaléka ráugott.

Még ugyanazon a napon Rothschild Náthán különhajót indított útnak Hamburg felé, amely kerek egy millió ezüst tallért vitt magával készpénzben. Az összeget már ekkor teljesen Rother rendelkezésére bocsájtotta és újabb egy millió tallérra hamburgi váltókat adott át Rothernek.

Rothschild Náthánnak ez az eljárása fényt vet arra, hogy egyrészt milyen bizalommal viseltetett Rother iránt, másrészt pedig, hogy milyen gyorsan szerette elintézni a már kész üzleteket. A huza-vonáknak mindig ellensége volt a londoni Náthán éppen úgy, mint valamennyi Rothschild-fívér és ezt az üzletet is a lehető leggyorsabb tempóban igyekezett „lebonyolítani”. De ugyanakkor, amikor ez az eset azt bizonyítja, hogy ha valaki kiérdemelte a Rothschildok bizalmát, az az ügyek leggyorsabb elintézésére számíthatott, egyúttal arra a körülményre is rávilágít ez a kölcsönügy, hogy mekkora állandó pénzkészletük lehetett a Rothschildoknak, ha nyomban a kölcsönügylet végleges megkötése után, még aznap teljes egy millió tallért tudtak hajóra rakni.

... Az a hajó, amely elindult az egy millió tallér készpénzzel, még el sem ért talán a porosz partokig, amikor Rothschild Náthán már újabb üzletekbe fogott. Nagyobb pihenőt később sem engedett magának sohasem és kiváltképpen nem igen pihent meg most, amikor még, úgy érezte, hogy a Rothschildok hatalmát nem emelte tetőpontra. Pedig ekkor már London volt a Rothschild-ház európai jelentőségének tulajdonképpeni bázisa. London már eddig is Európa legnagyobb pénzpiaca volt, de most, főként Rothschild tevékenysége folytán, ez a tőkeforga-

lom kezdett kiterjedni az egész *világpiacra* és így nemcsak hogy átvette, de valósággal túlszárnyalta azt a szerepet is, amelyet eddig Amszterdam játszott a tizennyolcadik században. Az első külföldi államkölsönöknél, amelyeket Rothschild Náthán vezetett be Londonban, még sok szó esett arról, hogy az angolok mennyire nem szívesen bocsájtkoznak külföldi kölcsönügyletekbe és hogy jóformán semmi kedvük azokban részesedni. De most Rothschild Náthán agilis munkássága alapján elérte azt, hogy az angolok, alig néhány év alatt, kezdtek már hozzászokni ehhez is. Ez pedig mérhetetlenül fontos jelenség volt az akkori kontinentális államok kölcsöneire nézve.

Rothschild Náthán volt tulajdonképpen az első, aki Angliában idegen kölcsönöket mai formájukban bevezetett. Mindezekben a műveletekben szinte kivételes szerencse játszott Rothschild kezére és ez a szerencse talán sohasem pártolt el mellőle. Bár jónéhány állam, amely Angliában vett föl kölcsönt, csődbe is került, mégis azok, akikkel Rothschild szerződött, sohasem mulasztották el, hogy fizetési kötelezettségeiknek eleget tegyenek. Ezt pedig Rothschild Náthán az előzetes tudakozódáson kívül éppen úgy köszönhette annak, hogy helyes ítélete volt az illető államokról, amelyeknek kölcsönt adott és hogy okosan választotta meg, hol helyez el államkölsönt, — mint ahogyan köszönhette annak is, hogy a kölcsönök kifizetése után is észszerűen és körültekintően vezette ezirányú üzleteit. Ha az osztalékok fizetésére esetleg nem érkeztek be idejére a folyósítandó pénzek, neki saját magának mindig volt oly nagyösszegű készpénz-készlete, hogy az osztalékokat a sajátjából előlegezze mindaddig, amíg erős befolyása és szívóssága révén vissza nem szerezte pénz-szekrényei számára az így előlegezett sumákat. Ilyenformán azután még növelte üzleteinek azt a szerencsés hírét, amellyel mindenkor övezték és olyan nimbuszt szerzett magának, amely szerint a kereskedői világban már-már egyenest csalhatatlannak tartották ezt a frankfurti ghetto-ból Londonba elszármazott zsidófiút.

Az államkölcsonök szervezésével azonban még nem érte be Rothschild Náthán. Ő azonfelül még állandóan kereskedett a tőzsdén is mindenfajta állampapirosokkal — vett és eladott, aszerint, amint az események és a konjunktúrák változtak — és ha voltak olyan állampapirosok, amelyeket senki sem akart már átvenni, ő nem egyszer nyugodtan átvette azokat és a névérték teljes összegét fizette értük, mert tudta jól, hogy azután, mihelyt egyszer az ő kezében vannak azok a papirosok, ő ismét csak . . . fölveretheti azoknak árát és így busás nyereséggel adhat túl rajtuk.

És Rothschild Náthán megtette azt is, hogy a pénzsűkékben lévő államoknak nemcsak hogy pénzt szerzett, de még arra is vállalkozott, hogy állampapirosaikat olyanokra cseréli be, amelyeknek kamatai kevésbé terhesek az államkincstárookra és ebben a tekintetben ő volt az első, aki nagyszabású redukciós-terveket dolgozott ki.

A Rothschild-féle kölcsonök azonban mégsem végződtek mindig olyan szerencsésen, mint aminő a hírük volt. Nem egy olyan államkölcson köszönhette létrejöttét a bölcs és elővigyázatos Rothschild Náthánnak, amely államkölcson végeredményében tulajdonképpen balul ütött ki. Az ilyen balsikerű államkölcsonök pedig mindenkor olyan érzékeny veszteségeket jelentettek, amelyeket talán nem is tudtak volna elviselni más bankházak, amelyeknek alapozása nem volt olyan szilárd, mint a Rothschildoké és amelyek nem rendelkeztek olyan biztos és jelentős anyagi eszközökkel, mint a frankfurti zsidóutca öt fivére. Nem egy más bankárt örökre tönkre tehettek volna az efféle, rosszul sikerült üzletek, de a Rothschildok hatalmát ezek sem tudták megrázkódtatni.

A veszteségek legfőljebb csak még nagyobb óvatosságra intették őket és így például Rothschild Náthán — éppen óvatosságból — gyakran minden további magyarázatás nélkül visszautasított államkölcson-ajánlatokat, ha azokat saját részéről nem találta elfogadhatóknak, vagy pedig csak kissé is ve-

szedelmeseknek tartotta. Így például kereken visszautasított minden államkölcsonre vonatkozó ajánlatot Spanyolországgal szemben, vagy azokkal az amerikai államokkal szemben, amelyek előbb spanyol fenhatóság alatt állottak. Ilyesformán sikerült is távol tartania magát nem egy bizonytalan és rossz üzleti vállalkozástól.

Ugyanennek az óvatosságnak és körültekintésnek köszönhetette azt is, hogy nem vett részt számos olyan részvénytársaság alapításában, amelyek azidőtájt alakultak és amelyeknek papirosai — értékben — inkább estek, mint emelkedtek. Ám azért a részvénytársaságok alapításától mégsem tartózkodott teljes kimondottsággal, mert éppen ő volt az, aki az ezeryolcszázhuszonnegyedik esztendőben az első biztosító társaságot megalapította.

Mert — bár ezt ma már csak nagyon kevesen tudják — éppen a londoni Rothschild Náthán érdeme az akkori első, részvénytársasági alapon álló biztosító társaság — az „Alliance Marine Assurance Company” — létrehozatala. Azelőtt a tengerjáró hajók biztosításának üzlete jóformán kizárólag magánbiztosítók kezében volt, akik azonban egy nagyobb szövetségben, amelynek „Lloyd” volt a neve, egyesültek. Az efféle biztosítási üzleteknek részvénytársasági alapon való folytatását az akkori törvények teljes határozottsággal megtiltották. Ám Rothschild Náthán, kitűnő üzleti érzékénél fogva, felösmerte ennek az üzletágnak jelentőségét is és elhatározta, keresztülviszi azt, hogy neki megengedjék egy ilyen biztosító részvénytársaság létrehozását. Allítólag azért is feküdt olyan lelkesen ebbe az új vállalkozásba, mert egyik rokonát, Gompertz-et, aki kitűnő matematikus volt, a biztosító társaság igazgatójának akarta megtenni. Bár ez ügyben föltétlenül szavahihető dokumentumok nem maradtak az utókorra, e föltevést mégis el lehet fogadnunk. Nem azért, mintha Rothschild családias érzelmeiben annyira ment volna, hogy csupán amiatt akarta volna ezt a társaságot megalapítani, hogy legyen egy hely, ahol egy atyafiát vezető

állásban elhelyezheti — mert hiszen neki igazán módjában lett volna rokonát bárhol is vezető állásba juttatni, — hanem azért, mert tudta jól, hogy egy biztosító társaságnál milyen fontos szerepe van annak, hogy az intézet élén kitűnő matematikus álljon. Mivel pedig arról meg volt győződve, hogy rokona elsőrendű matematikus, ebben már biztosítékot látott arra nézve is, hogy az új biztosító társaság kitűnően fog prosperálni.

Rothschild Náthán, aki sohasem szerette a lassú elintézés, most is egy-kettőre teljes erővel munkába lépett a biztosító társaság létrehozásának érdekében. Legelső sorban is a kormányhoz fordult, hogy vonják vissza azt a tilalmat, amely szerint részvénytársasági alapon nem engedélyezhető a biztosítási üzletek folytatása. A kormány hajlandónak is mutatkozott e tilalom visszavonására. Az alsóházban a „Lloyd” ugyan ellenállást próbált kifejteni, de ezt a harcot Buxton-nak, a rabszolgaság ellen folytatott harcok apostolának, Rothschild Náthán meghitt barátjának, könnyű volt leszerelnie. A felsőházban is kezdetben ellenállásra akadt Rothschild, mert ott meg a lordkancellár ellenezte az ügyet és közben erős oldal vágásokat osztogatott „a pénzembereknek”, amíg végre a kabinet feje, Liverpool lordja, személyesen föl nem lépett kollegája ellen és az Alliance Company ügyét diadalra nem vitte.

A Frankfurtból Londonba elszármazott zsidó bankárnak ez az újabb sikere csak még jobban megerősítette azt a hitet, hogy Rothschild hatalma Angliában immáron megdönthetetlen. És ekkor már valóban ez is volt a helyzet. De a Rothschildok hatalma ekkor nemcsak egyedül Angliára terjedt ki, hanem az egész európai pénzpiacra, sőt még Amerikára is. Nemcsak Európában, de Amerikában is nem egy állam pénzügyi helyzete jóformán a londoni Náthán kezébe volt letéve és a Rothschildok segítő karja — különösképpen pedig Náthán karja — az óceánon is átnyúlt. Így például ő volt egy alkalommal Brazília császárságának is megmentője. Az ezernyolcszázhuszonkettődik esztendőben a londoni Wilson et Compagnie cégnél a bra-

zíliai kormány három millió és kétszázezer font sterling államkölcsönre kötött szerződést. Ám a föltételek olyan súlyosak voltak, hogy a megbízottak nem merték érte vállalni a felelőséget, a londoni cég pedig éppen ezért az egy millió font sterling folyósítása után beszüntette a további folyósításokat.

Brazília ezzel válságos helyzetbe jutott. A páratlanul súlyos föltételeket nem fogadhatta el, viszont a még hiányzó összegre olyan égető szüksége volt, hogy anélkül megállt volna a kormányzás komplikált gépezete, amelynek egyedüli hajtóereje — már nem is olajozója — a pénz. A csőd előtt állott Brazília, amikor Rothschild Náthán személyében megjelent a dél-amerikai — akkor még — császárság megmentője. Nem sokat habozott Náthán most sem. Egy-kettőre megszerezte, illetve kiutalta Brazília számára a még hiányzó két millió és kétszázezer font sterling államkölcsönt.

De ekkor már Brazília anyagi helyzete annyira zilált volt, hogy nemsokára be kellett szüntetnie a kamatok fizetését is. Ez meg is történt ezernyolcszázhuszonhétben. Rothschild Náthán azonban nem az az ember volt, aki ha egyszer segítőkéznek nyújtott valakinek, azt azután rögtön magára is hagyja. Akin ő egyszer segített, azzal azután később is törődött mindig és ha megint bajba jutott, megint csak Rothschild volt az, aki megmentette.

Most is úgy történt. Ezernyolcszázhuszonkilencben a brazíliai császárral újabb államkölcsönre kötött szerződést, amely összegből a hátralékos kamatok voltak fizetendők. És ez az újabb államkölcsön nyolcszázezer font sterlingre rúgott. Nem ez volt ugyan a legnagyobb államkölcsön, amelyet az egykori fürthi rabbinus jelölt harmadszülött fia hozott létre, de éppen elegendő volt ahhoz, hogy Brazília most már rendezhesse pénzügyi viszonyait.

A brazíliai államkölcsön csak kis epizód volt Rothschild Náthán nagyszabású pénzügyi műveleteiben, amelyekben még a legsúlyosabb financiaális viszonyok sem tudták megakasztani.

A politikai viszonyok örökös változásai mellett is amelyek állandóan veszélyeztették az európai békét, Rothschild Náthán mindig megállotta a helyét, mindig hű maradt rendszeréhez és elveihez, mialatt körülötte a tőkepezések, bankárok és kereskedők egyre-másra bevonták tőkéiket a forgalomból, ő тұrhetetlenül megállotta helyét ekkor is és enélkül, bármilyen hatalmas is volt már ekkor anyagi erők dolgában, nem is érhetne volna el olyan diadalmasan céljait és nem szerezhetne volna meg államok és kormányok föltétlen bizalmát. A világpolitika gyors fordulatai sem rémítették meg Rothschild Náthánt, sőt mintha éppen ekkor lett volna igazi elemében.

De a londoni Rothschild-ház — éppen úgy, mint a másik négy testvér-üzlet — e valóban világjelentőségű üzletei és óriási vállalkozásai mellett sem vetette meg a kisebb méretű üzleti összeköttetéseket és a jelentéktelenebb pénzforgalmakat sem. Ezeknél szinte megfeledezett mindig világjelentőségéről és beérte az egyszerű hat százalékos jutalék és kamatbeli nyereséggel, mint bármelyik más bankár vagy váltóüzlet. A váltóüzlet azonban egyáltalán nem volt kisméretű már ekkor sem a londoni bankháznál és ha a nagy államkölcsönök üzleteivel nem is mérkőzhetett arányaiban, mégis elég jelentős nyereséget juttatott a londoni Rothschildnak. És a váltóüzlet jellege természetesen állandóbb természetű is volt mindig, mint az államkölcsönöké és nem is volt sohasem kitéve annyira az esélyeknek és véletleneknek, mint ez.

Rothschild Náthán fölfogása és üzleti elve ezeknél a váltóüzleteknél a legteljesebb — és tegyük hozzá legelőnyösebb — megvilágításban állítja elénk az öreg Maier Amschel harmadszülött fiát. Sohasem habozott egyetlen pillanatig sem, hogy az öt világrész bármelyikéből elfogadjon-e váltókat. Neki mindegy volt, hogy az a váltó Moszkvában, Rómában, Bombayban vagy Newyorkban állítattott-e ki. És ha valaha egy váltón valakinek az aláírását látta, évek múlva is fölismerte, hogy nem hamis-e ugyanannak az embernek aláírása egy másik vál-

tón. Emlékezőtehetsége egyáltalán olyan bámulatosan erős volt, hogy bár minden istenáldott postai napon egész halmazával érkeztek hozzá az üzleti tervek és ajánlatok, ha hazatért a tőzsdéről, — bár ott sohasem jegyezgetett, — a tőzsdei árfolyamváltozásokról mindent a lehető legpontosabban le tudott diktálni titkárainak és könyvvezetőinek. Bökezűsége és bizalma magánál a váltóüzleteknél, hozzátartozik Rothschild Náthán jellemének megvilágításához. Számos olyan kereskedő, akinek váltóit nem akarták sehol sem elfogadni, segítöre talált benne és az, hogy efajta üzleteiben soha nagyobb veszteség nem érte, egyrészt amellet bizonyít, hogy helyes volt ez az elv is, amit itt követett, másrészt pedig, hogy az ő bizalmával nem éltek vissza, y

Nem akart ő ezzel alamizsnát osztogatni szét a kisebb kereskedők között, de mert nagyon jól tudta, hogy a hitel, a pénz az, ami által a kisebb kereskedők is boldogulhatnak és erőre kaphatnak, hát módot akart nekik nyújtani, hogy ezt meg is tehessék. És azért ez az üzleti elve nemcsak üzleti fölfogására, hanem humanisztikus gondolkodására is fényt vet.

Ausztria császára azzal jutalmazta meg a Rotschild-fivérekét az angol segítőpénzek közvetítése körül kifejtett szolgálataikért, hogy az ezernyolcszáztizenhatodik esztendő október harmincegyedik napján osztrák nemességet adományozott Rothschild Amzel, Salamon, Károly és Jamesnek, még pedig az akkori osztrák pénzügyminiszter, Stadion gróf ajánlatára. De az osztrák kormány elösmeréséből éppen annak a Rothschildnak, akinek a legnagyobb érdemei voltak az angol segítőpénzek kifizetése körül, éppen Rothschild Náthánnak, semmi sem jutott. Később azután, az ezernyolcszázhuszonkettedik esztendőben, fivéreivel együtt ő is megkapta az osztrák báróságot, de ezt a címet és ezt a méltóságot sohasem használta, ő továbbra is megmaradt egyszerű Rothschildnak, bárói titulus nélkül, mint ahogy azokat a rendjeleket sem viselte sohasem, amelyekkel gazdagon megajándékozták jóformán az összes európai

államok, ő magát a Rothschild nevet imponálóbbnak vallotta minden titulusról és minden rendjéről. Mert a méltóságokat csak mások, igaz ugyan, hogy fölkent uralkodók adományozták, de a Rothschild névnek ők szereztek tiszteletet az egész művelt világon.

Az igazán nagyarányú pénzügyi műveleteket szerette csak valóban Náthán és éppen ezért nagyszerűen találó Gutzkow szellemes följegyzése, aki a következőket írja a frankfurti ghetto szülöttéről:

„A londoni Cityben az erkölcsök józanságát és a vagyont Rothschild Náthán képviseli legkiválóbban. Óriási marokkal nyúl vállalkozásaihoz. Órajta és önála minden óriási méretű. Nemrégiben egy barátom azt mondta róla:

— Ha ez az ember vadászni megy, legalább is elefántoknak kell lenniök azoknak a vadaknak, amiket elejt.”

És valóban, ekkor már a londoni Náthán banküzlete olyan óriási méretű volt, aminőhöz hasonlót eddig még nem ösmertek az egész földkerekségen. A többi Rothschild-cégek, fivéreinek banküzletei, sem vetekedhettek vele. Ő volt a leghatalmasabb pénzfejedelem az öt világrész pénzpiacán és maga a régi, világhírű Angol Bank is rászorult az ő segítségére és jóindulatára.

A balvégzetű ezernyolcszázhuszonötödik esztendőben történt ez. Az általános nagy pénzválság idején, amikor a túlságzott spekuláció és üzleti csalafintaságok miatt rettenetes reakció állott be Anglia kereskedelmi forgalmában: a kereskedő-világ notabilitásai százával jutottak fizetési zavarokba vagy a kimondott csődbe, sőt az Angol Bank is erősen megingott és mármár ott tartott, hogy kénytelen volt beszüntetni készfizetéseit. Nemcsak talán, de föltétlenül bizonyosan e súlyos esztendőnek komolyabb következményei is lettek volna Anglia legnagyobb bankjára nézve, ha Rothschild Náthán nem siet segítségére. De a londoni Rothschild hatalmas arany- és ezüstpénzkészlete révén, amelyet az Angol Bank rendelkezésére bocsájtott, egy-

maga megmentette a bankot és abba a kedvező helyzetbe hozta, hogy ismét folytathatta készfizetéseit.

Hogy e „gyors és hathatós segítségért” milyen magas percentekben volt azután része Rothschildnak, ez a hatalmas Angol Bankra nézve már szinte mellékes volt, mert hiszen Rothschild nélkül már valósággal elkerülhetetlen lett volna a végzetes fordulat, amelytől csak a frankfurti ghetto szülöttének gyors segítsége mentette meg az ősi „Bank of England”-ot.

Ez a gyorsaság, amellyel Rothschild Náthán a helyzetet fölismerte és amellyel vagy segítséget nyújtott, vagy pedig kihasználta a viszonyokat, egyik főjellemvonása volt a londoni Krózsusnak. De Sir Thomas Fowel Buxton szerint Rothschild Náthán kereskedői alapelveiben nemcsak a gyors cselekvésnek jutott szerepe, hanem még másnak is. Erre nézve a következőket írja Buxton:

„Egy másik elv, amelyet Rothschild Náthán szigorúan követ, az, hogy: sohasem bocsájtkozik üzleti összeköttetésbe sem egy szerencsétlen emberrel, sem pedig valamilyen szerencsétlen hellyel:

— Én láttam már — így mondta ezt nekem, szórói-szóra — nagyon okos és nagyon ügyes embereket, akik kénytelenek voltak valósággal mezítláb járni. Ilyen emberekkel sohasem kötök üzleteket. Az ő tanácsaik nagyon jó hangzásúak, szépen is csengenek, de a sors mégis csak *ő ellenük* van. Ők maguk nem tudnak előre jutni, nem tudnak *magukon* segíteni, — hogyan akarhatnak hát rajtam segíteni?”

A Rothschildoknak ezt a babonás vonását pedig még más egykori följegyzések is megerősítik és ha ez nem is volt kifejezetten uralkodó vonás üzleti elveikben, az bizonyos, hogy naiv és babonára különösen fogékony lelkű emberek voltak a frankfurti zsidó-utca világhírű öt fivérei.

Rothschild Náthán és Buxton beszélgetésében volt még *egy* különösen érdekes és jellegzetes epizód is, amiről Buxton a következőkben számol be:

„Remélem — mondta Rothschildnak egy vendége — az ön gyermekei nem vetik majd magukat annyira a pénzszerzésre, hogy emiatt más, fontosabb dolgokat elmulasztánának. Meg vagyok róla győződve, hogy ön maga sem akarná ezt. Rothschild erre így válaszolt:

— De igenis, én éppen ezt akarom. Azt akarom, hogy ők is testestől-lelekestől, ésszel és szívvel, minden képességükkel csakis az üzletnek szenteljék magukat. Ez az az út, amely a szerencséhez vezet. Sok józanságot, okosságot és elővigyázatosságot követel az, hogy az ember nagy vagyont szerezzen. De ha már ez a vagyon meg van, tízszer annyi erő és képesség kell ahhoz, hogy azt *meg is tartsuk*. Ha én hallgatnék minden tanácsra, mellyel nekem szolgálnak, hamarosan tönkre mehetnék. Szentelje magát egy üzletnek, fiatalember — fordult most Rothschild Buxton fiához, aki e beszélgetésnél jelen volt, — szentelje magát egyedül a sörfőzőjüknek és meglátja, ön lesz Londonnak legnagyobb sörfőzője. De ha egy és ugyanazon időben sörfőző és bankár is akar lenni, kereskedő és gyáros, hát higgye el nekem, rövidesen ... az ön bukásáról olvashatunk majd a hírlapokban.”

Ez az érdekes diskurzus, Rothschildnak ez az érdekes kijelentése egyúttal kulcs is az ő karakteréhez. Amit Buxton fiának mondott, az mindenkire áll és ezt az irányelvet éppen . . . o követte leginkább.

Amint egy kortársa, aki nagyon jól ösmerte Rothschildot, írja:

„Az ő büszkesége, becsvágya jól megfontolt pénzügyi operációk keresztülvitelére szorítkozott, vagy pontosabban: *pénzszerzésre*. Mert maga a pénz és a pénzen megszerezhető dolgok, önmagukban, nem jelentettek valami különös, csábító értéket az ő szemében. Nincs semmi érzéke ahhoz, ami után minden angol törekszik, mihelyt elegendő pénze van: Rothschild Náthán egyáltalán nem igyekszik megszerezni magának a kényelem és a fényűzés külsőségeit. Az ő becsvágya abban áll,

hogy gyorsabban és eredményesebben, hathatósabban érje el üzleti céljait, amelyek elérésére teljes energiáját szenteli. És mihelyt a kitűzött célt elérte, abban a pillanatban az egész dolog elvesztette csábító voltát vele szemben s nyughatatlan szelleme nyomban újabb célok elérésére sarkalta.”

És tényleg, ez az egyetlen út, hogy az ember nagyot érhesen el, úgy a művészetben, mint a politikában és mint akár a pénzügyek terén. Az erők koncentrálása hozzátartozik a zseni természetrajzához és már egyik jellegzetes vonása is annak, ők pedig — a Rothschildok — a pénz-szerzésére koncentrálták minden képességüket és az egész pénz-dinasztiában a tettek mozgató ereje mindig csak ez volt. Erről Bismarck is nyilatkozott egy ízben — az ezernyolcszázhetvenkilencedik esztendőben — a mikor a következőket mondotta:

„A Rothschild-családnak több tagját ösmertem. Feltűnő jelenség valamennyiöknél, hogy mint hajszolják a pénzt. Ennek oka pedig az, hogy mindannyiuknak az a vágya, hogy *minden egyes* gyermekükre annyit hagyhassanak hátra, mint amennyi az ő saját örökségük volt. És ez nem is rossz elv.”

A pénzszerzés izgalmas, örökös harcában Rothschild Náthán alig-alig ért rá, hogy önmagának éljen, ő csak hivatásának, a pénzszerzésnek élt és ezenkívül máshoz — mint akár a művészethez is — semmiféle érzéke sem volt. Így például a zenéhez semmit sem értett és gyönyörködni sem tudott benne.

— Ez az én muzsikám — mondotta egy alkalommal egyik barátjának, miközben zsebében megcsördítette az aranyakat. — A pénz csengése, ez az a zene, ami nekem tetszik. És ehhez érték én legjobban a tőzsdén.

Az üzlet: ez volt Rothschild Náthán életének célja. De még üzleti életében is valami babonás nimbusz övezte éppen magánélete miatt. Tőzsdei üzleteiben például a nagy sikerekben alapos része volt ugyan előkelő összeköttetéseinek, kitűnő hírszolgálatának is, de éppen olyan mértékben annak a nagy titokzatozágnak is, amely minden vállalkozását övezte. Szinte félté-

kenyen őrizte minden pénzügyi operációjának titkát, minden üzleti haditervét és csak azért, nehogy ellenfelei megösmerhesék terveit, nem egyszer a legelszántabb eszközökhöz is fordult. Rothschild Náthán látszólagos vásárlásai és eladásai nem egy bankárt döntöttek már veszedelembé, akik mind azon igyekeztek, hogy leleplezzék Náthán tervét és — kövessék azt. De a londoni Rothschild olyan megközelíthetetlen, olyan elővigyázatos és olyan furfangos volt, hogy ez csak egyetlenegyszer történt meg.

Akkor is csak azért, mert ellenfelei éppen úgy fölhasználták minden rendelkezésükre álló eszközt, hogy megtudják Rothschild Náthán tervét, mint ahogy ő meg minden eszközt föl szokott használni, csak azért, hogy rá ne jöhessenek a terveire.

A Stamford-Hillben lakott akkortájt a londoni Rothschild, jó messze a Citytől, ahol a nagy bankház hivatalos helyiségei voltak. Egyszer, késő este, Rothschild Náthán palotájának kapuja előtt állott még a fogata, amit Lukas, a gazdag és híres tőzsde-ügynök, aki szintén arra lakott, véletlenül észrevett. Lukas, akire nézve vagyoniilag rendkívül fontos lett volna, ha Rothschildnak akkori terveiről valamit megtudhat, gyanút fogott erre. Ügy gondolkozott, hogy ha ilyen késő esti órákban kikocsizik Rothschild, annak nagyon fontos okai lehetnek. Gyorsan befogatott a saját fogatába és egy biztos rejtekhelyről leleselkedett, hogy tényleg Rothschild Náthán kocsizik-e el otthonról?

A hatalmas pénzfejedelem azután — jó idő múlva — tényleg megjelent a kocsinál, két idegen úr kíséretében és mielőtt beszálltak volna, odaszólt a kocsisnak:

— Hajtson a Citybe!

Lukas most már bizonyos volt abban, hogy itt valami rendkívül fontos dologról lehet szó. Gyorsan beült a saját fogatába és Rothschild fogata után hajtatott. Ez pedig nyílegyenes irányban New-Court felé, a pénzkirály városi lakása felé vágatott és befordult a kapun.

Néhány perc múlva ugyanazon a kapun — látszólag holt-részezen — betántorgott Lukas, aki az ajtónállók minden ellenkezése mellett is benyomult Rothschild magándolgozó szobájába és ott, élettelenül, mint valami nehéz zsák, végigvágódott a földön.

Rothschild Náthán és a két idegen nem kevéssé csodálkozott ezen a váratlan látogatáson, de alighogy magukhoz tértek a meglepetéstől, rögtön Lukashoz ugrottak és az eszmélet nélkül ott heverő embert fölemelték, a pamlagra fektették és hideg vízzel, meg szagos eszenciákkal locsolgatták, dörzsölgették, hogy *életet* öntsenek belé. De mindhiába. És mert a tárgyalás, amelyet Lukas váratlan megjelenése miatt megszakítottak, fölöttébb sürgős természetű volt és mert Lukasnak egyenletes, nyugodt lélekzetvétele azt árulta el, hogy a beteg jótékony álomba merült, sietve folytatták a megszakított tárgyalást. A dolog pedig — amint most a beszédjükből kiderült — azért volt olyan sürgős, mert Spanyolországból éppen abban az órában érkeztek fontos hírek és emiatt nagy nyereség kínálkozott, ha sikerül feltűnés nélkül bizonyos értékpapirosokat sürgősen összevásárolni.

Rothschild és két bizalmasa egész kis haditervet dolgozott ki erre nézve és miután ez megtörtént, mind a hárman három különböző irányban sietve távoztak, hogy nyomban megtegyék a holnapi napra vonatkozó sürgős intézkedéseiket. A beteg Lukasról azért nem feledkeztek meg, csak éppen nem volt annyi idejük, hogy tovább is foglalkozzanak vele. De mielőtt távoztak volna, Rothschild megparancsolta inasának, hogy a beteg embert, mihelyt valahogyan magához tér, szállíttassa haza, a lakásába.

Erre azonban nem került a sor.

Alig hogy Rothschild távozott, Lukas hamarosan magához tért és bár gyengének látszott, és bár a léptei bizonytalanok és ingadozók voltak, mégsem lehetett lebeszélni arról, hogy ne a maga lábán hagyja el a pénzfejedelem házáat.

De bizony ő sem sietett most haza, hanem ehelyett, alig hogy az utcára ért, a lehető leggyorsabb léptekkel az irodájába rohant és nyomban megtette az intézkedéseket, hogy ama bizonyos értékpapírosokból, amelyeket Rothschild vásárolni szándékozott, amennyit csak lehet, sietve, még Rothschild Náthán előtt vásároljanak össze az ő számára.

És ez meg is történt. Lukas hatalmas nyereséget kaparintott el ilyesformán Rothschild Náthán elől.

De nem is locsolgatta többé szagos vízzel, nem is élesztgette .többé Rothschild Náthán soha, ebben az életben . . .

Mammon istenének nem egyszer áldozta föl még éjszakai nyugodalmát is a londoni pénzfejedelem. De Mammon kegyetlen és még ezzel sem érte be. Az egykori fürthi rabbinus-jelölt fiának, e modern Krózosnak nem csak éjszakai, de nappali nyugalmát, egész lelki nyugalmát magának követelte és Rothschild Náthán, akinek bőven része lehetett volna mindenféle földi javakban, mégis, éppen vagyona miatt, a földkerekség legszerencsétlenebb gazdaga volt.

Sir Buxton, Rothschild Náthán barátja, ki gyakran megfordult a londoni pénzv világ ez előkelő férfjának fényűzéssel berendezett palotájában, egy alkalommal így szólt Rothschildhoz:

— Ön nagyon boldog ember lehet. Ebben a fejedelmi otthonban nem is lehet az ember más, csak végtelenül boldog!

Rothschild Náthán hangjában őszinte, benső fájdalom csendült fel:

— Boldog? Én és boldog? Hát lehet boldog az az ember, akinek még akkor is, amikor hazasiet, ebédre, leveleket nyújtanak át, amelyekben ilyenek foglaltatnak: „Ha nem küld azonnal ötszáz font sterlinget, a halál fia.” „Ha nem küld még ma ezer font sterlinget, elpusztítjuk, mint egy kutyát.” Hát lehetek én boldog, aki majdnem minden órában kapok ilyen fenyegető leveleket? Nem, én igazán nem vagyok boldog! Nem is lehetek, soha . . .

És tényleg, a föld kerekiségének minden részéből, a szél-

rózsának minden irányából, nap-nap után, halomszámra kapott fenyegető leveleket Rothschild Náthán. És ezek a fenyegető levelek elkésértették az életét. Idegessé tették, állandó nyugtalanságban, örökös halálfélelemben élt, amely félelem már-már üldözési mániává fajult. Életének utolsó éveiben sohasem mert előbb lefeküdni, csak amikor már töltött pisztolyokat rejtett a párnája alá. örökösen merényletektől félt és mindenkiben merénylőt látott, aki élete ellen akar törni.

Ez az ideges félelem természetesen nem egyszer olyan helyzetbe kergette, amelyet éppen csak ez a félelem tudott érthetővé tenni. Megtörtént például, hogy egy alkalommal két férfit vezettek be hozzá, akik komoran és komolyan szegeztek pillantásaikat a londoni Krózusra. Rothschild gyöngé főmeghajással üdvözölte őket, amit látogatói mély meghajlással viszonzottak, anélkül azonban, hogy csak egy szót is szóltak volna az egész idő alatt. Ehelyett azonban ideges sietséggel, szinte lázas kapkodással a zsebeikbe nyúltak, mintha valamit elő akarnának venni onnan.

Rothschild Náthán arca egy pillanat alatt halálsápadtra vált. A két komor és izgatott férfinak merénylőket vélt fölismerni, akik azért jöttek, hogy beváltsák fenyegetéseiket, amelyeket írásban közöltek vele. Éppen aznap is kapott bőven ilyen fenyegető leveleket . . . És most itt vannak, eljöttek ők maguk, hogy végrehajtsák a halálos Ítéletet!

Az arca eltorzult a nagy pénzembernek és a következő pillanatban, villámgyorsan, fölragadta a vaskos üzleti főkönyvet, amely az íróasztalán hevert és azt elszántan a két idegen férfi felé vágta. Lázás, kétségbeesett mozdulattal a levélnehezítőket is fölkapkodta íróasztaláról és minddel a látogatók felé sújtott, közben pedig teli tüdővel segítségért kiáltozott.

A személyzet betódult . . . és ekkor kiderült, hogy a két férfi, ez a két komor, sőt komor megjelenésű látogató nem más — mint két igénytelen bankár, akik zavartak és elfogódottak lettek a hatalmas pénzfejedelem előtt. Az a tudat, hogy

most színről-színre láthatják a nagy Rothschild Náthánt, hogy szemtől-szemben állhatnak vele, akitől egész » jövőjük sorsa függhet, annyira zavarba hozta őket, hogy nemcsak hogy szakvakat nem találtak, de nem találták meg azt az ajánlólevelet sem, amelyet magukkal hoztak és . . . ezért kapkodtak, ke-restek olyan idegesen és izgatottan a zsebeikben.

Rothschild Náthán a jótékonyság gyakorlásában is nagyrészt a félelem és az idegesség miatt volt olyan türelmetlen és talán ezenkívül még azért is, mert tudta, hogy az egész világ szeme rája szögeződik még ilyenkor is. Hogy kritizálják, megszólják rögtön, ha ád, ha nem ád, hogy sohasem adhat eleget, nehogy azt keveseljék és ez az örökös félelem megzavarta életének harmóniáját is. És tényleg úgy volt, amint ő sejtette: hiába osztott szét adományokat, segélyeket, mégis fukarnak, sőt zsugorinak tartották a londoni Dáriust és voltak olyanok is, akik egyenest gúnyt űztek belőle emiatt. Ezek szerint annyira gyűlölt minden jótékonyságot, hogy:

— Rothschild Náthán csak az álmatlan éjszakákat szerette, mert lelkéből gyűlölte a . . . „jótékony” álmot is.

Jótékonyságáról számos olyan följegyzés maradt hátra, amelyek arról szólnak, hogy az ő könyörületessége talán nem is mindig a szenvedő emberiség iránt érzett őszinte, meleg részvétnek érzéséből fakadt. Így például Buxton-nak a következőket mondotta:

— Olykor, csupa szórakozási kedvből, egy-egy utcai koldusnak egy egész aranyat is adok. Az utcai kéregető ilyenkor biztosan azt hiszi, hogy tévedésből adtam neki az aranyat és elszalad, mintha a ház égne a feje fölött, hogy túl legyen hegyen-völgyön, mielőtt még én rájöhetnék a tévedésemre. Mondhatom önnek, nincs mulatságosabb valami, mint olykor egy-egy koldusnak egy aranyat adni.

Hogy Rothschild Náthánnak e kijelentésében mennyi volt az őszinteség és mennyi a póz, azt ma már bajos volna eldönteni. Tény az, hogy ő még a jótékonykodásaiban is külön-

volt és itt is a „gyors elintézést” szerette. Amikor például jótékonyági adományok gyűjtői jelentkeztek nála és arra kérétek, hosszas és körülményes körmondatokba foglalt szónoklatok keretében, hogy ő is írjon alá valamelyes jótékony adományt, Rothschild Náthán nem egyszer a szónok szavaiba vágott és odaszólt titkárjának:

— Állítson ki egy csekket.

Ez a türelmetlenség azonban mindenképpen érthető és jogosult is volt. Az ő feje ezer és ezer más dologban főtt és azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, amikor Rothschild Náthán karakterét ebből a szempontból analizáljuk, hogy nap-nap után valósággal özönével árasztották el őt mindenféle és fajta kéregető — és zsaroló — levelekkel és különösen a zsidók voltak azok, akik szinte megkövetelték tőle, hogy egész vagyonokat osszon szét közöttük. Ilyen körülmények között pedig igazán nem lehetett számára könnyű dolog megmaradni mindvégig mosolygó arcú emberbarátnak és türelmesnek lenni a minden percben, más és más formában megújuló kéregetésekkel szemben, mintha a pénzvilág korifeusának egyéb dolga se lett volna, mint minden kéregetőt kielégíteni.

Az bizonyos, hogy nem volt olyan adakozó szellemű, mint akár az apja, a frankfurti zsidó-utca öreg Amschelje, de az is bizonyos, hogy ő már nem is ért rá annyira a könyörületesség adományok okozta örömeiben gyönyörködni.

A londoni Rothschild Náthán idegességében sokszor annyi időt sem szakított magának, hogy az eléje járuló kéregetőket jobban szemügyre vegye. Egy alkalommal azután megtörtént, hogy egy szegény zsidó állott meg a londoni Krózus íróasztala előtt és Rothschild Náthán meg sem engedte, hogy elmondja mondókáját, hanem szó nélkül egy aranyat tolt eléje.

— Hát már meg sem ömersz? — kérdezte a zsidó. — Mayer Jeremiás vagyok . . .

— Nem ösmerem! — felelte idegesen Náthán.

Az öreg zsidó most elkomolyodott és halkan ezt dörmögte magában:

— Nem ösmer meg . . . Nem ösmer meg . . . Szegény! Három nap alatt meghal! — azzal csöndesen eltávozott.

Az utolsó szavakra már felütötte fejét a londoni pénzfejedelem. Ideges, de babonás ember is volt és babonás félelemmel félt az átkoktól, hogy azok foghatnak rajta.

— Három nap alatt meghalok! Azt mondta ez az ember! — villant át az egyán és izgatottan intett titkárjának.

A titkárja nyomban mellette termett.

— Láta ezt az embert? — kérdezte dultan Náthán.

— Igen.

— Azonnal hívja vissza. Teremtse elő nekem ezt az embert . . .

Két perc sem telt el és az öreg zsidó ismét ott állott a londoni pénzfejedelem íróasztala előtt.

— Ön azt mondta, — fordult most hozzá Rothschild Náthán, — hogy három napon belül meghalok. Miért mondta ezt? Hiszen én nem bocsájtottam el magát üres kézzel . . .

Az öreg zsidó halkan mondta:

— Nem. Adott egy aranyat.

— Nos?

— De nem ösmert meg. És mert nem ösmert meg, most már nem is merem tegezni többé. Pedig mi tegeztük egymást, mi jól ösmertük egymást, mi barátok voltunk még Manchesterben ... Ön azután átköltözött Londonba, én pedig tönkrementem Manchesterben ... És most már meg sem ösmert. Szegény ember vagyok ... A szegény embert, egykori barátját nem ösmerte meg . . .

— És ezért mondta, hogy három nap alatt meghalok? — kérdezte Rothschild Náthán. — Csak azért?

— Nem is, meg igen is. Én azután, hogy tönkrementeni Manchesterben, kivándoroltam Amerikába. Voltam ott min-

den: öszvérhajcsár, kifutólegény, napszámos, majd végül betegápoló egy kórházban . . .

— És? — vágott szavaiba idegesen Rothschild.

— És ott a kórházban megfigyeltem valamit. Ha a betegek közül valaki már nem ösmerte föl a hozzátartozóit, a barátjait, az orvosok mindig azt mondták: „Három napon belül meghal!” Most aztán ön sem ösmert meg engem, engem, régi barátját. Ezért mondtam azt, hogy három nap alatt: — vége! Nem volt ez átok . . .

... Rothschild Náthán most boldogan, szívből föl kacagott. És ettől kezdve ismét régi jó barátja volt a szegény Mayer Jeremiásnak a londoni Krózus, aki nemcsak hogy fölsegítette a szegény öreg zsidót, hanem a saját bankházában is alkalmazta és Mayer Jeremiás később egyik legkitűnőbb tőzsdei ügynöke lett Rothschild Náthánnak.

Pénzügyi műveleteiben nyoma sem látszik ugyan annak az idegességnek, amely a frankfurti ghetó szülöttének lelke fölött úr lett, de az anekdoták — ezek a lelki pillanatfölvételek — ezt is megörökítették. Valószínű, hogy éppen az óriási munka, a hihetetlenül nagyarányú finansiális operációk gondjai is hozzájárultak ahhoz, hogy ideges ember legyen belőle, de a londoni tőzsde koronázatlan királyának idegessége magyarázatát leli még abban a körülményben is, hogy állandóan betegeskedett. Egy alkalommal, amikor betegsége már rettenetes fájdalmakat okozott neki, végre alávetette magát a műtőkésnek. Az operációt, amelyet Liston, a hírneves sebész végzett, férfias erővel, panasz-szó nélkül állotta ki. De amikor a műtéttel elkészültek, Rothschild Náthán így szólt Listonhoz:

— És úgy-e ön most még azt kívánja, hogy ezért a fájdalomért, amit nekem okozott, még meg is fizessem önt? De alaposan csalódik. Nem fizetek. Csak ezt a kis emléket adom önnök! — és e szavakkal hozzávágta Listonhoz a . . . hálósapkáját.

Liston már ösmerte jól páciensének különcködéseit és

tréfáit, nyugodtan fölemelte a hálósipkát és azt összegyűrve zsebrevágta. De aztán egész nap betegektől betegekhez kellett szaladgálnia és eközben egészen megfélemedezett a londoni Kró-zus furcsa ajándékaról. Csak este, amikor hazakerült, jutott eszébe az egész dolog. Ekkor elővette a hálósipkát és az íróasztalára akarta tenni, mint valami dísz tárgyat, amit a multimilliomostól kapott emlékebe. De amint forgatta, forgatta a kezében, valami különös zizegő zajt hallatott Rothschild Náthán hálósipkája. Erre azután figyelmes lett most már Liston is és amikor jobban szemügyre vette a londoni pénzfejedelem hálósipkáját . . . egy ezer font sterlinges bankjegyet (huszonnégyezer korona) talált benne.

Ez volt Rothschild Náthán „emléke”. És ez volt a tréfája... Huszonnégyezer korona egy hálósipkában.

A tréfa szavai egyébként csak fölöttébb ritkán hagyták el ennek a hatalmas pénz-embernek ajkát, akinek minden tette és minden gondolata csak az üzlet körül forgott. A humora, ha ezt egyáltalán annak lehet nevezni, szarkasztikus és ironikus megjegyzésekben merült ki. De ez is csak akkor történt meg, ha önérzetében vélte magát megsértve látni. A bárói címet, amelyet az osztrák császártól kapott, sohasem viselte, mert úgy tartotta, hogy a Rothschild-név, egymaga, több minden méltóságos és kegyelmes titulusnál. De viszony éppen ezért, ha más fitogtatni kezdte előtte rangját, vagy ősi nemességét, egyszerre őbenne is fölébredt a büszkeség « és ilyenkor gyilkos hegyű nyilakat lövöldözött ellenfeleire.

Montmorency hercege, akinek ősi családfájával alig vetezkedik még egy angol herceg, a feudális urak gőgjével mondtotta egy alkalommal Rothschildnak, hogy az ő családja már a tizenegyedik század óta viseli a „Franciaország első bárója” titulását és így ők az első keresztény bárók.

Rothschild Náthán szeme föl villant, amikor így válaszolt:
— I am as good as you! Ön a kereszténység első bárója-

nak mondja magát, én pedig . . . a zsidóságnak vagyok első bárója Angliában.

Büszke volt a sikereire. És a hatalmára. Az ő hatalma pedig tényleg óriási volt. Olyan nagy, hogy még a nagyhírű „Bank of England”-nak is meg kellett hajolnia előtte. Az angol Bankot az ezernyolcszázhuszonötödik esztendő nagy pénzügyi krízisében a Rothschildok készpénzbeli támogatása mentette meg a bukástól és most — évekkel ez után az eset után — ugyanez a bank halálosan megsértette Rothschild Náthánt.

A londoni pénzfejedelem ugyanis nagy összegű utalványt nyújtott be leszámítolás végett az Angol Bankhoz, amely utalványt a frankfurti Rothschild Amzel báró állított ki londoni fivérére. Az Angol Bank azonban megtagadta ennek kifizetését és kijelentette, hogy ők csak saját papirosaikat váltják be, külföldi, magánszemélyek utalványaira azonban nem adnak pénzt.

— Úgy? Magánszemélyek? — mondta haragosan Rothschild Náthán. — Hát majd megmutatom én ezeknek, hogy milyen „magánszemélyek” a Rothschildok!

Bosszút lihegett. És a Rothschildok bosszúiban mindig a pénz a fegyver. Most is az volt. Nyomban kiadta a parancsot ügynökeinek: amennyi papírpénzt, amelyeket az Angol Bank bocsájtott ki, csak föl lehet hajtani, mindet össze kell vásárolni!

Három hétig tartott ez a vásárlás. Akkor azután egy napon, kora reggel, pénztárnyitáskor, csak megjelent az Angol Bank pénztárhelyiségében, a főpénztár előtt Rothschild Náthán. Duzzadt pénztárcájából elővett egy ötszáz font sterlinges bankjegyet és hűvös udvariassággal fölszólította a főpénztárost, hogy azt váltsa be aranyra, amire egyébként törvényszerűleg köteles a bank, ha azt bárki is kívánja.

A pénztáros, ugyancsak kimért udvariassággal öt darab ragyogó száz font sterlinges aranyat számolt le a pénztár márványlapjára és egyetlen csodálkozó pillantással sem árulta el, hogy tűnődik azon, vajjon mi lehet az oka annak, hogy egy

olyan hatalmas pénz-ember, mint Rothschild Náthán, efféle csekélységekre pazarolja drága idejét.

Rothschild Náthán pedig alaposan megvizsgálta valamennyi aranyat, gondosan egyiket a másik után, aztán nyugodtan egy kis börzacszkóba csúsztatta. De már akkor, a legnagyobb lelki nyugalommal, elővett egy másik ötszáz font sterlinges bankjegyet és kérte, hogy a törvény előírásai szerint, fizessék ki neki annak értékét is aranyban. Azután elővett még egy harmadik, negyedik, ötödik, tizedik ötszázfontos bankjegyet és így tovább szépen sorjába százat is és mindegyiknél aranyat követelt értük, az aranyakat pedig körülményesen megvizsgálta, sőt olykor-olykor le is mérte, mert ... a törvény erre is följogosította. Az ő hatalmas, duzzadó pénztárcája ilyesformán nem egyhamar ürült ki és ugyancsak jó sok időbe került, amíg az első börzacszkója megtelt ragyogó aranyakkal. De mihelyt ez megtörtént, egyik szolgája már hozta is a második pénzes zsákocskát, azután a harmadikat és így tovább, amíg végre el nem érkezett a pénztári záróra és be nem csukták az Angol Bank kapuit.

Ez alatt az egyetlen nap alatt a bank aranytartáléka nem kevesebb mint kétszázötvenezer font sterlinggel apadt le, mert amíg Rothschild Náthán a főpénztárnál „dolgozott” eképpen, addig kilenc hivatalnok a többi kilenc pénztárnál szintén aranyat követelt a bankjegyekért, — amire a törvény értelmében joguk volt.

Természetes, hogy ez a manőver feltűnt mindenkinek, aki csak aznap megfordult a „Bank of England” helyiségeiben és az esetnek hamarosan híre ment az egész városban.

És az egész város mulatott ezen. Mulatott, hogy Rothschild Náthán milyen pompás eszközökkel harcol a bank ellen, hogy mennyire meg tudja akasztani egész forgalmát és hogy a hatalmas bank milyen védtelen és gyönge egyetlen egy emberrel szemben.

Az egész város kacagott. Csak éppen a bank igazgatói nem.

És még ha lett is volna kedvük a nevetésre, az is bizonyosan elment volna, amikor másnap, kora reggel, pénztárnyitáskor, Rothschild Náthán ismét megjelent segítő csapataival a bank pénztárhelyiségében, hogy a legnagyobb lelki nyugalommal folytassák azt a nagyszerű munkát, amelyet tegnap megkezdettek. A bank igazgatója ijedten rohant Rothschildhoz, hogy miért támad így ellenük.

A londoni pénzfejedelem pedig, arcán kegyetlen mosollyal így felelt:

— Önök kijelentették, hogy nem hajlandók az én papirosaimat beváltani. Úgylátszik, nem bíznak benne, hogy fedezetem volna az utalványaimra. Hát jó. Ha önök nem bíznak az én fedezeteimben, én sem bízom az önökében. Elhatároztam tehát, hogy minden bankjegyemért követelni fogom az arany-fedezetet. Tegnap már el is kezdtem . . . És tessék elkészülni arra, hogy még mindig van annyi bankjegyem, hogy még legalább is két álló hónapig foglalkoztassam pénztáraikat ebben az ügyben!

Teljes két hónapig! Ez az idő pedig, ha a beváltás a tegnapi tempóban folyik, legalább is tizenegy millió font sterling értékű aranyat vont volna el a bank aranytartalékából . . .

A bank igazgatóságának mit volt mit tennie, meg kellett hajolnia a Rothschildok hatalma előtt. Sürgősen, még aznapra igazgatósági ülést hívtak egybe, amelyen írásban kértek bocsánatot a frankfurti zsidó-utca szülöttétől és kijelentették, hogy „ezentúl mindig őszinte örömükre fog szolgálni, ha a Rothschildok utalványait és bármiféle egyéb üzleti papirosait beválthatják.”

Ezek az apró, de semmi esetre sem jelentéktelen epizódok eleven képet adnak a londoni pénzfejedelemről, akiről egyébként egy kortársa pár vonással, pár sorban, portrét festett. Ez a portré egymagában is él és él benne Rothschild Náthán, amint a londoni tőzsdén viselkedik:

„Megjelenésében — írja az erős fantáziájú angol meg-

figyelő — van valami merevség és feszesség, hogy azt lehetne hinni, valaki ott állt mögötte és belecsíp a húsába, ő pedig mintha félne, vagy mintha szégyenlené ezt bevallani. A szemre rendszerint azt szokták mondani, hogy az a lélek tükre. Itt azonban azt lehetne mondani, hogy ez a tükör hamis, vagy mögötte egyáltalán nincs lélek, amely benne tükröződhetne. Egyetlen fénysugár sem tör elő belőle, még egy föl villanás szikrájának reflexe sem. Az egész ember azt a benyomást kelti, mintha valami eladásra kiállított bőr volna és szinte csodálkozni kell azon, hogy mint tud egyenesen állni, anélkül, hogy valami tartaná hátulról. De olykor-olykor más alakban is megjelenik. Más alakot vesz föl. Valaki elhalad mellette és Rothschild most két lépést tesz előre és az imént még merev, kifejezéstelen arcból olyan tekintet lövell elő, amely inkvizitorikus, aminőt még sohasem látott az ember és ez a tekintet most olyan, mintha egy kardot előrántanának a hüvelyéből. A tőzsde-látogató, úgylátszik, véletlenül és éppenséggel nem szándékosan haladt el Rothschild mellett, csak néhány másodpercig állott meg és ezalatt egymásra néztek. Tekintetet váltottak, amelynek jelentőségét csak érezni lehet, anélkül, hogy értelmét fölismerné az ember. Ezután ismét elfátyolosodik Rothschild tekintete és alakja ismét fölveszi kőszerű formáit és merev kifejezését. A délelőtt folyamán számos tőzsde-látogató halad így el mellette és ő valamennyit éppen úgy fogadja. És ők valamennyien éppen úgy tűnnek is el ismét. Végül azután eltűnik maga ez a merev, kőszerű alak is, hogy természete és jelentősége felől a teljes bizonytalanságban hagyjon vissza bennünket.”

És egy napon azután el is tűnt örökre a londoni tőzsdéről Rothschild Náthán titokzatos alakja. Ötvenkilenc éves korában halt meg és házasságából négy fia és három leánya született.

A leányok közül a legidősebbet Náthán bécsi fivérének, Salamonnak fiához, Anzelmhoz adta feleségül és — az öreg Rothschild Maier Amschel tanácsa szerint — a családi viszonyt

még szűkebbre akarta vonni a bécsi ág és a saját gyermekei között. Legidősebb fiát, Lionelt, szintén csak a Rothschild-családba akarta „beházásítani”, de ezt már nem érthette meg.

Rothschild Náthán ha szerette is talán Londont, de szíve mindig vissza-visszavonzotta szülővárosába, a Majna melletti Frankfurtba, ahová gyakran ellátogatott. Az ezernyolcszázharminchatodik esztendő tavaszán is hazautazott, talán, hogy lelkét fölfrissítse ifjúkori emlékeivel, de talán azért is, mert betegeskedett, érezte halálának közeledését és — otthon akart meghalni.

Családi okai is voltak egyébként, hogy most hazautazott. Legidősebb fia, Lionel, most készült megülni házasságát Charlotteval, a nápolyi Rothschild Károly leányával. De mihelyt Náthán megérkezett Frankfurtba, ismét erősebben tört rá a betegség és amint ezt előre érezte, már nem láthatta többé viszont London városát, annyi nagy harcának és nagy diadalainak színhelyét.

Travers, az akkori leghíresebb angol orvos is hiába sietett át a tengeren a beteg pénzfejedelemhez: már ő sem tudott itt segíteni. Július huszonnyolcadikán, Frankfurtban meghalt a modern kornak ez az első, igazi nagy Krözusa.

Postagalamb vitte meg halálának hírért Angliába.

„Il est mort.” Meghalt.

Csak ennyiből állott az az üzenet, amellyel a postagalamb átrepült a tengeren. És ki tudja, talán éppen az a galamb vitte meg Rothschild Náthán halálának hírért Londonba, amely valamikor szárnyai alatt olyan nagyfontosságú üzleti híreket vitt át Rothschild Maier Amschel legzseniálisabb fiának.

Végrendelkezése szerint Londonban temették el Rothschild Maier Amschel harmadszülött fiát, Náthánt és a temetésen — mint ahogy ez már minden politikai vagy pénzügyi notabilitás utolsó útján megtörténik — kivonult a lordmajor is és vele együtt ott voltak a gyászmenetben Oroszország, Poroszország,

Ausztria-Magyarország, Portugália és Nápoly követei, a seriffek, főnemesek, lordok is.

A londoni Dukes Place nagy német zsinagógájához tartozó temetőben temették el Rothschild Náthánt.

A hatalmas londoni bankház tehát árván maradt: megalapítója kidőlt az élők sorából. De az óriási gépezet, amely milliókat és milliókat dolgozott föl, nem állott meg — és nem is állhatott meg — Rothschild Náthán halálával. A vezető, az óriási üzem teljhatalmú igazgatója kidőlt és máris új vezetőre volt szükség.

Négy fia maradt Náthánnak. A legfiatalabb, Maier, még csak tizennyolc éves volt ekkor. Nathaniel, a harmadszülött fiú már éppen nagykorú lett, bátyja, Antony pedig huszonhat esztendő volt, amikor apja meghalt, míg Lionel, a legidősebb fivér, már huszonnyolc esztendőt számlált ekkor. Mint legidősebbet őt illette meg a hatalmas, világjelentőségű bankház vezetése, de erre a nagyfontosságú szerepre nemcsak koránál fogva tarthatott számot Rothschild Náthán legidősebb fia. Mint ahogy az öreg, frankfurti Maier Amschel fiai között Náthánt ruházta föl a természet a leggazdagabban üzleti kvalitásokkal, úgy Náthán négy fia között éppen Lionel volt az, akiben az üzleti érzék a legkitűnőbbben kifejlődött. Már atyja életében is segítőtárs volt a londoni Rothschild-ház vezetésében, már ekkor is ősmerte a hatalmas bankház üzleti hálózatát, amely az egész művelt világon szétágazott. Most azután, atyja halála után, természetesen ő vette át önállóan a bankház vezetését és ő talán még az eddiginél is szélesebb látókört, nagyobb szabású akciót, még kiterjedtebb összeköttetést és modernebb fölfogást vitt belé a cég üzleti politikájába. Hatalmas szervező erejénél és szinte páratlan munkabírásánál fogva nem is vette igénybe fivéreinek segítségét a világbankház vezetésében. Ő dolgozott, ő harcolt a milliókért: a fivérei, azok élhettek nyugodtan örömeiknek és szórakozásaiknak.

Antony-nak és Maier-nek a sport volt a legfőbb szórako-

zása. Mind a ketten tagjai is voltak a londoni „Jockey-Club”-nak és itt nagy tekintélyre is tettek szert. Alattuk a Rothschild-színek a gyepen is diadalt diadal után arattak, sőt Maier báró egy alkalommal egyszerre két díjat is vitt el egy versenyen. De az üzleti életben, természetesen, alakjuk szinte teljesen elhalványodott az energikus és zseniális Lionel mellett és ők bizony édes-keveset járultak ahhoz, hogy a Rothschildok vagyona és hírneve még egyre növekedjék. De talán, ha akartak volna, is, sem léphettek volna soha elő abból a háttérből, ahová az energikus Lionel szorította őket. Lionel nem túrt meg más maga mellett az üzleti harcokban és erejének olyannyira teljében volt mindvégig, hogy amikor már hét évtized nyomta is a vállát, ő még mindig bírta a munkát. Pedig fivérei még az élvezeteket és a szórakozásokat sem bírták el eddig és hamarabb dőltek ki az élők sorából, semmint valaha is elfoglalhatták volna Lionel helyét az óriási bankház vezetésében.

Lionel harmadik öccse, Nathaniel, már testi fogyatkozása miatt sem vehetett volna részt a milliók növelésének izgalmas harcában. A londoni Krózusnak ez a fia béna volt és életének utolsó esztendeiben meg is vakult, ő egészen távoltartotta magát az üzleti élettől és nem is lakott Londonban, hanem Párisba költözött, ahol testi fogyatkozásai mellett is élénk figyelemmel kísérte a világ eseményeit. És ezt a szerencsétlen, beteg embert, aki jóformán egész életén át a tolószékhez volt kötve, nemcsak a politikai események érdekelték, amelyeknek híreit a „Moniteur officiel”-ből és az „Indépendance belge”-ből olvastatta föl magának, hanem a tudomány és a művészet is foglalkoztatta, éppen úgy, mint ahogy a párisi társadalmi élet iránt is tudott érdeklődni. A művészi beszámolókat és bírálatokat fölolvastatta magának és festményeket is vásárolt, amelyeket ugyan, vaksága miatt, nem láthatott. De mégis halomszámra vásárolta a képeket, hogy — amint mondani szokta — ezzel is bátorítsa és támogassa a művészeket. A képeket azután „elmondatta” magának, elmondatta, hogy mit ábrázol a kép,

milyenek a színei, milyen a rajza és amikor akadtak olyanok is, akik csodálkoztak azon, hogy mint érdekelhet valakit egy kép, amelyet nem is láthat, csöndesen így felölt:

— Ó, nem kell ahhoz okvetlenül szem, hogy lássunk. A szó éppen úgy festhet, mint az ecset és a lelki szemmel jobban is láthat az ember, mint a testi szemmel . . .

És ez a beteg, szerencsétlen nyomorék ember, — akiről egy francia poéta azt mondotta: „egy Hiób a pénzes zsákon”, — gyászos toloszékében harmonikus lelki életet élhetett, mert — sohasem panaszkodott. Reznációval viselte el azt a testi csapást, amellyel a sors sújtotta és örömét csak abban lelte, hogy másokon segített.

Amíg pedig a szerencsétlen Nathaniel vakon is gyönyörködött a képekben és Mayer meg Antony a lovakban találta föl örömét, a három fivér bátyja, Lionel dolgozott, küzdött, viaskodott a pénzügyek porondján és — szaporította a Rothschildok millióit.

Ő már nagyobb előtanulmányok után fogott az üzleti vállalkozásokba, mint apja, akiről még azt sem tudjuk, hogy egyáltalán milyen iskolákat végzett. De Rothschild Náthán már többet törődött gyermekeinek általános műveltségével, mint az egykori kis fürthi rabbinus-jelölt. Az ő legidősebb fia, Lionel például a göttingi egyetemen tanult és csak az egyetemi stúdiumok elvégzése után került az üzleti életbe, hogy azután minden erejével és minden képességével a Rothschildok hatalmának és vagyonának gyarapításához lásson.

Lionel friss erővel folytatta azt a nagy munkát, amit atyja, Náthán elkezdett. Ő is az államkölcönök szervezését tekintette a legfőbb üzleti ágnak és az alatt az idő alatt, amíg a londoni Rothschild-házat ő vezette, tizennyolc nagy állami kölcsönműveletben vett részt. Ez a tizennyolc pénzügyi operáció pedig több mint kétszáz millió font sterlinget, tehát közel öt milliárd koronát jelentett, amely összegek államkölcönök formájában mentek át Lionel kezén, hogy Európa és Amerika kor-

mányainak pénzügyi helyzetén javítsanak. Ehhez a horribilis összeghez még külön négy millió font sterlinget is hozzá lehet számítani, amely összeget Lionel előlegezte az angol kormánynak az ezernyolcszázhetvenötödik esztendőben, amikor Angliának a szuezi csatorna részvényeit kellett megszereznie Izmail kedivétől.

Ő már azonban az üzleti munka mellett atyjánál, Náthánnál sokkalta inkább ráért arra, hogy társadalmi életet éljen és a közéletben is szerepet követeljen magának. Őt már beválasztották az angol parlamentbe is, — még pedig ezernyolcszáznegyvenhétben — mint London legfontosabb kerületének, a Citynek képviselőjét, de jó ideig eltartott, amíg politikai megbízatásának eleget is tehetett. Ebben nem a nagy elfoglaltsága akadályozta meg, hanem az angol politikai viszonyok és a — saját vallásos érzése. Akkoriban ugyanis a képviselőknek „igaz keresztény hitökre” kellett esküt tenniük, mielőtt honatyi hivatásukat elkezdették volna. Rothschild Lionel pedig, mint vallásos zsidó vonakodott esküt tenni az evangéliumra és azt kérte, hogy ő az ó-szövetségre esküdhessen, amit persze nem engedtek meg és így azután az öreg Maier Amschel londoni unokája ekkor még nem is foglalhatta el helyét az angol képviselőházban.

Lionel tehát lemondott a mandátumáról, de két év múlva, ezernyolcszáznegyvenkilencben, újra megválasztották a City polgárai. De most is ugyanezzel az akadállyal találta szemben magát. Megint le kellett mondania, hogy azután három év múlva megint csak megismétlődjön az egész dolog. Mert ekkor, az ezernyolcszázötvenkettedik esztendőben megint csak megválasztották a londoni City-ben Lionelt képviselőnek és ő megint csak nem tehetette le esküjét az ó-szövetségre. Újra lemondott tehát mandátumáról.

Az ezernyolcszázötvennyolcadik esztendőben azonban Angliában is egyenjogúságot nyertek a zsidók és ekkor ezt az esküformát is módosították. Most tehát már semmi akadály

sem volt annak, hogy a fürthi rabbinus-jelölt unokája elfoglalhassa helyét a parlamentben. Még ebben az esztendőben, most már negyedszer, meg is választották a City polgárai és Lionel beülhetett az angol honatyák sorába.

Lionel báró, a londoni City képviselője lett tehát. De ezen az új méltóságán kívül címei közé ő is fölvehette az osztrák -és magyar főkonzuli címet, amelyet már apja is magáénak mondhatott. Egyébként Anglia első zsidó képviselőjének családja a legelőkelőbb társadalmi állást foglalta el Londonban és az angol főnemességgel is a lehető legjobb viszonyban állott. Az ő gyermekeinek házasságán például már az angol főnemesség is jelen volt, még pedig nem csupán mint passzív vendégek, hanem mint vőfélyek és koszorús lányok.

öt gyermeke volt Lionel bárónak, két leánya és három fia. A leányok — Leonora és Eveline — szintén Rothschild-fiúkhoz mentek férjhez, még pedig Leonora a párisi Mayer Alfonzhoz, Eveline pedig a bécsi Rothschild Ferdinándhoz. Lionel fiai közül Nathaniel ugyancsak a családból nősült és feleségül vette a nápolyi Rothschild-ágból származó Emmát, Lipót pedig a trieszti Perugia bankár leányát, Máriát vezette oltárhoz, míg Alfréd agglegény maradt.

Az akkori walesi herceg, később VII. Edvárd néven Anglia királya, olyan bizalmas viszonyban állott a Rothschildokkal, hogy amikor Leopold megnősült, a zsidó-pár esküvőjén ő is megjelent. A fürthi kisrabbinus-jelölt unokájának esküvőjén Anglia későbbi fölként királya . . .

Lionel báró, aki élénk társadalmi életet élt, egyébként már sokkalta harmonikusabb lélek volt, mint atyja, Náthán. Ő benne már nemcsak hogy élt a humor iránti érzék, de ő maga is elmés és szellemes volt. De az ő humora is — és ez igazi Rothschild-vonás — akkor csillant csak föl igazán, amikor üzleti elvei is megszólalhattak abban.

Közel félszázadon át állott a londoni bankház élén. Ezer-nyolcszázhetvenkilenc június ötödikén halt meg, hetvenegy esz-

tendős korában és utána ... az angol pénzfejedelmek trónusán legidősebb fia, Nathaniel következett. És ekkor már a londoni Rothschildok vagyona a száz millió font sterlinget is meghaladta, ami közel két és fél milliárd koronát jelentett. Az ő Náthán, még félszázada sem volt, hogy a londoni zsidó-temetőben pihent és fia már mint többszörös milliárdos halt meg.

Nathaniel, a titulusok tekintetében, még többre vitte, mint atyja. Ő már az angol baronet titulust is megkapta, amellyel nagybátyját, Antonyt, Viktória királynő ajándékozta meg, de mivel Antony nem hagyott hátra fiú-örökös, a baronet címet és méltóságot unokaöccse, Nathaniel örökölte. Nathaniel egyébként bizalmas, szinte baráti viszonyban állott VII. Edvárd királlyal is, aki röviddel trónralépte után lorddá és peer-ré emelte a frankfurti ghetto szülöttének unokáját. És így, amint atyja, Lionel volt az első zsidó képviselő Angolországban, most ő lett az első zsidó, aki Angliában a felsőházba is bejutott . . .

Így hát a londoni ház fejét ma már a lord titulus illeti meg, de a Rothschild lord is éppen olyan lelkes üzletember, mint őse, Náthán volt, aki semmiféle címet vagy rangot nem viselt. A mai londoni Rothschild-ház fejének is az üzlet a legfőbb gondolata és az ő utasításait, minden intését, még ma is figyeli az egész City és a lord éppen úgy tárgyal még ma is ügynökökkel, alkuszokkal, mint őse, ki vagyonuk alapját megvetette. Reggelente egész menetben vonulnak el íróasztala előtt az ügynökök, akiknek utasításokat ad és akik csak akkor állanak meg a pénz modern fejedelme előtt, ha az int nekik és valami kérdést intéz hozzájuk, vagy cézári rendeleteit közli velük. De bármilyen fontos ügyről van is szó, egyetlen ügynöknek sem szentel többet idejéből, mint legföljebb két percet.

A „Swithin's Lane”, ahol a londoni Rothschild-ház hivatalai vannak, egyébként sem a hosszas tárgyalások színhelye. Ezeket már Náthán sem szerette és unokája, Nathaniel éppen úgy követi ebben nagyapját, mint két fivére, Leopold és Alfréd. Mert Nathaniel már kénytelen megosztani munkáját fivéréivel

és ma már hárman is dolgoznak, hogy a hatalmas gépezet egy pillanatig se legyen kénytelen megállani . . .

A magas mennyezetű teremben, ahol a Rothschild-fivérek együtt dolgoznak, középtűt két íróasztal áll és oldalt ott áll a harmadik íróasztal is. A középsőnél rövidre nyírt, fehérszakállas, élénkszemű öreg úr ül: ez Rothschild lord. Nathaniel.

Vele szemben ott ül öccse, Leopold, Lionelnek legfiatalabb gyermeke, aki ma már — szintén közel van a hetvenedik esztendőhöz, de még ő is dolgozik, éppen úgy, mint bátyja, aki már hetvenhét esztendő.

Csak éppen a középső fivér, Alfréd, az, aki nem igen dolgozik. Az ő íróasztala előtti karosszék marad legtöbbször üresen. Mert Alfréd az üzleti dolgokkal keveset törődik és inkább a tudomány, meg a művészetek kötik le érdeklődését, ő a Rothschildok öreg bohémje, aki annyira elút a többitől, hogy még... meg sem nősült.

És itt, a Swithin's Lane-ben, itt van az államkölcsonök szülőhelye. A londoni Rothschild-háztól, — amelynek hatalma a legerősebb a család többi házaihoz mérten — függ még ma is nem egy állam pénzügyi helyzete. Innen irányítják még ma is a pénzügyi hadjáratokat és innen indulnak el, ebből a menyegyzetes teremből azok a finánciális viharok is, amelyek végigsüvöltöznek az öt világrészen.

A szűk utca egyszerű téglapületén, a Rothschildok londoni rezidenciájának falán pedig, az ajtó fölött még most is ott áll az a régi cégtábla, amelyet a londoni bankház megalapítója szögeztetett oda.

N. M. ROTHSCHILD & SONS.

Mintha a cégtábla betűiből a londoni ős még most is figyelné, hogy mint dolgoznak ott bent, abban a három íróasztalos, nagy teremben, késő ivadékai . . .

A párisi Rothschildok.

Még élt a Majna-menti Frankfurt városában, az egykori zsidó-utcában, a szabad hanza-város ghejtőjében, a nagy pénz-dinasztia őse, az öreg Rothschild Maier Amschel, amikor öt fia közül már a legfiatalabb is elindult szerencsét próbálni. A Rothschildok azonban nem úgy indultak el vándorló utakra, mint az akkori többi zsidó fiúk, vagy akár az öreg Amschel, aki valamikor még kezében vándorbottal, hátán tarisznyával indult el Hannover irányában. A Rothschild-fiúk már nem szorultak az apostolok lovára: ők nem gyalogszerrel indultak neki a világnak, hanem batáron és nem holmi szerény megélhetést, vagy kétkézi mesterséget mentek keresni, de már határozott kitűzött céllal vették úti-irányukat Európa *egy-egy* nagyobb metropolisza felé és ez a cél nem volt egyéb, mint a frankfurti törzs-bankháznak többé-kevésbé önálló jellegű fiókbankházait fölállítani. A frankfurti zsidó-utcában a fehérhajú, viszontagságos életű ős, Rothschild Maier Amschel, öreg házikójában már felosztotta fiai között egész Európát, a négy világtáj irányában és fiaira már alig-alig várt egyéb fel-

adat, mint hogy trónusaikat elfoglalják és hatalmukat megerősítsék. Legidősebb fia, Náthán, már Londonban szerzett dicsőséget a Rothschild-névnek olyanformán, hogy a Rothschild-vagyont gyarapította. Délen, Itáliában, az öreg Amschel negyed-szülött fiára, Károlyra várt a nagy feladat, hogy zsidó létére a pápa pénzügyi viszonyait rendezze. Salamon, a másodszü-lött, Bécsben ütötte fel sátorfáját és ő lett a császárváros tőzs-déjének korlátlan hatalmú ura. A legidősebb Rothschild-fiú Amzel pedig átvette atyjának örökét, a frankfurti törzs-bank-ház vezetését, amíg Paris meghódításának feladata a legfia-talabb Rothschild-fiúra, Jakabra jutott, aki talán éppen mert a Rothschildok Benjáminja volt, vette föl a James nevet, a franciás Jacques helyett.

Rothschild James-re már könnyebb munka várt Parisban, mint apjára Frankfurtban. Amikor a Rothschild-család Benjá-minja bevonult a Szajna-parti világvárosba, fejedelmi heroldok-nál is ékesszólóbban előtte száguldozott maga a Rothschild-név, amelynek az öreg Amschel már egész Európára szóló hírnevet és becsülést szerzett. Ekkor már ott csengett ebben a névben az aranyak lágy pengésének bűvös hangú muzsikája, ekkor már ez a név a vagyont jelentette és a pénzügyi hatal-mat, óriási gazdagságot, aranyhegyeket és aranyfolyókat: magát a pénzt, amely nem hever tétlenül mint Dárius kincse, hanem dolgozik tovább, harcol és növekszik, verekszik és ál-dást oszt, martalékot szed és zsákmányt juttat és ahol csak megjelenik, ott a kereskedelem, a gazdasági élet csodaszerű fellendülését hozza magával.

Az ifjú James előtt már minden akadályt elhárított a Rothschild-név varázsa: neki már nem kellett keserves harcok árán kiérdemelnie a francia kereskedők bizalmát, a párisi tőzs-dén már éppen olyan jól ösmerték ekkor a Rothschild-nevet, mint Európa uralkodóinak ragyogó pompájú, de anyagi zava-rokkal küzködő udvaraiban. Az öreg Amschell, éppen úgy, mint a fia, a londoni Rothschild Náthán, már nagy szolgálatokat is

tett az európai uralkodóknak és Náthánnak, James bátyjának, nagy szerepe jutott az angol segítő-pénzek kifizetése, körül.

Az angol segítő-pénzek közvetítése körül kifejtett munkálkodásaik révén, amely segítőpénzeket Anglia juttatta a szárazföldi nagyhatalmakkak, ekkor már a Rothschildok közelebbi érintkezésben is állottak Európa legtöbb pénzügyi kormányával, megösmerték azoknak helyzetét és személyzetét és már ekkor, az angol segítőpénzek alapján, rövidebb lejáratú előlegeket is nyújtottak az egyes államkincstáraknak. Ez azután később mindenképpen hasznukra vált a Rothschild-fivéreknek, különösen pedig a párisi Jamesnek.

Rothschild James, az öreg frankfurti Maier Amschel öt fia közül a legfiatalabb, már az ezernyolcszáztizenkettedik esztendőben telepedett le Parisban, amelynek meghódítására küldötte ki apja. A Szajna-parti metropolis meg is hódolt rövidesen a frankfurti zsidó-utca szülötte előtt, de James, tekintettel fiatal korára, ekkor még nem bocsájtkozott semmiféle nagyobb vállalkozásba. A terepet vizsgálgatta csak még egyelőre, azt a helyet, ahol később teljes képességeivel dolgozni fog. Most még csak a viszonyokat, a körülményeket, az embereket tanulmányozta, akikkel későbbi nagy harcait akarta megvívni:

Mint a hadvezér, aki előbb tisztában óhajt lenni ellenfeleivel, akikkel fegyvereit össze fogja mérni.

Kezdetben Rothschild James csak londoni fivérének, Náthánnak volt ügynöke és az angol segítőpénzek kifizetése körül fejtett ki — nagy csöndben — valamelyes tevékenységet, mert amíg Napóleon volt a hatalmon, a Rothschildok Franciaországban nyíltan nem csinálhattak még semmiféle nagyobb üzletet. De ekkor még a legfiatalabb Rothschild-fiú nem is volt több, mint húsz esztendőös és ez a kor igazán nem az, amikor az embert érett és tapasztalt üzletembernek lehet mondani. Náthán pedig, aki az egész család esze volt és aki fivérei fölött is hatalmat gyakorolt, csak akkor akarta szárnyaira bocsájtani leg-

fiatalabb öccsét, amikor már megbízhatott annak üzleti komolyságában.

Ez az ezernyolcszáztizenhetedik esztendőben meg is történt. Ekkor James huszonöt esztendőös volt és megalapította a párisi Rothschild-házat, a „Rothschild Frères” céggel.

A „kezdő” új párisi bankház egy pillanatig sem foglalkozott kisebb pénzügyi üzletekkel. Rothschild James már tudta, egyrészt apjának, de másrészt fivéreinek munkálkodásából is, hogy a kis üzletek, az ő számukra, nem is olyan jó üzletek. De meg azután, neki semmi szüksége sem volt arra, hogy végigcsinálja azt az alapozó munkát, amire minden más bankháznak szüksége van, hogy egyrészt tekintélyt, másrészt meg elegendő tőkét szerezzen, ha valamilyen nagy vállalkozásba akar bocsátkozni. Ő készen, teljes anyagi fegyverzettel lépett a párisi pénzharcol színterére és a legfőbb üzleti ágának az államkölcsönök elhelyezését tekintette. Ez volt az a terrénum, amelyen apja és fivérei kiténtek. Itt akart ő is sorompóba állani: a tőzsdén és az államkölcsönök nagyszabású vállalkozásaiban.

Az államkölcsön és a tőzsde: ez volt Rothschild James számára is az az üzleti kör, ahol minden erejét összpontosította és ahol legnagyobb sikereit vélte elérhetni. Most, amikor a párisi céget létrehozta, már várta is az erre kedvező alkalmat, hogy azt azután alaposan ki is használja. Erejének teljes megfeszítésével készült föl az első nagyobb tőzsdei hadviseletre, amelyben bemutathatja üzleti kvalitásainak teljes fegyvertárát, amelyben kiállja az első tűzpróbát és amelyben a világtőzsdén is hírnevet szerezhet az ifjú párisi cégnek.

Mindez pedig rövidesen meg is történt.

Az ezernyolcszázhuszonnegyedik esztendőben az akkori pénzügyminiszter — Villéle márki — avval a tervvel állott elő, hogy a régebbi egész ötszázalékos francia államkölcsönt új hárompercentes kölcsönre változtassák át.

Ez hosszas pénzügyi harcok után meg is történt, még pedig

éppen Rothschild James közreműködésével, az ezernyolcszázhuszonötödik esztendő május elején harminc millió frank járadék, vagyis ezer millió frank tőke formájában. Ugyanekkor a negyvenhétmillió hétszázhuszonhétezer frank összegű, öt százalékos jövedelmező hátralékos állami kölcsönt négy százalékos jövedelmezővé változtatták át. Hogy ezt az új járadékot bevezessék, a Rothschild-ház a kormánytól fölhatalmazást nyert arra, hogy certificat-okat adhasson ki, *au porteur*, amit azután az állampénztár igazgatója a Rothschild-ház nevére vetett be. Vagyis itt már a Rothschild-ház szerepelt az állammal szemben hitelezőként és ez volt az első francia államkölcsön, amelyet már az ifjú James hozott létre.

Az első államkölcsönt azután, amelyet a párisi Rothschild folyósított, nemsokára már újabb követte. Ez volt a négyszázalékos járadék, amelyet ezernyolcszázhuszonnyolcban a hadsereg fejlesztésére és a görögöknek Törökországgal folytatott harcaiban való segélyezésére vett föl a francia kormány, nyolcvan millió frank összegben és amelyet százhet frank és hét egy fél centime árfolyammal, a Rothschild-ház, mint a legtöbbet ígérő cég, vett át.

Rothschild James ekkor már — az ezernyolcszázhuszonkettődik esztendő óta — Ausztria és Magyarország párisi főkonzula volt és ugyanebben az esztendőben nyerte el az osztrák báróságot, többi fivérével egyidejűleg. Lelkében ő is megmaradt konzervatívnak, mint fivérei, akik éppen konzervatívizmusban lettek nagyok, de James báró külsőségeiben szakított a hagyományokkal, ő már nem volt többé a frankfurti zsidóutca egyszerű fia, ő már báró volt és nem egyszerű pénzügynök, mint apja, az öreg Amschel. Az ő palotáját már — amely a Rue de Lafitte negyvenedik száma alatt pompázott — gyönyörű, reneszánsz-stílusa miatt „az abszolút pénzuralom Versailles”-ének nevezték és James báró fényűzés dolgában a dúsgazdag francia nemesek legelőkelőbb családjain is túltett. Hatalmának alapja természetesen a pénz volt. De ez előtt, külö-

nősen az akkori Franciaországban, mindenki meghajolt — kivéve az orleansi herceget.

A királyi családban is csak az orleansi herceg volt az egyetlen, aki hajthatatlanul tartózkodó maradt az új pénzfedelelemmel szemben, aki jóformán máról holnapra elhomályosította a régi francia főnemesség ragyogását is és aki előtt minden előkelő szalon megnyílt, éppen úgy, mint minden nagyhatalmú miniszter belső dolgozószobájának kipárnázott ajtaja. Csak egyetlenegy szalon volt, ahol nem fogadták be a „zsidó bárót”. És ez az orleansi herceg szalonja volt. Az ezernyolcszáznegyvenegyedik esztendőben a párisi Rothschild báró már egymaga is nagyhatalom volt. De azt még sem tudta elérni, hogy a hercegnek tüneményes fényű ünnepségén, amelyet Chantily-ban rendeztek, részt vehessen. A frankfurti zsidó fiú, ha báró is volt már ekkor, ha a pénzügyek terén nagyhatalomnak is számított és ha a tőzsde koronázatlan királyának ösmerték is, Orleans hercegének szemében még sem volt egyéb, mint egy zsidó parvenü, akinek még harmadízig sem nyúlott vissza a családfája és akinek — szerinte — semmi helye és semmi keresnivalója ott, ahol a francia ősi nemesség ül ünnepet.: De Orleans hercegének halála után nem volt többé az előkelő világnak szalonja, ahol a „nagy pénzbárót” be ne fogadták volna. A francia főnemesség sem zárkózott el többé a nagy ősök nélkül való frankfurti zsidó fiúval szemben és Nemour hercege, ha nem is az érzés, hanem inkább az ész szavára hallgatva, már örömmel látta vendégéül James bárót, aki azután egymásután fényesebbnél fényesebb ünnepségeket és estélyeket rendezett a legitim-párt előkelőségeinek tiszteletére. A frankfurti zsidó-utca szülötte ekkor már nagyhatalom volt Párisban és mindenkinek számot kellett vetnie vele.

Metternich herceg például egy bizalmas levelében, amelyet az akkori párisi osztrák és magyar nagykövetnek, Apponyi grófnak írt, ezidőtájt a következőkben jellemzi a Rothschildok hatalmát:

„A Rothschild-ház Franciaországban sokkalta nagyobb szerepet játszik, mint bármely más államban, talán egyedül csak Anglia kivételével. Ennek megvannak a maga természetes okai, amelyeket én természetesen éppen úgy nem tekinthetek rendjén valóknak, mint erkölcsileg kielégítőknak; Franciaországban a pénz a legnagyobb mozgató erő. Egészen nyíltan számítanak itt a korrupcióval, a modern reprezentatív-rendszernek e gyakorlatilag legjelentősebb erejű eszközével.”

Mert James báró sem tért ki az általános francia korrupció elől. Ő is vesztegetett, megvásárolt, lekenyerezett embereket, amint ez már szokás volt Franciaországban. Ez azonban nem James báró bűne volt, hanem — Franciaországé, ahol már jóval ő előtte is bátran vesztegettek. Ő csak alkalmazkodott az akkori erkölcsökhöz. És éppen megvesztegetései révén még növelte — a saját hatalmát.

Ezt a hatalmat pedig illusztrálja Heine-nak vegyik följegyzése.

Ekkor már ugyanis ott élt James báró körében a nagy német poéta, Heine is, aki ha nem is volt kimondottan írődeákja a párisi zsidó bankárnak, de egyre gyakrabban írt róla is a franciaországbeli fontosabb események kapcsán.

„A király — írja például Heine — nem akarja folyósítani Nemour hercegének nyugdíját, még pedig amaz egyszerű oknál fogva, hogy — nem tudja tovább folyósítani. A civillistáját rettenetes adósságok terhelik; amint tegnap engem egy bankár fölvilágosított, talán húsz milliónál is nagyobb kölcsön van már rajta. A királynak kevés a pénze és kettős baj az ő számára, hogy a nagyközönség éppen az ellenkezőjét hiszi felőle és mormog, zúgolódik a király pénzsóvárgása és fukarsága miatt, mialatt a *haute finance*, amelynél újabb és újabb kölcsönöket óhajtana fölvenni, a gyászos titkot nagyon is jól ösmeri. E pénzsükségnek köszönheti Rothschild báró az udvar részéről a legnagyobb figyelmességet és udvariasságot; néhány

száz esztendővel ezelőtt a francia király egyszerűen kihúzatta volna a fogait, hogy kölcsön adására kényszerítse. De a közép-kor naiv erkölcei és szokásai eltűntek a forradalom árjában és Rothschild, báró és az Izabella-rend lovagja, most nyugodtan, kedvére sétálhat a Tuileriákban, hogy a pénzben megszorult királynak bátran mutogathassa fogait, anélkül, hogy csak egyetlen csonka foggyökerét is féltenie kellene.”

E pár sorban is már szinte karakterizálja Heine a nagy pénzbárót, akiről mindig szívesen megemlékezett párisi leveleiben. Sohasem akarta ragyogó stílusával megfesteni James báró portréját, de mindabból, amit róla írt, az tűnik elő, hogy e szellemes följegyzések művészi, finom atelier-vázlatok voltak csak egy nagyobb stúdiumhoz, amelyből a frankfurti zsidó-utca fiának arcképe nézett volna reánk.

„A háború kitörésének veszedelme, — írja egy helyütt Heine — amely a dolgok természetében rejlik, egyelőre elvonult felettünk. Rövidlátó politikusok, akik az enyhítő, de nem gyökeresen gyógyító jelenségekben keresik menekülésüket, megnyugodtak és zavartalan, békés napokat remélnek. Különösen pénzügyi férfaink látnak most újra mindent a remény legkellemesebb fényében. Még közöttük a legnagyobb is átadni látszik magát efféle csalódásoknak, ha nem is minden órában. Rothschild báró, aki egy idő óta kissé gyöngéledőnek mutatkozott, most ismét teljesen egészséges és jó színben van. A tőzsdének jelmagyarázói, akik olyan kitűnően értenek ahhoz, hogy a nagy báró arcszínéből és arckifejezéséből következtessenek, arról biztosítanak mindnyájunkat, hogy a béke fecskéi az ő mosolyában fészkelnek, hogy a háborúnak minden aggodalma eltűnt arcáról, hogy a szemében nem láthatók a viharnek semmiféle elektromos szikrái és hogy így tehát az a rettenetes ágyú-mennydörgéses fürgeteg, amely az egész világot fenyegette, véglegesen elvonult felettünk. Sőt ő már egyenest a teljes békét szimatolja.

Való igaz, hogy amikor legutóbb szerencsém volt Roth-

schild bárónál tiszteletemet tehetni, a legörvendetesebb jói-
 érzéstől sugárzott és rózsás kedélye szinte már a poézisba csap-
 ott át; mert az ilyen derűs pillanatokban a báró csapongó hu-
 morának áradatát rímekben szokta kiönteni. Ügy találtam,
 hogy a rímelés ez alkalommal különösen jól sikerült neki; csak
 a „Konstantinopel” (Konstantinápoly) szóra nem talált sehogy
 sem rímet és ezért a fejét is vakarta, amint ez már valamennyi
 költőnek szokása, amikor egy-egy ríme hiányzik. Mivel pedig
 magam is költő volnék, bátorságot vettem magamnak ahhoz,
 hogy a bárót arra figyelmeztessem, hogy erre a szóra „Kon-
 stantinopel” nem rímelne-e az orosz „Zobel” (coboly) szó. De
 ez a rím sehogy sem látszott megnyerni tetszését és kijelen-
 tette, hogy Anglia sohasem adná meg ehhez beleegyezését és
 ezáltal mindebből könnyen európai háború támadhatna, amely
 az egész világnak tömérdek vérébe és könnyébe kerülhetne,
 öneki pedig — rengeteg pénzébe.

Rothschild báró tényleg a legkitűnőbb politikai termomé-
 ter; nem akarom azt mondani, hogy időjós leveli béka, mert ez
 a kifejezés nem csengene eléggé tiszteletteljesen. Már pedig
 evvel az emberrel szemben mindig respektust kell éreznünk,
 legyen annak oka bár csak az a tisztelet, amelyet a legtöbb em-
 berben felébreszt maga iránt . . . a pénz. Én, a magam részé-
 ről, a legszívesebben irodájának hivatalos helyiségében kere-
 sem föl, ahol mint filozófus, megfigyelhetem, hogy a nép — és
 nem csak az úr kiválasztott népe, hanem mindenfajta más nép
 is — előtte miképp hajladozik és hajt térdet. Ez a hátgerinc-
 nek olyasfajta hajladozása és görbedezése, ami a legkiválóbb
 akrobatának is nehezére eshet. Láttam embereket, akik, ha a
 nagy báró felé közeledtek, megremegtek és összerándultak,
 mintha valami Volta-oszlopot érintettek volna! Már szobájának
 ajtaja előtt is elfogta sokukat a hódolatnak borzongása, „mint
 aminőt Mózes érezhetett Hóreb hegyén, amikor észrevette, hogy
 szent földön áll. És éppen úgy, mint Mózes akkoron leve-
 tette saruját, most is nem egy bankalkusz vagy tőzsdeügynök,

aki Rothschild báró magánirodájába merészkedik, szívesen levetné saruját, ha nem tartana attól, hogy lábainak illata ekkor még erőteljesebb lenne és ez az illat esetleg inkommodálná a báró urat. Ez a magániroda tényleg nagyszerű helyiség, amely fönséges gondolatokat és érzéseket ébreszt, mint az Óceán vagy a csillagos ég látása: itt látjuk csak igazán, hogy milyen törpe az ember és milyen hatalmas az Úr. Mert a mi időnknek a pénz az istene és Rothschild az ő prófétája.

A Rothschild-iroda nagy és szerteágazó, a termeknek valószínű labirintusa és a gazdagságnak kaszárnyája; azt a szobát, amelyben a báró reggeltől estig dolgozik, legutóbb alaposan kicsinosították. A kandallón most Ferenc osztrák császárnak egy márvány mellszobra áll, mint akivel a Rothschild-ház legtöbb üzletet csinált. A báró egyébként, csupa pietásból, el akarja készíttetni valamennyi olyan európai uralkodónak szobrát, akik a Rothschild-háztól vettek fel kölcsönt és a márványszobroknak ez a gyűjteménye valószínű Walhalla lesz, amely sokkalta nagyszerűbbnek ígérkezik, mint a régensburgi. Hogy Rothschild báró e walhallabeli üzletfeleit rímekben, vagy pedig rímtelen bajor királyi lapidárius stílusban óhajtja-e ünnepegni: ezt egyelőre még nem tudom.”

Heine, aki ott élt ez izgalmas időkből Parisban, minduntalan Rothschild James báró személyéhez fűzőgette a nagy világesemények láthatatlan kiinduló szálait. Az örökös háborús veszedelmek idején pedig különösen bő alkalma volt erre és így például, amikor a harcias hírek igazaknak bizonyultak, Heine sietve jegyezte föl:

„A francia járadék, amely napközben már két százalékkal esett, este a Tortoni-féle éjszakai tőzsdén újabb két százalékkal bukfenchezett lefelé. Rothschild bárónak, úgy mondják, a foga fáj. Mások szerint: kólikája van. Mi lesz mindebből? A vihar egyre közelebb tart. A levegőben már-már föl lehet ismerni a Walkűrök szárnycsapásait.”

A politikai helyzet pedig nem egyszer, igenis, fölöttébb sú-

lyos volt a párisi Rothschild-ház hatalmának igazi megalapozása idején. James báró, akinek mindenkor kitűnő információi voltak, mindannyiszor előre értesült a nagyhorderejű események készülődéséről s nem egyszer a béke Napóleonjaként lépett föl ilyenkor. De természetesen, mint ahogy e közbenjárásainak sem voltak meg mindenkor a maga eredményei, úgy az információi sem voltak mindig tökéletesek. Így például Lajos Fülöp trónra-jutása előtt, az ezernyolcszázharmincadik esztendőben a híres párisi bankárnak, Ouvrardnak, valahogyan sikerült tudomást szereznie X. Károly uralkodásának idején a Polignac-kormány-nak ominózus rendeletéről, még pedig az „ordonnance”-ok kibocsájtása előtt nyolc nappal, amíg Rothschild James báró az utolsó pillanatig nem tudott semmi bizonyosat sem a dologról. Ezek az „ordonnance”-ok, amelyek a „Charte”-ban adott népjogokat, az alkotmányt, a sajtószabadságot, a gyülekezési jogot stb. visszavonták, voltak tudvalévőleg közvetlen előidézői a júliusi forradalomnak és ez hozta maga után a Bourbon-dinasztia bukását is.

Ouvrard rögtön felösmerte e rendelet horderejét és bizonyos volt abban, hogy következményei fölöttébb nagy kihatásuk lesznek.

Mihelyt Ouvrard bizonyos volt a maga dolgában, néhány párisi bankárt és váltóügynököt beleavatott terveibe, majd a közös megegyezés után Londonba sietett. Amint az angol fővárosba megérkezett, nyomban oly nagy mértékben dobtá piacra — szállításra — a francia állampapirosokat, az egyre jobban aláhanyatló árfolyamok mellett, hogy evvel valósággal megrémítette a Rothschild-házat, amely az árfolyamok föntartására, valamennyi tőzsdei spekuláns között, a legerősebben vásárolta a papirosokat.

A Rothschildok, az első meglepetések után, nyomban gyorsfutárt küldöttek Parisba, hogy e tőzsdei művelet, e mértéktelen eladás igazi okáról és indító rugójáról tájékozódást szerezzenek.

De ezt a párisi Rothschild-ház sem ösmerte. Rothschild Ja-

mes báró, aki csak néhány hónappal ezelőtt vette át a kormány legutóbbi, négy százalékos jövedelmező államkölcsonét, százkét frank és hét centime-os árfolyam mellett, július huszonnegyedikén nagy izgatottan Polignac herceghez, a miniszterelnökhöz sietett, hogy tájékozódást nyerjen tőle. A szóban lévő rendelet eshetőségéről és a kibocsájtás valószínűségéről ekkor már a tőzsdén is sokat beszéltek, de bizonyosat még senki sem tudott.

Amikor Rothschild James báró visszatért Polignac hercegtől, a tőzsdén nem titkolta el, hogy a miniszterelnök becsület-szavát adta, hogy ezek az „ordonnance”-ok merő tervek voltak csak, sohasem foglalkoztak velük komolyan és „légből kapott koholmánynak” tekintendő a kibocsájtásuk.

A következő napon pedig — amint ösmeretes — X. Károly, a mise után aláírta ezeket a rendeleteket, amelyek másnap reggel már meg is jelentek a „Moniteur”-ben.

Ez volt az oka annak, hogy az egész hetvennyolc és fél-millió államkölcson a Rothschild-háznak és a Rothschild-ház üzletfeleinek nyakán maradt, mert a papírosok értéke húsz-harminc százalékkal esett. Még hosszú ideig olyan rossz híruk voltak ezeknek a papírosoknak, hogy nem lehetett vevőt találni rájuk. De ez az egész üzlet tulajdonképpen nem is annyira a Rothschildokra, mint éppen azoknak üzletfeleire nézve volt hátrányos, mert a papírosoknak nagyrészt azok ekkor már átvették. Ezért aztán elkeseredett szemrehányásokban is volt részük a Rothschildoknak, hogy ezúttal teljesen cserben hagyták üzleti barátaikat. De ha ez esetben talán jogos is volt ez a szemrehányás, azt még a Rothschildok ellenségei sem hallgathatták el, hogy viszont a frankfurti zsidó-utca szülőttei eddig mindig megosztották nagy nyereségeiket üzletfeleikkel és azután meg hogy — ami a legfontosabb — a júliusi forradalom, amely ezt a káros üzletet követte, olyan eseményt jelentett, amely igazán előreláthatatlan volt.

Egymaga Ouvrard ilyenformán azzal, hogy előre meg-

tudta az „ordonnance”-ok kibocsátását, egy csapással hatalmas összeget nyert, amelyet főügynöke, Amet, hét millióra becsült. Mihelyt pedig ezt a szerencsés tőzsdei operációját befejezte, Londonból tüstént visszasietett Parisba és most ott folytatta tőzsdei műveleteit. Á la baisse spekulált most és mert a járadék még azután is, hogy Casimir Périer belépett a kormány tagjai közé, ötvenkét frankra, majd az ezernyolcszázharmincegyedik esztendő február havában negyvennyolc frankra esett alá, itt is hatalmas összegű nyereségre tett szert.

Rothschild James báró egész vagyont vesztett ezen az egyetlen üzleten, de azért — még mindig maradt ott elegendő. Maradt még annyi, hogy ennek révén akkor — amidőn még ösmeretlen fogalom volt az amerikai dollárkirályok milliárdokra rúgó vagyona — ő lehetett Franciaország leggazdagabb magánembere.

A múlt század negyvenes éveiben afféle félhivatalos statisztikát állítottak össze a franciaországi nagy tőkepénzesekről. Ez a statisztika érdekes képét adja az akkori idők vagyoni viszonyainak, amikor még az amerikai milliárdosok és multimilliárdosok fogalma teljesen ösmeretlen volt és a vagyon mértéke — a léptéke — is természetesen más volt, mint ma, amikor az újvilág Dáriusai aranyhegyeket építenek dollárjaikból és ennek az aranyhegynek tetején mint Molochok, még egyre és egyre falják az aranyak millióit.

Akkoriban, a negyvenes években, Franciaországban is kisebb volt a vagyonok léptéke. Még a híres Lafitte és Delamarre cégnek vagyona sem volt több ekkor, mint tíz millió frank, pedig a hatalmuk és gazdasági erejük legalább is vetekedett a mai Astorék pénzügyi hatalmával. Baudon vagyonát tizenkét millióra, Rougemont és Lonfondékét tizenöt millióra becsülték. Valamennyi nagy pénzügyi kapacitás volt evvel az összeggel, amelyet ma már Amerikában nem is tisztelnek meg valami különösebb bámulattal. Azok, akiknek vagyona a húsz millió frankot is elérte, vagy pláne túlhaladta ezt az összeget, az egész

világra kiterjedő hatalommal rendelkeztek és ilyenek voltak Durand, Delessert, Halp és Aquirrevengon — mindegyik — a maga húsz milliójával, Hottinger és Pellaprat huszonöt millió frankkal, Fould pedig mint harminc és Hoop mint negyven millió frank hatalmas ura. A száz millió frankot csak Gresulhe báró vagyona érte el akkortájt Franciaországban.

De valamennyiökkel szemben ott állott egyedül a párisi Rothschild, James báró, a maga hatszáz millió frankjával, aki-nél gazdagabb ember csak egy volt egész Franciaországban, maga a király, akinek vagyonát nyolcszázmillió frankra becsülték,” míg Aumale hercege a maga hetven milliójával és Montpensier herceg az ő húsz millió frankjával, szinte valami középsorsú kis-polgár számba ment a zsidó Krözussal szemben. A többi főurak vagyona mind eltörpült az egyetlen Rothschild millióival összemérve. Az összes többi francia nagybankár vagyona mind összevéve háromszázhatvanhét millió frankra rúgott, ami bizony nem kicsiny summa, de ők mégis, együttesen sem vetekedhettek James báróval, akinek, egymagának, közel harmadfél-száz millió frankkal nagyobb volt a vagyona, mint valamennyiüknek együttesen.

Mindezt pedig alig egy negyed század alatt érte el Parisban Rothschild James, a frankfurti ghetto szülötte. Igaz ugyan, hogy az első milliókat már magával hozta a Majna menti szabad hanza-városból, de azokat már a saját munkájával, százszorozta és százszorozta meg.

Ennek az akkortájt még különösen horribilis összegű tőkének segítségével sikerült Rothschild bárónak azt az óriási hatalmat és befolyást elérnie, úgy a pénzügyi, mint akár a politikai világban is, aminőhöz hasonlót a Rothschildok előtt még magánemberek sohasem értek el Franciaországban.

Ez a hatalom és befolyás pedig elegendő volt ahhoz is, hogy mindenható, félelmetes erejű miniszterelnököket is — mint aminő Thiers volt — megbuktasson az egykori frankfurti zsidófiú.

Buktatott tehát kormányokat is. És a párisi tőzsdéről elhangzott szava súlyos volt mindenkor, ha a készülő eseményekbe beleszólt. Ő nem Brennus-kardot vetett a serpenyőbe, hanem — aranyakat. És ezek jóformán mindannyiszor arra bilentették a serpenyőt, amerre ő akarta.

James báró hatalma ekkortájt már valóságos fogalom volt, amiről a tőzsdén éppen úgy beszéltek, mint a borbélyműhelyekben. Heine például szarkasztikus humorral írja meg egyhelyütt, hogy összekerül „a nagy báró” zsidó tyúkszembvágójával, aki így szól:

„Nálam mindig az a fontos, hogy tisztelem-e az illetőt, akit megoperálok; és ezt meg is mondtam a Rothschild báró úrnak, amikor az a szerencse ért, hogy az ő tyúkszemeit vághattam ki. És éppen, amiközben javában dolgoztam, a lelkem mélyén így gondolkoztam: — Most kezdedben van annak az embernek a lába, aki viszont egymaga tartja kezében az egész világot; most tehát te is éppen olyan fontos ember vagy, mint akár ő. Hacsak egy kissé mélyebben ereszted most lábába a késedet, bosszússá teszed őt, földühösíted és akkor ő meg a legnagyobb király húsába ereszti mélyebben a kését és még jobban beléje vág egy uralkodó fölkezt testébe!... Ez volt életem legboldogabb pillanata.”

És tényleg, egyre félelmetesebb hatalom futott össze a frankfurti gheftó szülöttjének kezében, aki ezidőtájt már legvakmerőbb hadjáratait viselte a párisi tőzsdén. Terveit soha senki sem tudta és ellenfeleire mindig váratlanul csapott le. Még be se fejezte egyik haditervének hadműveleteit, máris újabb harcokra készült, Meglepte, leigázta, szinte összemorzsolta a tőzsde többi urait és arra kényszerítette őket, hogy akarva, nem akarva, hűbéresei legyenek és csak az ő diadalának ügyét szolgálják.

Egyébként James báró a páratlan arányú tőzsdei játékon és az államkölcönök szervezésén kívül vasutak alapítását is fölvette munkakörébe.

Az ezernyolcszáznegyvenedik esztendőben vette át Rothschild báró az „Északi Vasút” építését is, amelyet tulajdonképpen a francia állam akart kiépíteni. De James báró minden követ megmozgatott, hogy az állam elejtse ezt a tervét és ennek a célnak érdekében a legnagyobb vesztegetésektől sem riadt vissza, hogy a parlamentet és a sajtót elhallgattassa. A vasút-társaság háromezré ezer darab öt-ötszáz frankos részvényt bocsájtott ki, amely részvények közül az országgyűlés két házában tagjai nem kevesebb, mint tizenötezer részvényt kaptak „ajándékba”, ami hét és félmillió frankot jelentett. Ez a summa éppen elegendő volt ahhoz, hogy a képviselők” és a főrendek Rothschild tervének megvalósulását elősegítsék. A sajtót pedig ugyanilyen eszközökkel fegyverezte le Rothschild. Az egyes lapok szerkesztői, aszerint, hogy lapjuknak milyen politikai és társadalmi súlya volt, hetven, száz, százötven részvényt kaptak, ugyancsak „ajándékba”. Valamennyi lap el is hallgatott, — egynek kivételével. És ez a „National” című párisi újság volt.

James báró — ő legalább úgy vélte — elég bőkezű volt a „National” szerkesztőjével szemben, amikor száz darab részvényt küldött el neki. De a „National” kerekén visszautasította ezt az ötezezer frankos „ajándékot” és semmiféle összeggel sem engedte magát megvesztegetni. De hiábavaló volt a „National” minden harca: Rothschild báró végre is megkapta a vasútépítési engedélyt.

A „National”, James báró ellen indított harcában egyébként folyvást hazafias érzésekre hivatkozott és erősen tüzelt az ellen, hogy egy idegen, egy német ember, annyit keressen a franciák bőrére. De a harsányhangú párisi lap támadásainak nem volt egyéb hatása, mint az, hogy az üzletemberek figyelmét még jobban felkeltette James báró új vállalkozása iránt és azok mind részesedni akarván benne, a papírosokat fölöttébb keresték és így azoknak árfolyama már előre is bámulatosan a magasba szökött.

Ekkor mondta Rothschild báró a következőket:

— Szeretném, ha a legközelebbi vállalkozásomnál a „National” még nagyobb patriotizmust tanúsítana. Akkor legalább huszonnégy óra alatt megtelnének aláírásokkal a jegyzési listák!

Heine hosszasan foglalkozott ekkortájt James báróval és az egész vasútépítési ügygel,

„A Rothschild-ház, — írja Heine — amely az Északi Vasutak engedélyének megszerzésére törekszik és ezt minden valószínűség szerint meg is kapja, tulajdonképpen nem részvénytársaság és minden részesedés, amelyet e bankház e vasutak ügyében egyeseknek juttat, külön kedvezésnek tekintendő, vagy hogy még határozottabban fejezzem ki magam: valóságos pénzbeli ajándék, amit Rothschild báró barátainak juttat. Az esetleges részvények, a Rothschild-ház úgynevezett ígérvényei, ugyanis máris több száz frankkal állanak a névérték felett és így azok, akik *al pari* kérnek ilyen részvényeket Rothschild James bánótól, a szó szoros értelmében koldulnak tőle. De most az egész világ koldul tőle, a kolduló-levelek valósággal zuhognak hozzá és mert a legelőkelőbb urak is e nemes példával járnak elől, a koldulás ma már nem is szegény többé. Ezért aztán ma Rothschild báró a nap hőse” és ő egyébként is a mai szomorú világban olyan nagy szerepet játszik, hogy gyakran a lehető legnagyobb komolysággal kell róla beszélnem.

És tényleg, csodálatraméltó ez az ember.

Pénzügyi tehetségét nem tudom megítélni, de az eredményekből következtetve, ennek fölöttébb nagyak kell lennie. Különösen fontos tényező nála kiváló megfigyelő-képessége, vagy pedig az az ösztöne, amellyel más emberek képességeit felismeri és megérti azokban a szférákban is, ahol azokat már egyszerűen megítélni nem lehet. Ez adománya miatt már XIV. Lajossal is összemérték; és valóban, ellentétben kollégáival, akik szívesen veszik körül magukat közepes képességű táborokkal, Rothschild James bárót mindig a legbensőségesebb vi-

szonyban láthatjuk a minden téren való előkelőségekkel: ha nem is ért magához az illető szakmához, de mindig ki tudja választani azt, aki benne a legkiválóbb. A zenéből talán egyetlen leírt hangjegyre sem ért, de Rossini állandó házi barátja volt. Ary Scheffer az ő udvari festője; Carême volt a szakácsa. Rothschild báró bizonyára egy szót sem ért görögül, de a hellenista Letronne az a tudós, akit leginkább és leggyakrabban kitüntet. Házi orvosa a zseniális Dupuytren volt és kettőjük között valóságos testvéri viszony állott fenn. Cremieux-nek, a nagy jogtudósnak értékét, aki előtt nagy jövő áll, Rothschild báró már korán felismerte és benne találta meg hű jogtanácsosát. Ugyanilyen mértékben méltányolta kezdettől fogva Lajos Fülöp politikai képességeit és mindenkor bizalmas lábon állott az államtudományok és a kormányzás művészetének e nagymesterével. Emile Perreire-t, a vasutak Pontifex Maximusát, maga Rothschild báró fedezte föl, ő tette meg rögtön első mérnökévé és ő általa alapította meg a Versailles-i vasutat. A költészet, a francia éppen úgy, mint a német, ugyancsak kiválasztott, méltó helyre jutott Rothschild bárónak kegyeiben, de mégis úgy rémlik nekem, mint hogy ha itt csak valami szeretetreméltó udvariasság volna a játékban és a báró úr a mi mai élő költőinkért távolról sem rajongana annyira, mint a költészet nagy halottjaiért, például Homér, Sophokles, Dante, Cervantes, Shakespeare, Goethe műveiért, csupa halott költőért, hivatalosan is elfogadott zseniért, akik immáron minden földi salaktól megtisztultak és mentesek minden földi szükséglettől és — nem kérnek az Északi Vasutak részvényeiből.

E pillanatban a Rothschildok csillaga ragyogásának zenitjén áll. Nem tudom, hogy ne hibáztassam és ne korholjam-e magam azért, mert olyan fukarul bánok a hódolattal; hogy Rothschild bárót csak egyetlen csillagnak mondtam. De azért ő nem fog neheztelni reám, mint az a másik fejedelem, XIV. Lajos, aki haragra gerjedt szegény költőjével szemben, mert az olyan arcátlan volt, hogy egy csillaghoz hasonlította őt, aki meg-

szokta, hogy napnak nevezzék és ezt az égitestet már föl is vette hivatalos jelképének.

Én mégis, ma, hogy teljesen biztosra menjek, inkább a nap-hoz hasonlítom Rothschild bárót. Először is: ez nem kerül nekem semmibe és másodsor, igazán, egész jóhiszeműleg is megtehetem ezt ebben a pillanatban, amikor mindenki őt dicsőíti, hogy az ő aranysugarai mellett melengethesse magát.

Magunk között legyen mondva, a dicsőítésnek ez a *furórja* nem csekély gyötrellem e szegény nap számára és pillanatnyi nyugta sincs imádóitól, akik között valóban vannak olyanok is, akik igazán nem érdemlik meg, hogy — a nap süssön rájuk! Ezek a farizeusok zsolozsmázzák lehangosabban hódolatukat és imádatukat és a szegény báró e miatt olyan erkölcsi kínoztatásokat szenved végig és annyira elcsigázódik, hogy az ember részvétet érezhet iránta.

Én, a magam részéről, egyébként is azt hiszem, hogy a vagyon az ő számára inkább boldogtalanságot jelent, semmint boldogságot; ha kemény természet volna, kevesebb viszontagságot állana ki, de egy jóságos, szelíd embernek, mint aminő v, sokat kell szenvednie a nagy nyomornak attól a tömérdek megrohanásától, amelyet mind neki kellene enyhítenie és csillapítania, attól a sok követelmény tőle, amellyel állandóan felé fordulnak és attól a tömérdek hálátlanságtól, amely minden jótekonyságát nyomon követi.

Mindenkinek, aki égető pénzsükségben szenved, azt ajánlom, hogy menjen el Rothschild báróhoz; nem azért, hogy kölcsönt kérjen tőle (mert kételkedem abban, hogy valami jelentős összeget kapna), hanem azért, hogy a pénz nyomorúságának, a pénz átkának látványától megvigasztalódjék. Az a szegény ördög, akinek túlon túl is kevese van és nem tud magán segíteni, itt meg fog győződni arról, hogy van egy ember, aki még többet szenved és gyötrődik azért, mert túlon túl is sok a pénze, mert a földkerekség minden pénze az ő nemzetközi óriás zsebeibe folyik és mert akkora terhet kell magával cipelnie, mi-

alatt körülötte az éhezők és tolvajok hatalmas serege nyújtja feléje kezeit. És milyen rettenetesek és veszedelmesek ezek a kezek!

— Hogy van? — kérdezte egyszer egy német költő a bárót.

— Megőrülök! — volt a felelet.

— Addig, amíg a pénzt ki nem dobja az ablakon, — felelte a költő — nem hiszem el ezt önnek...

A báró pedig sóhajtva vágott szavába.

— Hiszen éppen az az én örülem, hogy néha nem szórom ki a pénzt az ablakon.”

Heine, aki a nagy Rothschild báró közvetlen közelében élt, egyébként — és ez nem is csoda — maga is kedvet kapott a tőzsde-játékokra. De a szerencse istenasszonya nem valami nagyon kegyelhetette a poétát az árfolyamok birodalmában» mert Heine bizony sok gyönyörű írásának honoráriumát ott-hagyta a tőzsdén.

Pénzt elveszthette ugyan, de a humorát nem. És tréfálkozva, mosolyogva mondta James bárónak:

— A tőzsdén nagy igazságra jöttem rá. Megtanultam azt, hogy a szerencsejáték bűn, ha . . . az ember veszít!

Egyáltalán Heine sohasem vette valami nagyon szívére a tőzsdei veszteségeket és ő volt az első, aki kigúnyolta magát azért, hogy a tőzsdén játszik.

Rothschild báró egy alkalommal, egy nagy tőzsdei csatnap után, megkérdezte Heinét, hogy ő is veszített-e valamit ezen a napon.

— Valamit? Sokat! — felelte a költő. — De úgy kell nekem. Most látom csak, hogy a prágai rabbinusnak mennyire igaza volt.

— A prágai rabbinusnak? — kérdezte csodálkozva James báró.

— Igen. Régi história ez, amelyet még gyerek koromban hallottam és ami ma ismét eszembe jutott. A prágai rabbinus

éppen a hídon sétált, amikor egy öreg zsidóasszony rohant feléje és kétségbeesetten kiáltozott:

— Jaj Istenem, jaj Istenem! Rabbi-leben, segíts! Ó, ez a szerencsétlenség!

— Miféle szerencsétlenség? — kérdezte a rabbinus.

— A fiam kitörte a lábát . . .

— Hogyan törte ki a lábát? Miért törte ki a lábát?

— Mert fölmászott a létrára és le akarta venni . . .

— Mit? — vágott szavába a rabbinus — fölmászott a létrára? Úgy kell neki! Mi keresni valója van egy ügyetlen zsidónak a létrán! . . .

— Látja, báró úr, — fejezte be szavait Heine mosolyogva — éppen így jártam én is. Mi keresni valója van egy költőnek a tőzsdén?

... De ekkor már Rothschild James báró is ösmerte, saját magáról, azt az érzést, ami a tőzsdei veszteségek után fojto-gatja az ember torkát. Igaz ugyan, hogy ő, James báró, ezt — egészen bizonyosan — nem valami túlon túl gyakran érezhette, mert hiszen egyre szaporodó milliói mind innen kerültek ki.

A tőzsdéről és az államkölcönök kibocsájtásából.

Az ezernyolcszázötvenötödiki nagy francia államkölcönben szintén részes volt a párisi Rothschild-ház, de ezt az összeget, amely egyébként hétszázmillió frank volt, nem — mint azelőtt — egyedül ő bocsájtotta rendelkezésére az államnak, sem pedig az a csoport, amelyet ő szervezett mindig ilyen célokra a többi nagy bankházak köréből, hanem most — és ez volt az első eset — csak egyszerű állampapír-jegyzéssel vett részt benne, mint bárminő más magánember vagy tőkepénzes. Az összeg azonban, amelyet jegyzett, éppenséggel nem mondható valami jelentéktelen summácskának, amennyiben most is hatvan millió frankot vett át egyedül csak ő. Ónála nagyobb összeget ez államkölcönből csak a Credit Mobilier vett át, hetven millió frank összegében.

Ez a Credit Mobilier egyébként azidőtájt egyik leghatalmasabb vetélytársa volt a párisi Rothschild-háznak. Maga a társaság — melynek teljes címe Société Générale Du Credit Mobilier — az ezernyolcsz z tvenkettedik esztendőben jött létre. De ezen a társaságon kívül volt m g egy másik —  s eleve-nebb — konkurrens is a Rothschild-háznak, a Perreire-cég, amelynek feje — Perreire Emil — személyes ellensége lett Rothschild bárónak és mindenképpen igyekezett neki kellemetlenkedni.

De ezeket a kisebb-nagyobb kellemetlenkedéseket Rothschild sem t rte szótlanul és hasonl ert hasonlóval válaszolt, a szemét-szemért, fogat-fogért, nem éppen nemes, de annál embe-ribb  rz s  elvének alapján. Megtörtént például, hogy Perreire-nek okvetlenül szüksége volt egyik, a palotája mellett lévő házra, hogy annak helyére egy oldalsz rnyat építve, kibővítse palotáját. Rothschild ezt megtudta és amikor már Perri re alkuba bocsájtkozott, egyszerre egy millióval többet ajánlott f l a ház tulajdonosának és —   vette meg a házat.

Nem volt az a kínálkozó eszköz és az az  sszek tt t s, amelyet ez a két hatalmas cég f l ne használt volna, hogy egymást bosszantsa, akár a hivatalos üzletek dolgában, akár pedig a magánéletben. De mert az üzleti harcra Perreire anyagi eszközei nem lettek volna elégségesek a nálánál jóval erősebb Rothschilddal szemben, tehát szövetkezett ellene a pénzügyi világ más kiválóságaival, éppen  gy párisi bankárokkal, mint más nagyvárosok befolyásos és gazdag p nzpotent tusaival, mert nagyon jól tudta, hogy az ilyen üzleti és p nzsz vets gek mindig sokkalta nagyobb eredményt tudnak elérni, mint egyesek.

Perreire-vel szövetkezve például a londoni Baring, az amszterdami Hope és a szentpétervári Stieglitz mindent megkísértett, hogy a Rothschild-házat ki sse a nyeregből.  s ter-v k sikerült is, amikor még más párisi bankárokkal is sz vet-kezte, az orosz birodalom egyik óriási vasúti hálózatának kon-

cesszióját ők nyerték el, holott Rothschild báró minden befolyását latba vetette, hogy ezt az üzletet ő szerezzék meg magának. De hiába. A kitűnő, és a múlt századnak egyik legjövödelmezőbbnek ígérkező vállalkozása, az ő ellenségeinek ke[^]zére jutott.

De Rothschild báró ebbe a csatavesztésbe nem nyugodott belé egykönnyen. Megtorlásra készült. És nemsokára sikerült is — visszaadnia a kölcsönt.

Éppen úgy, mint ahogyan Perreire és társai visszaszorították az orosz vasutak üzletétől, most ő szorította vissza őket a bécsi Hitelbank megalapításánál. A különböző ajánlatok, amelyek az osztrák pénzügyminisztériumhoz beérkeztek, két csoportra szorítkoztak, amelyek közül az egyiknek élén a Rothschild-ház, a másiknak élén pedig a Perreire-cég állott. Mind a kettő különböző viszonyban állott az európai pénzügyiakkal és mind a kettő individuális tulajdonságokkal rendelkezett, amelyeket most sorompóba is szólítottak egymás ellen. A Rothschild-háznak régi, szinte történelmi hírneve volt és az elágazó család tagjainak összeköttetései szélesebb üzleti körrel dicsekedhettek a földkerekség minden részében s amellet szolid nevük népszerűsége is erősen ömellöttük szólt. Evvel szemben a Perreire-cég elevenebb volt és nagyobb szervező tehetségnek ösmerték. Mind a ketten nagyhatalmak voltak a tőzsdén és éppen ezért elkeseredett ellenfelek, sőt egyenest ellenségek. Az új Hitelbank megalakulására és a külföldi tőkének a lehető legnagyobb mértékben való részvételére az új alakulásnál, mégis kiválóan kívánatra méltó lett volna a két konkurrens társulása és a pénzügyminiszter éppen ezért egyiküknek sem akart a másikénál nagyobb előnyöket nyújtani, mielőtt meg nem kíséreltek volna minden eszközzel ennek a fúzióknak létrehozását. És már-már tényleg úgy látszott, hogy az ezirányú fáradozások eredményre fognak vezetni. De ekkor megérkezett Perreire levele Parisból, amelyben azt írta, hogy ő csak akkor hajlandó az új bécsi bankot a Rothschildokkal együtt megalakí-

tani, ha azok nyomban fölthagynak a Credit Mobilier ellen való harcaikkal is.

Az ilyen személyes kérdésekben és speciális érdekeknel minden közvetítés meddő és elhibázott dolog. így történt most is. A Rothschildok most már hallani sem akartak többé a Perreire-féle kombinációról és Ausztria kormánya kénytelen is volt azt végképpen elejteni, hogy tisztára csak a Rothschildokkal hozza létre a bécsi Hitelbankot. Ez meg is történt, És evvel Rothschild James báró diadalt aratott konkurrensé fölött.

A tőzsdei üzletein és az államkölcönökön kívül egyébként a Rothschildok párisi háza mindig erősen foglalkozott kereskedelmi és ipari vállalatokkal is. Az Északi Vasút-Társaságon kívül a Paris-Versailles-i vasút is Rothschild James báró alapítása, ő hozta létre a részvénytársaságot, amelyet az akkori lapok a következő epitheton ornans-sal illették: „ez a részvénytársaság az üzleti társulásnak óriási szörnye, egy ezerfejű sárkány, aminőről eddig csak a mesék szóltak”.

Nagyszerűen jövedelmező vállalkozás volt ez is, amelylyel a Rothschildok már-már egy újabb, jelentős lépést tettek affelé, hogy a vasútépítések dolgában is valóságos egyeduralomra tegyenek szert.

De Franciaországban, a bankároknak akkori Eldorádójában, a képviselőknek hatalmas befolyásuk volt a miniszterekre. Különösen pedig éppen azoknak a képviselőknek volt erős befolyásuk, akik maguk is — gazdagok voltak. így történt azután, hogy Fould, aki képviselő és milliomos bankár is volt egy személyben, a Paris—Versailles-i vasút létrejötte után, hogy a Rothschildoknak konkurrenciát csináljon, a Szajna másik partján, ugyancsak Versailles irányában, szintén vasutat akart építeni és erre meg is kapta az engedélyt. De a munkálatokban egyszerre fönnakadtak és az építkezések folytatására magának az államnak kellett pénzt adnia. Ilyesformán azután meg is épült a vasút, amely azonban — számos francia családot döntött szerencsétlenségbe.

Az ezernyolcszáznegyvenkettedik esztendő május ötödikén ugyanis rettenetes vasúti szerencsétlenség történt Fould vonalán, amely száz és száz utas életébe került. Ez a vasúti szerencsétlenség is a Rothschildok szerencsésjét szolgálta, mert ellenfelüket, Fouldot elkeseredett szemrehányásokkal és vádakkal illették ezidőszerint, úgy, hogy annak örökre elment a kedve a vasutak építésétől.

A Rothschildok ilyesformán tényleg, 'valóságos egyedurakomra tettek szert a vasútépítések terén is. Most már nemcsak Franciaországban alapított vasutakat James báró, hanem külföldön is. így például Belgium vasútait is ő építette, ami szintén jelentős összeggel gyarapította a frankfurti ghetto fiainak vagyonát. A Rothschildok pénzes ládáai egyre jobban és jobban megteltek és ebben a vasúti vállalkozásoknak is szép része volt.

A tulajdonképpeni haszon nem magából a vasúti építkezésekből hárult a Rothschildokra, bár azok is tetemes összegű jövedelmet jelentettek számukra. Legtöbbször — ha részvénytársasági alakot kölcsönöztek is a vasúti társaságoknak — a részvényeket ki sem bocsájtották a forgalomba, hanem vagy teljes összegben ők maguk vették át azokat, vagy pedig legfőjebb csak egy vagy két szövetséges nagybankházat — mint például a Lafitte-, Blount- vagy a Hottinger-céget — vonták belé efajta üzleteikbe. így történt ez a francia vasútaknái is, ahol Rothschild James báró a kibocsájtott négyszázezer részvényből egymaga többet mint százezret vett át. A részvények névértéke ötszáz frank volt, de a vállalat olyan jövedelmezőnek bizonyult, hogy árfolyamuk egy-kettőre kilencszáz frankra szökött föl. Amikor azután a részvények árfolyama elérte a kellő magaslato, James báró hirtelen eladta vasúti értékpapírosait és egyedül ezen az egy üzleten több mint negyven millió frankot keresett.

E nagy vasúti vállalkozások, tőzsdei spekulációk és államkölcsönök kibocsájtása közben is Rothschild James báró, ha

ellenségei nem is rajzolták sohasem túlon túl érő szívű embernek, mindig ráért arra is, hogy az emberi érzéseket engedje úrrá válni szíve fölött, mihelyt a . . . zsidóságról volt szó. Mamon istene ugyan minden gondolatát magának követelte, de nem tudta elhalványítani érzéseit. Amikor — éppen ez időtájt — a damaszkuszi mézszárlások idején több zsidó család esett áldozatul a keleti népek fanatikus gyűlöletének, Rothschild báró nem sokat habozott. Láta, hogy a kormány részéről a damaszkuszi zsidók nem számíthatnak hathatósbab védelmi eszközökre, tehát sürgösen fölszereltetett néhány gyorsjáratú hajót és azokat útnak indította szerencsétlen hitsorsosainak védelmére, ugyanakkor, amidön a többi, vagyonos párisi zsidók semmit sem törődtek a szerencsétlen damaszkuszi zsidókkal.

Heine ekkortájt írta a következőket:

„A franciaországi zsidók már túlon túl emancipáltak, zsidó-voltuk jóformán teljesen elveszett, vagy, helyesebben mondva, beleolvadt a francia nacionalizmusba; Reppen olyan franciák már, mint a többiek” és így vannak enthuazista fölgerjedéseik is, amelyek huszonnégy óráig, vagy ha a nap melegen süt, hát még három napig is eltartanak — és ez a jobbakról áll. Sokan közülök még a régi zsidó ceremóniáknak áldoznak, a külsőségek kultuszának, gépiesen, anélkül, hogy tudnák: miért, csupán a régi megszokottságból; benső, meggyőződéses hitről szó sincs, mert a zsinagógákban, éppen úgy mint a keresztény templomokban, a Voltaire-i kritika elmés sava egyformán rombolólag hatott. A francia zsidóknál, éppen úgy, mint a többi franciáknál, az arany a mai napok istene és a kereskedelem az uralkodó vallás. Eből a szempontból két szektára lehet osztani az itteni zsidókat: még pedig a *rive droite* és a *rive gauche* szektájára. Ezek a nevek ugyanis a két vasútra vonatkoznak, amelyek közül az egyik a Szajna jobbpartján, a másik a Szajna balpartján visz Versaillesbe és amelyeket két hírneves pénzügyi rabbinus vezet, akik egymással szemben éppen olyan ellenté-

tesen cselekszenek és akik egymással éppen úgy pörölnek és civakodnak, mint egykoron Rabbi Samai és Rabbi Hillel az ősbib — és eredeti — Babylonban.

A *rive droite* főrabbinusa, Rothschild báró, meg kell adnunk az igazat: Izrael népével szemben nemesebb rokonszenvet és velükérzést mutatott, mint írástudó ellenfele, a *rive gauche* főrabbinusa, Benoît Fould, aki mialatt Syriában, egy francia követ izgatására, az ő hitsorsosait kirabolták és fölkoncolták, egy Hillel megingathatatlan lelki nyugalomával néhány szép beszédet mondott a francia képviselői kamarában „a járadékok konverziójáról és a bankok diszkontójáról”.

Majd azután Heine áttér magára a damaszkusi mészárlásra, amelynek indító oka — már akkor is — a vérvád volt.

„... Reggeli audienciáján — írja Heine — Thiers a leg-tökéletesebb meggyőződés hangján kijelentette, hogy bebizonyított tény, miszerint a zsidók húsvét ünnepén keresztényvért isznak, chacun à son goût, és minden szemtanú vallomása azt bizonyítja, hogy a damaszkusi rabbinus lemészárolta Tamás páttert és megitta a vérét, a húsát pedig valószínűleg a zsinagóga alantasabb tisztviselői fogyasztották el; ime tehát szomorú tanúbizonysága egy még ma is fönnálló babonának, a vallási fanatizmusnak, amely még ma is vért követel a keleten, amikor a nyugat zsidói már sokkal humánusabbak és fölvilágosodottabbak s közülök nem egy annyira is elmegy már, hogy a művelt emberre valló ízléséről is tanúságot tesz, mint például Rothschild báró, aki ugyan nem tért még át a keresztény vallásra, de annál nagyobb és bensőbb meggyőződéssel tért át a keresztény konyhához és a kereszténység legnagyobb szakácsát, Talleyrandnak, Autun egykori püspökének kedvencét fogadta föl szolgálatába.

Körülbelül ilyesformán beszélt a forradalom fia . . . És amikor az ember beszélni hallotta, végül már-már igazán azt lehetett hinni, hogy a zsidók kedvenc étele és legfőbb eledele a kapucinus barátok húsa.”

És amíg Heine apró, finom vonalú szarkalábakat rótt a párisi Rothschildról és a zsidóság kérdéséről, addig James báró folyvást szaporíttatta vagyonát. Harcolt és verekedett, hol legyőzték, hol meg ő kerekedett fölül. És mert ez utóbbi eset mégis csak gyakoribb volt, James báró milliói napról-napra, évről-évre csak szaporodtak. Valami misztikus szerencse kíséerte minden lépésében és mintha a csatavesztéseiből is újult erővel és még több millióval került volna ki.

Igazi nagy anyagi veszteség csak egyszer érte. Ez is egy . . . sikkasztás révén. De ő, az ő vagyona, ezt a nagy sikkasztást is elbírta, pedig addigelé még ekkora összegű defraudációt nem ösmertek a kereskedelem évkönyvei.

A múlt század közepéig nem volt ennél nagyobb sikkasztás az egész földkerekségen és ennek is . . . éppen a párisi Rothschild James báró lett az áldozata. Az Északi Vasutak pénztárosa, Carpentier volt a sikkasztó és a sikkasztás maga, amely az ezernyolcszázötvenhatodik esztendő szeptember havában történt milliókra rúgott.

A büntettek és sikkasztások történetében eladdig páratlanul álló „szenzációs” esetről a következőket írták az egyidejű lapok:

„Az Északi Vasút kárára elkövetett sikkasztás titka kezd kiderülni. A vasúttársaság igazgatósága, amelynek elővigyázatosságára és óvatosságára egyáltalán nem vet dicséretes fényt ez az eset, igyekszik a dologra nézve a lehető legszűkszavúbb fölvilágosításokat adni. Kezdetben az ügyet egyáltalán nem akarták a nyilvánosságra hozni és a párisi sajtót már meg is nyerték céljaikra, hogy a sikkasztást egészen egyszerűen „agyonhallgassák”. De mert a külföldi újságok nem tértek finom hallgatással napirendre a dolog fölött, az Északi Vasutak igazgatósága mégis csak kénytelen volt nyilatkozatokkal előállni, amelyek szerint a-z eltulajdonított összeg körülbelül hat millió frankra rúgott. De ez az adat semmiképpen sem pontos. Itt csakis a részvényekben való veszteségről van szó, ho-

lőtt a tettesek a pénztárakat is éppen így kiürítették. Pedig egyedül csak a kis pénztárban is több mint egymilliónyolcszáz-ezer frank hevert. Hogy mekkora összegű az a kár, amit az Északi Vasutak társasága szenvedett, azt egyelőre még nem lehet teljes pontossággal megállapítani és valószínűleg később sem lehet ezt pontosan konstatálni, mert a tolvajok jóformán valamennyi pénztári támlapot és tétel-bizonylatot megsemmisítettek.

Az összeget, amelyet a tolvajok eltulajdonítottak, harminc-harminckét millióra becsülik. De az Északi Vasutak Társasága nem egymaga viseli ezt a veszteséget. Rothschild báró, de meg aztán André és de Morny is egyenkint vagy tíz-tízmillióval személyesen is érdekelve vannak ebben a dologban.

Carpentier, Grellet és társai — ez a bűnszövetkezet — már régebb idő óta dolgozhatott tervének kivitelén, mert már jóval szökésük előtt is nagyobb összegeket realizáltak és már hat hónappal ezelőtt vásároltak egy gyorsjáratú gőzhajót Angliában, egymillió és nyolcszáz-ezer frankért. Azokból a papírosokból és jegyzetekből, amelyeket szökésük után találtak, nyilvánvaló, hogy New-Yorkban egy házat is vásároltak maguknak. Ez utóbbi körülmény teszi jogossá azt a föltevést, hogy Angliából Amerikába szökhettek a sikkasztok.

Hogy mennyi idő óta készülhettek már Carpentier és Grellet e szökésre és hogy mióta folytatták alattomos üzelveiket, azt mindaddig nem lehetett pontosan megállapítani. Egyelőre csak az derült ki, hogy már régebb idő óta folyvást eladogattak részvényeket az itteni tőzsdén. Hogy a reájuk bízott részvények esetleges revíziójánál az értékpapírosok számát ne lehessen megállapítani, fölöttébb ravasz megoldást eszeltek ki. Az ügyvezetőségnek letétbe helyezett részvények ugyanis csomagokba voltak kötve és minden egyes csomagban ezer darab részvény volt. Kisebb állású, szolgálatkész hivatalnokok segítségével, akiket megvásároltak s kikkel összejátszottak, kiemelték minden ilyen csomagból két-háromszáz részvényt és a

többit úgy csomagolták vissza, hogy a hiány az első pillanatban föl sem tűnhetett. Így azután az ellenőrzések alkalmával — amelyek, úgylátszik, sohasem voltak nagyon alaposak és lelki-ösmeretesek — a részvények mindig teljes számban szerepeltek, holott ezalatt a tolvajok azokból már nagyszámú érték-papíroست váltottak be készpénzre, mielőtt az utolsó és legnagyobb csapásukat mérték volna a társaságra.

Carpentier hagyta el először Parist. Négynapos szabadságot kért Rothschildtól és azt meg is kapta.

Ez alkalommal Rothschild hosszabb ideig elbeszélgetett Carpentier-rel, aki iránt, amint ösmeretes, különös jóindulatot és szeretetet tanúsított.

Rothschild aznap éppen valami kitűnő üzletet kötött és elmondta Carpentiernek, hogy egyedül ezen az egy üzleten öt milliót nyert.

— Ha azután most még tető alá hozom az algíri vasút ügyét, — tette hozzá a pénz fejedelme — remélem, hogy ehhez az öthöz még egy hármast is hozzátehetek.

— És méltóságos uram hová szándékozik tenni ezt a hármast? — kérdezte Carpentier.

— Nem értem, mire céloz, — felelte nevetve Rothschild. Carpentier mosolyogva folytatta szavait:

— Azt a hármast hová méltóztatik tenni, az ötös elé, vagy mögé? Azaz harmincöt vagy ötvenhárom millió kerül-e ki ebből a hozzátételből? De méltóztassék mindenesetre a hármast az ötös után tenni, hogy ötvenhárom millió legyen belőle és azt az öt milliót — azt adja nekem, báró úr! Önnek még mindig marad egész csinos kis summácskája.

Rothschild mosolygott ezen a tréfás ötleten, de nem érzett semmiféle hajlandóságot ahhoz, hogy megválja az öt millió frankjától.

— Az öt milliót, azt nem adom önnek, — felelte még mindig mosolyogva — de tudja mit, nehogy üres kézzel menjen el tő-

lem, odaajándékozom magának az óraláncomat, hogy önnek is legyen valami kedves emléke erről a napról, amely nekem annyi örömet szerzett.

Az az óralánc, amellyel Rothschild Carpentiert megajándékozta, valóban nagyértékű volt. Ám Carpentier, aki ekkor már sokkalta nagyobb vagyont harácsolt össze magának, nem nagy értéket tulajdonított ez arany óraláncnak, és mielőtt elutazott volna Parisból, az ajándékot tovább ajándékozta. Odaadta fivérének, aki még ma is őrzi.

Amint a Carpentiernek Rothschilddal folytatott kedélyes párbeszédéből is kiténik — és ezt a diskurzust maga Rothschild báró is elmondta intimusabb barátainak, — a párisi ház feje igen bizalmas viszonyban állott Carpentierrel, aki pedig annyira visszaélt bizalmával. A báró mint fiát szerette a későbbi sikasztóját és bizalma olyan nagy volt iránta, hogy őt tette meg az Északi Vasutak Társasága főpénztárosának. Ebben leli meg azután magyarázatát az a körülmény, hogy Rothschild báró olyan rettenetesen fölháborodott pártfogolnának hűtlen eljárása miatt és mindent följánlott, csakhogy kézrekerítsék a főbűnöst. Amikor az Északi Vasutak Társasága egyik főhivatalnokának, T . . . nek megadta a fölhatalmazást, hogy a rendőrügynökökkel együtt üldözze Carpentiert, egyúttal kijelentette neki, hogy erre nézve korlátlan összeget bocsájt rendelkezésére. Bármennyibe is kerül a dolog, ne ijedjen vissza a költségektől és használjon föl minden lehető eszközt, csakhogy Carpentiert lefűleljék. Szívesen áldoz akár tíz milliót is erre a célra, hogy Carpentiert ismét hatalmába keríthesse és ha bárhol is megtagadná a kiszolgáltatását, majd ő, maga Rothschild báró fogja azt követelni és ez ügyben nem fog visszariadni az erőszaktól sem!

Carpentier pedig ezalatt, mihelyt Rothschildtól a négynapos szabadságot megkapta, nyomban — még augusztus harmincegyedikén — Londonba sietett, onnan pedig pihenő és megállás nélkül Liverpoolba, ahol a gyorsgőzöse várt már reá, teljes gőz

alatt. Amint Carpentier a hajó fedélzetére ért, nyomban elindította a gépeket és a nyílt tengerre evezett ki, ahol társát várta.

Carpentier távolléte alatt, amelyet csak rövid szabadságnak tekintettek, Grellet volt megbízva a pénztár vezetésével. De azon a napon, amikor az Északi Vasutak Társaságának ki kellett volna szolgáltatnia hivatalnokainak és munkásainak fizetését, tehát szeptember elsején, vagyis Carpentier távozását követő napon Grellet már nem jelent meg a hivatalban. A hivatalnoki személyzet főnöke nyomban értesítette erről Rothschild bárót, akinek az összes pénzszekrényekhez másodkulcsai voltak.

Rothschild báró semmi rosszat sem sejtett és a pénzszekrények másodkulcsaival megjelent a hivatalban, hogy kiadja a személyzet fizetésére szükséges összegeket. Fölnyitotta a kis pénzszekrényt, de azt jóformán teljesen üresen találta.

Ekkor már gyanút fogott Rothschild báró és a leghatározottabban hallgatásra utasította a hivatalfőnököt. A dologról semminek sem szabad kiszivárognia. Egyébként az összegről ömaga jót áll.

Most azután felnyitotta a nagy pénzszekrényt. Ez is jóformán tökéletesen üres volt. A részvények hiánya csak később derült ki.

Természetes, hogy rögtön megtettek minden intézkedést a bűnösök elfogatására, de azok ekkor már nagy egerutat nyertek, mert — amint ez később kiderült — Grellet, aki társát nyomon követte, Liverpool-ból egy gőzbárkán nyomban a gyorsgőzös fedélzetére sietett, ahol Carpentier már várt reá.

Carpentier-vel és Grellet-tel egyidejűleg az Északi Vasút Társaságának még néhány alantasabb hivatalnoka is eltűnt. Carpentier még egy bizonyos *Georgette* nevezetű kisasszonyt is magával vitt erre az útra, akit már Parisban is dúsásan ségélyezett.

Carpentier és Grellet egyébként még nagyon fiatal emberek. Az előbbi szőke, betegeskedőnek látszik és sápadt és annak

az embernek a benyomását kelti, aki asztkórban szenved. Grellet igen jó családból való. őneki magának is egész csinos vagyona van, amelyet félmillió frankra becsülnek. Anyja még él, de amikor fiának büntetést megtudta, megőrült. Anyai ágon való nagybátyja, Planchet, nagy tiszteletnek örvend. Egy másik nagybátyja előkelő állást tölt be a magisztrátusnál.

Hamis az a föltevés, hogy mindkét fiatalember kártyajáték és tőzsdei veszteségek miatt vetemedett volna a büntetetre. Sőt éppen ellenkezőleg áll a dolog: mind a ketten általában igen rendes és rendezett életet éltek és ha az utóbbi időben talán mértéktelenül költekeztek is, ennek oka az volt, hogy bűnös úton már nagy összegekhez jutottak.”

Így írtak e több milliós összegű óriási sikkasztásról az egyidejű lapok, de arra nézve már nem maradtak följegyzések az utókorra, hogy mi történt a tettesekkel és hogy — mennyi térült meg a sikkasztott összegből.

Az bizonyos azonban, hogy Rothschild James báró, saját személyében, kárpótlást nyert ezért a horribilis veszteségért. Még pedig anyagi kárpótlást, valóságos kártalanítást, a sors jóvoltából.

A véletlen, amely szereti a tréfákat, úgy akarta, hogy éppen e nagy sikkasztás után Rothschild James báró, aki milliókkal károsodott Carpentier szökése miatt, váratlanul „pénzhez jutott”. Olyan pénzhez, aminőben eddig még nem sohasem volt része: alamizsnát kapott a párisi pénzfejedelem. Igazi, hamisítatlan alamizsnát, ami ha nem is felejtette el vele azt a milliós veszteséget, amit e sikkasztás okozott neki, de bizonyos, hogy mégis néhány örömteljes pillanatot szerzett a hatalmas, dúsgazdag pénz-bárónak.

A dolog úgy történt, hogy a világhírű festő, Eugene Delacroix, akinek megtetszettek Rothschild báró arcvonásai, föl kérte, hogy e modern Krózus álljon modellt egy képéhez, még pedig... mint lerongyolt, szánalmas, szegény koldus. A bárónak megtetszett ez az idea és készségesen beleegyezett. Másnap

már be is állított a művész műtermébe, mint kopott, rongyos koldus . - .

Az ajtóban Delacroix-nak egyik kedvelt tanítványa fogadta. Végignézett „a szegény kolduson” és őszinte részvétől megindultan néhány rézpénz-darabot csúsztatott a koldus markába, amit az hálás tekintettel köszönt meg.

Delacroix-nak ez a kedvelt tanítványa maga is szegény fickó volt, tehetséges fiú ugyan, de éppen olyan vékonypénzű legényke, mint a legtöbb tehetséges fiatal piktor.

Nagyot csodálkozott hát, amikor ez alamizsna adását követő reggelen a következő levelet kézbesítette neki Rothschild báró inasa:

„Igen tisztelt uram,

a tegnap reggel, Delacroix úr műtermének ajtajában kezeimhez lefizetett tőke, a megfelelő kamatos kamatokkal együtt, *tízezer frank értékben* rendelkezésére áll és azt a Rue Lafitte-beli pénztáramnál bármikor felveheti.

Rothschild James báró.”

A párisi Rothschild, James báró, egyébként óriási elfoglaltsága mellett is ráért arra, hogy el-eljáromasson festők műtermébe és modellt álljon azoknak képeihez és ráért arra is, hogy előkelő szalont vezessen, amelyben a párisi szellemi élet kiválóságai megforduljanak és arra is ráért, hogy gyűjtési szenvedélyének áldozzon. A művészetek támogatása ő nála ebben merült ki. Különösképpen nagy szeretettel gyűjtötte pedig a régiségeket és főként a régi porcellánokat.

És ezekben kitűnő szakértő is volt.

Lassanként gyönyörű porcellángyűjteményre tett szert James báró és — talán még a porcellánjainál is büszkébb volt arra, hogy gyűjteményének egyetlen darabját sem vásárolta régiségkereskedőktől vagy ügynököktől, hanem vagy ajándékba kapta azokat, vagy pedig, ha vásárolta is, családi gyűjteményekből, ősi, tönkrement nemesi családok pohárszékeiből

vásárolta össze. Ügynökökkel ez ügyben sohasem állt szóba, de ha megtudta, hogy valahol, kéz alatt, régi, szép porcellán-készlet eladó, oda ő maga sietett el, hogy azt megszerezze gyűjteménye számára.

Ez volt az ő „bogara”. És melyik embernek, pláne aki megteheti, nincs valami efféle szenvedélye.

Porcellán-készlet dolgában állított be hozzá egy napon egy szegényes és elhanyagolt külsejű öreg ember, aki elpanaszolta, hogy rettenetes nyomorban van és el akarja adni a báró úrnak a régi, értékes, utolsó porcellán-készletét. Ez az egyetlen maradványa hajdani gazdagságának, amelyből csak ezt a porcellán-készletét tudta megmenteni. Eddig nem akart megválni tőle, mert szép emlékek fűzték hozzá, de most már akkora nyomorban sínylődik, hogy ebbe is bele kell törődnie.

Mindezt megindítóan érzelmes szavakkal mondta el az öreg ember és végül hozzátette, hogy bízik a báró úr jószívűségében, hogy megvásárolja tőle ezt a porcellán-service-t, amelynek árából ő azután valahogyan csak eltengődik addig, amíg futja még életéből, mert hiszen már sok nincs hátra az ő számára.

James báró megsajnálta a szegény öreget és megvette tőle a porcellán készletet, még pedig aránytalanul drágább áron, mint amennyit az a valóságban megért. De — avval vigasztalta magát — legalább irgalmas cselekedetet is tett ezúttal és ha nem is mentette meg teljesen az anyagi gondoktól, de könnyebbé tette az öregnek, hogy hátralévő napjait kissé derűsebben élhesse le.

Nemsokára azután találkozott ismét valahol az „öreggel”. De legnagyobb csodálatára az most már nem is volt olyan nagyon öreg, sőt sokkal inkább életerős, negyven esztendő körül való férfi.

Csodálkozva kérdezősködött, hogy ugyan miben rejlik ennek titka, amire a következő választ kapta:

— Méltóztatik tudni, báró úr, ránk, szegény régiségekkel

kereskedő ügynökökre, mindig ... megifjítólag hat az önnel való érintkezés!

A porcellánok gyűjtésén kívül egyébként Rothschild James bárónak kevés érzéke volt a művészetekhez, bár állandóan művészekkel vette körül magát és pihenő óráiban, mint valami szellemi udvartartást, állandóan számos művészt tartott a maga körében. De csak azokat a művészeket ösmerte, akik megfordultak nála. A többiekről semmit sem tudott, mert arra már nem ért rá, hogy a művészet iránt — mint művészet iránt — is érdeklődjék, őt csak a művészek személye érdekelt. Így azután megtörtént az is, hogy James báró, amikor Jadin-t, akit nem ösmert, freskó-festésnél találta és a művészt az állvány tetején észrevette, így kiáltott föl hozzá:

— Hé, maga díszítő-munkás, ott fönt! Hallja, jöjjön csak le onnan, beszélni akarok önnel!

Ugyanevvel a Jadin-nel később James báró meg akarta festetni az arcképét is. Az mindegy volt az ő szemében, hogy a művész tulajdonképpen freskófestő volt és nem portaitista és valószínűleg úgy gondolkozott, hogy Jadin, aki mindég nagy síkokat szokott „telefesteni” mindenféle alakokkal, bizonyára olcsón elvállalná a portré-festést, amelyen csak egyetlen arcot kell megörökítenie. Pénz dolgában egyébként sem volt bőkezűnek mondható James báró és így már előre is örült, hogy olcsón jut majd az arcképéhez és hogy — alkudhat is egy kicsit.

Rothschild James báró azonban nem vetett számot Jadin-nel, aki pedig művészkörökben ösmert volt arról, hogy önála sohasem lehetett alkudni.

— Kedves művész úr — kezdte szavait a hatalmas pénzfejedelem, aki viszont meg fölöttébb szeretett alkudozni még művészi dolgokban is — le szeretném magamat festetni. Még pedig ön által. De kérem, előbb szeretném tudni, hogy mi lenne az ára ennek a képnek.

A művész nem habozott egy pillanatig sem:

— Ötezer frank — felelte határozottan.

— Ó, az sok egy kicsit. De remélem, ha a feleségemet is önnel festetem le, akkor más árat fog számítani.

— Természetesen,

— És mennyibe kerülne ez a két kép? Illetve, mi volna az a *más ár*?

— Az? — szólalt meg most a művész. — A két kép ára... tízezer frank. És egy fillérrel sem kevesebb. Egy arc ötezer frank, kettő — természetesen — tízezer.

Rothschild báró nem alkudozott tovább. Sietve vette a lapját és a művész jó ideig még a színét sem látta James bárónak.

De James báró azért nem mondott le arról, hogy korának egyik leghíresebb festőjével festeti meg az arcképét. Jadin-nel, a freskőfestővel nem sikerült a dolog. Most hát valaki mással akart megpróbálkozni és választása Horace Vernet-re esett, a kitűnő . . . csataképfestőre.

A freskó-festő után a csataképfestő, mint portraitista. Ez szinte már egymagában is jellemzi a pénzbáró művészi ízlését.

Egyszer csak be is állított Horace Vernethez és megkérdezte kereken, hogy mit kérne tőle az arcképéért,

— Önnek báró úr, — felelte Horace Vernét — megcsinálom négyezer frankért.

— Ohó! — kiáltott föl csodálkozva a pénzfejedelem — hiszen mindössze négy-öt ecsetvonásról van szó és ön, ime, mégis alaposan felsrófolja az árat.

— Úgy? — felelte most a művész és valóságos dühbe gurult. — Tehát ön alkudni, filléreskedni, cigánykodni akar, báró úr, akkor is, amidőn művészetéről van szó? Most már aztán meg sem csinálom négyezer frankért. Most már annak ötezer frank az ára és egy fillérrel sem kevesebb!

A báró csodálkozásában felkiáltott. Ötezer frankot kérni néhány ecsetvonásért! ... A művész úgylátszik hirtelen megőrült, mert máskülönben hogy is kérhetne érte ekkora summát! Szólni akart valamit.

— Egy szót se többet! — kiáltott most rá Horace Vernet. — Mert ha még csak egy szót szól, rögtön a háromszorosára srófolom föl a kép árát.

A báró csak rámeredt egy pillanatig Horace Vernet-re, aztán ijedten rohant a műterem ajtaja felé, mert most már biztosra vette, hogy az örület rohamának jeleit ösmerheti fel a művész viselkedésében.

De ekkor egyszerre csak éles, vészajtósló hangon utána kiáltott Horace Vernét:

— Megálljon. Tehát ötezer frank, vagy — semmi.

— Hát akkor inkább semmi! — felelte Rothschild és elrohant.

— Megállj csak! — kiáltott utána Horace Vernet. — Le foglak festeni ingyen!

És meg is tartotta a szavát,

Lefestette — ingyen — a dúsgazdag Rothschild James bárót.

Csakhogy ebben nem igen volt köszönet.

Horace Vernet nagy képén — Smala Abdelkader elfoglalásán — mindenkinek, aki csak egyszer láthatta a képet, föl fog tűnni az ijedt zsidó alakja, aki hóna alatt egy ládika aranyat és drágakövet szorongatva, menekülőben van. A zsidó arcának kifejezésében ott tükröződik a félelem küzdelme a rút és piszkos fősvénységgel. És ennek a zsidónak arcvonásaiban, minden kétséget kizárólag, fel lehet ösmerni a világhírű bankár . . . Rothschild James báró vonásait.

Rengeteget mulatott ezen annak idején egész Paris és a „nagy pénzbárónak” számos kellemetlen órát szerzett ez a kép.

Szűkmarkúságáért így fizetett mégis csak — nagy árat a párisi Rothschild báró. De azért ő csak továbbra is megmaradt szűkmarkúnak.

A párisi világkiállítás idején Ferenc József a vaskorona-rendet adományozta James bárónak, aki egyébként a francia becsületrend nagykeresztjét is megkapta. E nagy méltóságok viselője, az új kor Krózusa, azonban ezek után is megmaradt

a régi fősvény bankárnak. Ha fényes estélyeire százezreket is költött, ha üzleti célokra, megvesztegetésekre, információkra milliókat is rászánt, a magánéletében takarékosabb volt, mint akár a legkisebb tőzsdei „kifutója” is. Hogy ennek rugói miben keresendők, azt bajos volna ma már hitelesen megállapítani. Az bizonyos, hogy szüksége nem volt e túlzott takarékoskodásra, amely már-már odáig vezetett, hogy minden garast háromszor, négyszer is a fogához vert, mielőtt kiadta. Lehet, hogy az egész nem volt nála egyéb, mint póz: a gazdag, többszörös milliomos, sőt végül már milliárdos ember póza, aki nem akar tékozló színben feltűnni és inkább elviseli a fősvénység csúf látszatát is. Lehet, hogy e fősvénység hírét ő maga óhajtotta és örült is, hogy ezt az epitheton ornanst kapta, mert így szép szerével távol tarthatta magától a kéregetők egész légióját, akik, ha csak alamizna formájában is, milliókat és milliókat akartak elvinni a párisi Rothschild pántos pénz-szekrényeiből. De lehet az is, hogy ez a fősvénység nem volt nála sem póz, sem előzetes védekezés, hanem igaz, őszinte érzés. Annak az embernek az érzése, aki mindég csak pénzzel dolgozott, akinek, bármennyije is volt már, sohasem volt elég az a pénz, amit magáénak mondhatott; akiben a pénz-szerzés, a gyűjtés, gyarapítás már nem is egyszerű cél volt, hanem egyenest minden más érzést legyőző féktelen szenvedély, amely úrrá lett fölötte és amely rabszolgájává tette.

Mindezt ma már, amikor James báró alakját a múltból, fakult papirosok betűiből és élettelen számoszlopokból kell életre szólítani, lehetetlen föltétlen biztonsággal megállapítani. Az anekdoták — ezek a tolvaj lámpák, amelyek az ember lelkére világítanak — nem adnak erre határozott választ és nem osztják már el ezt a homályt. Tény az, hogy James báró, aki üzleti vállalkozásaiban mindég nagyméretű volt, a magánéletében, amikor arról volt szó, hogy csak néhány frankot is megtakaríthat, hihetetlenül kicsinyes tudott lenni. A legaprólékosabb körülményekre is kiterjedt a figyelme és mialatt a tőzsdén milliókkal

és milliókkal játszott, ráért arra is, hogy számon tartsa azt, hogy például — az ezeryolcszázötvenötödik esztendőben — a párisi nagy kiállítás idején hétköznapokon két frank a belépődíj a kiállítás területére, vasárnaponként pedig csak húsz centime.

A kiállítás ünnepies megnyitását követő első vasárnapon pedig az ipari pavillon legelső látogatója nem volt más, mint — Rothschild James báró.

„De, — tették hozzá az akkori lapok, amelyek ezt a kicsiny, de annál jellegzetesebb esetet megírták — csakis így lehet az ember milliommossá, ha nem ad két frankot azért, amit húsz centime-ért is megkaphat.”

Rothschild James bárót szűkmarkúsága miatt nem egyszer érték kisebb-nagyobb túsúrások a francia napisajtó részéről is, amelyek között ezen a téren a „Constitutionnel” vezetett, egy akkori, fölöttébb népszerű és erősen olvasott párisi újság, amely megtette azt is, hogy egyszerűen egymás mellé illesztett két hírt és már ez is elegendő volt arra, hogy nem valami hízelgő megvilágításban mutassa be a dúsgazdag Rothschild James báró jótékony érzületét. A szóban forgó első hír ugyanis megható szavakkal jelentette, hogy Cornelius, a nagy német festő tegnap négyezer forintot adományozott Frankfurt szegényeinek. A másik hír pedig, száraz hivatalos stílusban ezt jelentette:

„Rothschild James báró, a nagy német pénzügyi kapacitás, ugyancsak tegnap ötszáz frankot kegyeskedett adományozni Paris összes szegényei számára.”

A tudósítás éle talált és Rothschild báró érezte, hogy ez a pár sor alaposan nevetségessé tette. De nem akarta, hogy ebben maradjon az egész dolog. Megkérte Heinét, hogy ő, aki nek olyan előkelő összeköttetései vannak a párisi sajtóban, válasszon egy másik lapban erre a támadásra, amely a „Constitutionnel” részéről érte őt és amely támadás — valljuk meg — legérzékenyebb oldalát, a hiúságát találta el.

Heine mosolyogva hunyorította össze szempilláit — ami

szokása volt — és kijelentette, hogy ezt meg is fogja tenni. Válaszol a „Constitutioner-nek, még pedig nem kisebb lapban, mint a „Figaro”-ban.

És két nap múlva már meg is jelent a „Figaro” hasábjain ez a néhány sor:

„A „Constitutioner valóban minden becsületes embert fölháborító pártoskodást üz. A dicséreteket csak kizárólag Fortuna istenasszony kegyeltjeinek számára tartja fenn. Más földi halandó számára nincs egyetlen sora sem. A minapában egy író, saját viszonyaihoz mérten sokkalta nagyobb jótékonytságot fejtett ki, mint Rothschild James báró. Az író ugyanis a Pont des Arts-on teljes tíz centime-t adott egy vak fuvolásnak és a „Constitutionel” mind mai napig még egyetlen szóban sem számolt be olvasóinak erről a nagy jócselekedetről.”

Az ünnepelt George Sand, Franciaország legnagyobb írónője, aki magánéletben tudvalévőleg Dudevant asszony volt, egy alkalommal fölöttébb ügyes módját választotta annak, hogy eret vágjon a fősvény James báró zsebén. Ez pedig egy jótékonytsági ünnepélyen — afféle jótékonytsági bazáron — történt, amelyet a múlt század ötvenes éveiben Cartariska hercegnő rendezett Parisban a lengyelek javára. George Sand szintén mint elárusítónő vett részt az ünnepségben és történetesen pipere-szereket kínálgatott-árulgatott.

Rothschild James báró, aki hivatalos volt a jótékony bazáron, természetesen George Sand sátra előtt is elhaladt.

— Vegyen tőlem valamit! — kérte a párisi pénzfejedelmet az írónő.

— Ugyan mit vásárolhatnék én az ön pipere-szerei közül! — felelte Rothschild. — De tudja mit? — tette hozzá azután. — Van egy pompás ideám. Adjon egy autogrammot, azt szívesen megveszem.

George Sand mosolygott, elővett egy lap papírost, sietve néhány sort írt rá és átadta dúsgazdag „vevőjének”.

Rothschild James bárónak pedig majdnem leesett az álla, amikor elolvasta Franciaország nagy női írójának „értékes” kézírását, amelyen ez állott:

„Nyugta

1000, azaz egyezer frankról, amely összeget az elnyomott szegény lengyelek javára, Rothschild James bárótól, hiánytalanul fölvettem.

George Sand.”

Egy kicsit megnyúlt ugyan az arca a pénz-bárónak, de — mit tehetett egyebet? — vidám arcot vágott a gonosz játékhoz és egy ropogós ezresbankót tett le a furfangos író elé, de — szó nélkül.

Seribe, a hajdan oly népszerű színműíró éppen ekkor haladt el George Sand sátra előtt és amikor meglátta, hogy James báró egyetlen szó nélkül szúrja le a bankót, kegyetlenkedő tréfával így szólt:

— Persze, persze! A nagy fájdalmakra sohasem talál szakvakat az ember!

Scribe-nek ez a mondása azután szájról-szájra járt egész Parisban és sokan mulattak ezen, éppen úgy mint George Sand ügyességén, aki a fősvény bárót, egy szellemes Ötlet segítségével, ezer frankkal tudta megadóztatni.

Heine is tudomást szerzett természetesen az egész esetről. ő, ha maga éppen elégszer meg is csipkedte James bárót, úgy vélhette, hogy Scribe-nek ehhez semmi joga, már csak azért sem, mivel Seribet alapjában véve tehetségtelen embernek tartotta. Már pedig a gúnyhoz, szerinte, csak a föltétlen- tehetséges embernek van joga . . . Most hát ő akarta igazán nevetségessé tenni Seribet.

És ezt meg is tette.

Rothschild-nak egyik nagy estélyen szóba került természetesen Seribe is, az akkortájt ösmert és kedvelt színműíró, akit

Heine — aki máskülönben igazán nem adózott hódoló elősmé-
réssel Scribe-nek — most, általános meglepetésre, egyszerre
dicsérni kezdett.

James bárónak is föltűnt ez és megkérdezte Heinét, hogy
mi az oka e nagy dicséreteknek.

Heine csöndesen, finoman mosolygott:

— Ó, én egész bátran dicsérhetem Scribe-t, mert biztos
vagyok benne, nem forog fönn a legcsekélyebb veszedelme sem
annak, hogy . . . bárki is el találná hinni, amit mondok!

James báró fölkacagott, majd Heine még ráduplázott előbbi
szavaira:

— Mert Scribe halhatatlan lesz . . . ameddig csak él! De
tovább, egy pillanattal sem!

... És ettől kezdve Paris már Seriben kacagott. Heine
szávai valóságos szállóigék lettek és Scribe darabjain még nem
kacagott Paris annyit, mint most magán Scribe-n.

Érdemes volna, hiteles dokumentumok alapján megállapí-
tani, hogy Rothschild báró, akinek Heine számos szolgálatot
tett, vájjon támogatta-e anyagiakban valaha a nagy poétát.
Érdemes volna ennek konstatálása, ha egyáltalán volnának
erről — hiteles dokumentumok. De sajnos, nincsenek.

Vagyoni helyzete nem volt ugyan valami fényes a nagy
német poétának, de büszkesége nem engedte meg, hogy bárki-
től elfogadjon anyagi segítséget. A barátaival szemben — és
ezek közé számíthatta Rothschild James bárót is — talán nem
volt ilyen szigorú. Ám erre nézve sincsenek hiteles adatok és
legfőljebb csak találgatni lehetne. De az bizonyos, hogy amikor
dúsgazdag pénz-proccok, akiket Heine csak futólagosan ös-
mert, akartak segíteni anyagi helyzetén, azokat kegyetlen hu-
morával riasztotta el magától. Rothschild bárónak egyik nagy
estélyen történt, hogy James báróval beszélgetve, tréfásan meg-
jegyezte, hogy Parisban az ember kénytelen minduntalan a
pénztárcájához nyúlni, mert minden percben és mindenért
fizetnie kell. Így aztán nem is csoda, hogy minduntalan pénz-

zavarban van az ember. Mint ahogy ő is, akinél most egészen jól elkelve egy ezerfrankos bankó.

Heinének ezt az ötletes, finom csevegését egy pénz-procc is végighallgatta, aki talán Rothschild báró előtt akart hivalkodni avval, hogy édeskés, tolakodó udvariassággal fordult Heinehoz:

— Kérem, én kölcsönzöm önnek az ezer frankot.

Heine megütközött ezen a tolakodáson. Talán először látta életében ezt az embert, aki most kölcsönt kínál föl neki. Mélyreható tekintettel, vizsgálódva nézett a pénzével kérkedő frakkos úrra és így felelt:

— Ön uram, ön ... ön nem jó nekem erre az ezer frankra! ... Egyébként az ellen szól, hogy Heine valaha is részesült volna, bármily címen, James báró részéről anyagi támogatásban, hogy a nagy német poéta, aki pedig sohasem volt titkolódzó pénzügyeinek dolgában, erről sohasem „tesz említést, holott azokról az anyagi támogatásokról, amelyekben másoktól volt része, teljes leplezetlenséggel írt mindenkor. De James báró támogatásairól sohasem írt. Sőt egyenest ez ellen szól ez a följegyzése is:

„Az élet Parisban — írja Heine — fölöttébb drága, különösen ha az ember házas és nincsenek gyerekei. A gyerekek, ezek az édes kis bábuk, lefoglalják a férjnek és olykor a feleségnek idejét is és így nem kell házonkívüli szórakozásokat keresniök, amikor ezek olyan rettenetesen drágák. És azután, én sohasem tanultam meg annak művészetét, hogy mint lehet az éhezőket üres szavakkal megvendégelni és jóllakatni, annál is kevésbbé, mert engem a természet olyan jómódot eláruló külsővel ajándékozott meg, hogy senki sem hitt volna az én szegénységemben. Az ínségesek és szűkölködők, akik eddig olyan busásan élvezték segedelmemet, föl kacagtak, ha azt mondtam, hogy ezután, már legközelebb, magamnak is koplalnom kell majd. Hát nem állok-e én rokonságban minden elképzelhető

milliomossal? Hát nem nevezett-e engem a minden milliomosok generalisszimusa, ez a millionärisszimus, az ő barátjának? Sohasem tudtam megértetni klienseimmel, hogy a nagy multimilliomos éppen azért nevezett barátjának, mert sohasem vágyódtam a pénzére; ha csak egyszer is kértem volna tőle pénzt, természetes, hogy rögtön megszűnt volna ez a barátság! A Dávid és Jonathan, Orestes és Pylades ideje már elmúlt. Az én szegény, segítségre szorult éhenkórászaim azt hiszik, hogy olyan könnyű valamit kapni a gazdagoktól. Ők nem látták, mint ahogy én láttam, minő rettenetes vas-lakatokkal és súlyos keresztvasakkal vannak lezárva a gazdagok óriási pénzeszládái. Csak azoktól az emberektől lehet valamit kölcsönkérni, akiknek maguknak is kérésük van, mert először is, az ő pénzeszládáik nem vasból valók, másodszor pedig, mert ezek mindig gazdagabbaknak akarnak látszani, mint aminők a valóságban.”

És valószínű is, hogy Heine sohasem részesült a dúsgazdag James báró részéről anyagi támogatásban. Máskülönben nem is őrizhette volna meg függetlenségét, nem röpíthette volna feléje a gúny nyilainak egész záporát, ha bármiként is függött volna tőle. És az is bizonyos, hogy Rothschild báró nem is szerette volna annyira Heinét, nem hívta volna meg jóformán minden nagyobb estélyére is, ha . . . pénzébe került volna Heine barátsága.

De nem került pénzébe. És James báró ezért még inkább szeretett kérkedni Heine barátságával és valósággal tündökölni azzal, hogy az ő társaságában milyen szellemes Heine. A vendégeinek mint külön „ünnepi fogást” szerette föltálatni Heine szellemességét és boldog volt, ha ezért irigyelik.

Megtörtént ugyan egy-egy ilyen ragyogó estélyen, hogy Heine, akivel James báró brillírozni akart, sehogy sem volt hajlandó szellemességének egyetlen rakétáját sem fölereszteni. Így történt például egy nagy ünnepi lakomán is, amelyen Heine is részt vett és bár James báró szerette volna, ha illusztris ba-

rátja ragyogó szellemességével elkápráztatja magas vendégeit, de a poéta éppen ezen a napon szokatlanul szótalan volt.

— Mi az oka ennek? — kérdezte James báró. — Máskor ön csak úgy ontja magából a szellemes ötleteket . . .

— Igen ám, — felelte Heine — de ma végtelenül üres a fejem. Egy német barátom volt nálam és mi . . . kicseréltük gondolatainkat!

És ettől kezdve ismét egyetlen elmésséget sem tudott „kivenni” Rothschild báró illusztris barátjából. Ezért aztán egy időre meg is nehezelt Heinera.

Valami nagy pénzügyi művelet megalapozásán dolgozott ezidőtájt James báró és amikor nagy lakomát adott a külföldi bankárok tiszteletére, akik e pénzügyi tranzakció dolgában jelentek meg Parisban, Heinét már nem is hívta meg asztalához. Hanem amikor a lakoma vége felé valahogyan szó kerül Heinera és a milliomos bankárok közül néhányan szerették volna személyesen is megösmerni a nagy poétát, Rothschild mégis készségesen jelentette ki:

— Ó, ezt a kívánságukat nyomban teljesíthetem! — avval sietve néhány sort vetett a papírosra, amelyben meghívta Heinét, hogy „legyen szerencséje” feketekávéra.

Díszruhás lakáj sietett el a kis levéllel Heine lakására, aki a következő pár sorral válaszolt Rothschildnak:

„Báró úr, én megszoktam, hogy ott iszom meg az ebédutáni feketekávémat, ahol . . . ebédeltem is.”

Tömerdek apróbb-nagyobb túsúrússal sebezgette meg Rothschild bárót Heine. Csípős humorát szinte előszeretettel próbálta ki a párisi pénzfejedelmen és amikor Heine gúnyjának és humorának nyilai egyre gyakrabban kezdtek Rothschild báró felé röpködni, maga James báró kérdezte meg mosolyogva Heinetől, hogy miért csipkedi őt, amikor ők tulajdonképpen barátok volnának.

— Hogyne, barátok vagyunk! — felelte a poéta. — De én

istenem, mire valók volnának az ember barátai, ha még . . . vicceket se lehetne csinálni rájuk!

És amilyen gyönyörűséggel tréfálta meg a nagy poéta barátait, éppen oly élvezettel koholt élceket ellenségeire, akiket gyilkos humorával gyakran véresre sebezett. James báró emiatt szemrehányást is tett neki és avval példázgatott, hogy a bosszúállás nem nemes emberi vonás, amire Heine, a poéta, gúnyosan így felelt:

— Ó, báró úr, önnek tényleg igaza van. Meg kell bocsájtani ellenségeinknek ... de csak akkor, amikor már az akasztófán lógnak! És báró úr, most megvallom önnek, hogy én értek is az irodalmi alkimizmusnak ahhoz a művészetéhez, hogy még az ellenségeimből is aranyat tudok verni, de olyasformán, hogy én kapom az aranyakat, ők pedig ... a verést!

Börnének is bőven volt része abban, hogy Heinének ezt a művészetét a saját bőrén tapasztalhatta. Hogy mennyi része volt Heine Börne-gyűlöletében annak, hogy Börnét a Rothschildok ellenségének ösmerte, ezt nem is volna nehéz kimutatni.

Börne, aki szintén hosszú éveket töltött Parisban, mint Frankfurt városának szülötte, természetesen különösebben megfigyelte Rothschild James bárót, akinek bölcsője szintén Frankfurtban ringott, még pedig történetesen a zsidó-utcában, éppen abban, amelyet később Frankfurt városa nagy fiáról, Böméről nevezett el. De Börne éppenséggel nem volt elragadtatva a legifjabb Rothschild-fivértől és elég gyakran kemény, gúnyos, fölényes hangú kritika tárgyává tette a „nagy zsidó báró” szereplését.

Egy helyütt például a következőket írja:

„Paris, 1832. január 28.

Szombat.

Rothschild kezét csókolt a pápának és búcsúzóban a legkegyesebben kifejezést méltóztatott adni magas megelégedésének Szent Péter utódjával szemben. Most aztán végre minden

rendbe jön, úgy amint azt az Úristen a világ megteremtésekor tulajdonképpen akarta. Egy szegény keresztény a lábát csókolja meg a pápának és egy gazdag zsidó a kezét. Ha Rothschild római kölcsönét 65 p. c. helyett 60 százalék mellett kapta volna meg és így tízezer arannyal többet adhatott volna a bíboros-kamarásnak, talán a szent atya nyakába is borulhatott volna. Mennyivel nemesebbek mégis csak a Rothschildok, mint ősük, Júdás Iskáriót! Ez harminc kis ezüst tallérért eladta a Megváltót, a Rothschildok pedig ma inkább megvennék, ha pénzen egyáltalán megvásárolható lenne. Én, a magam részéről, mindezt nagyon szépnek találom. Lajos Fülöp, ha még egy esztendő multán is király lesz, megkoronáztatja magát; de nem Rheimsban, hanem Parisban, a Notre-Dame de la bourse-ben (a tőzsde „mi Asszonyunk” székesegyházában) és eközben Rothschild fogja ellátni a herceg-érseki tisztséget. A koronázás után, már amint szokásos, galambokat fognak fölrepíteni és ezek közül egy, egy tréfás kacagó-galamb, át fog repülni Szent Ilona szigetére, hogy megpihenjen Napóleon sírján és földi maradványainak kacagva mesélje el, hogy egy nappal azelőtt látta, amint utódját fölkenték, de nem a pápa, hanem egy zsidó kente föl; és Franciaország mostani uralkodója fölvette címei közé: Empereur des Cinq pour Cent, Rois des trois pour Cent, protecteur des banquiers et médiatiseur des agens des changes. De én igazán nem tudom, hogy ez a buta galamb mi kacagni valót talál majd mindezen? Hát nem az volna-e a legnagyobb szerencse a földön, legnagyobb boldogsága a világnak nem az volna-e, ha valamennyi királyt elkergetnék és a Rothschild-családot ültetnék föl azoknak trónusára? Tessék csak meggondolni e tettnek előnyeit. Az új uralkodó család nem venne föl semmiféle kölcsönt és nem csinálna adósságot, mert ők tudják legjobban, hogy milyen sokba kerül az efféle és már egyedül ezzel is számos millióval kisebb lenne az alattvalók évi megterhelhetése. A miniszterek megvesztegetésének is meg kellene szünnie, az aktíváknak éppen úgy, mint a passzíváknak, mert

miáltal és miért kellene nekik vesztegetniök és hagyni, hogy őket megvesztegessék? Ez akkor már csak elavult szabály lenne. És így az erkölcs is fölöttébb fölvirágozna. Mindenfajta civillista megszűnnék, kivéve a Rothschildokét, de ez a népekre nézve egyáltalán nem jelentene új terheket, mert a Rothschildok már mint magánemberek is élvezték ezt, még pedig nagyobb összegben, mint bármelyik más uralkodó.

Ha a Rothschild-ház ülne a francia trónon, a világ megszabadulna a háborútól való nagy félelemtől, amely e hatalmas uralkodóház és a Habsburg-ház között kitörni fenyeget. Ausztria és a Rothschildok, amint ezt az angol lapok, jól értesült forrásaik nyomán közlik, ugyanis egy idő óta fölöttébb ingerlékenyek és idegesek egymással szemben. Ausztria ugyanis arra a fölfedezésre jutott, hogy az a barátság, amellyel a Rothschild-testvérek őt megtisztelik, igen-igen „drága” barátság. A legutóbbi négypercentes kölcsönt a Rothschild-ház nyolcvanöt vagy nyolcvanhat százalékos kibocsátási ár mellett kötötte meg. De nyomban a szerződés aláírása után hattól hét százalékgig fölshőkött az árfolyam és így már nyomban ennyit kerestek is ezen az üzleten. Egy ilyen rendkívüli esetnek természetes, hogy föl kellett ébresztenie az osztrák kabinet figyelmét. Ezért aztán elhatározták, hogy a jövőben pénzügyi dolgaikhoz olcsóbb ágenseket fognak kikeresni, vagy pedig pénzügyi ügyleteikre hivatalos árlejtést írnak ki. A Rothschild-ház, hogy az efféle lépéseket megghiúsítsa és az osztrák kormánynak megmutassa, hogy az ő szövetségét nem lehet büntetlenül és megtorlás nélkül megszegni, összekötetései és spekulációja révén a készpénzt olyan ritkává és drágává tudta tenni Bécsben, Frankfurtban és még más városokban is, hogy egyetlen más bankház sem vállalkozhatott egy államkölcsön megadására. Végül is: Ausztriának kellett bocsánatot kérnie.

Már régebben is volt valami feszültség e két uralkodóház között. Ausztria ugyanis átutalta a Rothschildoknak azokat az összegeket, amelyek a francia hadisarcjárulékokból őt megillet-

ték. Ez összegeket francia járadékokban kellett volna elhelyezni, amelyek akkor igen alacsonyan állottak és később aztán, mihelyt értékük fölszállott, el kellett volna adni az értékpapírosokat. Néhány év múlva a Rothschild-ház el is adta e járadékpapírosokat és kilencvenötös árfolyammal számolt el. Ausztria azonban rájött arra, hogy a járadékpapírosok, az eladás idejében, teljes névértéken állottak. Ez a kis különbség nyolc millió forintot tett ki. Ausztria egyszerre érzékenykedő lett ezért, duzzogott és neheztelt is; de a Rothschildok, közös barátjaiknak közvetítésével valahogyan ezt a dolgot is elsimították.

Az a francia újság, amely ezt a béke- és háború-históriát az angol lapok nyomán részletesen közli, megjegyzi a következőket:

„Mik azok az eszközök, amelyekkel ezek a bankárok kényszeríteni tudják az osztrák kormányt arra, hogy alávéssék magukat az ő föltételeiknek? Ugyanazok az eszközök, amelyeket Villèle miniszternél is fölhasználtak, akivel a Rothschildok óriási nyereségüket megosztották, amint ezt alkalom adtán be is fogjuk bizonyítani; az eszközök ugyanazok most is, mint aminőt legutóbb a Perrier-minisztérium kölcsönekor használtak. Nem történt-e meg az állandó, kitartó eladások révén, amelyet éppen azok eszközöltek, akik a kölcsönt méltatlan árfolyamon óhajtották, az, hogy a francia értékek elnyomattak? Ugyanazok a kölcsönadók, a mi szemünk láttára, ugyanazt tették meg, amiért az osztrák kormány panaszkodott, amikor szakítani akart velük. A mi ötpercentes papírosaink nyolcvan frankig leszorítottak, hogy a kölcsönt emellett az árfolyam mellett kaphassák meg és mihelyt a kölcsönt nyolcvannégy frankos árfolyam *mellett* megkötötték, az értékük nyomban nyolcvannyolc franknál magasabbra is felszökött. Mindig egy és ugyanaz az a játék, amelyet ezek a Rothschildok üznek, hogy meggazdagodjanak az állam és az ország rovására, amelyet kizsákmányolnak ... Mi már régebben is kimutattuk, hogy a pénzemberek a nép legveszedelmesebb ellenségei, ők járultak

hozzá legerősebben, hogy a szabadság alapépitménye alá legyen aknázva és kétségen kívül ma már az európai népek java-része tökéletesen szabad volna, ha a Rothschildok, az Ouvrardok, az Aguadok, a Casimir Perrierek és mások, pénzükkel nem az abszolút hatalmat és erőszakosságot támogatták volna.

Dupin ezen a héten a kamarában loup-cerviers-nek, hiúzoknak nevezte a bankárokat. Ezek ragadozó állatok, amelyek a macskák családjához tartoznak. Casimir Perrier ezért az idő-szerűtlen természettani előadásáért keserű szemrehányásokat tett neki. És ez ismét visszavezet engem a Rothschildokhoz.

Tehát még egyszer: — nem volna-e szerencse az egész világra nézve, ha minden királyi korona a Rothschildok fején ülne, ahelyett, hogy az ő lábaik előtt heverne? De elérkezünk még odáig is. Ha a Rothschildok ma még nem is ülnek királyi trónusokon, de legalább, mihelyt egy trónus megüresedik, kikérik az ő tanácsukat, hogy kit ültessenek oda . . .

A görögök szabadok és függetlenek lettek! Ez a vészkiáltás szálldos, visszhangzik most uralkodói udvaroktól uralkodói udvarokig ... És számos királyfi jelentkezett, hogy (most, amikor szabadok lettek és királyra van szükségük) boldogítani fogják a görögöket. De kit válasszanak közülök? Ez most a görög-kérdés. A legnemesebbet, a legbátrabbat, a legszelleme-sebbet, a legvakmerőbbet? Nem! *Azt, akinek a legnagyobb hi-tele van;* azt, aki minisztereit, főistálló mestereit, követjeit, ud-varmestereit, főkamarásait és nemes testőrtisztjeit a legjobban tudja megfizetni. Gagern úr tehát lelkiösmeretesen érdeklődik „a legelső európai bankháznál” (tehát Rothschildnál), hogy melyik uralkodónak van a legnagyobb hitele? Rothschild fölüti a nagy számlakönyvét, amelyben Európa minden fejedelmének neve benne van, csak az egyetlen Frigyes, hollandi királyfi neve nem szerepel ott. Rothschild tehát joggal következtethet így,, hogy: ha egy királyfi, egy fejedelem sarja, sohasem keresett nála kölcsönt, az a legméltóbb a hitelre. Tudomására hozza

tehát Gagern úrnak: Frigyes, hollandi hercegnek van a legnagyobb hitele.

— Tehát akkor Frigyes, Hollandia hercege a legméltóbb arra, hogy a királya legyen a görögöknek — helyesebben: királya a görög-kérdésnek! — kiáltja Gagern úr.”

Gúnyos, tréfás kiharikirozása volt ez az akkori görög-kérdésnek, amelynek megoldásába magánemberek is — mint például Gagern úr — belébotnyeleskedtek. De ez az epizód — még a gúny szavaival elmondva is — érdekes képét adja a Rothschildok akkori hatalmának. Börne-nek azonban nyilvánvalóan nem az volt a szándéka, hogy e cikkével James bárónak tömjénezzzen. Gúnyolni, csipdesni akarta, sőt talán nevetségessé is tenni, és emiatt Rothschild báró barátainak részéről heves szemrehányásokban is részesült. Heine sem hallgatta el véleményét és ekkortájt írta Börne, félig-meddig mentegetőzés gyanánt, a következőket:

„Mi jut az emberek eszébe, hogy én Rothschild ellensége volnék? Szerencse számomra, hogy nem vagyok az; mert ha az volnék, nem beszéltem volna róla és becsülésem igazát föláldoztam volna. Rothschild ellen, mint ember ellen, semmi kifogásom, de mert Rothschild, hát a királyokhoz hasonlítom és az semmi esetre sem eshet rosszul neki, hogy nem tartozik azok közé, mert ő tudja legjobban, hogy a királyok manapság mennyivel állanak *al pari* alatt. De ő a nagykufárja minden államkölcsonnek, amely az uralkodóknak megadja azt a hatalmat, hogy a szabadsággal dacolhassanak és amely a népet megfosztja attól a bátorságától, hogy szembeszálljon az erőszakkal. Rothschild a főpapja a félelemnek, annak az istennőnek, akinek oltárán a szabadságot, hazaszeretetet, becsületet és minden polgári erényt föláldoznak. Egyetlen tőzsdei óra alatt adjon túl Rothschild minden értékpapírosán, hogy azok a legmélyebb szakadékokba bukfencezzenek alá és akkor siessen hozzám, az én karjaim közé és érezze azt, hogy milyen erősen és bensőségteljesen szorítom őt szívemhez!”

Heine azonban ezután sem bocsájtott meg Börne-nek és Börne halála után sem szűnt meg az engesztelhetetlen nagy gyűlölete iránta és még ekkor is éles szatírával emlékezett meg Börne-ről műveiben. Emiatt azután Börne barátai közül Strauss Salamon párbajra is hívta ki Heinét. Az ezernyolcszáznegyvenedik esztendő szeptember hetedik napján a St.-Germain-völgyben meg is történt a párbaj. Heine a levegőbe lőtt, de ellenfelének golyója talált. Szerencsére azonban a löveg csak Heine pénztárcáját találta és maga a nagy költő nem sebesült meg.

Amikor Heine Rothschild bárónak elmondta a párbaj lefolyását, hozzátette:

— És tudja minek köszönhetem, hogy nem fizettem az életemmel ebben a párbajban? Egyszerűen a pénztárcámnak. A golyó azt találta. És a pénzem fölfogta a golyó erejét. Ezt nevezem én aztán csak . . . „jól elhelyezett pénznek”.

Az bizonyos, hogy Heinét őszinte barátság fűzte Rothschild báróhoz, a párisi pénzfejedelemhez. De az is bizonyos, hogy Heine, ha szerette is Rothschild bárót, sohasem mulasztotta el, ha a legcsekélyebb alkalom kínálkozott is erre, hogy humorának és gyilkos szellemességének élet James báró ellen fordítsa. Megtette ezt írásaiban is, bár itt nem egyszer egyenest védelmére kelt még olyan hatalmas ellenféllel szemben is, mint akár Börne. De azért közben is még egyre, halomszámra röpítette nyilait James báró felé, nemcsak írásaiban, hanem szóban is és az eleven szó éle gyakrabban irányult a párisi Rothschild-ház feje ellen, mint az író tollé.

E tréfák és csipdelődzések azonban mégsem tudták elvenni James báró kedvét attól, hogy, ha csak szerét tehetné, ne keresse Heine társaságát, akit előkelő estélyeire is mindenkor meghívott. Egy ilyen soirée-n történt, hogy véletlenül a Szajnárról is szó került és élénk vita indult meg afelől, hogy vajjon miért olyan zavaros és piszkos a Szajna vize Parisnál. A párisi pénzfejedelem ekkor fontoskodva elmondta, hogy ő látta

a folyamat forrásánál is és ott bizony olyan tiszta a vize, akár csak a kristály.

Heine egy pillanatig merően nézett a báróra, aztán szárazon, komolyan csak ennyit mondott:

— Ó, az ön apja is derék, becsületes ember volt, báró úr! Rothschild elérte a tréfát és ő is nevetett a nevetőkkel. Éppen ilyen kegyetlen és csipős volt Heine Rothschilddal szemben akkor is, ha nem a báró palotájában, hanem másutt találkozott vele. Egy alkalommal Frédéric Soulié-vel, aki akkoriban ösmert novellista és színműíró volt, egy előkelő estélyi társaságban beszélgetett, amikor James báró éppen belépett a terembe. A hatalmas pénz-fejedelem megjelenésekor a jelenlevők legnagyobb része fölállott és mély meghajlással üdvözölte a nagy pénzembert, akiről Balzac azt írta, hogy „a képviselőházat, a minisztereket és egész Törökországot is eladta volna a görögöknek, ha terveit éppen úgy kívánták volna”.

— Látja — mondta Soulié Heinéhez a társaság hódolására célozva — a tizenkilencedik század mint hódol az aranyborjú előtt!

— Hm! — felelte Heine. — Borjú? . . . Hiszen a báró már nem is olyan fiatal, mint ahogyan ön gondolja.

Egyáltalán, Heine mindég talált alkalmat arra, hogy Rothschild bárót alaposan megcsipkedje. Pedig a báró kedvében igyekezett járni a nagy német költőnek. Az is igaz viszont, hogy éppen a nagy tisztelet miatt, amit a „Dalok könyvének” poétája iránt érzett, sohasem is vette nagyon lelkére ezeket a csipdelőzéseket. Sőt egyenest kereste, várta, szerette Heine humorát, még akkor is, ha az ellene irányult.

Mihelyt nyugalmasabb napjai voltak a tőzsdén és hatalmas pénzügyletei némi kis pihenést engedtek számára, első dolga volt, hogy magához hívassa Heinét és — együtt ebédelt vele” szigorú családi körben. Ilyenkor még bizalmasabb együttlétben akarta élvezni a nagy poéta sziporkázó szellemét.

Egy ilyen alkalommal — fejedelmi ebéd mellett — egyre

kérte Heinét, hogy mondjon valami szellemeset. Heine azonban éppen avval akarta megtréfálni dúsgazdag vendéglátóját, hogy . . . szokatlanul hallgatólag volt ez alkalommal. Rothschild mindenáron szeretne volna megoldani Heine nyelvét és egymásután hordatta föl a finomabbnál-finomabb borokat, hogy azoktól talán megered Heine szava. De a poéta csak hallgatott.

Végre Rothschild a legeslegfinomabb óboraiból hozatott föl, a „Lacrima Christi”-ből. Sajátkezűleg töltött belőle Heine poharába. Heine ajkához emelte a metszett kristálypoharat, ivott és . . . egy szót sem szólt most sem.

Rothschild báró végre már nem tudta tovább türtőztetni magát és megkérdezte:

— Nos, hogy ízlett?

— Köszönöm, jól.

— Hát maga talán nem is tudja, hogy mit ivott? „Lacrima Christi”-t ivott, a földkerekség legjobb, legnemesebb borából ivott, amelynek szőlője csak a Vezúv oldalain terem meg és azért olyan tüzes ez a bor. Minden csöppjének egy-egy arany az ára. Ilyent csak fejedelmek ihatnak. És azok se mindennap, És magának még erre a mennyei italra sincs szava?

— De van! — felelte Heine.

— Nos? — és Rothschild báró már előre örült annak, hogy most végre már valami ragyogó szellemesség fog elröppenni a poéta ajkáról.

— Tudja ön báró úr, hogy miért hívják ezt a bort „Lacrima Christi”-nek, Jézus könnyeinek?

— Hadd hallom hát!

— Jézus könnyeinek mondják ezt a bort — felelte Heine — mert Jézus sír azon, hogy most két senkiházi, rongyos vén zsidó itt ilyen finom, drága bort iszik, mialatt annyi, de annyi szegény ördögnek még a mindennapi betevő falatja sincs meg!

Ekkortájt már öreg ember volt a Rothschild fivérek „Benjámija”, aki egyébként egy félszázadon át állott a párisi Roth-

schild-ház élén. E hosszú idő alatt is James báró intim, belső családi életéről keveset jegyzett fel a krónika, ugyanaz, amely pedig minden oldaláról kirajzolta a nagy pénz-bárónak úgy politikai, mint társaságbeli szerepét. Lehet, hogy a nagy pénzügyi műveletek és az előkelő párisi társadalmi élettel szemben való fáradságos kötelességei miatt nem is ért rá intimebb családi életet élni, de az is lehetséges, — és talán ez a valószínűbb magyarázat — a családi élet bensőséges voltát, a mint a legtöbb zsidó, ő is annyira szentnek tekintette, hogy nem tartotta a profán nyilvánosság szeme elé valónak. Társadalmi kötelezettségei éppen úgy mint üzleti vállalkozásai amúgy is mindég arra kényszerítették, hogy az ezer és ezer szemű nagy nyilvánosság előtt éljen, családi életében tehát teljesen el akart zárkózni a figyelő szemek elől.

Az öreg, bölcs Maier Amschelnek, apjának tanácsát követte James báró is, aki szintén saját családjából nőült, amint ezt az öreg Rothschild, halálos ágyán, végső akaratában, meghagyta gyermekeinek. James báró saját unokanővérét vette el feleségül, a bécsi Rothschild Salamonnak, fivérének, leányát, Bettyt, ki tizenhárom esztendővel volt fiatalabb unokabátyjánál. Házasságukból hat gyermek született, akik közül — ugyancsak az öreg Amschel végső akarata alapján — Charlotte-ot a londoni Rothschild Náthánnak, James báró bátyjának fia, Nathaniel vezette oltárhoz, míg James báró fia, Alfonz báró viszont Nathaniel bátyjának, Lionelnek, a nápolyi Rothschild Károly legidősebb lányával, Charlotte-tal való házasságából született Leonora nevű leányát vette el feleségül.

James báró az ezernyolcszázhatvannyolcadik esztendő november tizenötödik napján halt meg és a párisi Pere Lachaise temetőben, a párisi Rothschildok családi sírboltjában — amely a nagy színésznő, Rachel sírja mellett emelkedik — alussza örök álmát. Nagy pénzügyi harcok és páratlan arányú tőzsdei hadjáratok után.

A párisi pénzfejedelem trónusára, halála után, James báró

legidősebb fia, Alfonz báró ült. Őneki már könnyebb dolga volt mint akár atyjának, James bárónak, aki korlátlan tiszteletet szerzett a párisi Rothschild cégnek az egész világon. Alfonz bárónak már nem kellett minden erejének megfeszítésével azon fáradoznia, hogy a családi vagyont növelje: az most már magától, szinte automatikusan szaporodott. Ő már jobban ráért arra, hogy teljesebb, tökéletesebb életet élhessen, neki már nem kellett a pénz szolgájává lennie: ő már ura lehetett a pénznek.

A pénzügyi operációk nem is kötötték le már annyira Alfonz báró életerejét, mint apjáét, a szívós akarátú pénzfejedelmét, akinek minden gondolata csak az üzlet volt. Alfonz báró fiatalságának idején még apja vezette a hatalmas bankházat és őneki nem kellett ifjúságának legszebb éveit rögtön Mamon istennek feláldoznia. Abban a korban, amikor apja már milliós és milliós államkölcson ügyleteket kötött, ő még gondtalanul és ideget emésztő munka nélkül élhetett, tanulhatott, művelődhetett és élvezhette mindazt a gyönyörűséget, amit az óriási vagyon nyújthat az embernek.

Alfonz báró már őszinte szeretettel adózhatott a művészeknek és őt már feltétlenül biztos, kitűnő műízlés jellemezte. A művészetek magasabb rendeltetését sokkalta jobban elősmerte, mint atyja. Biztos kritikával összeválogatott műgyűjteménye, különösen festmények és szobrok tekintetében, mindenképpen kiváló volt és ferreiresi kastélya, Franciaország második Versaillese, valóságos tündérlak volt. Ő már haladt a korról és amíg ő fejedelmi fényűzéssel rendezte be palotáit, a kor szociális szellemét is megértette, ő már a proletariátussal is számot vetett és például egyedül munkásházak építésére tíz millió frankot adományozott.

A franciák őt már ízzig-vérig franciának tekintették és Alfonz bárót sohasem érték aféle szemrehányások, mint apját, akinek szemére vetették, hogy Parisban sem tudott franciává lenni és a francia nemzeti becsületet sohasem viselte szí-

vén. Alfonz báró már vérbeli francia volt. De mint ilyen is, internacionális tiszteletnek örvendhetett minden állam részéről, éppen pénzügyi hatalma miatt. Paris ostroma alatt, amely a német fegyverek teljes diadalával és Franciaország kapitulációjával végződött, Alfonz báró tündéri kastélyában, Ferreires-ben volt a németek főhadiszállása és semmi sem bizonyítja jobban a Rothschild név iránt érzett internacionális tiszteletet, mint az, hogy még a német, tehát az ellenséges sereg is semleges területnek tekintette Rothschild Alfonz báró kastélyát és annak egyetlen tégláját, a gyönyörű parknak egyetlen virágágyát, a gazdag vadaskertnek egyetlen vadját sem bántotta. Jules Favre itt, Ferreires-ben jelent meg a vaskancelár, Bismarck előtt, itt ontotta könnyeit Franciaország szégyene és megaláztatása fölött és a németek, a diadalmas győzők, itt, e második Versailles-ben diktálták a béke és a rengeteg összegű hadikárpótlás föltételeit.

De éppen ez az óriási hadikárpótlás, az ötezer millió frank kifizetése, ismét csak alkalmat adott Rothschild Alfonz bárónak arra, hogy francia hazafiságának és áldozatkészségének kifejezést adhasson, amivel még jobban megerősítette a franciáknak iránta táplált rokonszenvét. Maga Alfonz báró, aki a hadisarc megszerzésének tervét kidolgozta, alkalmazottjainak élén hónapokig éjjel-nappal dolgozott, hogy az öt milliárdos hadisarc idejére előteremtessék és hogy ez megtörtént, abban nagy része volt a frankfurti zsidó-utca kései ivadékának.

Mint ember, ő is sok tekintetben különc volt, akárcsak minden Rothschild. És akárcsak minden Rothschild, ő is babonás volt. Különösen a tizenhármas szám iránt viseltetett élénk ellenszenvvel. Szinte rettegett ettől a számtól. Amikor megnősült és feleségül vette az angol Rothschild Leonórárt, a Rue St. George-i házának száma éppen tizenhármas volt. Emiatt azután be sem költözött palotájába mindaddig, amíg a város — más számot nem adott a háznak.

A tizenhármas számtól egyébként olyan babonás félelem-

mel félt, hogy azokat a leveleket, amelyeket a régi, tizenhárom-as házszám alá címeztek, még azután sem bontotta föl soha.

Hogy volt-e oka félni a levelektől és a postai küldeményektől, az már más kérdés. Tény az, hogy halomszámra kapta a fenyegető leveleket és az is tény, hogy e fenyegetések között akadt olyan is, amelyet beváltani is megkíséreltek. Így például egy alkalommal, valami kisebb postai küldeményben pokolgépet küldtek neki. A kis csomagot azonban nem Alfonz báró, hanem egyik titkára bontotta föl. A csomag felrobbant és borzalmasan megcsonkította a szerencsétlen titkárt.

De Rothschild báró megszabadult a haláltól és dolgozott tovább, hogy szaporítsa a családi vagyont és tekintélyt.

Határtalan tekintélye azonban a pénzügyek és hitelügyletek terén, életének utolsó éveiben, mintha megcsappant volna és közgazdasági munkálkodása új irányba terelődött. Ennek okai az általános gazdasági változásokban keresendők, amely szerint ma már világszerte az a törekvés, hogy a termelő és a fogyasztó, a közvetítő bankár kizárásával, közelebb jusson egymáshoz. Ilyenformán például a Rothschildok amerikai vállalkozásai is megfeneklettek és nagy dohány-, meg gyapot-exportjaik egyre jobban és jobban összezsugorodtak. A francia gyárosok ekkor már egyenest az amerikai termelőktől szerezték be a nyersanyagot és így a Rothschildok bankári közvetítése kezdett fölösleges lenni. Aminek azután az lett a következménye, hogy tőkék mindjobban visszahúzódtak Amerikából. De meg fontos ok e gazdasági fordulatban, amely a Rothschild-házat háttérbe kezdte szorítani, az is, hogy az államok újabban szakítottak az eddigi államkölcson-rendszerrel, amelynél egymaguk a Rothschildok vették át, vagy helyezték el az állampapírosokat és a kormányok ezentúl már közvetlenül a kisemberek megtakarított tőkéihez fordultak.

Mindez azután sokat levont a francia Rothschild-cég nemzetközi súlyából, bár szerepük még ma is mindenképpen jelentős. Csak éppen hatalmuk nem olyan korlátlan többé, mint

volt James báró működésének idején. Talán nem is olyan ki-tűnő üzletemberek többé, mint aminő az öreg Amschel öt fia volt. Ami nem is volna csoda, hiszen a folytonos családi házasságok révén elkerülhetetlen a bizonyos fokú degenerálódottság.

A mai párisi Rothschild-cég már nem is igen bocsájtkozik újabb, nagyobb pénzügyi vállalkozásokba. Tőkéik ugyan nem merültek ki, de mintha üzleti erejük és élelmességük vesztett volna régi fényéből. Alfonz báró idejében még valahogyan leplezni lehetett e fényt. A nagy gépezet, amelyet James báró elindított, még dolgozott, szinte saját magától, attól a lendülettől, amelyet a „nagy pénzbárótól” kapott, de most már nincsenek többé olyan biztos kezű irányítói és vezetői e nagyszerű gépezetnek, mint aminő James báró volt.

Fia, Alfonz báró, életének utolsó esztendejéig, még ott állott a nagy világcég élén. De már ő is fáradt volt és erejében elernyedett. Amikor az ezerkilencszázötödik esztendőben meghalt, anélkül, hogy fiú örököse maradt volna, öccse, Gusztáv akarta átvenni a nagy bankház vezetését. De már ő is öreg volt és gyöngye e nagy munkára, éppenúgy, mint másik öccse Ödön, akinek vállaira ekkor már szintén hatvan esztendő súlya nehezedett. Így hát az ifjabbakra esett a választás. Qusztáv báró fia Róbert Fülöp és Ödön báró két fia, James és Maurice került a világcég élére. De a hatalmas gépezet az ő kezüktől sem lendült meg avval az ellenállhatatlan, megfélemezhetetlen erővel, amellyel James báró idejében dolgozott, amikor még újabb és újabb zuhatagokban ömlött ki belőle a fénylő, ragyogó aranyfolyam . . .

James báró már közel félszázada pihen a Pere Lachaise-ben. És a párisi Rothschild családnak többé nincs James bárója.

A nápolyi Rothschild-ház.

Természeti szépségekkel, szemkápráztató földi csodákkal a földkerekség egyetlen városát sem áldotta meg oly bőkezűen a Teremtő, mint éppen Nápolyt, az olaszok „Napoli la bella”-ját. Előtte ott reng a bársonyosan, csodásan kék vízü tenger, amelynek hullámaiban mint millió és millió aranypéNZ, ragyog, vakít, tündököl a kék árban megtört napsugár fénye. Mögötte a tűz-mélyü Vezúv — e félelmetes csoda — emeli égnek füstkoronás fejét és rettenetes szájából, mint pusztító, romboló, égő aranyfolyam, ömlik elő gyűrűzve, lassú hömpölygéssel a láva tűzkigyója. És ott, a Vezúv lankáján, ott alussza holt álmát Pompeji és Herkulánum, megkövesedett kétezer esztendőS csodáival, amíg a távolból odakéklik Capri szigete, mesébe illő kékbarlangjának misztikus szépségeivel. És Nápoly csodái itt még nem érnek véget. Körülötte babérerdők, citrom- és narancsfa-ligetek virágzanak és Sorrento, Amalfi, Posilipo aransárga virágainak mámorító illata belengi az egész nápolyi öblöt, amelyre ráhajlik gyöngéden és lágyan az ég ragyogó, aranyló kék kupolája.

Aranyszíneket pazar kézzel osztogatott a természet csodás Nápoly városának, ahol arannyal színezte be a düledező házakat és piszkos vicolokat is, de annál szűkmarkúbb volt — az igazi, csengő aranyak osztogatásában.

Messze fönt, a ködös északon, a Rothschildokat — akiknek sohasem voltak költői álmaik — nem is Nápoly csodálatos természeti szépségei csábították, amikor az öt fivér családi tanácskozásra ült össze, hogy határozzanak, ki indul el Itália meghódítására, ők papiroson, nagy körültekintéssel és még nagyobb alaposággal előre kiszámították, hogy milyen anyagi eredményeket érhetnek el kincses Itáliában, — az apróbb olasz államokban — amelyeknek pénzügyi viszonyai ziláltabbak voltak, mint Európa bármely más államának finánciális helyzete, ők nem költői álmokat kerestek, hanem egy újabb terepment az üzleti terjeszkedésre, a finánciális műveletekre és mert Itáliát — ebben a tekintetben — még kiaknázatlan területnek vélték, számvetéseik fölé hajolva, már Frankfurt városában, a sivár irodahelyiségben elhatározták, hogy Itáliára is ráteszik kezüket. A kérdés most már csak az volt, hogy az öt fivér közül ki induljon el ez új hódító útra.

Az öreg Maier Amschel legidősebb fia, Amzel már átvette atyjának örökét, a frankfurti bankház vezetését, Náthán Londont hódította meg és a Rothschild névnek korlátlan tiszteletet szerzett ködös Albionban. Salamon már megalapozta a Rothschildok üzleti működését a Duna-parti császárvárosban, Bécsben. Sőt a legfiatalabb Rothschild-fivér, az ifjú James is már elhelyezkedett ez időtájt egy világvárosban, Parisban, ahol éppen akkoriban önállósította magát és többé már nem mint a londoni Náthán titkos ügynöke dolgoztatott, hanem önállóan, mint a legújabbban alapított párisi Rothschild-ház vezetője. Az egyetlen Károly — az öreg Rothschild Mayer Amschel negyedszülött fia — nem választott még magának állandó rezidenciát és hol Frankfurtban, hol Berlinben, hol Hamburgban dolgozott, de egyik helyen sem teljesen önállóan, ha-

nem többé-kevésbé mint ügynöke a londoni vagy a frankfurti Rothschild-háznak.

Ő reá esett tehát most a választás, hogy Itáliában is megalapozza a Rothschildok világhatalmát, ő eddig még úgy sem szerzett magának állandó és határozott üzletkört és így eddigi üzleteinek nem is kellett azt megsínylenie, hogy most át akar kelni az Alpokon.

Rothschild Károly eddig, mint a Rothschildok egyáltalában, főként államkölcsönök elhelyezésével foglalkozott. De ő nem a saját üzletének javára, hanem fivéreinek kötötte az üzleteket.

Akciójának színtere főként Poroszország volt és itt a frankfurti ház megbízottjaként szervezte üzleteit. Ekkor még meglehetősen félénkek és bizonytalanok voltak effajta pénzügyi tárgyalásai. Az első nagyobb pénzügyi művelete az ezernyolcszáztizenhatodik esztendőre esik, amikor Poroszországnak égető szüksége volt néhány millióra, hogy régebbi adóságainak törlesztéseit, amelyeket a szerződések ellenére is kénytelen volt megszakítani, ismét folytathassa. A frankfurti Rothschild-ház, amelynek tagjai közül Károly, mint már előzőleg is, gyakran megfordult Berlinben, hogy a porosz pénzügyi kormányzatnak az angol segítő-pénzekre előlegeket adjon, most ajánlatot tett e milliók megszerzésére. A kölcsön összege nyolc-tíz millió tallér lett volna és a frankfurti bankház nevében Rothschild Károly az összeg két százalékát kérte provízió gyanánt. A kölcsönt ugyan nem vették volna át teljes összegében a frankfurti zsidó-utca szülöttei, de azért Rothschild Károly mégis teljes garanciákat nyújthatott annak átvételére nézve, mert biztosra vette, hogy Hollandiában akadálytalanul elhelyezheti az új államkölcsön papirosait.

Rothschild Károly ekkor még fölöttébb elővigyázatos és óvatos volt a pénzügyekben, mint az a józan kereskedő, aki még csak most kezdi el a nagyobb szabású vállakozásait. A Rothschild-ház saját tőkéit, bármilyen jónak is találta az üz-

letet, nem akarta még teljes összegben belevinni ebbe a pénzügyi műveletbe és inkább az amszterdami pénzpiacot óhajtott belevonni e vállalkozásba, amelyet azonban az akkori németalföldi kormány, a maga teljességében, saját pénzügyi szükségleteinek fedezésére vett igénybe, amiért is nem engedte meg, hogy idegen államok, kölcsöneiket Amszterdamban elhelyezzék. Máshol kellett tehát már most kereskednie.

A hesseni fejedelemre gondolt legelsősorban, akivel már a Rothschild fiúk atyja is élénk üzleti összeköttetésben állott és akinek vagyonát éppen ők mentették meg, amikor IX. Vilmos kénytelen volt hirtelen megszökni országából. A hesseni fejedelemnek már volt több mint egy millió értékű porosz kötvénye régebbi kölcsönökből kifolyólag és amikor Rothschild Károly Kasselbe utazott, hogy a fejedelmet az új kölcsönben való részvételre rábírja, Hessen uralkodója hajlandónak is mutatkozott erre, A szükséges pénzt azután ő bocsájtotta Rothschild Károly rendelkezésére, amit porosz részről végtelenül kedvező körülménynek tekintettek, mert így, hogy most már nem kellett a nyilvános tőzsdéken résztvevőket keresni az új kölcsönre, elkerülhették azt, hogy ennek az új kölcsönnek kibocsájtása már előre is leszorítaná a régebbi porosz értékek árfolyamát. Ez pedig csak úgy volt lehetséges, hogy valaki egy összegben veszi át az egész kölcsönt ... ez a valaki — a hesseni választófejedelem volt.

Ez az egész kölcsönügylet Rothschild Károly első nagyobb szabású pénzügyi művelete, az ifjú Rothschildnak nemcsak óvatosságáról és ugyanakkor élelmességéről tanúskodik, hanem azok az okmányok, amelyek e kölcsönre vonatkoznak, egyidejűleg az öreg Rothschild Maier; Henschel negyedik fiának nemcsak üzleti szellemére, de műveltségére is reávilágítanak. Az akták mellett ugyanis ott van Károlynak egy levele is, amely elárulja azt, hogy a későbbi nápolyi pénzfejedelem ekkor még — huszonnyolc esztendőskorában — éppenséggel nem volt európai műveltségű férfinak mondható. Ez a németnyelvű

levél hemzseg a helyesírási hibáktól és például ilyen mondatok fordulnak elő benne:

„Ich bitte ihm (d. h. den „Contract“) sobald als möglich ausfertigen zu lassen, wen er nicht bald kan gemacht werden, verschoben muss bis zu meiner oder meinem Bruder seine Anherokuft.”

Fivére, illetve bátyja, akiről e levélben szó esik, a frankfurti Amzel volt, akire Károly támaszkodott. És ennek az új porosz kölcsönnek megkötésében is Rothschild Károly tulajdonképpen csak a frankfurti Rothschild-ház, illetve legidősebb bátyját, Amzelt képviselte, bármennyire önállóan vezette is a tárgyalásokat. De Amzel munka-erejének teljében, legszebb férfi korában volt még ekkor és voltaképpen semmiféle szüksége sem volt arra, hogy öccse segítkezzen neki az üzletek megkötésében. Hogy ez mégis megtörtént, annak oka egyesegyedül csak az volt, hogy Amzel azt akarta, miszerint az ifjú Károly első üzleti szárnypróbálgatásait az ő felügyelete alatt tegye meg. Ő akarta kitanítani az üzleti élet ezer és ezer fogásaira, az államkölcsönök tömérdek csínját-bínját ő akarta megösmertetni vele és egyáltalán azt akarta, hogy az ő védőszárnyai alatt lépjen az üzleti életbe öccse, ki tizenöt esztendővel volt fiatalabb nála.

Afféle inas-évek voltak csak ezek, amely idő alatt az ifjú Rothschild Károly alaposan kitanulhatta azt a mesterséget, amit atyja és fivéréi űztek. És amikor ez megtörtént, a Rothschild fivérek, akik — még atyjuk végső rendelkezése folytán — csodálatosan összetartottak, elhatározták, hogy „fölzabadítják” az ifjú Károlyt és az ő számára átengedik — Itáliát.

Ekkor, az ezernyolcszázhuszonkettedik esztendőben alapította meg az öreg Maier Amschel negyedszülött fia a nápolyi Rothschild-házat.

Kincses Itáliában akkoron még kevesebb volt a pénz, mint

valaha. Az aranycsinálás tudománya sehol a földkerekségén nem tartotta magát olyan sokáig, mint éppen a derült egü Olaszthonban, ahol a babona és a mágikus tudományok számára kitűnően megérett a talaj. Titokzatos alchimisták rejtelmes tűzhelyein még *égett* javában a lassú rőzseláng és a tűzhely fölött ott *lógott* a kitömött szalamander, amely titokzatos, földfeletti erőt és hatalmat kölcsönöz az alchimistának. A pohos hasú lombikokban, kígyó-vonalú epruvettákban még forrott a sok-sok aranyló vegyület és a narvál-fogú fűrészek, hajlított üvegcsövek, párás falu göredek, mind-mind arra vártak, hogy az arany, a mesterséges arany, megszülessen e boszorkánykonyhákban. A titkos faliszekrények rejtett fiókjaiból még nap-nap után előkerültek a bűvös erejű porok, amelyeket a láncon lógó, pántos, ódon lámpák fényénél a tűzhely lángjába hintettek, — de hiába volt minden bűvészkedés: az aranycsinálás titkát senki sem tudta megfejteni a kincses Itáliában sem.

És ekkor, a ködös Északról, elindult egy csendes mosolygású német zsidó, és ő — megoldotta a nagy titkot. Aranyat csinált. Igazi, hamisítatlan aranyak hagyták el markát és ezek az aranyak nem omlottak össze hamuvá, ha szentelt vízzel hintették is meg azokat. Aranyak voltak ezek, kulcsos veretű pápai aranyak, nem az ördög praktikái és hogy igazi aranyak voltak, legjobban bizonyítja az, hogy a . . . Szentatya is elfogadta és megbecsülte őket, éppenúgy, mint azt a mosolygós arcú német zsidót, akinek marka teli volt ilyen aranyakkal.

Mert Rothschild Károly aranyai megcsendültek a Vatikánban is, éppenúgy, mint valamennyi apró olasz állam kincstárában. És szívesen *látott* vendégek voltak mindenfelé.

A mai Olaszország csupa apró államból állott azidőtájt, éppen úgy, mint az akkori Németország. De mint ilyen, annál kitűnőbb talajnak ígérkezett, hogy a Rothschildok pénzüket és vállalkozó szellemüket majd ott is dúsásan gyümölcsöztethetik. Amikor Rothschild Károly székhelyéül Nápolyt választotta ki, tulajdonképpen nem csupán a nápolyi királyságra akarta

kiterjeszteni pénzügyi operációit, hanem az összes olasz államokra. Az igaz, hogy Nápoly üzleti forgalma akkortájt még nem volt túlon túl élénk és virágzó, de viszont a gyönyörű város mégis csak a legnagyobb volt az egész országban és mindenképpen alkalmasnak ígérkezett arra, hogy egy kis élelmes-séggel a Rothschildok mindenhová elérő keze, egész Itáliát meghódítsa onnan.

Rothschild Károly nem is magának Nápolynak kereskedelmi forgalmából akarta kivenni a maga részét. Magánosokkal — mint üzletfelekkel — itt alig-alig bocsájtkozott üzletekbe és vállalkozásokba. A Rothschildok hatalmas tőkéit és összeköttetéseit államkölcsonök szervezésére akarta fordítani itt is, mint ahogy azt Európa másik négy nagy államában a többi négy Rothschild-ház oly eredményesen megtette. Erre pedig különösen alkalmasnak ígérkezett Itália, amelynek mosolygó kék ege alatt az apró államok legnagyobb része a helytelen pénzügyi gazdálkodás folytán állandó anyagi zavarokkal küzdött és aránytalanul nagy pénzszükségben szenvedett. Természetes azután, hogy Rothschild Károly mihelyt letelepedett Nápolyban, rövidesen szinte korlátlan ura lett egész Itália tőzsdéinek éppen úgy, mint az állami pénzügyeknek, az Alpoktól egész Nápolyig és Nápolytól egész Szicíliáig.

Neki már könnyebb is volt a dolga. Testvérei — atyján, az öreg Maier Amschelen kívül — ekkor már világhírt és föltétlen respektust szereztek a Rothschild névnek és ez a név egymaga már elegendő volt arra, hogy számára itt előkészítse a talajt. De meg szükség is volt itt, Itáliában, a Rothschildokra, főleg pedig azoknak kitűnő összeköttetéseire, szervezőképességre és — pénzükre.

Egész Itáliában üresek voltak az állampénztárak és a Vatikán is örökös pénzügyi gondokkal küzködött. Róma pénzügyei már VI. Pius tékozló uralma alatt is siralmas állapotba kerültek és a papírpénz értéke — kellő fedezet hiányában — szinte páratlan mértékben — egész öt százalékig is — alá-

hanyatlott. Az állam pedig sehogy sem tudott, még uzsorakamatok mellett sem, kölcsönhöz jutni. Mindez pedig VII. Pius alatt sem változott meg, sőt az ő uralma idején az állam, mint-hogy már más eszköz nem állott rendelkezésére, hogy újabb pénzhez juthasson, az adók után már a só árát is fölemelte és behozta a lottó-játékot. Ez sem segített. Az államháztartás egyre nagyobb és nagyobb zavarokkal küzdött.

Az ezernyolcszázhuszonegyedik esztendő január havának elsején Nápoly királyságában csupán az évi járadékok összege meghaladta a négy millió nápolyi aranyat. Tovább már nem lehetett halogatni a szanalás kérdését.

És ekkor, az ezernyolcszázhuszonegyedik esztendő május huszonhatodik napján Nápoly királya Szicíliának pénzügyeit különválasztotta a nápolyi királyságtól és Szicília terhére másfélmillió arany-uncia kölcsönt vett föl, amelyet Rothschild Károly szerzett meg az országnak és amely összegnek kamatait a párisi Rothschild-ház fizette.

Ez volt első pénzügyi szereplése Rothschild Károlynak Nápolyban. Még ekkor nem nyitotta meg a nápolyi bankházat, csak mint fivéreinek megbízottja tárgyalt a nápolyi kormány-nal és talán éppen ez a kölcsönművelet — amely kölcsönt egyébként föltöbb kedvező föltételek mellett szerezte meg — volt az, amely megerősítette ama elhatározásában, hogy a Vezúv aljában föllállítsa az új bankházat. Ő akkortájt, mint óvatos üzletember, csak azért utazgatta be Itáliát, hogy személyes tapasztalatokat szerezzen arra nézve, hogy milyenek a pénzügyi viszonyok azon a területen, ahol a jövőben teljes erővel operálni akar.

És úgylátszik tapasztalatai és információi kedvezőek voltak, mert a következő esztendőben már meg is nyitotta bankházát Nápolyban.

Az ezernyolcszázhuszonkettedik esztendőben, alighogy végleg letelepedett Nápolyban az öreg Maier Amschel negyed-

szülött fia, a nápolyi királyság kormánya máris Rothschild Károlyhoz fordult, hogy nyújtson számukra olyan összegű államkölcönt, amelynek segítségével legalább is a pillanatnyi pénzzavaroktól megszabadulhatnak.

Rothschild Károly, akinek tulajdonképpen az volt a célja — és ezért is telepedett le Nápolyban — hogy onnan az olasz államoknak vezessen be kölcsönöket, most már alaposan tájékozódott volt a nápolyi királyság pénzügyi viszonyairól éppen úgy mint jövedelmeiről. Látta és tudta, hogy ha a királyság állandóan pénzzavarokkal küzd is, ennek oka nem az, mintha az állampénztár nem bírná el az évi rendes és rendkívüli költségeket, hanem, hogy egyrészt a régi terhek nehezednek nyomasztólag a királyságra, másrészt pedig a pénzügyek vezetésében van a hiba. De bármiként is állott a dolog: az ország jövedelmező képessége elbirta ezt az újabb kölcsönt.

Tizenhat millió arany volt az a kölcsönösszeg, amelyet ekkor Rothschild Károly a nápolyi királyság pénztárába lefizetett.

Ez a tizenhat millió arany azonban, amelyet államkölcön fejében, a nápolyi Rothschild-ház főnöke a kormány rendelkezésére bocsájtott, nem volt elegendő ahhoz, hogy vele tökéletesen rendbe hozzák a királyság zilált pénzügyi viszonyait. Újabb kölcsönre lett volna szükség és emiatt ismét a nápolyi Rothschild-házhoz fordultak.

Rothschild Károly itt érezte először óriási hatalmát a nápolyi királysággal. Alig egy-két esztendeje élt itt és máris olyan erőt képviselt, hogy az ő akarata parancsnak számított. És most érvényesíteni óhajtotta akaratát.

Benső baráti viszony fűzte Rothschild Károlyt — aki ekkor már, fivéreivel együtt az osztrák nemesség után elnyerte az osztrák bárói méltóságot is — Medici lovaghoz, egy előkelő és finom ízlésű, nagy kvalitású olasz főúrhoz, aki fejlett művészi érzéke mellett kitűnő pénzügyi szakember is volt egy személyben. Cavalière Medicit azonban a nápolyi kor-

mány politikai okból száműzte és a lovag — Rothschild Károly barátja — ekkortájt Firenzében élt, számkivetésben. De Rothschild nem hagyta cserben a barátját.

Lehet, hogy Nápolyban, ahol ő tulajdonképpen merőben idegen volt és így számára a megfelelő társaság is hiányzott, erősen érezte benső és őszinte barátjának hiányát, lehet azonban, hogy nem is ez volt igazi oka annak, hogy az újabb államkölcson folyósítását ahhoz a határozott föltételekhez fűzte, hogy . . . Medici lovag száműzetését vissza kell vonni. Rothschild Károly ösmerte barátjának képességeit a pénzügyek terén is és nem csupán a barátot akarta ismét a maga körében láthatni, hanem a kitűnő pénzügyi szakembert is még jobban magához akarta bilincselni és ott tudni, a maga közelében, hogy a kellő pillanatban olyan álláshoz juttassa, amely nemcsak Medici lovagnak jelent újabb méltóságot, hanem öneki, Rothschildnak, a pénzembernek is, garanciát jelenthet.

A frankfurti zsidófiú ekkor már — alig egy emberöltővel azután, hogy apja, az öreg Maier Amschel még egyszerű házaló-zsidó volt, vagy csak kis hivatalnok a hannoveri Oppenheim-bankházban — most olyan nagy hatalommá lett már, hogy ő diktált a kormányoknak és azoknak nem maradt hátra egyéb, mint hogy elfogadják az ő határozott kívánságait és eleget is tegyenek neki, mint valami cézári parancsnak. Mert ekkor már a félelmetes kormányokkal szemben is parancs volt egy Rothschild kívánsága.

Nápoly királysága nem is habozott soká. Visszavonta a számkivetést, amellyel Medici lovagot sújtotta és a cavalière visszatérhetett a Vezúv alatti gyönyörű kikötő-városba, barátja közelébe.

Húsz millió nápolyi arany volt az a második államkölcson, amellyel Rothschild Károly — immáron: báró — jóvoltából a nápolyi kormány állampénztárát megtölthette. Erre pedig már *égető* szükség volt *ott* és a rengeteg aranypénz nem is hevert sokáig a vaspántos, hatalmas pénzszekevényekben. Az

állampénztár, alig egy esztendő lefolyása alatt ismét csak kiürült és ismét szükség lett a Rothschildok segítő kezére.

De Rothschild Károly ekkor ismét újabb föltételhez fűzte a kért államkölcson folyósítását. Kijelentette, egész határozottsággal és leplezetlenül, hogy ő nem bízik az ország pénzügyeinek vezetésében, már pedig az újabb kölcsönt csak akkor adja meg, ha megfelelő biztosítékot nyújtanak neki arra nézve, hogy a jövőben meg fog változni az ország pénzügyi politikája. Erre pedig nem tartja elegendőnek az egyszerű szóbeli ígéretet, hanem azt kívánja, hogy az eddigi pénzügyminisztert fosszák meg tárcájától és az új pénzügyminiszternek — lovag Medicit nevezzék ki. Mert ő csak a cavaliereben látja a megfelelő garanciát arra nézve, hogy a királyság pénzügyi vezetése végre helyes mederbe terelődjék.

És büszke Nápoly királysága elfogadta ezt a föltételt is.

Így lett lovag Medici, aki alig egy évvel ezelőtt még száműzött volt a nápolyi királyság földjéről, tisztára csak Rothschild Károly akaratából, az ország pénzügyminisztere. A száműzöttből — miniszter.

Ez a harmadik kölcsön meghaladta az ötven millió koronát, de ezután már Medici lovag vezette — mint pénzügyminiszter — a nápolyi királyság pénzügyeinek irányítását.

Ezalatt pedig Rothschild Károly báró a többi olasz államok pénzügyeinek rendezését is megkezdte. Többek között ő, a frankfurti gheftó szülötte, a minden keresztények urának, a római pápának is folyósított államkölcsonöket. Így történt ez már itáliai működésének első esztendeiben is, de még tíz évvel azután is, hogy Nápolyban megalapította bankházát.

A pápai kormány ugyanis az ezernyolcszázharmincnegyedik esztendőben, a Capellari-i házból származó XVI. Gregorius uralma alatt, szerette volna a régebbi ötpercentes államkölcsonét három százalékos járadékká átváltoztatni, amire nézve kedvező körülménynek ígérkezett az, hogy az ötpercentes államkölcson papirosainak árfolyama a névérték fölött állott

százkét franktól száznégyszáz frankig emelkedő értékben. Ezt a régebbi ötpercentes államkölcsönt annak idején még a Rothschild-ház, az olasz Torlonia bankházzal együttesen folyósította a pápai államok számára, de a pápai kincstárnok, Tosti bíboros, most a Rothschildok megkerülésével, Parisban akarta megalapozni ezt a pénzügyi műveletet és ezért Parisba is készült utazni, hogy az ottani bankárokkal — a Rothschildok mellőzésével — ő maga, személyesen lépjen érintkezésbe.

Ennek okai — egész bizonyosan — főként a „vallási kérdésben keresendők, de meg abban is, hogy a Rothschildok konkurrensainéi kedvezőbb föltételeket vélt elérni a bíboros-kamarás.

A párisi bankárok ezidőtájt már erősen szervezkedni kezdtek a Rothschildokkal szemben, akiknek szinte korlátlan hatalmuk volt az államkölcsönök ügyében, nemcsak a francia kormánynál, hanem más országokban is. Ez a már-már valóságos egyeduralom az államkölcsönök terén, a többi bankárokat visszaszorította az efféle nagyobbarányú pénzműveletektől és ez a párisi, úgynevezett *notabilité de la finance* körében nemcsak érthető elkeseredést szült, hanem egyenest megalázólag is hatott rájuk. Egyenként nem merték volna fölvenni a hatalmas Rothschildokkal szemben a harcot, de — úgy vélték — ha szövetkeznek, elég erősek lesznek ahhoz, hogy fölvegyék az eldobott keztyűt és megkezdjék a párviadalt, amelyben milliók a harci fegyverek.

A legelőkelőbb hat párisi bankház — névszerint Hagerman, André és Cottier, Fould és Oppenheim, majd Blanc, Colin és társa, aztán Odier és társa, végül Wells és társa — ekkor szövetségre lépett, hogy megtörjék a Rothschildok korlátlan hatalmát. A szardíniai kormány első francia kölcsönével, amelyet a párisi városi-sorsjegy mintájára szerveztek, e bankházak szövetségének sikerült is már némi eredményt elérnie, amennyiben ezt az üzletet elütötték a Rothschildok kezéről és ők csinálták meg. Ebben a pénzügyi műveletben Hagermanné volt

az oroszlánrész, akinek azelőtt Genovában volt bankháza és ott a legelőkelőbb bankárok közé számították. Hagermann, még genovai munkálkodása idején szorosabb összeköttetésben is állott a szardíniái királyság miniszterével, Caccia-val, és az ő révén a párisi Caccia-bankházzal is, amelynek a miniszter legelső sorban ajánlotta föl az államkölcson üzletét. A párisi Caccia-nak azonban nem volt sem elég erős befolyása a pénzvilágban, sem elég anyagi eszköze, sem pedig elegendő összeköttetése arra, hogy a fivére által följánlott nagyobbmértvű pénzügyi műveletet létrehozza, de éppen elegendő befolyása volt fivérére, Szardínia miniszterére ahhoz, hogy azután az üzletet Hagermannak és szövetségeseinek juttassa.

A Rothschildokat, akik eddig még sohasem tartottak attól, hogy a konkurrencia valaha is kiütheti őket a nyeregből, éppen eléggé érzékenyen sújtotta ez a csatavesztés ahhoz, hogy bosszút fogadjanak a szövetséges hat bankház ellen és hogy felkészüljenek arra, hogy legközelebb megghiúsítják a hat ellenséges bankár bárminő jónak ígérkező üzleteit, vagy legalább is drágán engedik őket azokhoz hozzájutni.

Haditervük kivitelét nyomban meg is kezdték. Éppen elegendő anyagi eszközük és összeköttetésük volt ahhoz, hogy a párisi sorsjegyek árfolyamában, mesterséges módon, hatalmas áresést idézzenek elő. A párisi sorsjegyekkel együtt azután a szardíniái értékpapirosok árfolyama is nagyokat bukfencezett lefelé, úgy, hogy rövidesen nemcsak a kibocsájtási áron alul állottak az értékek, de még jóval azon az áron alul is, amelyen a szövetséges bankárok az értékeket átvették.

Ez a körülmény éppen elegendő volt arra, hogy a hat bankárt óvatosabbakká tegye és hogy elvegye kedvüket a Rothschildok ellen való további harcoctól. De amikor Tosti bíboros tervét megösmerték — az ötszázalékos pápai államkölcsonnek háromszázalékosra való átváltoztatását, — André és Cottier ebben olyan kitűnő üzletet vélt látni, hogy sikerült szövetségeseiket az üzletre rábeszélni. Amikor ez megtörtént,

nyomban el is küldöttek közös megbízottukat Rómába, a pápai kincstárnokhoz, hogy az üzlet föltételeit részletesen megbeszélje vele és azt az utasítást adták megbízottjuknak, hogy az új kölcsönt hetvenfrankos árfolyam mellett igyekezzenek megszerezni.

De volt még egy másik és nem kevésbé szigorú utasítása is a bankárok közvetítő megbízottjának, Még pedig az, hogy ő egyszerű közvetítőként szerepel az összes tárgyalásoknál és megbízóinak nevét nem szabad elárulnia. Így is történt. A közvetítő mindig csak „a szövetséges párisi bankárok” nevében folytatta a tárgyalásokat, de azt, hogy kik azok a bankárok, nem volt hajlandó elárulni. Kijelentette azonban, hogy a szerződés megkötése után ezt természetesen meg fogja tenni és amennyiben Tosti bíboros nem tartja őket megbízhatóaknak, jogában áll a szerződést érvénytelennek és meg nem történtnek tekinteni.

A hat bankár megbízottja a tárgyalások folyamán már eljutott odáig, hogy a pénzügyi művelet létrejötte már-már kétségtelennek látszott. Már-már a befejezéshez közeledtek a tárgyalások, amelyek nagy titokban folytak, de amelyekről a Rothschild-ház minden titkolódzás mellett is mégis csak tudomást szerzett. Már a párisi megbízott, a közvetítő, római tartózkodása is gyanús körülmény volt Rothschild Károly báró szemében, akinek az illető megérkeztét nyomban jelentették. Mihelyt pedig a gyanú fölébredt Rothsehidnál, könnyű volt mindent pontosan megtudnia. Minden államban és minden kormányánál voltak ekkor már befolyásos barátai a frankfurti zsidó-utca fiainak és ezek a barátok nagyon jól tudták, hogy azok a szolgálatok, amelyeket a Rothschildoknak tehetnek, sohasem maradnak viszonzatlanul.

Így azután nem is csoda, hogy bár a hat szövetséges párisi bankár megbízottja föltétlen titoktartást kért és erre nézve ígéretet is kapott, a nápolyi Rothschild Károly mégis tudomást szerzett a már-már megkötés előtt álló pénzügyletről.

Nyomban Rómába utazott és most ott puhatolódzott az ügyek állása felől. Amikor aztán teljesen tisztában volt a helyzettel, fölkereste Tosti bíborost és előmutatta — a régebbi, ötszázalékos államkölcson szerződését.

Ezt az ügyletet Rothschild a Torlonia-házzal együtt kötötte meg a pápai állammal, XII. Leó uralkodása idejében, az erről szóló szerződésnek pedig volt egy eddigelé még titokban tartott pontja, amely szerint a római szentszék mással nem köthet végleges szerződést egy újabb, következő államkölcsonre nézve, mindaddig, amíg arról a Rothschild-házat nem értesítette és ha a Rothschild-ház hajlandó a kölcson t ugyanolyan föltételek mellett folyósítani, a római szentszék köteles az ügyletet a Rothschildokkal megkötni.

Ezt a régebbi, ötszázalékos államkölcson t még akkoriban kötötte meg a szentszék, amikor a pápai államok pénzügyeinek vezetését nem Tosti bíboros tartotta kezében és így Tosti nem is tudott a szerződésnek e pontjairól, amelyet most Rothschild Károly közölt vele. Ez a közlés pedig egyértelmű volt avval, hogy a Rothschild-ház élni kíván evvel a különös, pénzügyi vétó-jogával, amellyel régebbi szerződése ruházta föl.

A pápai kincstárnok a párisi bankárok megbízottjával tehát most már kénytelen volt beszüntetni a további tárgyalásokat és hogy az üzlet, ha a Rothschildokkal is, de mégis létrejöhessen, még pedig a pápai államra nézve a lehető legkedvezőbb föltételek mellett, azt ajánlotta, hogy a Rothschild-ház és a párisi szövetséges bankárok lépjenek egymással érintkezésbe és igyekezzenek békésen megegyezni, sőt talán az egész üzletet közösen meg is csinálni. Természetesnek látszott azonban, hogy ha a Rothschildok ezt az üzletet jónak tartják, semmi esetre sem engedik ki a kezükből, De viszont a párisi szövetséges bankároknak módjukban állott, hogy a kölcson föltételeit újabb és újabb ajánlatokkal kedvezőtlenekké tegyék a Rothschildokra nézve és ők ki is jelentették, hogy ezt meg fogják tenni, ha békés megoldás nem jöhet létre. Ezért aztán a

Rothschildok beérték az erkölcsi győzelemmel, nem szorították ki teljesen a párisi hat bankárt a sorompók közül, hanem most már ők léptek baráti szövetségre velük a szervezendő új államkölcsön dolgában, amelyet azután közösen meg is kötöttek.

De a pápai kormány és Nápoly királyságának államkölcsönein kívül még más, efajta ügyleteket is kötött Rothschild Károly báró. Valamennyi kis olasz állam évkönyveiben szerepe jutott ilyesformán Maier Amschel negyedik fiának, Toscana és Lucca nagyhercegségének is nyújtott például államkölcsönöket a nápolyi Rothschild Károly báró, még pedig három ízben, összesen mintegy tíz millió líra értékben.

Az akkori Szardínia királysága, amelynek öt millió lakója volt, és ezzel szemben közel négyszáz millió frank államadósága, az ezernyolcszáznegyvennyolcadik esztendőtol egész az ezernyolcszázötvenötödik esztendőig, nem kevesebb mint tizenhárom újabb államkölcsönt vett föl, ötszázötvenhárom millió értékben, amelynek egyedül évi kamatai is közel harminc millióra rúgtak. E tizenhárom újabb államkölcsön közül kettőt a Rothschild-ház folyósított, még pedig ezernyolcszázötvenkötben egy nyolcvan milliós és ezernyolcszázötvenháromban egy hatvanhét millió frank névértékű kölcsönt.

Azokért a szolgálatokért, amelyeket a Rothschild-ház valamennyi olasz államnak tett, részint államkölcsönök, részint előlegek formájában, a nápolyi ház feje, Rothschild Károly báró, számos érdemrendben és kitüntetésben részesült a különböző kis olasz államok részéről, sőt maga a pápa is földíszítette őt a — Megváltó-renddel.

Amíg Rothschild Károly báró a kékegű, napfényes Nápolyban lakott — mert az utolsó forradalom után, úgy látszik megelégette az Olaszország;] életet és egész családjával együtt visszaköltözködött szülővárosába, Frankfurtba — a Rothschild-szalón a legelőkelőbb társadalmi állású nápolyiak gyülekező helye volt. E szalonnak éltető lelke és fő vonzó ereje — termé-

szetesen a Rothschildok milliói mellett — Károly báró felesége, Adelhaida volt, a gazdag német Herz-család leánya, az ösmert német poétának, Hey se Pálnak nagynénje.

Egy nápolyi újságíró, az ezernyolcszázötvenedik esztendőben, azt írja Rothschild Károly báró ünnepest feleségéről, hogy „ha egy nő igazán hivatott volna arra, hogy memoire-jait a jelenkorról megírja, az csak Adelhaida bárónő lehetne, akinek több mint negyedszázadon át módjában volt Európa legkiválóbb férfait saját házában megfigyelni. Ösmert mindenkit azok közül, akik a históriát csinálják. Bár nem hisszük, hogy eközben megnövekedhetett volna az emberiség iránt érzett tisztelete és megbecsülése. A szellemes asszonynak nem egyszer kellett gúnyosan mosolyognia, amikor a legfőbb méltóságok viselői, akik még ezerszerre nagyobbaknak vélték magukat, mint aminők, hajbókoltak előtte és kedveskedő bókok között a legkellemesebb dolgokat igyekeztek neki mondogatni, nehogy nyíltan és becsületesen egyedül a pénz hatalmának hódoljanak, amely pedig az egyetlen valami, ami előtt meghajolnak. Csodálatraméltó lett volna tehát, hogy a Rothschild-ház egyik asszonyát, ilyen állásban, világmegevetés fogta volna el, amelytől egyesegyedül csak vallásos érzülete és istenhívő lénye mentette meg?”

Adelhaida bárónő hírnevét — és ezt joggal lehet elmondani — nagyrészt nemes jótékonykodás! érzületének is köszönhetette és az ő jótékony cselekedeteinek rugója sohasem volt üres hivalgás, hanem a nemesen érző asszonyi szív. Nápolyban, ameddig csak ott lakott, nagyarányú jótékonytságot fejtett ki és hogy ezt egész természetes dolognak állítsa be, mindenkor arra hivatkozott, hogy vallása teszi kötelességévé azt, hogy vagyonából jelentős részt juttasson a szegényeknek. De emellett távoli, német szülőföldjének szegényeiről sem feledkezett meg sohasem. Még akkor is, amikor Nápolyban időzött, gondolatban a frankfurti szegényekkel volt és az azürkék „Golfo di Napoli” mellől is segélyezte őket. Ha pedig meg-megtért

Frankfurtba, százsámra varratta a teljes rend ruhákat a frankfurti, berlini és hamburgi, szegényeket fölruházó nőegyesületek számára. Egész áruraktárakat vásárolt össze, hogy az ínségeseken segíthessen és így egyúttal támogatta az ipart és a kereskedelmet és — megörvendeztette a szegényeket is.

De amellett Nápolyról sem feledkezett meg és jótékonykodása kiterjedt minden térre. Nápolyban még ma is fönáll az „Asilo Rothschild” gyermekvédő és lelenház, amelyet Adelhaida báróné alapított az ezernyolcszáznegyvenhatodik esztendőben, amikor is tízezer aranyat ajándékozott erre a célra.

Az ő számára tulajdonképpen idegen Nápoly szegényeinek sorsát ennyire szívén tudta viselni. De nem csupán ez volt egyetlen jótékonsági alapítványa. Éppen úgy gondoskodott a rokkantakról és az özvegyekről is és még ma is nem egy szerencsétlen családot segíyeznek Nápolyban abból az összegből, amelyet Adelhaida báróné fehér keze helyezett el erre a célra, több mint félszázaddal ezelőtt.

Adelhaida báróné nekrológusa Rothschild Károly báró feleségéről úgy emlékezik meg, mint egyikéről azoknak az asszonyoknak, akiknek típusa kiveszőfélben van: őbenne a női emancipáció ideái nem tudták elnyomni az igazi asszonyi eredményeket, az embertársaink szeretetét és az őszinte szívjóságot, még akkor sem, ha olykor félreösmerték és kihasználták is volna. Adelhaida báróné mindenkit, aki csak megfordult házában, megajándékozott és boldoggá tett utolérhetetlen szeretetreméltóságával; mindenkit, aki szükséget szenvedett, boldoggá tudott tenni úgy ajándékaival, mint azzal, hogy miképpen ajánlotta föl, vagy juttatta el hozzájuk ajándékait, megvigasztalva őket, új erőt és bizalmat, bátorságot öntve beléjük, hogy el ne csüggedjenek.

Sohasem várta meg, hogy a szenvedők és Ínségesek eléje járuljanak, hanem ő maga kereste föl a szegényeket, kifürkészte, kikutatta őket a szűk és piszkos zúgutcákban éppen úgy, mint a „cifra nyomorúság” házaiban is, mert az igazi em-

berszeretet éleslátásával felösmerte a szegénységét még ott is, ahol a látszólagos jólét külsőségeivel akarták azt a világ elől elleplezni. És éppen ezeket — a szemérmes szegényeket — segítette legszívesebben.

Aranyszívű jótékonyága mellett Adelhaida báróné őszinte pártfogója volt minden művészetnek: becsülte, méltányolta és támogatta a komoly tudományt éppen úgy, mint a lángészt és lelkes szeretetet tanúsított minden nemes, nagy, szép és főséges iránt, bárhol találta is azt és ezt tartotta legmagasabb rendű hivatásának az életben, mert ezt ösmerte el az élet legszebb oldalának.

„Mint hogyha valamennyi grácia — írja a nápolyi levelező — láthatatlanul ott lebegett volna körülötte, bárhol is időzött.”

Jó- és nemesszívű volt és ugyanakkor páratlanul szellemes és ötletes. Őszinte, meleg lelkesedés töltötte el a művészekért, de ugyanakkor csodálatosan tiszta, tökéletes és mindig találó kritikája volt úgy a művészi dolgokban, mint az élet fontos jelenségeiben. Benne, az istentől megáldott, aranyszívű asszonyban — és ezek ismét a nápolyi levél írójának szavai — a lelki nemesség, tudás, a művészetek szeretete, az igazi vallásosság és előítélet nélkül valóság, csodálatos harmóniába olvadt össze, aminőt az ember csak nagyritkán találhat.

Nagyműveltségű, csodálatosan intelligens asszony volt Adelhaida báróné, aki sohasem felejtkezett meg zsidó származásáról. És bár neki, aki a frankfurti ghejtó fiának felesége volt, Nápolyban, a pápai államokban, sőt magában Rómában sem volt soha semmiféle kellemetlensége zsidó volta miatt, — amit a dúsgazdag Rothschild feleségével szemben még a bíborosok sem mertek sohasem éreztetni, — ő együtt érzett mindig, akkor még különösen elnyomott itáliai hitsorsosaival. Ez pedig nála azt jelentette, hogy nemcsak anyagiakban támogatta és segítette őket, hanem nyíltan és bátran síkra is szállott érdekükben. Megtette például azt is, hogy ő, a zsidó asszony, audienciára jelentkezett IX. Pius pápánál és a Szentatya előtt félel-

met nem ösmerő nyíltsággal kifakadt az ellen a féktelen zsidó-üldözés ellen, amit Delia Qengha bíboros, néhány más hatalmas kardinálissal együtt, Róma szegény ghettó-lakóival szemben rendezett. És a kis zsidó asszony ott a Vatikán ünnepi termében, Szent Péter földi helytartóját keserű szemrehányásokkal illette ezért és kereken figyelmeztette arra, hogy a tizenkilencedik században efféle barbarizmus már nem volna rendjén való, különösen pedig őneki, a pápának nem szabadna ezt eltűrnie, már csak azért sem, mert tudhatná magáról, hogy milyen fájdalom az, ha az ember hitsorsosait üldözik. Már pedig, amint a Szentatyának fáj az, hogy az ő hitsorsosait Írországból üldözik, neki, a zsidó asszonynak legalább is éppen úgy fáj az, hogy az ő vallásának híveit a pápai államokban üldözik és zaklatják.

Az ezernyolcszázötvenharmadik esztendőben, ötvenhároméves, korában halt meg Adelhaida báróné. A halál nem olasz földön, hanem otthon, szeretett szülőföldjén, Frankfurtban érte utol. Két év múlva pedig, ezernyolcszázötvenöt március tizedikén, követte a halálban férje, Károly báró, aki hatvanhét éves korában tért meg az Úrhoz Mindkettőjüket Frankfurtban temették el és egymás mellett, a frankfurti zsidó temetőben, a fehér karrarai márványból faragott, nemesen egyszerű síremlék alatt, ott alussza örök álmát: Adelhaida báróné és Rothschild Károly báró.

Négy gyermek élte túl szülei halálát, egy lány és három fiú. Charlotte-ot, az egyetlen leányukat, a londoni Rothschild Lionel vette el feleségül, Charlotte fivérei pedig szintén csak Rothschild-lányokat választottak maguknak hitves gyanánt. Mayer Károly, a legidősebb fiú, saját sógornőjét, a londoni Lionel báró nővérét, Lujzát vezette oltárhoz, öccse Adolf Károly pedig a bécsi Rothschild-házból nősült, feleségül véve Salamon báró unokáját, Júliát, a nápolyi Rothschild Károly báró legfiatalabb fia, Vilmos Károly pedig Júliának nővérét, Mathildát választotta hitvesül.

Mind a három Rothschild-fiú most már — szüleik halála után — Frankfurtban telepedett le véglegesen. A távoli csodaszép, örökké derült egü Itáliában egyikük sem vélte felösmerni az alkalmas terepet a Rothschildok nagyszabású pénzműveletheire. Életének utolsó hónapjaiban már atyjuk is föl hagyott nápolyi üzleteivel, így hát ők többé semmiféle üzleti keresni valót sem véltek találni a Vezúv lábainál.

Amikor a nápolyi Rothschild Károly báró fiai Frankfurtban letelepedtek, a frankfurti bankház feje, Amzel báró, az öreg Amschel legidősebb fia, már megroskadt aggastyán volt. Nyolcvankét esztendő, örökös munkában és örökös izgalomban eltelt nyolcvankét esztendő súlya nehezedett már öreg vállaira és alig várta, hogy az ősi bankház vezetésének terhes földadatát ifjabb erők vegyék át tőle. Ez most meg is történt. Gyermekei nem voltak és így csak unokaöccseire támaszkodhatott. Fivérének, a nápolyi Rothschild Károlynak legidősebb fia, Mayer Károly báró, aki gyermekkorának és ifjúságának esztendeit a kék egü Itáliában töltötte, most, harmincöt éves korában ő állott a frankfurti cég élére, amelyet valaha a Rothschildok őse, Maier Amschel vezetett. Az unoka került a nagypapa helyére... És az unoka, ha nem is éppen úgy, de mindenképpen okosan és eredményesen állotta meg helyét. Olyan kitűnő üzleti érzékről, kifogástalan kereskedői szellemről és életrevalóságról tett tanúságot, hogy az öreg Amzel báró nyugodtan bízhatta unokaöccsére a hatalmas világ cég vezetését, ő pedig — nyugalomba vonult.

Ete itt már a Rothschild-család nápolyi ága ismét csak beleolvadt a frankfurti Rothschild-ágba és a nápolyi jelző elmaradt nevük mellől. Frankfurtiak lettek ők is csak ismét és az ő történetüket már ismét a frankfurti Rothschild-cég évkönyveiben jegyezték föl . . .

A Rothschildok nápolyi uralma csak epizód volt. Hódító hadjáratra indultak a kincses Itáliában, de ezt az új dicsőségüket hamarosan megelégették. A földrajzi viszonyok folytán,

a nagy távolság, a nehézkes és lassú közlekedés miatt, sehogy sem tudták fõnt tartani a távoli Nápolyból azt a szoros érintkezési viszonyt a többi Rothschild-házzal, amely e modern pénzfejedelmek közös finansziális mûködésüknek elengedhetetlen fõltétele volt. Az Apenninek és az Alpok elválasztották õket a londoni, párisi, bécsi és frankfurti testvér-cégektõl és akkor, amidõn az elektromos távíró még nem szüntette meg a távolságokat, e hegyóriások bércfalai mögött tökéletesen magukra hagyottaknak érezhették magukat. A gyorsfutárok, a postagalambok nem tudtak megbirkózni e távolsággal és ez az egyedüli oka annak, hogy Nápolynak ma már nincsenek Rothschildjai.

Ha csak néhány évtizeddel elõbb születik meg az elektromos távíró találmánya, ki tudja, ma talán a nápolyi Rothschildház volna a leghatalmasabb és Nápoly természeti csodái mellett ott emlegetnék, mint az új kor egyik nagy csodáját, a nápolyi Rothschildok milliárdjait is, amelyek még talán a londoni Rothschildok hatalmát is elhalványították volna.

De így eggyel kevesebb lett Nápoly csodáinak száma . . . A Rothschildok elköltöztek a Vezúv aljából és ma már csak legfõljobb egy-egy hétre, szórakozásból, pihenésre térnek meg oda, ahol valamikor egyik õsük számkivetett lovagokat tett meg mindenható miniszterekké . . .

A bécsi Rothschild-ház.

Az öreg Maier Amschel másodszülött fiát szemelte ki a sors arra, hogy a Rothschildok egyik leghatalmasabb cégét, a bécsi Rothschild-házat megalapítsa. Az ő, az egykori fürthi rabbinus-jelölt, a világhírű pénzdinasztia megalapítója, a frankfurti bankház élén legidősebb fiát, Anzelmet kívánta látni, így hát a másodszülöttnek máshol kellett üzleti terep után néznie, öccse, Náthán, már megvetette lábát Londonban, Parisra a fivérek Benjáminkat, a különben is finom modorú és franciás szellemű Jamest (Jakabot) szemelték ki, Károly Itália felé gravitált, így hát Salamonnak nem maradt hátra egyéb, mint hogy Bécsset, a dunaparti császárvárost hódítsa meg a Rothschild-üzletek számára.

De amíg ez az elhatározás megérlelődött benne, kezdetben még csak Frankfurtban próbálkozott érvényesülni, ugyanott, ahol apja, Rothschild Maier Amschel vagyonuknak alapját megvetette és ahol apjának halála után idősebb fivére, Amzel, vezette tovább az akkor még egyre fejlődő bankházat. De Frankfurtban az üzletek tulajdonképpeni intézője már ekkor is bátyja,

Amzel volt és így Salamon, aszerint, amint a viszonyok szükségessé tették, hol Bécsben, hol Berlinben működött, de addig még sehol sem időzött huzamosabb ideig. Lehet, hogy már akkor is csak a két városnak és a két államnak viszonyai felől akart ilyesformán alapos és személyes tapasztalatokon alapuló tájékozódást szerezni, mielőtt véglegesen elhatározta volna, hogy hol fog állandóan letelepedni.

Közben annyira alapos ösmerője lett a német helyzetnek és a német viszonyoknak, hogy fivére, Náthán, aki ekkor már nagy szerepet kezdett játszani az angol pénzügyi világban, az ezernyolcszáztizennyolcadik esztendőben Londonba hívta, hogy reá bizza annak a porosz államkölcsonnek ügyét, amelyet át akart venni.

Ekkor már-már úgy állt a dolog, hogy a második Rothschild-fiú talán mégis csak Berlinben fog letelepedni. De Amzel, a legidősebb fivér, úgy találta, hogy ez merőben fölösleges. Poroszország elbírhát ugyan mindent, végzetes háborúkat is, de nem bír el — két Rothschildot. Mivel ő, Amzel, még erejének teljében van és Frankfurtból Berlinnel is tárgyalhat, legtanácsosabb lesz, ha Salamon Bécsset választja ki végleges letelepedésre.

Így is történt.

Az osztrák pénzügyi viszonyok és Bécsnek, mint császári rezidenciának nagy jelentősége készette arra a Rothschildokat, hogy a Duna-parti császárvárosban bankházat nyissanak, éppen úgy, mint ahogy ezt Londonban is megtették. Azok az óriási erőmegfeszítések, amelyeket Ausztria kénytelen volt kifejteni, hogy az ezerhétszázkilencvenkettedik esztendőtől ezernyolcszázegyig, majd ezernyolcszázöttől ezernyolcszázkilencig a francia köztársaság és császárság ellen folytatott harcaiban megállja helyét, az állam erejét — különösen pénzügyi erejét — nagy mértékben kimerítették.

Ezek a zilált finaciális viszonyok bírták rá a Rothschildokat, hogy Bécsben és Ausztriában is megpróbálkozzanak. Az ő

számukra, az ő munkálkodásukra különösen olyan államokban nyílt tér, ahol kölcsönökre volt szükség. Ausztriának pedig kiváltképpen szüksége volt erre, — ha mindjárt zsidók kezéből kapta is meg a milliókat, — és Amzel nagyon jól tudta ezt, amikor öccsét, Salamont, Bécsbe küldötte.

A zsidóság szerepe egyébként Ausztriában, különösen pedig Bécsben, a pénzügyek terén jelentős volt már rég időktől fogva, ha ez a szerep nem is nyugodott egyében, mint éppen a — pénzen. Mert bár a nemesség vagyonos volt, mégis tartózkodott mindenféle üzletektől és az állam kénytelen volt mindenkor a zsidókhoz fordulni, amikor a pénzügyei külső segítségre utalták.

De ha szükség volt is rájuk, különösebb kedvezményekben itt sem részesültek a zsidók. Fej adót fizettek, külső megkülönböztetésül hegyes kalapot kellett hordaniok és balkarjukon sárga foltot, hogy már messziről föl lehessen ösmerni, ki a zsidó. Lakniok sem volt szabad bárhol, hanem csak a külső Lipótvárosban. Később azonban — egy véres verekedés után, amelyet a bécsi diákok rendeztek a zsidókkal — innen is kikergették őket. El kellett hagyniok az akkori „zsidó-várost” is és a zsinagógájukból keresztény templomot csináltak.

Később azután, természetesen, Bécs városa mégis csak visszavonta ezeket a rendeleteket, a zsidók ismét letelepedhettek, de Mózesnek hívei a polgárjogot még ekkor sem élvezhették a dunaparti császárvárosban. Ekkortájt azután egyszerre csak II. József császár, a világ óriási bámulatára, ezerhétszáznyolcvanháromban, báróvá nevezett ki egy zsidót. Az első zsidó báró Arnstein József Mihály volt és foglalkozására nézve — természetesen — bankár. A bécsi tőzsde szuverénjei között Arnstein a legelőkelőbb helyet foglalta el és Eskeles-szel, bankártársával együtt, a bécsi kongresszus idején páratlanul fényes ünnepekkel vonta magára a figyelmet. Mind a két bankárral, akiknek közös üzletük volt Arnstein és Eskeles cég alatt, az osztrák pénzügyi vezetőség, éppen úgy mint a többi nagy

bécsi bankházzal is, már a bécsi kongresszus előtt is gyakran kötött üzleteket. De amikor Ausztria politikájára komolyabb napok köszöntöttek, a többi bankárok sietve igyekeztek visszavonulni az újabb üzletektől, ám az Arnstein és Eskeles cég ekkor még élénkebben, mint valaha, lépett az előtérbe. Hozzájuk csatlakozott még a Fries és társa, Geymüller és társa, Steiner és társa bankcég és ez a négy bankház a francia forradalom és a francia császár ellen viselt harcok idején az államkölcsök egész sorozatát kötötte meg az osztrák kormánnyal.

A négy bécsi bankház közül később a Steiner és társa bankház, amikor tagjai már csinos vagyont gyűjtöttek, beszüntette működését és Steiner, aki ekkor már öreg ember volt, véglegesen visszavonult a pénzügyi üzletektől.

A Steiner-cég helyébe, a három másik bankház mellé, most a Rothschild-ház lépett és Bécsben eladdig még merőben új államkölcson-tervekkel állott elő. Az államkölcsonöket sorsjegyek kibocsájtása formájában szervezte és ezeket a sorsjegyeket — magát az új tervet — a közönség nagy szeretettel fogadta.

A bécsi Rothschild-ház volt tehát az, amely a később oly népszerűvé vált sorsjegyeket bevezette a monarkiában. De ekkor már a frankfurti ghetto szülötte, az öreg Maier Amschel második fia — osztrák nemes volt. Stadion gróf pénzügyministersége alatt, az ezernyolcszáztizenhatodik esztendőben, Metternich herceg előterjesztésére a császár az osztrák nemességet adományozta Rothschild Salamonnak és három fivérének, Amzelnek, Jamesnek és Károlynak.

A frankfurti zsidó-fiú tehát már mint osztrák nemes kezdte szárnyait bontogatni a császárvárosban, ott, ahol a zsidóság még polgárjogokat sem élvezett. És hat év múlva, az ezernyolcszázhuszonkettedik esztendőben, már az osztrák bárói méltóságot is elnyerte Metternich barátja, Rothschild Salamon és vele együtt négy fivére. Mert ekkor már második zsidó bárója is volt a császárvárosnak: a Frankfurttól Bécsbe

elszármazott Rothschild Salamon, aki ekkor már nemcsak Metternich barátjának és bizalmasának, Gentznek, de magának a hatalmas Metternichnek barátságát is magáénak mondhatta.

De mint osztrák nemes, majd mint báró is, teljes harminc esztendeig nem vett föl állandó lakást, hanem vendégfogadóban lakott Rothschild Salamon, csak hogy ne kelljen fölvennie... a bécsi illetőséget. Nem akart bécsi polgár lenni, mert zsidó létére nem élvezte volna a polgárjogokat. Inkább megmaradt tehát német állampolgárnak, Bécsbe való költözködése után még harminc esztendeig, hogy így semmiféle különösebb közössége se legyen a császárvárossal. Ám Bécs városa, amely -lyel több irányú üzleti összeköttetésben állott, valahogyan mégis csak hálát érzett a frankfurti zsidó-utca szülőtte iránt, azokért az üzleti összeköttetésekért, amelyek, rájuk nézve, különösen kedvezőek voltak. És felösmerték annak jelentőségét» hogy egész Ausztriára, de legkiváltképpen pedig Bécsre és annak pénzügyi meg kereskedelmi fejlődésére és finánciális erejére nézve, milyen nagyfontosságú körülmény volna, ha szorosabb szálakkal fűznék magukhoz a hatalmas modern Krőzusi és ha Rothschild Salamont sikerülne rábírnok arra, hogy Bécsben való tartózkodását ne tekintse csak ideiglenesnek, hanem telepedjék le ott állandóan, mint ahogyan azt Náthán Londonban, James pedig Parisban megtette. Kedvezni akartak neki, figyelmességüknek és hálájuknak félremagyarázhatatlan jelét akarták adni, amiért is az ezernyolcszáznegyvenharmadik esztendőben, újévi ajándék gyanánt, a magisztrátus, élén Kolowrat gróffal, átadta Rothschild Salamonnak — Bécs város díszpolgári diplomáját.

Így lett Rothschild Salamon, aki mint zsidó, osztrák nemes és báró létére, nem lehetett még csak egyszerű polgára sem Bécsnek, díszpolgára a büszke császárvárosnak, „elismerésül a monarchiának teljesített szolgálataiért és a városi ügyekben kifejtett nemes törekvéseiért, éppen úgy, mint feltűnés nélkül

való nagy jótékonykodásáért, amelyekkel általános szeretetet és tiszteletet vívott ki magának”.

Rothschild Salamon, nemes és báró, teljes mértékben értékelni tudta ezt a figyelmességet, amely már újabb kitüntetés-számba is ment és viszonzásul nagyobb jótékony alapítványokat tett, amelyeknek kamataiból bécsi polgárok fiai az ottani műegyetemen ingyen tanulhattak.

Stadion gróf pénzügyminisztersége idején létesítette Rothschild Salamon az első államkölcsönét az osztrák kormánnyal az ezernyolcszázhuszadik esztendőben. Ekkor kezdődtek meg csak igazán Rothschild Salamon eredményes üzleti vállalkozásai, amelyek részjegyek és sorsjegyek kibocsájtására szorítottak. Ekkor — április negyedikén — az osztrák állami sorsjegy-kölcsönt vette át Parish Dáviddal együtt, negyvennyolc millió forint összegben. A második államkölcsönt ugyancsak Parish Dáviddal együtt vezette be Rothschild Salamon és ennek a kölcsönnek az összege harminchét és fél millió forintra rúgott. Az ezernyolcszázhuszonharmadik esztendő végén Ausztria újabb, huszonöt millió forintos kölcsönt vett föl Rothschild Salamontól, aki ezt az összeget londoni bankárok útján helyezte el. Hat év múlva megint csak huszonöt milliós államkölcsönhöz juttatta Rothschild az osztrák kormányt és öt év múlva ismét ilyen nagy összegű államkölcsönt folyósít részére, hogy azután meg — ezernyolcszázharminckilencben — egy harminc millió forintra rugó osztrák államkölcsönt s ezernyolcszáznegyvenkettőben pedig egy negyven milliós államkölcsönt helyezzen el. És évről-évre egyre kedvezőbb föltételek mellett szerezte meg Rothschild Salamon a pénzt az osztrák kormánynak, mindamellett, hogy öneki is busás haszna maradt az üzleteken.

Az osztrák kormány tagjai ekkor már a legnagyobb elragadtatással nyilatkoztak Rothschildról és — Gentz, szerint — „Metternich csodálatos és mindenképpen hízelgő nyilatkozatokat tett mindenfelé Rothschild Salamonról”.

De nemcsak államférfiak nyilatkoztak elősmerőleg a Roth-

schildok felől, hanem bankárok, konkurrensok is. így például a frankfurti nagy bankháznak, a „Bethmann Testvérek” cégnek főnöke, amikor az ezernyolcszázhuszonegyedik esztendőben Bécsben járt, fölkereste Rothschildot, Salamont is, és a következőket írta haza Frankfurtba:

„Meg tudom érteni, hogy a Rothschildok mindenképpen nagyon hasznos eszközei a kormányoknak és igazán távol áll tőlem, hogy e kijelentésben az irigység vagy az ócsárlás kedve vezérelne. Salamon karakterénél fogva is különösen becsülésre méltó ember és én szívből szeretem őt. Megbízható helyről tudom, hogy Rothschild Salamon kijelentette, miszerint az őt fivérnek ez esztendei üzleti mérlege hat millió forint tiszta nyereséget mutat föl. Itt igazán talál az angol közmondás: „Money makes Money.”

A fivérek összetartása nagyban hozzájárul fölvirágzásukhoz. Egyikük sem engedi meg, hogy a másikhoz a legkisebb vád árnya is tapadhasson. Egyik sem ócsárolja a másiknak viselkedését üzleti dolgokban, még ha az eredmények nem is felelnének meg a várakozásoknak.

Salamon itt különösen megkedveltette magát, részint szerény modorával, részint nagy szolgálatkészségével. Senki sem hagyhatja el őt, anélkül, hogy ne segítene rajta.”

Rothschild Salamon ekkor már elmondhatta, hogy . . . meghódította Bécsset. De amíg ő sikereket sikerekre halmozott, azalatt a többi nagybankárok, mint például a bécsi Fries és Társa bankház is, amely az osztrák államkölcsonök ügyében szövetségese volt a Rothschildoknak, már nem volt olyan szerencsés, mint Salamon báró. A cég főnökének fia, az ifjú Fries gróf, bár körülbelül hat-nyolc millió forintot örökölt atyjától és a váltóüzlet legalább is évi százezreket jövedelmezett neki, mégis kénytelen volt ezernyolcszázhuszonnégyben Parisba menekülni, ahol azután rövedesen meg is halt.

Ez a katasztrófa arra bírta a másik három szövetségese bécsi bankházat, Geymüllert, Arnstein és Eskelest, továbbá

Rothschildot, hogy most Sina György Simon bárót, a bécsi milliommost és bankárt vonják belé a szövetségükbe és ettől kezdve már ez a négy bankház szervezte az osztrák kormány további államkölcsonait.

A Geymüller-cég sem végezte be azonban szerencsésen működését. A bankház megbukott és a csőd után a cég főnöke ellen körözölevelet is adtak ki, amely szerint „bűnös volt a reá-bizott pénzek hűtelen kezelésében”. A Schickh testvéreket, a Steiner és társa bankház utódait, szintén körözték, el is fogták és bűnügyi eljárás alá helyezték. Ekkoriban egyébként jóformán minden kisebb-nagyobb kereskedői cég, éppen úgy, mint bankház, megrendült alapjában. Csak a Rothschildok nem inogtak meg, hatalmukban nem szenvedtek semmiféle megrázkódtatást és üzleteikben szinte mindenhatóak maradtak továbbra is.

Az állami pénzműveleteken kívül a bécsi Rothschild-ház minden alkalmat megragadott, hogy másirányú, jövedelmező vállalkozásokba bocsájtkozzék. Hatalmas összegű kölcsönöket szerzett az osztrák főuraknak, éppen úgy mint a magyar főnemességnek és arisztokráciának. Azonkívül tűzbiztosító-intézetet is alapított, részvénytársasági alapon és a részvényeket nagy haszonnal adta el. Éppen így történt a vasutalapításokkal is, amelyek szintén/busás hasznot hoztak Rothschild Salamon bárónak.

„Rothschild a feje a vasutaknak, a kormánnyal szemben is Egy társaság uralkodik felettük, e társaság fölött pedig egyetlen ember uralkodik, aki, ha akarja, tönkre teheti a társaság valamennyi tagját. Ez az egy ember pedig: Rothschild!^

Ezt írja a múlt század közepén Weil. Azóta természetesen a magántársaságok kezéből nagyrészt az állam kezébe kerültek a vasutak, de akkor még a Rothschildok tartották kezükben a modern közlekedésnek e legfontosabb hálózatát.

Rothschild Salamon báró volt többek között Ausztria legrégibb vasútjának, a „Kaiser Ferdinands-Nordbahn”-nak meg-

alapítója is és a frankfurti zsidó-utca fiának vállalkozó szelleme volt az, amely a monarchiában az első sínpart lefektette és az első vasúti mozdonyt elindította. A Ferdinánd-vasút tervezője és. szellemi megalapítója voltaképpen nem Salamon báró volt, hanem Riepl Ferenc Xavér, de anyagi eszközök — a nervus rerum, — a pénz hiányában a gyönyörű tervből semmi sem lett volna, ha az öreg Maier Amschel másodszüzlött fia föl nem ismeri a gyönyörű terv jelentőségét.

A Rothschildoknak azonban mindig főjellemvonásuk és nagy érdemük volt az, hogy a viszonyokat felösmerték és a terveket, teljes értékükben, értékelni tudták. Salamon báróból sem hiányzott ez a családi vonás és így lett ő a hatalmas vasúti vállalkozásnak, amely az akkori távolságokat alaposan redukálta, finaciális megalapítója. Ez az ezernyolcszázharmmehatodik esztendőben történje

Amikor azután a „Nordbahn” bécsi pályaudvara fölépült, a társaság annak előcsarnokában föllállította a „Kaiser Ferdinands-Nordbahn” pénzügyi megalapítójának, Rothschild Salamon bárónak szobrát. A szobrot Meixner, a múlt század hetvenes éveinek divatos szobrásza készítette és a fehér karrarai márványból faragott, életnagyságúnál valamivel nagyobb szobor alapzatán arany betűkkel a következő fölirat díszel:

*„A császári Ferdinánd-Északi-Vasút Társaság
megalapítójának
Rothschild Salamon bárónak.”*

Az alapzat baloldalán pedig a következő fölírás olvasható: „Megalapította ezt a vasutat, az elsőt, amelyet Ausztriában gőz hajtott.”

Bánya- és kohóművek financírozását is fölvette működési tervébe a bécsi Rothschild-ház. De itt azután nem csupán Ausztria bányái fölött igyekezett hatalmat biztosítani magának, hanem például a messze Spanyolországig is elnyúlott a Rothschild Salamon báró kez'e. Az Almadea-i kéneső-bányákat is ő

bérelte ki, miután a Banco Espanol de San Fernando név alatt szövetkezett spanyol bankoknak már nem sikerült elnyerniök e bányák bérletét. A Rothschild-ház madridi ügynökei ütötték el kezükről ezt az üzletet és a Rothschild-ház ezzel veszedelmes versenytársa lett az osztrák kéneső-bányák tulajdonosainak, akik évenként háromezer métermázsza higanyt termeltek. A verseny azonban végül is békés megoldásra vezetett. Közös megállapodás folytán, amelynek rugói a közös érdekek voltak, kar télbe léptek az osztrák kéneső-bányák tulajdonosai a bécsi Rothschilddal és egyenlő árakat szabtak, de ez a kartel is — a Rothschildoknak biztosította a nagyobb jövedelmet.

Hagyományos szerencséjük egyetlen egy esetben sem pártolt el Salamon bárótól. Megtörtént például az is, hogy amikor az ezeryolcszázharminchatodik esztendő november havában Newyorkban óriási tűzvész pusztított, amely egész utcákat hamvasztott el, a Rothschildok newyorki kéneső-raktára, — amely pedig az egyik, tűzvésztől elpusztított utcában állott — sértetlen maradt. Egyetlenegy ház nem hamvadt el. És abban is a Rothschildok vagyona — rengeteg mennyiségű kéneső — kerülte el a pusztulást.

Az akkori idők páratlan arányú nagy spekulációs kedve, a Rothschildok vagyonának további gyarapodását még nagy mértékben elősegítette. Egyre-másra újabb alapítások jöttek létre és ahol csak kilátás volt nyereségre, ott rögtön megjelentek a Rothschildok, hogy milliókat és milliókat jegyezzenek az' új vállalatok részvényeiből. Pénzintézetek, részvenytársaságok, ipari vállalatok létrehozásában a legnagyobb szerep a Rothschildoknak jutott, akik ekkor már egyedül vasutak építéseiben is sokkalta többet kerestek, mint az államkölcsonök financozásában. Egykori följegyzések szerint, a múlt század ötvenes éveiben, csupán kereskedelmi és ipari vállalatokban, vasúti társaságok szervezésében, nem kevesebb mint egy fél-milliárdot kerestek a frankfurti zsidó-utca szülöttei.

Triesztre is kiterjesztette működési körét Rothschild Sa-

lamon báró és az ottani Morpurgo-cég útján ő uralkodott a trieszti pénzpiacon is.

Az akkori összes nagyobb osztrák pénzügyi operációkban előkelő szerepe jutott a bécsi Rothschild-háznak. Azonkívül, hogy jóformán valamennyi államkölcsön-ügy Salamon bárónak kezén ment keresztül, nem egyszer a császári családi magánpénzügyeinek dolgát is reá bízták. És Salamon bárónak, a frankfurti zsidó-utca szülöttének, szabad belépése volt a miniszterekhez s protektora a hatalmas Metternich volt. Az a viszony, amely közöttük főnállóit, már-már intim baráti jelleget öltött, de azért a frankfurti ghetto fia, a bécsi pénzfejedelem, nyíltan is szembe mert szállani a félelmetes erejű politikussal. Az ezernyolcszázharmincegyedik esztendőben, a belga forradalom idején, került egymással szembe Salamon báró és protektora, Metternich herceg. És itt megindult a diplomata és a pénzfejedelem elkeseredett, titkos harca, amely annál félelmetesebb volt, mert sima, udvarias szavakkal folyt le. Metternich mindenképpen pénzt akart szerezni Salamon bárótól a fegyveres beavatkozásra. Rothschild Salamon egyideig húzta, vont, halogatta a végleges választ, mert fivéreitől, a párisi és iondoni Rothschildoktól várt fölvilágosítást, hogy ez a fegyveres beavatkozás nem zavarná-e az ő üzleti cirkulusaikat. Metternich már türelmetlenkedett ... És ekkor megérkezett Londonból Náthántói és Parisból, James bárótól, a titkos utasítás, hogy a bécsi testvér őrizze meg a legteljesebb rezerváltságot. Szóval, hogy ne adjon semmi szín alatt se pénzt a hadviselésre, mert Franciaország és Anglia Belgium pártján van.

Nem használt tehát Metternichnek semmiféle érvelése, — Salamon báró nem adott pénzt. És mert a Rothschildok nem adtak pénzt, Metternich kénytelen volt lemondani kalandos tervéről: a háború, a fegyveres beavatkozás elmaradt.

A Rothschildok milliói — amelyet nem adtak — így akadályozták meg tömérdek embervér folyását.

Metternich kezdetben talán neheztelt Salamon báróra, hogy

tervét miatta nem vihette keresztül, de azért nem hidegült el tőle véglegesen és a baráti viszony ezután sem lazult meg kettőjük között, amit a bécsi Rothschild főként Metternich harmadik feleségének, Zichy Ferraris grófnőnek köszönhetett. A nagyhatalmú diplomata feleségének jóakarátát pedig mindenféle apróbb és nagyobb szívességekkel biztosította magának Salamon báró —mert hiszen rendszerint „apró figyelmességek szülik a nagy barátságot”.

Metternich felesége révén jutott a frankfurti ghetto fia szorosabb összeköttetésbe az akkori magyar arisztokráciával is. Ez az összeköttetés pedig — mert hiszen Rothschildról van szó, a kölcsönök szülőapjáról — a . . . telekkönyvekben hagyott maradandóbb nyomok. A magyar arisztokráciának akkor talán még jobban, mint valaha, szüksége volt készpénzre és így jelzálogkölcsönöket vett föl latifundiumaira. Eszterházy hercegen kívül, aki közel hat és fél millió forintot kölcsönzött ki Rothschildtól, Hunyady gróf fél millió forintot, Sándor gróf hatszázhetvenezer forintot, Széchényi gróf közel két milliót, Viczay és Szapáry grófok pedig kerek egy millió forintot vettek föl kölcsönök formájában Salamon báró bécsi pénztárából.

A Rothschild-ház azonban nem csupán mint pénzhatalom akart szerepelni, hanem földbirtokok megszerzésével is ki akarta bővíteni hatalmát Németországban, Franciaországban és Ausztriában is nagykiterjedésű birtokokat vásároltak és például megvásárolták a Schillersdorf-i uradalmat, továbbá az Oderberg-i és Hultschin-i uradalmakat is, hogy azokból egy nagyszabású hitbizomány alapjait megvegyék. Ezt, hogy a zsidó bárók immáron hitbizományokat alapíthassanak, külön császári kegynek köszönhették.

Rothschild Salamont egyébként a monarkia uralkodója részéről intimebb jellegű kegy is érte, mint ez, vagy akár magának a bárói méltóságnak adományozása. Egy alkalommal, valami nagyobb szolgálat után, amit Salamon Ausztriának tett, az uralkodó magánkihallgatáson fogadta a frankfurti zsidó-utca

szülöttét és magas elismerése jeléül lehúzta saját kezéről ragyogó briliáns-gyűrűjét és azt sajátkezüleg húzta föl Rothschild Salamon ujjára.

De ez a gyűrű, amelyet a bécsi Rothschild kegyes ajándékképpen kapott, mégis egész kis vagyonába került a bécsi modern Dáriusnak. Rothschild ugyanis szórakozott és feledékeny ember volt és egy alkalommal, — amikor egy fürdőhelyen kúrát tartott — a fürdő után ijedten vette észre, hogy elvesztette a felség ajándékát. Fejedelmi jutalmat ígért az illetőnek, aki a gyűrűt visszajuttatja neki és amikor a fürdőház főlügyelőnöje megtalálta az uralkodó ajándékozta gyűrűt, Rothschild Salamon hét-ezer forinttal jutalmazta meg a szegény asszonyt, aki azután ebből az összegből üzletet nyitott. És mintha a Rothschildok pénzén isten áldása volna, gyermekeire már csinos kis vagyont hagyhatott hátra.

A Rothschildok kezének egyébként is babonás híre volt a bécsiek, különösen pedig a császárváros zsidó asszonyainak körében, ők a szó szoros és nem átvitt értelmében, szentül azt hitték, hogy arannyá válik mindaz, amihez csak nyúlnak a Rothschildok. Erről a babonás hitről Salamon bárónak is módjában volt személyesen meggyőződnie.

Izgalmas napja volt éppen a bécsi tőzsdén, amikor a természet szolgája diszkréten mosolyogva jelentette „a báró úrnak”, hogy egy ösmeretlen hölgy, aki a nevét nem akarja elárulni, sürgősen hivatja.

Rothschild Salamon kedves modorú, jókedélyű és fölöttébb udvarias ember volt, különösen nőekkel szemben. Most sem várakoztatta meg titokzatos tisztelőjét és kisietett a folyosóra. Talpig gyászba öltözött nő várt ott reá.

Salamon báró az első pillanatban arra gondolt, hogy egy finomabb kéregető nővel áll szemközt és máris nyúlt a pénztárcája után.

De az asszony csöndesen megrázta a fejét:

— Nem kéregetni jöttem, hanem kérni valamit, báró úr.

— Parancsoljon.

— Szegény férjem alig két hónapja halt meg, éppen a lányunk esküvője előtt. Amint tetszik tudni, nálunk zsidóknál irgalmas cselekedet a házasságot a gyászév tartama alatt is megkötni. Mi is megtartjuk az esküvőt...

— Talán a hozományhoz, vagy a kelengyéhez kellene valami tőlem? — kérdezte Salamon báró, akinek már sürgős dolgai lettek volna bent a tőzsdeteremben és most már kezdett türelmetlenkedni.

— Ó, köszönöm, hál' Istennek megboldogult szegény jó férjem nem hagyott hátra bennünket anyagi gondokban. Ha nem is vagyunk vagyonosak, de földhöz ragadt szegények sem vagyunk azért...

— Hát akkor mit parancsol tőlem, asszonyom?

— Valamit kérnék a méltóságos báró úrtól. Hozományt bizony nem adhatok a lányomnak, de azért mégis szeretném valahogyan elősegíteni a szerencsését...

Rothschild báró már végezni óhajtott volna ebben a dologban. Bent a tőzsde-teremben folyik a harc és ő idekint a folyosón társalog egy zsidó özvegyasszonnyal, akit most látott először életében! Egy-kettőre végezni akart és most már talán kissé türelmetlenül is, így szólott:

— Ahá! Tehát mégis! — azzal már nyúlt is a nagy bőr pénztárcájához.

Az asszony megragadta a kezét:

— Nem, báró úr, én nem pénzt kérek öntől. De valami olyast, ami az én lányom szerencsését még az ön ajándékánál is jobban elősegítheti.

Rothschild Salamon csodálkozva nézett a gyászruhás özvegyre:

— Hát akkor mit óhajt tőlem?

Az asszony most halkabbra fogta a szavát:

— Tetszik tudni, méltóságos uram, a megboldogult szegény jó férjem három Rothschild-sorsjegyet hagyott rám. Azt én

most a lányomnak adom. És mert tudom, hogy az ön keze milyen szerencsés, arra kérem, fogja meg azzal a szerencsés kezével ezeket a sorsjegyeket, akkor biztosan megnyerik a főnyereményt és az én lányom szerencséje meg lesz alapítva!

Azzal az özvegy már oda is tartotta „egész reménységét” Rothschild bárónak és annak akarva, nem akarva, össze kellett fogdosnia a sorsjegyeket.

... A Rothschildok „szerencsés kezében” ennyire bíztak akkortájt a bécsiek.

Az ifjabb generáció a Rothschild-családban már nagyobb kedvet kapott az előkelő életmódhoz, különösen fiatal korban, mintha frankfurti öt testvér, ők már a nagy vagyont késszen találták, az ő minden gondolatukat nem kötötte le egyedül a pénzszerzés művészete, de meg nem is volt még módjuk, hogy ezt megtehessék, mert a családfő, amíg csak győzte a munkát, nem engedte át nekik a saját működési körét. Így azután több idejük is maradt az ifjabb Rothschildoknak ahhoz, hogy az élet előkelőbb formáit is keressék, de meg a bécsi aranyifjúság példája is átragadt rájuk, amelyből az ő társadalmi körük kialakult. A bécsi ifjú Rothschild Anzelmo báró, Salamonnak fia, valóságos művészi színvonalra emelte a költekezés előkelő formáját. Ő például, amint barátai is, mindig csak kétfogatú fiákerben kocsizott ki és a rendes viteldíjnak négy-ötszörösét fizette a bécsi fiákeresnek. Ez ugyan még nem tette volna tönkre, de azért apjának, az öreg Salamon bárónak mégis szálla volt a szemében fiának, Anzelmo bárónak költekezése és pénzszerzése”.

Megtörtént azután, hogy Salamon bárónak egy alkalommal sürgős dolga akadt valahol és hogy gyorsabban juthasson el oda, belevetette magát az első kocsiba, amelyet az utcán talált. Történetesen ez is egy fiáker volt, még pedig éppen az, amelyet fia szokott használni.

A bécsi, kedélyes fiákeres, már előre örült annak, hogy milyen busás borralalót fog kapni az „öreg Rothschildtól”, ami-

kor már a fiát sem lehetett szűkmarkúnak mondani. De nagy meglepetés várt rá, amelytől alig tudott szóhoz jutni.

Amikor megérkeztek és Rothschild Salamon báró kiszállt a fiákerből, éppen csak hogy annyit fizetett a fiákerosnak, amennyi az előírt taksa volt. Egy fillérrel se többet. De viszont ezt sajátkezűleg nyújtotta át.

A fiákkerosnak egyszerre leesett az álla. Meglepetve, csodálkozva nézte egy ideig a markába nyomott pénzt, és ezt olyan föltűnő módon tette, hogy az öreg Rothschild báró végre megkérdezte:

— Talán több volna az előírt viteldíj?

— Nem, a taksa éppen ennyi volna, — dörmögte a bécsi fiákkeros, — de a fiatal báró úr legalább is háromszor, négyszer ennyit adott volna!

— Úgy? — csattant föl most energikusan Salamon báró hangja. — Hát igen, de az én fiamnak gazdagabb papája van, mint nekem volt!

Az ifjú bécsi Anzelmo bárónak tényleg gazdagabb papája volt, mint Salamon bárónak. És jobb dolga is. Az ő ifjúsága már nem telt el örökös, izgalmas munkában, mint az öreg Maier Amschel gyermekeinek ifjúsága és ő már a berlini egyetemre is járhatott, abban a korban, amikor apját még Maier Amschel a frankfurti bankárokhoz küldözgette külföldi pénzek beváltására.

A frankfurti zsidó-utca szülöttének fia már egyetemre járt, báró volt és az üzleti élet titkaiba nem kisebb pénzügyi kapacitás vezette be, mint párisi nagybátyja, James báró. Parisban „tanulta ki mesterségét”, hogy azután Berlinben, Kopenhágában, Brüsszelben és a kontinens többi nagyobb városaiban, — ahol bankházuk nem volt, — ő vezesse be a Rothschildok fontosabb üzleteit. Közben egyre nyilvánvalóbbá vallott, hogy kitűnő üzletember lett belőle és amikor nagybátyja, a frankfurti öreg Amzel báró már előre haladott kora mellett úgy érezte, hogy a fiatalabb generáció segíthetne munkájában, a bécsi ifjú

Anzelmot küldötte a család Frankfurtba. Ott is maradt ezután hosszú éveken át, egész az ezernyolcszázötvenedik esztendőig, amikor apjának, Salamon bárónak halálával Bécsben is szükség lett reá.

Rothschild Salamon báró ugyanis ebben az esztendőben, július huszonnyolcadikán, hirtelen meghalt, életének hetvenkilencedik évében. E magas kor mellett is életerős, egészséges, szellemileg csodálatosan friss ember volt az öreg Maier Am-schel másodszülött fia, aki még ebben a korban is a lehető leg-élénkebb üzleti tevékenységet fejtette ki. Most is éppen valami fontos üzleti dologban utazott Parisba a szívós erejű aggastyán, szerencsésen meg is érkezett a Szajna-parti Babilonba, de ott azután hirtelen — valószínűleg szívszélhüdéstől — meghalt.

Egyetlen fiúgyermeke és egy leánya maradt a bécsi Rothschildnak, Stern Karolinával kötött házasságából. Leányát, Betty-t a párisi Rothschild James báró vette el feleségül, fia, Anzelmo pedig a londoni Náthán legidősebb leányát, Charlotte-ot vezette oltárhoz.

Anzelmo báró, aki atyja halála után a bécsi Rothschild-ház vezetését átvette, folytatta azt a nagy munkát, amit Salamon báró megkezdett a monarkiában. De ő már ötvenkét esztendő volt, amikor a bécsi Rothschild-ház élére állott és ebben a korban még a frankfurti ghettó ivadékai sem rendelkeztek fiatalos iniciatívával és kezdeményező erővel. Ebben és az akkori szomorú gazdasági viszonyokban leli magyarázatát az, hogy az ő közel húsz esztendei bécsi munkálkodásának ideje alatt a bécsi Rothschildok alig fogtak újabb üzletekbe és beérték a régebbi vállalkozásokból eredő hasznokkal és szép csöndben csak régebbi ügyleteiket bonyolították le.

Nagyarányú, szédítő perspektívájú pénzügyi operációi nem voltak Anzelmo bárónak és így ő már ráért arra, hogy a művészetekkel törődjön. Mint lelkes mű-barátnak, gyönyörű gyűjteménye volt képekből, szobrokból és egyéb műtárgyakból, különösen zománc- és ötvösművekből, amelyeknek külön múzeumot

is építtetett. De nemcsak a művészet lelke pártfogóját Anzelmo báróban. Melegszívű, nagy jótékonyágú istápolója volt Bécs város szegényeinek is és számos jótékonyági intézmény, kórház, segítő-egyesület, lelencház, vakok menedékhelye, süketnéma otthon, stb. köszönheti létrejöttét Anzelmo bárónak. Apja emlékére külön zsidó-kórházat is emelt a Duna-parti császárvárosban, amelynek már megnyitásakor száz betegszobája volt.

Anzelmo báró egyébként az osztrák főrendiháznak, az urakháznak, is tagja volt, ahová élethossziglan, az ezernyolcszázhatvanegyedik esztendő április tizennyolcadikán nevezték ki.

Kezdetben még mintha valamivel nagyobb tetterővel fogott volna Anzelmo báró az üzletekhez. Az osztrák „Déli Vasutak”-at ugyan már nem ő alapította, mint annak idején apja, Salamon, a Ferdinánd-vasutat, de legalább mégis csak része volt a monarkiának e vasúti társaságában is. Apjának halála után egy esztendővel ugyanis Ausztria, amely állami pénzen építette a Déli Vasutat, ezt most különös privilégiumok engedélyezésével el akarta adni egy konzorciumnak. A konzorcium a párisi, londoni és bécsi Rothschildokból került ki és ezt a családi érdekszövetséget Anzelmo báró hívta össze. Ugyancsak ez a konzorcium vette át a középolaszországi vasutakat is és a társaság, amely százhusz millió forint alaptőkével alakult, később csatlakozást létesített a Déli Vasút vonalával. E két vasúti üzlet, ha kezdetben nem is hozott mindjárt busás jövedelmeket, később mégis csak milliókkal és milliókkal gyarapította a Rothschild-vagyont.

Ugyancsak erre az időre, az ezernyolcszázötvenötödik esztendőre, esik az „österreichische Kreditanstalt für Handel und Gewerbe” címmel megalapított bécsi hitelbank létrejötte, amelynek ötven millió forint alaptőkéjében hatalmas summa éppen Anzelmo bárótól került ki. Az alapításban ő is részt vett jelentős összeggel, de még azután is egyre vásárolta a tőzsdén az új bank részvényeit, amelyeknek árfolyama a kétszázforintos

névértékről rohamosan négyszáz forintra, majd még annál is magasabbra emelkedett. De éppen ez az árfolyam-emelkedés, amely sok tekintetben természetellenes volt, vezetett a későbbi nagy „krach”-ra, amely miatt elkeseredett támadásokban volt része az öreg Maier Amschel bécsi unokájának. Ekkortájt ugyanis, éppen az új hitelbank sikerén fölbuzdulva, rengeteg bank- és pénzügyintézet alakult s azok részvényeinek árfolyama szintén gyors tempóban emelkedett, pedig az új pénzügyintézetek fölöttébb gyöngé fundamentumra épültek és az első nagyobb pénzügyi krízisnél javarészüknék össze is kellett omolniok.

A túlhajtott spekulációs kedvet Amzelmo báró idejekorán felösmerte és ugyancsak felösmerte a kezdődő pénzügyi válság előjeleit is. Eddig ő is az értékek emelkedésére spekulált, de most már viszont ő volt az első, aki eddigi tőzsdei kötésein túl akart adni. Már március havának utolsó napjaiban megkezdte, szép csöndben, e műveletét. De mivel tömérdek tőzsdei kötése volt, ezzel nyomban esni is kezdtek az értékek. Amzelmo bárót azonban ez nem zavarta, ő még továbbra is eladott. Ez azután április végén már a megdöbbenést kezdte fölébresztetni a tőzsdén. De azért még mindig csak egyrészt a Rothschildok túlzott óvatosságát vélték ebben felösmerhetni, másrészt pedig az értékek esését a különböző, fontosaknak látszó híreknek tulajdonították. Így érkezett el május hónapja.

De a pénzpiac még egyre nem javult, sőt csak rosszabodott. És ekkor, — ezernyolcszázhetvenhárom május nyolcadikán — Rothschild Amzelmo báró cégjegyzőjét, lovag Goldschmidt Gyulát, egy szenál a tőzsdén arra kérte, hogy vegyen át félmillió forint értékű értékpapirost „kosztba”, vagyis a Rothschildok fizessék ki ezt az összeget helyette, azokért az értékekért, amelyeket ő határidőre vásárolt, ő pedig majd később bizonyos meghatározott árfolyamon ismét visszavásárolja azokat a Rothschildoktól.

Goldschmidt — talán inkább tréfálkozva, mint komolyan — elég hangosan így felelt:

— Félmilliót? Hiszen az összes bankok nem érnek már ennyit!

Ez a pár szó mint vészkiáltás hangzott el az ideges bécsi tőzsdén. És az értékek most már nem is estek, de zuhantak lefelé, a papirosokat senki sem vette át többé, a differenciákat senki sem fizette többet és percről-percre újabb és újabb pénzemberek és vállalatok omltak össze, lettek fizetéseképtelenné...

A Rothschildok cégvezetőjének elhangzott szavai olyanok voltak, mint égő kanóc a lőporos hordóban: jóformán egy pillanat alatt megtörtént a rettenetes robbanás, amelynek halottjai és sebesültjei borították a tőzsde porondját. És nem is magának Rothschildnak, hanem csak a Rothschildok cégjegyzőjének néhány szava is elegendő volt ahhoz, hogy alig néhány pillanat alatt fél Európa pénzügyi helyzete fölboruljon.

Tömérdek bank, vállalat, pénzügyi korifeus omlott össze ezen a májusi napon. De maga a Rothschild-ház még csak meg sem ingott e félelmetes napokban sem. Mert a Rothschildok sohasem építették futó homokra, a spekulációra, váraikat . . .

Hetvenegy esztendő volt Rothschild Anzelmo báró, amikor az ezernyolcszázhetvennegyedik esztendő július huszonhetedikén (tizenkilenc évvel apja halála után) megtért az úrhoz. Öt gyermeket hagyott hátra, akik közül a legfiatalabb fiára, Albert báróra hagyta, végrendeletileg a bécsi a Rothschild-ház vezetését. Leányai, Julia, Mathilda és Lujza, valamennyien Rothschild-fiúkhöz mentek feleségül, tiszteletben tartván ősöknek, az öreg Maier Amschelnek végakarátát.

Fiai közül Ferdinánd, a londoni Rothschild Lionel baronet, leányát, Eveline-t vette el feleségül és ő maga is Angliába költözött s házassága után angol alattvaló lett. Üzleti dolgokkal azonban édes-keveset törődött és sem a londoni, sem a bécsi cég üzleti tevékenységébe sohasem avatkozott be. Az üzleti érzék hiányzott belőle és atyja, Anzelmo báró ezért nem őt, hanem öt évvel fiatalabb öccsét, Albertet állította a bécsi világ-cég élére. Ferdinánd báró már nem óhajtott a milliókkal sáfár-

kodni, ő már csak társadalmi életet él Angliában, ahol számos éven át a parlamentnek is tagja volt, mint a Laylesbury-i kerület képviselője. Mint az angol Rothschildokat, őt is bizalmasabb, baráti viszony fűzte a walesi herceghez, a későbbi VII. Edvárd királyhoz, aki gyakran volt vendége Ferdinánd bárónak, a wadesdoni kastélyban.

Ferdinánd öccse, Albert báró merőben ellentétes karakter volt: ő ismét ízzig-vérig üzletemberként, mint igazi Rothschild-ivadék, az üzletet vallotta élete főcéljául és szerette a nagyszabású pénzügyi operációkat, a nagy finaciális hadviseléseket és ebben a tekintetben sokban a londoni Náthánra ütött, ő például rögtön azzal kezdte meg üzleti tevékenységét a bécsi Rothschild-cég élén, hogy kezét állandóan a pénzpiac lüktető erén akarván tartani, valóságos szuverén befolyást szerzett az osztrák Nemzeti Bank belső ügyeire is, amely bankot ma az Osztrák Magyar Bank néven ösmérhetjük akár a — papírpénzeinkről is, amelyeket ez a bank bocsájt ki.

Már e bank révén is közelebbi viszonyba jutott Albert báró Magyarországgal, ahol nemsokára — Fiúmében — petróleum-finomítót is alapított, majd az ezernyolcszáznolcvanegyedik esztendőben a közel hatszáz millió forint összegű aranyjádék konvertálása is (hat százalékról négy százalékosra) neki köszönhette létrejöttét. Igaz ugyan, hogy ezen az üzleten Albert Mró egészen csinos kis nyereségre tett szert, amelyet... százötven-százhatvan millióra becsültek.

Az igazi haszon nem magából a konverzióból folyt, hanem abból, hogy az értékeket ő maga vette át és jóval a kibocsájtási, illetve átvételi árfolyam fölött adta el. Még pedig — és ez is a Rothschildok üzletmenetére világít — éppen idején adott túl a magyar állampapirosokon, olyannyira, hogy amikor ezernyolcszáznolcvankettő január huszonkettedikén, a „fekete, vasárnapon” kiütött a „krach”, a bécsi Rothschild-háznak már nem is voltak aranyjádék papirosai és így nem is vesztek azokon. Pedig ezen az egyetlen napon tizenöt forinttal — a ki-

bocsájtási árfolyam alá! — esett a négyszázalékos aranyjárdék.

A „fekete vasárnap”, vagy amint még ezt az emlékezetes napot nevezik, a „Bontoux-krach” szintén csak nem tudta megingatni a Rothschildok hatalmát. Pedig Bontoux a tőzsdén valósgatos hadjáratot indított a bécsi pénzfejedelem ellen és apróbb csatározásokban sikereket is ért el, de maga a nagy csatanap — az ezernyolcszáznyolcvankettedik esztendő január huszonkettedike — a Rothschildok ellenfelének teljes leveretésével végződött.

Bontoux előzőleg számos éven át vezérigazgatója volt az osztrák Déli Vasut-társaságnak és így félig-meddig helytartó is a bécsi Rothschildok e kitűnően jövedelmező birodalmában. A szemfüles francia üzletembernek, e magas állásában, éppen elegendő mértékben állott módjában betekintést nyernie a Rothschildok üzleti elveibe, rendszereibe és egész pénzügyi operációik lényegébe, ami azután arra a gondolatra vezette, hogy ő is megkísérelhetné mindezt, hiszen a titkaikat — főként pedig sikereinek titkait — már ösmeri és ami eltanulható volt ezekből, azokat el is tanulta már. Röviden: Bontoux is Rothschild *szeretett* volna lenni.

Sikereiben annál is inkább bízott, mert hivatásánál fogva alkalmá volt a pénzügyi élet számos olyan tagjával összeköttetésbe kerülni, akiknek már sehogy sem volt inyükre a frankfurti ghetto i vadékainak óriási hatalma és örömet nyújtottak volna segédkezet arra, hogy ezt a hatalmat végre valaki megdöntse. Ez a valaki pedig éppen Bontoux *szeretett* volna lenni. Mihelyt alkalom nyílt, le is vetette az alázatos hivatalnok álarcát és szakított a Rothschildokkal, hogy mint ellenfél lépjen föl velük szemben. Egész csoportot szervezett ellenük és e csoportnak élén az „österreichische Länderbank” és a párisi „Union Generale” állott s Bontoux, fegyvertársaival *együtt*, le akarta dönteni trónusukról a Rothschildokat. Föllázadtak a világhatalmú zsidó pénzfejedelmek ellen, de a lázadókból, különösen pedig

e lázadás szervezőjéből, Bontoux-ból, hiányzott az eredetiség és ő éppen a Rothschildok fegyvereivel — igaz, hogy kipróbált fegyverekkel — akarta megívni a csatát.

A Rothschildok hamar felösmerték a helyzetet, különösen akkor, amidőn az „Union Generale” az új magyar aranyjáradék ellen lépett csatasorba és annak árfolyamát igyekezett leszorítani. Egyetlen csapással tönkre akarták tenni a lázadókat és most ők kezdték leszorítani az „Union Generale” részvényeinek árát. A párisi tőzsdén egyre olcsóbb és olcsóbb áron adták a lázadó bank részvényeit, határidős üzletekben, de itt csatavesztést szenvedtek. Bontoux átlátott terveiken, visszatartotta valamennyi részvényt (ami annál is könnyebben sikerülhetett, mert azok mind névre szólóak voltak) és amikor a határidő lejárt, a Rothschildok nem tudták szállítani az „Union Generale” részvényeit.

A Rothschildok itt tehát még vereséget szenvedtek. Ez a vereség nem jelentett ugyan horribilis anyagi veszteséget is, de utána mégis egyidőre mintha lecsendesedett volna harci kedvük. Ennek oka azonban tulajdonképpen nem ez volt, hanem az, hogy a párisi ház vezetője, Alfonz James báró meghalt és így a bécsi Rothschild Albert bárónak várnia kellett, míg újabb párisi fegyvertársa alaposan tájékozódhat a helyzetről.

Amikor ez megtörtént, Rothschild Albert báró teljes erővel támadást intézett Bontoux és érdektársai ellen. Már az ezernyolcszáznyolcvanegyedik esztendő végén az ellene szövetszövetkezett bankok közül megsemmisítette a „Banque de Lyon et de la Loire”-et és ezzel megkezdődött a krízis, amely Lyonból indult ki és tetőpontját a bécsi „fekete vasárnapon” érte el, amikor is Bontoux és társai a legteljesebb vereséget szenvedték.

Bontoux a porig volt alázva. A lázadók elvették büntetésüket.

És mihelyt ez megtörtént, Rothschild Albert báró maga sietett legelsőnek a pénzpiac megmentésére és neki köszönhető,

hogy e rettenetes válságot olyan hamar kiheverhették a monarchiában éppen úgy, mint Franciaországban. ,

A Rothschildok hatalmát tehát ez a nagy pénzügyi csata sem tudta megingatni. Albert báró újabb diadalt aratott és a bécsi pénzfejedelemnek nem kellett többé lázadóktól tartania.

De a pénzügyek terén bármilyen sikerei és érdemei is voltak e modern Krözusnak, a bécsi udvar a zsidó bárót, — akinek őse pedig éppen innen kapta báróságát — még mindig nem tartotta udvarképesnek. Estélyein, amelyek fényűzés és pompa dolgában koronás uralkodók estélyeivel vetekedhettek, az uralkodóház tagjai, főhercegek és főhercegnők eddig még sohasem jelentek meg. Hiába hívta meg őket, mindig be kellett érnie az udvarias — lemondással.

Megtörtént például az is, hogy amikor egy alkalommal az összes főhercegek és főhercegnők lemondtak a Rothschild-soiree-ről, Albert báró az egész estélyt elhalasztotta, azon a címen, hogy . . . kanyaró ütött ki náluk.

Ezt az esetet azután a rossznyelvű bécsiek elnevezték „refus-kanyarónak”, mert éppen a főhercegi refus-k miatt ütött ki hirtelen a Rothschild-palotában ez a veszedelmes gyermek-betegség.

Később azonban a frankfurti ghetto ivadékai — immáron világhatalmu pénzfejedelmek — mégis csak elérték az udvarképeséget. És ezt Tisza Kálmánnak, az akkori magyar miniszterelnök közbenjárásának köszönhették.

Rothschild Albert báró az ezerkilencszáztizenegyedik esztendő február tizedik napjáig állott a bécsi világcég élén. A hatvanhat éves pénzbáró halálának okát sokan abban vélik látni, hogy legfiatalabb fia, Oszkár báró, szerelmi bánatában föbelötte magát és a mélyen sújtott apa ezt a megrázó katasztrófát nem tudta elviselni.

A bécsi Rothschild-ház jelenlegi feje a harminc esztendő Lajos báró, Albert báró fia.

A frankfurti Rothschild-ház.

Az öreg Maier Amschel halála után a frankfurti Rothschild-ház vezetését legidősebb fia, Mayer Amzel vette át. Testtől-lelkestől kereskedő volt Amzel és ebben a pár szóban benne van egész karakterisztikuma. Az bizonyos, hogy a szerencse — ez a legjelentősebb kereskedelmi faktor — melléje is állott és nagyban megkönnyítette dolgát. De ő sohasem bízta magát vakon a szerencsére, hogy csak az vezesse vállalkozásaiban, ő a szerencsével szemben is elővigyázatos volt és számításait sohasem alapította csupán a szeszélyes istenasszony kegyeire. Sokkalta inkább arra terjedt ki figyelme, hogy fölhasználja a kedvező pillanatokát, amelyek a politikai és kereskedelmi életben bekövetkeztek. Éber és figyelő szemmel kísérte végig az események fordulásait és ezekből, a politikai és a gazdasági viszonyokból igyekezett hasznot húzni. Ez volt neki is a legfőbb üzleti elve, különös szerencséje pedig az volt, hogy az események bőven nyújtottak számára olyan alkalmakat, amikor ezt az üzleti elvét érvényesíthette.

Maier Amschelnek és feleségének, Gudulának legidősebb

fia, Rothschild Mayer Amzel szokásaiban, modorában, gondolkodásában egyszerű életmódjában és egész lényében, legkiváltképpen anyjára hasonlított. És lényének ezt az egyszerűségét egész életén át megőrizte Mayer Amzel, akinek már bővebben juttatott a sors a magas címekből és méltóságokból, mint apjának. Ő már alig egy esztendőn belül, hogy apja örökébe lépett és átvette a frankfurti bankház vezetését, megkapta a porosz királyi titkos kereskedelmi tanácsosi titulust, majd három év múlva az ezernyolcszáztizenhatodik esztendőben, fivéréivel együtt, az osztrák nemességet nyerte el. Az ezernyolcszázhuszadik esztendő már ismét új méltóságot hozott számára. Az újdonsült zsidó nemes ekkor már Bajorország konzula lett Frankfurt városában és külön, kinevezett „udvari bankár”.

Szegény öreg Rothschild Maier Amschel, aki ekkor még alig tíz esztendeje pihent a frankfurti zsidótemetőben, aligha álmodta valaha, hogy az ő fiaiból „méltóságos urak” lesznek, még pedig ilyen rövid idő alatt. Mert az öt Rothschild-fivér — köztük természetesen Mayer Amzel is — az ezernyolcszázhuszonkettedik esztendőben már az osztrák bárói méltóságot is elnyerte. De ő egyáltalán nem tulajdonított valami nagy fontosságot és értéket ennek a bárói titulushoz. Őt csak az üzlet érdekelt, a nagyszabású pénzügyi operációkban lelte ő csak őszinte örömét és mint az öt fivér legidősebbje, nem egyszer nyíltan is kifejezte aggodalmát, hogy attól tart, az utánuk következő generáció az egyre nagyobb és nagyobb méltóságok, újabb címek és rangok hajszolása, a fényűzés szeretete és az élvezetek vágya miatt egészen el fog távolodni atyjuk szellemétől, fölfogásától és üzletszeretétől.

Fivéreinek keserű szemrehányásokat is tett emiatt, különösen pedig Károlynak, aki egyébként is szerette a fényűzést és pompát. Károly, az öreg Maier Amschel negyedszülött fia egy alkalommal, amikor bátyjával, Amzellel beszélgetett, fiáról úgy tett említést, mint „a fiatal bárók”-ról.

Amzel ekkor erélyesen rászólt öccsére és így fakadt ki:

— Ne beszélj nekem a „fiatal bárókról”. Hagyd ezt a kifejezést! Inkább törődj azzal, hogy kölykeid becsületes, igazi keresztelők legyenek! Mert a bárói titulusokkal még egy árva rézgarast sem tudnak majd megszerezni.

Ő egyáltalán nem sokat adott a külsőségekre és az ő ifjúsága megfeszített munkában telvén el, a klasszikus műveltség ékszereivel éppenséggel nem dicsekedhetett. A történelemben és a nyelvösmeretekben, éppen úgy mint a testgyakorlatokban, később, férfikorában igyekezett e hiányokat pótolni. De ha valami hízelkedő ficsúr dicsérte kifogástalan lovaglásaért, ő bosszúsan hátat fordított a hízelkedőnek. Franciául és angolul csak nagyon közepesen beszélt, már meglett férfikorában tanulta csak meg e két világnyelvet, hogy pótolja azt, amire ifjú korában nem ért rá, de kényelemből, vagy talán büszkeségből, nem is igen kereste a kifejezéseket és éppen olyan fesztelenül beszélt — rosszul — franciául vagy angolul, mint amilyen... hibásan németül. Művészi vonzalma főként az éremgyűjtés és régi fémmunkák, antik ötvösművek felé vonzotta, de képek fölött is cirkalmazatlanul és találóan mondott ítéletet. Azonkívül szerette a kertjét is, ahol örömet el-elbábrálgatott. És így élt, minden különcködése és hibái mellett, hetvenéves korában is még erőteljesen, mint érdekes példánya annak a típusnak, amely teljesen kiveszőben van.

Különcködő ember volt egész életében, aki vagyont sohasem élvezte igazán. Egy fiatal párisi vendége egy alkalommal, amikor elbúcsúzott Anzelm bárótól, a figyelmes vendégszeretetet megköszönve, úgy érezte, nem mulaszthatja el, hogy hozzá ne tegye hálálkodó szavaihoz még a következőket:

— Ó, ha valaki olyan szerencsés lehetne, hogy önnel cserélhetne!

Amzel báró arca elkomorult most és komolyan, megfontoltan így szólt:

— Kedves barátom, hát ki lenne legjobban, legörömeztöbb hajlandó erre a cserére, mint éppen én, ha... egyáltalán lehet-

séges volna az efféle csere! Figyeljen rám. ön csodálja lovaimat. Kétségkívül nagy élvezet lovagolni, de az én orvosom már évek óta tiltott engem attól, hogy lóra üljek, mert a gyomrom és az emésztőszerveim nem bírják el a lovaglást. Ami az étkezés gyönyörúségeit illeti, valahányszor elég gyöngye vagyok arra, hogy a vágyaimnak ne tudjak ellenállni, a legsiralmasabb következményekkel fizetem meg ezt a gyöngeségemet. A virágillatok iránt valóságos idiószinkráziával viseltetem és így meg vagyok fosztva a gyönyörű és sokaktól irigyelt télikertemben való őszinte gyönyörködéstől. Hogy a lakásomat díszítő képekben és szobrokban örömet találjak, ettől, mint végtelenül elfoglalt üzletembert, megfoszt a kereskedői tevékenységem, amely minden időmet lefoglalja magának. Az egyetlen teremtést, akit igazán szerettem, sohasem mondhattam magaménak, szóval, hogy röviden kimondjam: minden gazdaságból és vagyonomból, az én számomra, nem marad egyéb, mint a... kötelesség, hogy azt kezeljem és szaporítsam. Nos, mondja meg hát most: hajlandó volna-e még mindég cserélni velem?

Amzel bárónak ez elkeseredett szavai egy pillanatra megnyitják előttünk lelkét. Azt a lelket, amely minden földi gazdagság mellett sem mondható, hogy boldog és harmonikus lehetett volna. A mérhetetlen vagyonnak nem ura, de rabszolgája volt ő. És ami a legszomorúbb és emberileg legfájdalmasabb érzés lehetett számára, nemcsak a vagyoni dolgokban, de még saját emberi érzéseiben sem lehetett saját akaratának ura. ő nemcsak az életét, a gyönyörúségeit áldozta föl Mammon kegyetlen istenének, hanem még a . . . szerelmét is.

Szavai, hogy „az egyetlen teremtést, akit igazán szerettem, sohasem mondhattam magaménak”, Rothschild báró fájdalmas, nyílt sebet árulták el. Egy vérző sebet, amely sajgott még akkor is, amidőn már haja őszbe borult és mint elkeseredett, talán mint morózus aggastyán is, morzsolta le még hátralévő napjait. Ezt a sebet pedig, amely sohasem hegedt be, a rideg és komoly pénzember szívéen a szerelem ütötte. Az öreg

Maier Amschel legidősebb fia Amzel, szerelmes volt valakibe és első, igaz, ifjúkori szerelmét föl kellett áldoznia atyja akaratának. Hogy ki volt a hatalmas frankfurti ház vezetőjének szerelme, azt gondosan eltitkolják a krónikák. Neve sehol sem szerepel annak a nőnek, aki a legnagyobb földi boldogságot, a boldog szerelmet jelenthette volna Amzel báró számára. De bizonyos, hogy nem volt valami dúsgazdag zsidó család gyermeke, máskülönben az atyai akarat nem gátolta volna meg e házasságot.

Az öreg Maier Amschel családi és házassági politikájának legelső áldozata tehát... saját, legidősebb fia volt, akinek boldogságát tette tönkre a vagyoni érdekek örökös számontartása.

De Amzel híven követte atyjának parancsait és érzéseit alárendelte a családi érdekeknek. Hogy ezalatt mennyit szenvedhetett: ez kitűnik e vallomásából, amikor még késő öreg korában is összeszorult szíve, amikor ifjúkorának szerelmére gondolt vissza. Egy pillanatra fájdalmas, lírai hangok szabadultak föl lelkéből... de rögtön azután elnyomta, legyőzte lírai hangulatát és a következő pillanatban már mosolyogva kérdezte:

— Nos, hát hajlandó volna-e még mindég cserélni velem?

Ekkor már felesége volt Hanau Éva, akit atyja szemelt ki élettársául. De ez a házasság, amelyben nem a szerelem, hanem az anyagi érdekek fűztek egymáshoz két életet, nem is adott új életet a családnak, a hatalmas pénz-dinasztiának. Amzel bárónak és Hanau Évának sohasem született gyermeke.

Ez a gyermektelen házasság is sokban hozzájárult ahhoz, hogy külön és mogorva ember lett Amzel báró, akinek életét nem derítette föl a családi édes otthon. Ezért lett az ő élete csak az üzleté és ezért nem lelte ő igazi örömét ebben az életben. Az ő házassága gyermektelen volt és ez egyetértelmű azzal, hogy abban sohasem hangzott el a gyermeki gügyögés, azt nem tette édessé, meleggé és hangossá az első ártatlan, angyalok muzsikájával vetekedő gyermeki kacaj, amely nélkül sivár minden élet.

A frankfurti Rothschild-ház főnökéről egy szemtanú, aki Mayer Amzel közelében élt, és így megfigyelhette, a következőket írja:

„Rothschild Mayer Amzel a legidősebb Európa nábobjai között, arcvonásai minden ízükben erősen keletiek és erkölcsi meg szokásai az ó-testamentumbeli zsidóké. Kalapját tarkójáig hátracsúsztatva hordja fején, haja hófehér már és arca mégis vidám, derűs és Itálán némi alakoskodásnak is jut szerepe abban, hogy életörömtől is sugárzik, ha — észreveszi, hogy megfigyelik. Felső kabátját rendszerint nyitva hordja és az sohasem feszül meg hónaljában, hanem anyagul omlik alá. Mind a két kezét állandóan nadrágzsebébe süllyeszti, hogy ott pénzt csörömpöltessen. Legtöbbször gyalogszerrel végzi el minden útját. Minden koldusnak, aki az utcán megszólítja, legalább is egy ezüstpénzt nyom a markába. Jótékonykodása egyébként is nagy. A frankfurti szegényebb zsidó-családok nagyrészt kizárólag az ő jótékonykodásából élnek és az új zsidókórház alapjának legnagyobb részét ugyancsak ő tette le, egymaga. Tűzvészeknél, nagy hidegekben, árvízi katasztrófáknál és mindenfajta elemi csapásoknál ő a legelső, aki nagyobb összegek adományozásával megjelenik és segítőkezét nyújt az ínségeseknek. Mihelyt valami baj van — ínség lép föl, vagy nagy fagy — rögtön hatalmas néptömeg verődik is össze a Fahrgasse-beli Rothschild-iroda előtt. És a kérelmezők mindig meghallgattatnak és segítségre lelnek.

Rothschild Mayer Amzel frankfurti lakóháza, amely ugyancsak a Fahrgasse-n áll, alapjában véve kívülről egész jelentéktelen épület és nincs az az idegen, aki ha elhalad előtte, azt hihetné, hogy itt lakik a föld kerekiségének leggazdagabb kereskedője. Babonáságból mindig itt is tartotta meg magánirodáját és attól fél, hogy ha ezt a házat elhagyná, a szerencse is elpártolna tőle nyomban.

Az itt szervezett hivatalnoki hadsereg közepén, egy dobogón, úgy ül Rothschild Mayer Amzel, mint valami padisah.

Mellette ülnek titkárai és körülötte ott állanak az ügynökök és alkuszok, akikhez, amint elvonulnak előtte, mindegyikhez van valami szava. Kurtán beszél velük: néhány szóval véleményt mond, vagy utasítást ad. Mint igazi, elsőrendű kereskedői zseninek, egy pillanat elegendő neki arra, hogy mindenfajta levélbeli vagy szóbeli előterjesztésre azon nyomban elhatározó választ is adjon. És ha válaszát kimondotta — legyen az „igen” vagy „nem” — nincs az a földi ember, nincs az a hatalom a világon, hogy csak egyetlen betűt is visszavonjon szavából. Bárminő üzleti ügyben egyedül csak ő vele — négy szemközt — beszélni: ez egyértelmű a legnagyobb lehetetlenséggel. Minden üzletet és minden ügyletet nyilvánosan tárgyal meg irodájában, mint valami bíróság előtt. A hivatalos órákat olyan pontosan betartja, akár csak alkalmazottjai és még sokkalta kevesebb időt szentel magának a pihenésre, mint amennyit azoknak engedélyez. Még ha esténként színházba is megy olykor, onnan is minduntalan kihívják, mert történetesen gyorsfutár érkezett. Még éjszakánként sincs teljes nyugalma. Legjobb álmából is felköltik egy-egy futár érkezésekor, hogy át nézze az üzleti táviratokat és ha szükségét látja, nyomban táviratot küldhessen Parisba, Bécsbe vagy Londonba. Erre már annyira be is rendezkedett, hogy hálósobája mellett egy külön kis irodát rendezett be, kizárólag éjszakai használatra.

Egész Frankfurt városában ő a legjámborabb és legvallásosabb zsidó. Még sohasem láttam embert, aki annyira sanyargatta volna magát, olyan őszinte megalázkodással verte volna a mellét és fohászzkodott, sírt, jajveszékelt volna a Mindenhatóhoz, mint Rothschild báró a hosszunapon, a frankfurti zsinagógában. A szünet nélkül való imádkozástól és az énekben való szakadatlan részt vételtől nem egyszer esett össze ájultan és kimerülten. Ilyenkor azután izgató illatú, erősen fűszerszagú növényeket, — amelyeket ő maga termesztett saját kertjeiben e célra — tartottak orra alá, amíg csak magához nem tért.

Fiatalabb korában még nagyobb önsanyargatásokat vállalt magára, önkéntesen, hogy megindítsa a Mindenhatót és az Ég gyermekkel ajándékozza meg. De ezt a kegyet megvonták tőle az égi hatalmak és Rothschild Mayer Amzel báró házassága gyermektelen maradt.”

Nyolcvankét éves volt Amzel báró, amikor az ezernyolc-százötvenötödik esztendő december hatodik napján meghalt. Életének utolsó napjaiban is még teljes szellemi frissességben dolgozott. A munka és a — jótékonyág gyakorlása, ez szerzett számára csak igazi örömet és gyönyörűséget. Végrendelében a zsidó hitközségre egy millió és kétszázezer forintot hagyományozott, hogy ezt az összeget jótékony célra fordítsák és azonfölül ő maga is dúsan gondoskodott végakaratóban a szegényekről, mert — amint ezt mondani szokta: „— a szegények, az utcákon, azok az én udvari hivatalnokaim” és a városban való jártában-keltében egyetlen útjába akadt koldust sem bocsájtott el anélkül, hogy meg ne ajándékozta volna, amint ezt még apjától tanulta és megszokta. Még végrendelében is úgy intézkedett, hogy hetenként, pontosan, adományokat osszanak széjjel a zsidó-utcabeli családi házukban.

Halála után portrét fest róla egy névtelen szerző ezekben a szavakban:

„Rothschild Mayer Amzel, eltekintve üzleti nagyságától, amely fölött bajos volna ítéletet mondani, átható, éleseszű ember volt és bámulatraméltó emberismerettel rendelkezett. Valami zseniális ösztön képessé tette arra, hogy olyan embe-
rekről is, akiknek gondolkodása és szellemi érdekei mérhetetlen távol állottak az övétől, a legtalálóbb ítéletet alkothasson magának. A hiúságot, a képmutatást és a benső ürességet a szellemeskedés, a tudálékosság és a világfias modor köntöse alatt is mindenkor felösmerte. Az emberek igazi értékét mindenekfölött meg tudta becsülni és okos, becsületes, „reelle” embereket szívesen értékelt „al pari.” Bámulatos emberismerete gyakran az emberi megvetésbe csapott át. Ez könnyen

megérthető. Éles szemével rögtön felösmerte, hogy mindenki tehetségének legjavával, a költő és művész azonfölül még hírnevével, a főnemesség ősi családfájával, igyekszik őt megkönyékezni, hol fontoskodó tolakodással, majd meg látszólagos büszkeséggel akarván reá hatni, de minden esetben leggyakrabban — anyagi előnyök reményében.

Aki nyugodtan és egyszerűen viselkedett és véleményét tartózkodás nélkül, bátran ki merte mondani, azt Rothschild Mayer Amzel báró őszintén becsülni tudta, ő a személyi érdekeket tartotta ugyan az emberi cselekedetek legerősebb mozgató rugójának, de azért sohasem tagadta meg az ideális gondolkodás létjogát és hitt abban, hogy vannak emberek — bár számra nézve kevesen — akik egy-egy magasabb eszméért anyagi érdekek nélkül, sőt talán egyenest saját anyagi érdekeik ellen is emberi hiúságoktól menten, tisztára csak az ügy iránt való lelkesedésükből is küzdhetnek, csak éppen nem volt hajlandó ezeket az embereket különösen okos és kiválóan józan embereknek tartani.

Tárgyalásaiban volt valami különös bizalmas vonás. De azért mindenkor értett ahhoz, hogy bizonyos tartózkodó és tiszteletteljes viselkedésre kényszerítse az embereket. Ehhez a kettőséghez, a viselkedésének kétféleségéhez, különösen alkalmas volt a zsidós beszédmodora. A frankfurti keresztények előtt is ösmeretes zsidós kifejezések az ő szájáról földerítő és föl vidító hatásúak voltak, de Rothschild nagyon jól tudta ezt és mindig ügyesen használta föl ezeket a kifejezéseket arra, hogy e zsidó beszédmodorban adjon kifejezést rendreutasításainak és feddéseinek, amelyek, ha nem ilyen tréfás formában hangzanak el, igen könnyen sértőek lehetnek volna. Az anekdotaszerű kifejezései mind barokk szűkszavúságról, egyenes és éles észjárásról tanúskodnak. Elmés ötleteit is szerette népszerű kifejezésekbe felöltöztetni.

Amikor egy estélyen, amelyen a nagyszámú vendégereg az átutazóban lévő nagy dán szobrászt, Thorwaldsent ünne-

pelte, Rothschild báró így szólott a művészhez, akit az imént mutattak be neki:

— Lovag úr, ön szakasztott olyan, olyan szép és daliás, mintha . . . saját maga faragta volna ki önmagát!

És Thorwaldsen megvallotta, hogy ennél kedvesebb és vidámabb bókban még sohasem volt része.

Szellemi frissesége öreg korában is kitartott Rothschild Mayer Amzel báró mellett, akit még aranylakodalmán is általánosan megcsodáltak vidám kedélyéért, biztos föllépéséért, amellyel a tömérdek meghívott vendégek mindegyikéhez, a legszerényebbtől a legtekintélyesebbig, volt valami találó és ötletes szava az udvarias üdvözlésen és a megszokott köszöneten kívül.

Egyébként is az öreg báró csak éppen annyiban volt „arisztokratikus”, hogy — minden fenhéjázkodás nélkül — tudatában volt saját személye jelentőségének és saját erejének. Ám ez aztán- nem is volt csekély, mert hiszen elegendő volt ahhoz, hogy elérje vele mindazt, amiért mindenki — irigyelte.

Szívesen el-elbeszélgetett pályájának kezdetéről és e kezdet kicsiny arányairól, a vendégfogadóiban való érem-eladásairól, a pénzváltó irodákhoz való vándorlásairól, a zsidó-utcában megtartott péntek estéről, amikor az egész étrend nem állott egyébből, mint — fehér kalácsból és pirított dióból.”

Tömérdek anekdota maradt föl Maier Amschel legidősebb fiáról, Amzel báróról, aki bár egész életében különc volt — talán kissé embergyűlölő is, — de azért a tréfát és az igazi szellemességet mégis szerette és egy-egy kedves ötletet talán értékén felül is méltányolt.

Saphir, az ismert humorista egy alkalommal a következő tartalmú levéllel fordult hozzá:

„Báró úr! Adjon nekem ezer forintot és — felejtsem el engem.”

Rothschild báró erre a szűkszavú levélre elküldte a pénzt és éppen ilyen kurtán válaszolt:

„Itt küldöm önnek a kért összeget és — máris elfelejtetem önt.”

Saphir megkapta a pénzt és ha ennek örült is, de bántotta Rothschild Amzel báró levele. Nem azért, mintha abban valami sértő élt vélt volna fölfedezni, mert hiszen felösmerte, hogy ez a levél éppen olyan tréfás hangú volt, mint az övé, hanem éppen ez fájt neki, az, hogy ebben a tréfában mégis csak Rothschild kerekedett fölé és az övé maradt az utolsó szó. Ez fájt Saphirnak, aki szerette, ha csodálják ötletessége miatt. És most Rothschild, ez a rideg pénz-ember, éppen olyan ötletes humoristának mutatkozott, mint amilyen ő.

Bosszút lihegett ezért. És bosszút is állt, — természetesen a maga fegyvereivel. Újabb pénzkéréssel és újabb tréfával.

A frankfurti Krózus már talán el is felejtette ezt az egész ügyet, amikor ismét találkozott az örökösen tréfacsináló Saphirral. Természetesen — merő udvariasságból — megkérdezte, hogy mint van. Saphir erre panaszkodni kezdett, hogy örökösen anyagi gondjai vannak, soha sincsen pénze és olyan keservesen, olyan szívhez szólóan panaszkodott, hogy Amzel báró — aki alapjában jó- és lágyszívű 'ember volt — végtelenül megsajnálta.

— Jöjjön holnap reggel hozzám, — mondta megindultan — és átadok önnek ötszáz forintot.

Másnap reggel — természetesen — Saphir pontosan beállított Rothschildhoz.

A frankfurti pénzfejedelem barátságosan, mosolyogva fogadta:

— Ahá, — mondta, — eljött a pénzéért?

— Nem, — felelte határozottan Saphir:

— Nem? — és Rothschild báró ezt halálosan komoly csodálkozással kérdezte.

— Nem, — felelte Saphir. — Nem, báró úr, nem az én pénzemért jöttem, hanem ... az ön pénzéért!

— ... Ez volt Saphir bosszúja. És az, hogy sohasem fizette

vissza ezt az ötszáz forintot sem, éppen úgy, mint az előbbi ezer forintot.

Hogy mennyire ösmeretes volt, — szinte már a köztudatban élt — Amzel báró játékonysága, azt bizonyítják a következő anekdoták.

Amikor Amzel báró, az ezernyolcszázharminckettedik esztendő nyarán Ens fürdőjében tartózkodott egészségi okokból, a „Römerberg” egyik kis magánházának belle-etageján lakott. A földszinten egy fiatal porosz ulánus tiszt lakott, aki egyébként szintén báró volt.

Rothschild báró különösen barátságos volt a porosz ulánus tiszthez és egy alkalommal együtt sétálgattak a sétányon, a fürdőház és a „Négy torony” között. Rothschild élénk beszélgetése közben egyszerre csak megállott a kerti sétány kavicsos útján, amikor mögöttük egy rosszul öltözködött ember hirtelen, izgatott mozdulattal az ő — a Rothschild — kabátjának belső zsebéhez nyúlt és azt egyetlen fogással fölgombolta.

Az ulánus tiszt már-már azt hitte, hogy itt talán valami merényletről van szó, vagy legalább is valami notórius kéregető, esetleg talán útonálló az új kornak e Krözusát akarja megsarcolni, ügyes zsebmetsző módjára, amikor észrevette, hogy ez a barátságtalan megjelenésű idegen nem akar „elvenni” semmit sem a zsidó bárótól, sőt ellenkezőleg „adni” akar neki valamit, a zsebébe akar csempészni — ha mást nem is, de egy — kolduló levelet. Hagyta tehát, hogy ez megtörténjen. A levél szerencsésen eljutott Rothschild báró zsebébe, aki nyomban zavartalanul folytatta sétáját és — az élénk beszélgetést.

De az élessarkú levél úgylátszik kellemetlenül zavarta a hátsó zsebében, amelyben közben úgy fordult el, hogy miatta kényelmetlen lett minden lépése a pénzfejedelemnek, mert Rothschild egyszerre csak hirtelen hátranyúlt a zsebébe, megtapogatta — és megigazította ott — levelet, majd így szólt:

— Már tudom!

. . . Tisztára csak a levél megtapintása is elég volt ahhoz,

hogy fölismerje az összehajtogatott papirosban is a . . . könyörgő levelet.

Nyugodtan folytatták ezután sétájukat a Koblenz felé vezető úton és csak esteli szürkületkor tértek vissza. Ekkor hirtelen, egy fa mögül lerongyolódott fickó ugrott elő és valamit kezében szorongatva, azt Rothschild báró mellének szegezte.

A fiatal ulánus tiszt már a támadóra akarta magát vetni, amikor észrevette, hogy az a szegény fickó nem pisztolyt és nem is tört szorongat markában, hanem . . . egy kolduló levelet, amelyet izgatottságában ezzel — az éppenséggel nem barátságos — mozdulattal akart átnyújtani az öreg úrnak. De Rothschild báró most is rendületlenül nyugodt maradt, mert ő előtte a kérvényeknek és könyörgő leveleknek e talán kissé különös módon való átadása sem volt már ösmeretlen.

A másik anekdota a következő:

Egy meleg nyári napon, amikor Amzel báró néhány ösmerősét látta magánál estebéden, kinyitották a terem egyik ablakát, még pedig történetesen éppen azt, amelyik a vendéglátó báróval volt szemben. A desszertnél, egy ananász-piramist hozsolva, hirtelen egy l'evél röpült be a nyitott ablakon és — úgy látszik, e levél küldője kitűnő célzó lehetett — pontosan a báró tányérjára hullott.

A vendégek csodálkozva néztek össze. Rothschild báró azonban egy pillanatig sem habozott és mellényzsebébe nyúlva, nyugodtan egy arany pénzdarabot vett onnan elő, azt belégöngyölte a levélbe, — amelyet el sem olvasott — és az egészet, a levelet és az aranyat, éppen olyan gyorsan és ugyanazon az úton — az ablakon át — ekspediálta el, mint ahogyan az . . . „beérkezett” hozzá.

A jótékonyáságnak ez éppen olyan eredeti módján, mint az elintézésnek gyorsaságán jót mulattak a vendégek, de Rothschild bárónak mindaddig nem volt nyugta, amíg nem sikerült bizonyosat megtudnia a „küldeményének” sorsa felől. Bocsánatot kért tehát vendégeitől, hogy néhány pillanatra fölállhasson

a terített asztaltól, odasietett a nyitott ablakhoz, kihajolt és kinézett, majd szemelláthatólag megnyugodva tért vissza, mi alatt félig magában, halkán így szólt:

— Placirt !

... A soha vissza nem fizetendő kölcsönt sikerült hiánytalanul „elhelyeznie.”

És ebben a kis esetben különösen érdekes az, hogy a földkerekség egyik leggazdagabb emberének szemében milyen fontos volt — lehet ugyan, hogy csak a megszokás hatalmánál fogva — az, hogy pontosan tudja, vájjon ez az ő számára jelentéktelen összeg is helyesen „helyeztetett-e el.”

A frankfurti Rothschild-ház főnöke, Amzel báró, mint óhitű zsidó a szombat ünnepét mindenkor nagyra tartotta, de ez azért nem befolyásolta abban, hogy ünnepnapokon is ne kössön üzleteket és ne vegyen föl pénzt. Így például az aacheni kongresszus idején, az ottani kormánypénztárból százhetvenezer tallért kellett fölvennie, még pedig éppen — egy szombati napon. És aki az előre meghatározott hivatalos órában megjelent a pénztárteremben, az az őszhajú, öreg Rothschild Mayer Amzel báró volt, aki elment, hogy fölvegye a pénzt.

Amikor valami tréfa-kedvelő ficsúr figyelmeztette arra, hogy szombat napja van és ilyenkor hithű zsidó nem vesz kezébe pénzt és nem törődik az üzlettel, Rothschild báró így felelt:

— Az embernek nem nyílik alkalmá mindennap százhatvenezer tallért fölvennie! — és azzal nyugodtan vágta zsebre a pontosan utána számolt csinos summát.

Bismarck is jól ősmerte az öreg Rothschild Mayer Amschel fiát és a „vaskancellár” pár szóval karakterisztikus portrét festett róla:

„... . családjának legidősebb tagja, de szegény ember a maga palotájában is. Gyermeke nincs, özvegy, saját emberei megcsalták és előkelő, elfranciásodott és elangolosodott unokaöccse! és unokanővérei, akik vagyonát örökölni fogják, rosszul

bánnak vele és hála- meg szeretet-nélküliek iránta. És ő mégis, még most is, *ügybuzgó*.

A Rothschild-adomákat a hatalmas vaskancellár, Bismarck, is rendkívül szerette. Egy-egy adoma, valakinek életéből egy-egy epizód sokszor egész biográfiáknál is jobban rávilágít az illető lelki portréjára. Bismarckot pedig, aki személyesen is ösmerte a frankfurti zsidó-utca világhírű családjának nem egy tagját, a Rothschildok fölöttébb érdekelték. Szerette őket, becsülte őket és amellet sokat mulatott is furcsaságaikon éppen úgy, mint talpraesett, élelmes életbölcességükön. Nem egyszer megtörtént, hogy a nagy kancellár nagy diplomáciai díszlakomákon is ráterelte a beszédet a Rothschildokra, hogy azután egy-egy karakterizáló adomát mondjon el róluk.

A Rothschildok üzleti elveire világít rá az a kicsiny, de nem jelentéktelen epizód, amelynek szemtanúja volt Bismarck is és amelyet ugyancsak ő mondott el egy nagy ünnepi diner-en.

Amzel báró akkoriban nagyobb mennyiségű búza szállítása ügyében tárgyalt egy nagy terménykereskedő cég főnökével, aki túlságosan drágának találta az Amzel báró árait. Alkudozott, cigánykodott, életre-halálra, majd az alkudozás hevében nem tudta megállani, hogy ilyen szavakra ne fakadjon:

— Báró úr, egy olyan gazdag embernek, mint ön, már igazán nem volna szüksége arra, hogy a legmagasabb árat követeljen az árújáért.

Amzel báró gúnyos pillantást vetett az alkudozó terménykereskedőre és így felelt:

— Eh, mit gazdag ember! Az én búzám talán kevesebbet ér, azért mert én gazdag ember vagyok?

És az öreg pénz-bárónak ez a válasza egyenest egyik fontos üzleti alapelvének leleplezése volt. Üzleti dolgokban úgy garaszkodott és alkudozott mindig, mintha egész vagyonának sorsa függne attól, hogy néhány száz tallérral drágábban tudja-e eladni az árúját.

Bismarck ebben az epizódban, ebben az adomában is fel-

ösmerte azt a karakterizáló vonást, amellyel a Rothschildok védekezni szoktak az ellen, hogy éppen nagy vagyonuk miatt ne akarjanak üzletfeleik nagyobb nyereségre számítani náluk, mint bárki másnál.

Ugyancsak Bismarck mesélte el azt az adomát is, amelynek egyik hőse Metternich herceg, a másik pedig Rothschild Amzel volt. Amzel báró ugyanis egy alkalommal amikor Metternich Frankfurtról hazautazott Johannisberg-i rezidenciájára, a nagy osztrák diplomatának útravalóul — nagy dicséretetek közben — hat üveg pompás johannisbergi bort adott. Metternich pedig, aki maga is nagy szőlőtermelő volt, az úton egyetlen üveggel sem fogyasztott a borból és mihelyt hazaérkezett Johannisbergbe, magához hívatta pincemesterét, átadta neki a gondosan ledugaszolt boros üvegeket és megkérdezte:

— Mibe kerül egy üveg ilyen bor?

— Tizenkét forintba, — volt a válasz.

— Helyes, — mondta most Metternich herceg, — tedd el szépen ezeket az üvegeket és ha Rothschild báró legközelebb megint rendel ebből a borból, szépen küld vissza neki. De ne tizenkét forintba, hanem tizenötbe számítsd neki az üvegjét, mert akkor már ... még öregebb lesz ez a bor!

Ezt a kis tréfát maga Metternich mondta el Bismarcknak és nevetve tette hozzá:

— Utóvégre ezt az áremelkedést még elbírná a Rothschild vagyoni!

Ez az adoma annál is inkább találó mert Rothschild Amzel tényleg szeretett büszkélkedni a boraival, éppen úgy, mint a szakácsával. Ahogy mindenáron kedveskedni akart Metternichnek a kitűnő borral, éppen úgy a szakácsának művészetét is be akarta mutatni magának a német császárnak, I. Vilmosnak.

Bismarck szerint I. Vilmos akkortájt átutazóban volt éppen Frankfurton és a kancellár diner-re hívta magához uralkodóját. Mihelyt Rothschild báró tudomást szerzett erről, rögtön

jelentkezett a császárnál, még pedig azzal az alázatos kéréssel, hogy ebédeljen inkább nála a felséges úr.

I. Vilmos mosolyogva ugyan, de megtagadta a frankfurti pénzfejedelem kérésének teljesítését, mert — amint mondta — fontos ügyeket kell elintéznie Bismarckkal és ezt az ebéd ideje alatt reméli elvégezhetni. Egyebekben pedig, ha ez az eset nem állana fön, nagyon szívesen ebédelne Rothschildnál.

A császár biztos volt, hogy ezzel aztán el is intézte az egész ebédügyet.

De Amzel báró nem azért volt Rothschild-ivadék, hogy ilyen könnyen letegyen arról, amit egyszer a fejébe vett. Ha a császárral nem sikerült „létrehozni az üzletet”, hát meg kell próbálkozni a kancellárral.

Nyomban Bismarckhoz sietett és minden ékesszólását igénybevéve, igyekezett rábírní a kancellárt, hogy engedje át neki a fejedelmi vendéget és I. Vilmossal együtt ebédeljen Bismarck is önála. Amikor pedig Bismarck kijelentette, hogy bármilyen örömet teljesítené is kérését, de hát ezt semmiesetre sem teheti meg, Rothschild báró még most sem engedett.

— Jó, hát ha már nem akarnak nálam ebédelni, legalább azt engedje meg, hogy én adjam az ebédet. Nekem kitúnó szakácsom van, — mondta, — és olyan nincs több az egész országban, ő majd elkészíti az egészet és ha már magam nem is ebédelhetek önökkel, legalább az az örömem legyen meg, hogy én küldtem az ebédet!

... Természetesen ebből sem lett semmi. De a vaskancellár még évek múlva is, amikor ezt az esetet elmesélte, tréfás rezignációval tette hozzá:

— Sajnos, ezt a kérését sem teljesíthettem az öreg bárónak, pedig a Rothschild ebédje, kétségtelenül jobb lett volna, mint amilyen az enyém volt!

Azóta Bismarck is és Rothschild Mayer Amzel báró is elköltözött már rég e sárgolyóról oda, ahol nincsenek többé csá-

szári ebédek, ahol nincs többé politika és ahol többé — üzletek sincsenek.

De ha Amzel báró meg is halt, a frankfurti nagy bankház még megmaradt és annak élére rátermett ember kellett. A Rothschildok kiterjedt nagy családjában akadt ilyen is. Amzel bárónak ugyan nem maradt fia, akit a maga helyére állíthatott volna, de azért mégis ő választotta ki utódját, még pedig fivérének, a nápolyi Károly bárónak fiát, Rothschild Maier Károly bárót, akit már élete utolsó idején maga melle vett, hogy bevezesse a nagy bankház titokzatos, bonyolult gépezetének rejtelmeibe. Unokaöccsére, az ifjú Maier Károly báróra, aki ekkor harmincötéves volt, hagyta Amzel báró egész magánvagyonát is, amelyet halála után ötven-hatvan millióra becsültek. És ez a Rothschild Maier Károly ült az öreg Amzel báró örökébe, a frankfurti törzsbankház vezetésébe is.

Az ifjú Maier Károly báró fiatalságának esztendeit kincses Itáliában töltötte, ahol atyja a nápolyi Rothschild-házat megalapította. De ekkortájt a család nápolyi bankháza már megszűnt. Az ifjú Maier Károly báró anyja, Adelhaida is megtért az Úrhoz, majd apja is meghalt és mindketten már ott pihentek a frankfurti zsidó-temetőben, amikor fiúk átvette a frankfurti törzs-bankház vezetését.

A régi bankház az új vezetésben is ugyanaz maradt, mint volt eddig. Maier Károly báró, akinek már határozott fejlett érzéke volt a művészetekhez, amelyeknek szeretetét Itáliában, a művészetek hazájában szívta magába, artisztikus hajlamai mellett sem hanyagolta el az üzleteket és becsületes, jóhiszemű működésével rövidesen annyira kiérdemelte a frankfurtiak tiszteletét és becsülését, hogy az észak-német birodalmi gyűlésbe képviselőjük gyanánt delegálták. Maier Amschelnek, a kis rabbinus-jelöltnek még a túlszűfolt zsidó-utca egészségtelen házikójában kellett laknia, de unokája már képviselő lett ugyanabban a városban, ahol nagyapja még polgárjogokat sem élvezhetett.

Maier Károly báró is mindenben követte a Rothschild-dinasztia megalapítójának, nagyapjának az öreg, bölcs Maier Amschelnek végső akaratát, amely a Rothschild-hatalom nagyhatalommá való növekedésének alapja volt. Többek között a Rothschildok házasságára vonatkozó családi törvényt is híven betartotta, ő maga is Rothschild-leányt vett feleségül, még pedig a londoni Náthán leányát, Lujzát, aki három évvel volt fiatalabb nála. De azonkívül saját lányait is, — fia nem született, de ehelyett hat leánya volt, — Rothschild-fiúkhoz adta feleségül.

Családi életében ő már boldogabb volt, mint nagybácsija, Amzel báró. És ő már nem is volt különc. Harmonikus lelkében az üzletek szeretete békésen megférte a művészetek iránt való rajongással éppen úgy, mint az előkelő társadalmi étellel. Az életről nyugodt és derűs életfilozófia alakult ki benne és az üzleti világot, annak minden harcát és minden izgalmát, bizonyos derűs bölcsességgel nézte.

Az üzleti életről való egész fölfogását jellemzi az a kijelentése, amit akkor tett, amidőn egyik ösmerőse azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy mit kell csinálnia az embernek, hogy jól spekuláljon a tőzsdén.

— A dolog nagyon egyszerű — felelte Maier Károly báró. — Egyszerűen úgy kell viselkednünk a tőzsdével szemben, mint a hideg fürdővel szemben. Gyorsan bele ugrani és gyorsan ismét kiugrani belőle!

Ő ezt az elvet nemcsak hirdette, de gyakorolta is. És sikereit nagyrészt ennek köszönhette.

De egyéni kvalitásai hiábavalóknak bizonyultak a gazdasági és politikai viszonyok változásaival szemben. Frankfurt, mint kereskedelmi gócpont, ez időtájt már egyre kezdte elveszteni jelentőségét és ezzel együtt a frankfurti Rothschild-ház is. Az államok pénzügyi helyzete egyre jobbra fordult és a kormányok már az államkölcönök szervezésében sem voltak csupán a Rothschildokra utalva, akiknek szerepét itt is átvették

már a részvénytársasági alapon álló nagy bankok Maier Károly báró, saját egyéni tulajdonságaival, valahogyan még ellen-súlyozni tudta a viszonyok változásából a frankfurti Rothschild-házra háramló, az üzletmenetre bénítólag ható következményeket, de az ő halála után a frankfurti törzs-cég már teljesen elvesztette üzleti jelentőségét. Rothschild Maier Károly, aki az ezernyolcszáznyolcvanhetedik esztendőben halt meg, hatvan-hétéves korában, életének utolsó éveiben gyengélkedni kezdett és már a cégszerű aláírások elintézését sem tudta egymaga elvégezni s ezért cégjegyzőket tartott. Halála után fivére, Vilmos báró, ki nyolc évvel volt fiatalabb nála, vezette még egy ideig a frankfurti Rothschild-ház ügyeit, de az ő halála után már hiába lépett elő özvegye, a bécsi Rothschild Salamon báró unokája, Mathilda, azzal a kéréssel, hogy tartsák fönt továbbra is az ős-céget. A bécsi Rothschild-ház vezetője, Albert báró is hiába pártolta nagynénjének kívánságát, a fiatalabb Rothschildok közül egyik sem volt hajlandó az elöregedett frankfurti cég vezetését átvenni és mert idegenre nem akarták ezt rábízni, a családi tanács elhatározta, hogy beszüntetik a frankfurti Rothschild-céget.

És így alig száz esztendővel azután, hogy az ős, Maier Am-schel megalapította a világraszóló frankfurti Rothschild-házat, már be is kellett zárni a törzs-céget. Frankfurtban, ahonnan a ghetto zöld-cégéres házikójának ivadécai elindultak a világ meghódítására, a Rothschildok irodáiban már nem vezetik többé a vaskos üzleti főkönyveket, már nem tárgyalnak milliós és milliós Összegű államkölcsonök sorsáról az egykori kis rabbinus-jelölt ivadécai, e modern Krózosok.

Frankfurtban ma már minden csöndes...

E könyv megírásánál a következő forrásmunkákat használtam:

Dr. Const. v. Wurzbach: Biographisches Lexikon. Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei. 1874.

Das Haus Rothschild. Seine Geschichte und seine Geschäfte. Prag und Leipzig, J. L. Kober. 1857.

Dr. Richard Ehrenberg: Grosse Vermögen. Ihre Entstehung und ihre Bedeutung. Jena. Gustav Fischer. 1905.

Richard Schwemer: Geschichte der Freien Stadt Frankfurt a/M. Joseph Baer & Co. 1910—1912.

Friedrich v. Scherb: Geschichte des Hauses Rothschild. Berlin, Gustav Ad. Dewald, 1892.

Siebert Salter: Anekdoten aus dem Leben berühmter Männer. Band I.: Heinrich Heine. Band II.: Die Rothschilds. Berlin. Arnold Heyne. 1906.

Rudolf Martin: Jahrbuch des Vermögens und Einkommens der Millionäre in Preussen. Berlin, W. Herlet. 1912.

Börnès Werke: Historisch-kritische Ausgabe. Herausgegeben von Ludwig Geiger.

Heines Werke: Herausgegeben von Helene Hermann und Raimund Pissin.

TARTALOM.

	Oldal
A Rothschildok	5
Az ős	25
A londoni Rothschildok	55
A párisi Rothschildok	in
A nápolyi Rothschild-ház	171
A bécsi Rothschild-ház	193
A frankfurti Rothschild-ház	217